

ЎЗБЕКИСТОН ҚАҲРАМОНЛАРИ

**ТОШКЕНТ
“ЎЗБЕКИСТОН”
2001**

66.3(5У)6

Ў42

Муҳаррирлар:

А. НИЁЗОВ, К. ВЎРОНОВ, С. МИРЗААҲМЕДОВА

ISBN 5-640-02958-7

У 0804000000 – 82
М351(04)2001 2001

© "ЎЗБЕКИСТОН" нашриёти, 2001

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ Қ О Н У И

"ЎЗБЕКИСТОН ҚАҲРАМОНИ" УНВОНИНИ БЕЛГИЛАШ ВА ОЛИЙ НИШОН — "ОЛТИН ЮЛДУЗ" МЕДАЛИНИ ТАЪСИС ЭТИШ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгаши
қарор қилади:

1. "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвони бел-
гилансин ва олий нишон — "*Олтин Юлдуз*"
медали таъсис этилсин.

2. "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвони
тўғрисидаги Низом тасдиқлансин (илова
қилинади).

3. "*Олтин Юлдуз*" медалининг тавсифи
тасдиқлансин (илова қилинади).

Ўзбекистон Республикасининг
Президенти

И. КАРИМОВ

1994 йил 5 май

ВАТАН ФИДОЙИЛАРИ

Мардлик ва мурувватни Аллоҳ
ҳам, халқ ҳам улуглайди.

Амир ТЕМУР

Мустақил Ватанимизнинг ўз давлат мукофотлари, орден ва медаллари, фахрий унвонлари таъсис этилганлиги жуда катта ахлоқий, тарбиявий аҳамиятга эгадир. Зеро, улар, Юртбошимиз таърифлаганидек, "ҳалол ва баракали меҳнат қилган, элим деб, юртим деб ёниб яшаётган ҳар бир инсон учун олий ном, олий даража, олий қадриятдир".

1994 йил 5 май куни бўлиб ўтган Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг XV сессияси "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвонини белгилаш ва олий нишон — "Олтин Юлдуз" медалини таъсис этиш тўғрисида"ги Ўзбекистон Республикасининг Қонунини қабул қилган эди. Худди шу куни суверен ва мустақил Ўзбекистонни барпо этиш, халқпарвар демократик ҳуқуқий давлат яратиш, фуқаролар тинчлиги ва миллий тотувликни таъминлаш ишига қўшган улкан ҳиссаси ҳамда бу борада матонат ва жасорат кўрсатганлиги учун Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ислом Каримовга "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвонини бериш тўғрисида Олий Кенгашнинг Қарори қабул қилинди.

1995 йил 30 августда Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов республиканинг меҳнат фидойиларидан бир гуруҳига "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвонини бериш тўғрисидаги Фармонга имзо чекди. Юртимизнинг дастлабки қаҳрамонлари қаторида В.П. Чкалов номидаги Тошкент авиация ишлаб чиқариш бирлашмаси чилангар-йигувчиси Эркин

Алимухамедов, Фаргона вилояти Тошлоқ тумани Ҳ. Марозиқов номидаги жамоа хўжалиги бригада бошлиги Комилжон Мамажонов, Навоий кон-металлургия комбинати "Восток" кони экскаваторчилар бригадаси бошлиги Анатолий Панин, "Муборакгаз" кон бошқармаси оператори Бўрон Рўзиев, Бухородаги "Зардўз" акционерлик жамияти катта устаси Муяссар Темировалар бор эди.

Бугунги кунга келиб, "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвонига сазовор бўлган бахтиёр инсонлар ўттиз икки нафарга етди. Қаҳрамонлик унвони соҳибларининг — улар қурувчи ёки деҳқонми, зиёли ёки давлат арбоби ёхуд адибми, ҳаётларида бир умумий ўхшашлик бор: бу инсонларнинг барчаси Истиқлолимизнинг боқийлиги, юрт тинчлиги, Ватан тарақиёти, халқ фаровонлиги йўлида фидойилик кўрсатиб меҳнат қилаётган кишилардир. Уларнинг ўз соҳасида эришган улкан ютуқлари, катта ҳаётий тажрибалари, инсоний фазилатлари, тафаккур қудрати барча учун, аввало, ўсиб келаётган ва камол топаётган ёш авлод учун ҳамиша ибрат ва намуна бўлиб хизмат қилади.

"Мен замонамиз қаҳрамони деганда,— деб таъкидлаган эди давлатимиз раҳбари И. Каримов ўз мулоқотларидан бирида,— бугунги ҳаётни ўзгартираётган, янгилик, яхшилик бунёд этаётган, турмушнинг барча огир-енгилини, тараққиёт юкини ўз елкасига олиб яшаётган ва шу тариқа эртанги ёруг кун учун курашаётган фидойи, оддий ва хокисор одамларни тушунаман". Зеро, ана шундай "минглаб, миллионлаб кишиларнинг шижоати, гайрати, илму салоҳияти, матонати Ўзбекистоннинг кучига-куч, қудратига-қудрат, бойликларига бойлик, обрўсига обрў-эътибор қўшмоқда, Ватанамизнинг ёруг келажagini яқинлаштирмоқда".

И.А.КАРИМОВ — ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ

Ислов Абдуганиевич Каримов 1938 йил 30 январда Самарқанд шаҳрида хизматчи оиласида туғилган. Миллати — ўзбек. Олий маълумотли, Ўрта Осие Политехника ва Тошкент Халқ хўжалиги институтларини тугатган. Муҳандис-механик ва иқтисодчи мутахассисликларига эга. Меҳнат фаолиятини 1960 йилда Тошкент қишлоқ хўжалик машинасозлиги заводида бошлаган.

1961 йилдан 1966 йилгача В.П.Чкалов номидаги Тошкент Авиация ишлаб чиқариш бирлашмасида муҳандис, етакчи муҳандис-конструктор бўлиб ишлади.

1966 йилда Ўзбекистон ССР Давлат план комитетига ишга ўтиб, бош мутахассисликдан Республика Давлат план комитети раисининг биринчи ўринбосаригача бўлган йўлни босиб ўтди.

1983 йилда И.Каримов Ўзбекистон ССР Молия министри, 1986 йилда Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Раисининг ўринбосари, Республика Давлат план комитетининг раиси этиб тайинланди.

1986-1989 йиллар мобайнида Қашқадарё вилояти партия комитетининг биринчи котиби, 1989 йилнинг июнидан бошлаб Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи котиби лавозимларида ишлади.

1990 йил 24 март куни Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг сессиясида И.Каримов Ўзбекистон ССР Президенти этиб сайланди.

1991 йил 31 август куни И. Каримов тарихий воқеа — Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллигини эълон қилди.

1991 йил 29 декабрида муқобиллик асосида ўтказилган умумхалқ сайловида И.Каримов Ўзбекистон Республикаси Президенти этиб сайланди.

1995 йил 26 мартада бўлиб ўтган умумхалқ референдуми яқунларига кўра И.Каримовнинг Президентлик ваколати 2000 йилга қадар узайтирилди.

И.Каримов 2000 йил 9 январида муқобиллик асосида ўтган умумхалқ сайловида Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига қайта сайланди.

У оилали, икки нафар фарзанди, уч набираси бор. Рафиқаси Т.А. Каримова иқтисодчи илмий ходим.

И. Каримов мустақилликни қўлга киритишдаги улкан хизматлари, суверен ва мустақил Ўзбекистонни барпо этиш, халқпарвар демократик ҳуқуқий давлат яратиш, фуқаролар тинчлиги ва миллий тотувликни таъминлаш ишига қўшган улкан ҳиссаси ҳамда бу борада матонат ва жасорат кўрсатганлиги учун "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвони, "Мустақиллик" ва Амир Темур ордени каби Ватаннинг олий мукофотлари билан тақдирланган. Шунингдек, у бир қанча хорижий давлатлар ва нуфузли халқаро ташкилотларнинг орден-медаллари билан ҳам мукофотланган.

И. Каримов Ўзбекистон Фанлар академиясининг ҳақиқий аъзоси. Айни вақтда у иқтисод, фан, таълимни ривожлантиришга қўшган улкан ҳиссаси учун бир неча хорижий мамлакат университет ва академияларининг фахрий фан доктори ҳамда академиклигига сайланган.

Халқимиз истиқлол йилларида эришилган салмоқли ютуқларни ҳақли равишда И.Каримов номи ва фаолияти билан боғлайди.

И. Каримов мамлакатимизда амалга оширилган улкан ишлар, тарихий ўзгаришларнинг ташаббускори ва раҳнамосидир:

— Ўзбекистон мустақиллигининг асосчиси, мамлакатимизнинг истиқлол дастурини ишлаб чиққан ва миллий тараққиёт йўлини белгилаб берган атоқли давлат арбобидир;

— демократик талаблар ва халқаро мезонларга тўла жавоб берадиган Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг асосий муаллифи ва уни ҳаётга татбиқ этишнинг кафолатидир;

— марказий ҳокимият ва унинг жойлардаги бўгинларини ислоҳ қилиш, давлат, жамият ва инсон муносабатларини уйғунлаштиришга қаратилган янги сиёсий-ижтимоий тизим тамойилларини ишлаб чиқди ва амалга оширди;

— халқимизнинг ўзига хос хусусиятлари ҳамда илгор жаҳон тажрибаларини мужассамлаштирган иқтисодий ислоҳотларнинг янги моделини ишлаб чиқди. Бу ривожланиш йўли иқтисодиётнинг сиёсатдан устунлиги, қонун устуворлиги, ўтиш даврида давлатнинг бошқарувчилик роли, ислоҳотларни босқичма-босқич амалга ошириш, кучли ижтимоий ҳимоя каби машҳур беш тамойилни ўз ичига олади ва у дунёда "Ўзбек модели" деб эътироф этилган.

— Ўзбекистон давлатининг ҳудудий яхлитлигини, сарҳадларимиз дахлсизлигини ҳимоя қилишга қодир Қуролли Кучлар, Чегара ва Ички Қўшинларни замонавий ислоҳотлар асосида ташкил этиш ишига бошчилик қилди;

— КПСС Марказий Комитети бошчилигидаги кучлар Ўзбекистонда адолатсизлик ва тазйиқларни авж олдирган йилларда ўзбек номини ноҳақ таҳқир ва ҳақоратлардан ҳимоя қилиш, халқимизнинг орномусини, миллий ғурурини тиклашда фидойилик намунасини кўрсатди;

— халқимиз маънавий қадриятларига ҳурмат-эҳтиром билан муносабатда бўлиш, уларни асраб-авайлаш ва ривожлантириш, муқаддас динимизни, урф-одатларимизни, бебаҳо тарихий меросимизни ҳаётга қайтаришни давлат сиёсати даражасига кўтарди;

— халқаро майдонда Ўзбекистоннинг обрў-эътиборини юксалтириш, ўзбек номини бутун дунёга тараннум этишда буюк хизмат қилди;

— одамларнинг тафаккурини ўзгартириш, уларнинг онгида янги миллий гоё, миллий мафкура асосларини шакллантириш ва мустаҳкамлаш ишига раҳнамолик қилди;

— юртимизда тинчлик-осойишталикни, миллатлар ва фуқаролар ўртасида тотувлик ва ҳамжиҳатликни қарор топтириш, уни сақлаш ҳамда мустаҳкамлашга беқиёс ҳисса қўшди;

— моҳият эътиборига кўра мутлақо янги таълим-тарбия тизими — Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини яратиш ва уни амалга оширишда бевосита етакчи бўлиб келмоқда;

— маҳалланинг давлат ва жамият бошқарувидаги нуфузини ошириш, ваколат ва ҳуқуқларини кенгайтириш, фуқароларнинг ўз-ўзини бошқариш тизими сифатида уни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ташаббускори бўлди;

— юртимизнинг тураржойларида янги қурилишлар, шу жумладан, улуг аجدодларимизнинг қадам-жоларини обод қилиш, иқтисодимизнинг салоҳиятини оширишда катта ўрин тутган йирик-йирик корхоналарни бунёд этишда, кўпгина шаҳар ва қишлоқларимиз, аваламбор, пойтахтимиз Тошкентнинг шакл-қийёфаси тубдан ўзгаришида бевосита раҳбарлик қилмоқда.

Мухтасар қилиб айтганда, И.Каримов Ўзбекистон давлати ва давлатчилигини барпо қилиш, демократик фуқаролик жамияти қуриш асосларини яратди, янги асрда мамлакатимиз тараққиётининг асосий йўналишларини ишлаб чиқди, юртимизнинг ёруғ истиқболи йўлида кўпмиллатли халқимизни бирлаштириб, уни улуг мақсадлар сари бошлаб бормоқда.

МЕҲР ЙЎЛИ

Умр нима?

Шунчаки кун кўрмоқми? Ё ҳою ҳаваслар йўлида курашишми? Ё худ тирикчиликнинг бир дунё ташвишлари ичра яшашми? Йўқ. Буларнинг бариси умр деган улкан сўзнинг юкини кўтаролмайди. Ахир ҳаёт инсонга бир маротаба берилган имкон. Шунчаки кун ўтказиш ана шу имконни йўққа чиқармоқ билан баробар. Одам ҳаётнинг мазмунини теран англаб яшаса, шунга яраша меҳнат қилиб эл-юрт назарига тушса ва ортида ёрқин излар қолдирса...

Умр дегани аслида шу!

Қадимда бир киши донишманд ҳузурига бориб шундай дебди:

— Мен умрим бўйи бир зум ҳам тиним билмай ишладим. Лекин катта-катта саройлар қурмадим, кўмиб қўйган хазинам ҳам йўқ. Баъзи бировлар эса турли йўллар билан мол-дунё тўплайдилар. Улар бойбадавлат, доимо роҳатда яшашади. Яратган эгам адолатли бўлса, ҳалоллик йўлини тутган мендек бир кимсага нечун ўшаларникичалик лаззату фароғатни раво кўрмайди?!

— Сен уларга зинҳор ҳавас қилма, — дебди донишманд. — Бойликлари кўплигидан кечалари кўзларидан уйқу қочади, луқмалари ноҳалол бўлгани сабаб, танларида касаллик қўзғайдир. Нодуруст қилмишлари эвазига кўпдан-кўп азобларга гирифтордирлар. Сен эса тўғри йўлдан борганинг, ҳалол

ишлаб, Аллоҳ берган ризққа қаноат қилганинг боис икки дунё саодатига эришурсан!

Ўзбекистон Қаҳрамони Эркин Алимухамедовнинг суҳбатини тинглаётиб, негадир ўша ривоят ёдимга тушди...

— Заводда кўп йиллар ишлаганимдан сўнг, иккала қўлим ҳам қақшаб огрийдиган бўлиб қолди, — дейди у. — Бир куни кичик акам ёнларига чақириб: "Қийналиб кетдинг, бирорта билим юртига ишга жойлаб қўяйлик, болаларга чилангарлик ҳунарини ўргатасан. Яхши ишласанг, ўша жойда катта лавозимларга кўтариласан", дедилар. Заводдан кетишимни тасаввур қилдим у галати аҳволга тушдим. Сўнг аста бош чайқадим. "Бўлмайди!" дедим.

Инсоннинг ички қиёфаси чехрасида қисман акс этган бўлади, дейдилар. Бу рост гап. Баъзи одамлар билан суҳбат қурсанг, унинг нима демоқчи эканини кўз қарашлариданоқ сезиб оласан. Менинг қаҳрамоним ҳам шундай. У соддадил, юмшоқ феълли, камтар ва камсуқум. Зоҳирий қиёфасида кўзга ташланиб турган шижоати, журъати ва гайрати унинг ботиний фазилатларини янада бўрттиради.

"Мен оддий яшадим, виждонан ишладим, қийинчиликларни енгиб ўтдим", дейди у ҳаёти ҳақида гапираётиб. Мени эса бу сўзлар қониқтирмайди. Чунки, эл-юрт назарига тушиб, Қаҳрамонлик унвонини олган кишининг умр дафтари гоёт гўзал ва мазмундор саҳифалардан иборат эканлиги шубҳасиз. Беихтиёр ана шу саҳифалар аро кўз ташлайман...

Ўша кезларда уларнинг оналари — эри урушдан қайтмай, бева қолган, сўнг тўрт фарзандини тишида тишлаб катта қилган Нуриниса ая қаттиқ бетоб эди. Эркин хаста онасининг ёнида бўлиш учун ўқишидан ҳам воз кечди. (У мактабни битириб Тош-

кент Политехника институтига кирганди.) Кейинчалик, йиллар ўтиб, Нуруниса ая умр йўлдошини эслаганида, келини Ферузахонга битта гапни кўп такрорларди:

— Раҳматли жуда оққўнгил, меҳрибон киши эдилар. Эркинжон отасига тортди. Касал вақтларимда ёнимдан кетмади, мени деб институтни ташлади, аскарликка ҳам ўртоқларидан анча кечикиб борди. Мингдан-минг розиман. Илоё, олгани олтин бўлсин, боламнинг...

Муштипар онанинг дуолари ижобат бўлди!

Эркин ака ҳар гал марҳума онасини хотирлаганда негадир унинг ўша сўзлари хаёлидан ўтаверади.

У бундан қирқ йилча аввал Акбар акаси ёнига — пойтахтдаги Чкалов номли авиация ишлаб чиқариш бирлашмасига ишга кирганида тақдирнинг бу инъоми унга бахту саодат келтиришини ҳали билмасди. Дастлаб парчинловчи-йиғувчига шогирд тушди. Илк устози Василий Соловьёв шогирдларига жуда талабчан эди. Эркин унинг кўмаги билан уч ойдан сўнг учинчи разрядли парчинловчи-йиғувчи сифатида мустақил ишлай бошлади. Қаттиқчиликни кўриб катта бўлганидан ишдан қочмади, меҳнатсевар ва интизомли бўлгани учун тезда кўпчиликнинг эътиборига тушди. Кейинчалик заводнинг 250 нафар киши меҳнат қиладиган улкан цехи уни ўз бағрига олди. Бу цехда самолёт қанотларининг ўрта қисмини йиғиш, ускуналарни ўрнатиш ва синовдан ўтказиш жараёнлари бажарилар эди. Ўта муҳим ва масъулиятли иш! Чилангар-йиғувчи Эркин Алимуҳамедов ёшлик шижоатини, куч-гайратини шу ишга сарф этди. Шу жойда тажриба орттирди, оила қурди, фарзандларини тарбиялади.

— Мен бахт нималигини шу ерда билдим, — дейди у. — Баъзи бировлар ўйлаганидек, бахт дегани

беадад ҳою ҳавасларнинг ушалишида эмас, аксинча, ўз жамоанга, оиланга, дўстларинга ҳамиша кераклигини ҳис этишингда экан...

Эркин ака ва Феруза опа оилада ҳам, ҳаётда ҳам, меҳнат жабҳасида ҳам ёнма-ён, бир-бирига ҳамдари, ҳамфикр бўлишди. Уч фарзандни улғайтириб, элга қўшишди. Дилфуза, Темуржон, Камола — ҳаммалари худди ота-оналаридек уқувли, меҳнаткаш бўлиб вояга етдилар. Феруза опа узоқ йиллар Тошкент канои заводидида ишлади. Ҳалол меҳнат сурури бу хонадонга файзу барака келтирди. Кўнгиллар яқин бўлса, турмушдаги машаққатлар чекинар экан. Айниқса, ёнингди сени тушунадиган, оқила жуфти ҳалолнинг бўлса, қанчалар соз!

— Мен бу инсонга ич-ичимдан ҳавас қиламан, — дейди Феруза Алимұхамедова. — У киши жуда меҳрибон, куйинчак. Бировларнинг тақдирига асло бепарво қарамайди. Ишда юрган кезларида ҳар куни кечлик овқатга дастурхон ёзаётиб, "Қанийди, ҳозир келиб қолсалар, бирга овқатланардик", деб соатга қарайверардим. Қаёқда! Ўша заҳоти телефон жирингларди. Шошиб бориб гўшакни қулогимга тутардим. Эркин аканинг товуши баъзан ташвишли эшитиларди. "Онаси, узр, мен кечроқ бораман, кутманглар. Цехимиздагилардан бири касалхонага тушиб қолди", дердилар. Турли сабаблар билан бунақа "узр сўраш"лар кунора давом этарди. Қай бир касбдошига санаторийга йўлланма керак бўлиб қолар ёки қай бирининг болаларини лагерга жойлаш ташвиши кўндаланг бўларди. Ҳамкасблари ва баъзан умуман етти ёт бегоналарнинг оғирини енгил қилиш, жонига ора кириш учун ўз тинчини, зарур бўлса, оиласининг тинчини ҳам ҳади этиб юборарди.

"Дарахт бир жойда кўкаради!" дейдилар. Бир жойда кўкариб, сўнг ҳосилга кирган бақувват дарахтнинг

меваларидан ҳам шу жойдагилар баҳраманд бўлишди. Эркин Алимухамедов ҳам иш фаолиятининг қирқ йили давомида заводда катта тажриба мактабини яратди, касб маҳоратига эга бўлди. Энг юқори разрядли чилангар-йигувчи сифатида завод жамоасивинг ишочини, меҳрини қозонди. Бу йиллар ичида у АН-12, АН-22, АН-8, ИЛ-76 каби юк самолётларининг тузилишини мукаммаллаштиришга оид 30 га яқин ихтирочилик таклифларини киритди! Қанотларни йиғишда қўл меҳнати билан бажариладиган юмушларни автоматик усулга кўчиришнинг илк ташаббускори бўлди. Мана-ман деган конструктор, олимларнинг кашфиётларига ўзгартириш киритиш ҳаммаининг ҳам қўлидан келмаса керак.

"Бу инсон асли меҳнат учун яратилган. Иш деса ўзини аямайди!" дейишарди кўпинча сафдошлари.

— Назаримда, илгариги йилларда заводда меҳнат хавфсизлигини таъминлашга унчалик жиддий ёндашилмасди, — дея эслайди унинг турмуш ўртоғи Феруза опа. — Узоқ вақт мураккаб жараёнларнинг қўлда бажарилиши сабаб бўлибми, Эркин аканинг қўллари қақшаб оғрийдиган бўлди. "Даволанинг" десам, ишни кўзлари қиймасди. Ахир оиламизнинг таянчи, болаларимнинг отаси хасталансаю, қандоқ жим турай?! Завод маъмуриятига кириб, у кишининг аҳволларини тушунтирдим. Шундан кейингина, яъни раҳбарлар аралашгач, уларнинг қатъий талаби билан шифохонага ётиб даволанишга мажбур бўлдилар...

Осмон тип-тиниқ...

Қуёш чарақлаб турибди. Олисда учаётган самолётнинг товуши элас-элас қулоққа чалинади. Кенг само бағрида у жимитдайгина бўлиб кўринади. Болалар ҳайрат билан самолётга тикиладилар, кўзларида шодлик ва ҳавас ўти ёнади.

— Мен ҳам болалигимда осмондан самолёт ўтса, то кўринмай кетгунича тикилиб турардим, — дейди Эркин Алимухамедов болалик дамларини хотирлаб. — Негадир кичиклигимда самолётни кўрсам, учгим келаверарди.

Учмоқ иштиёқи!

Инсон доимо юксакларга интилади. Унинг руҳи ҳам, қалби ҳам баланд ошёнларга талниниб яшайди. Аслида, инсоннинг кўкларда парвоз этмоги учун иккита қавотнинг бўлиши шартмикин? Йўқ. Киши ҳаётида кўп маротаба учади! Буни Эркин ака ҳам ўзида бир неча бор синаб кўрган. Ахир у корхонада устозларидан илк мақтовни эшитганида, меҳнатлари ҳисобга олиниб, энг қўйи разряддан энг юқорисига кўтарилганини эшитганида, оиласида илк фарзанди туғилгач, оталик туйғусини илк бора ҳис этганида ва шунга ўхшаш ёруг, нурли лаҳзаларда учмаганмиди у?! Жисми ерда бўлса-да, руҳан самоларда парвоз этгани-ку! Айниқса, Эркин Алимухамедовнинг умри давомида унутилмайдиган энг ҳаяжонли воқеанинг рўй бергани-чи? Ўша куни Президентимиз унинг кўксига Олтин Юлдуз нишонини тақиб қўйиб, қўлларини маҳкам қисиб Қаҳрамонлик унвони билан қутлаганди! У ўзини қушдек енгил сезган, худди учиб кетаётгандек аҳволга тушганди. Эсласа, ҳали-ҳали ҳаяжонланади. Тақдирига шукроналар айтади.

Ахир шукрона айтмасдан бўладими. У бир пайтлар оддийгина ишчи эди. Ишлади, ишлаганда ҳам виждонан, ҳалол ишлади. Узоқ йиллик меҳнатлари беиз, бенишон кетмади. Аслида, ҳамма касбда ҳам шундай, муваффақиятнинг мезони битта — меҳнат. Меҳнатсиз ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. Хоҳ ўқитувчи бўлсин, хоҳ шифокор бўлсин, хоҳ ишчи бўлсин, у аввало ишда ўзини кўрсатиши лозим.

Шундагина унинг хизмат жойидаги мавқеи ошади, эл эътиборига тушади. Эркин ака битта нарсани ўйлаб, тагига етолмайди. Кўпчилик хонадонларда ота-оналар болаларининг уқувсизлигини сезиб қолишса, "Агар шу йил институтга киролмасанг, билиб қўй, заводда ишчи бўласан!" деб қойишади. Нега? Нима учун шундай? Ахир ишчилик ҳам шарафли касб, унга ҳам уқув, қолаверса, етарли даражада билим, сабот ва матонат керак. Ҳаммаям ишчи бўлавермайди. Эркин ака ҳам яхши ишчи деган номни олгунигача озмунча қийналдими? Касб ўрганиш унга осонга тушгани йўқ. Касб сирларини пухта билиб олгунича бир неча ўн йиллар ўтди. Кейинчалик, у иш нормаларини 120—130 фоизга уддалаб, мақтов эшитганида заводга эндигина келган ёшлар унга зимдан ҳавас билан қарашаётганини сезарди. Сезиб, ич-ичидан қувонарди. У шу оддий касби туфайли Қаҳрамонлик унвонига эришди. Ишчилик уқувсиз болалар ҳам уддалаб кетаверади деган шунчаки касб эмас, аксинча, жуда шарафли, фахрли, обрўли, нуфузли касб. Эркин ака буни ҳамма-ҳаммага айтгиси келади...

— Илгарилари самолёт деталлари бошқа шаҳарлардан олиб келинарди, — дейди Эркин ака. — Лекин, ҳозирги пайтда ҳам хом ашё етишмаяпти деб, иш ўз ҳолига ташлаб қўйилмаган. Эндиликда зарур хом ашё, қисмлар ўзимизда ишлаб чиқарилаётир.

Ўтиш даврининг илк йилларида завод иши сусайиб, бу ерда ишлаб турган баъзи ишчилар бошқа юртларга — ўз қон-қариндошлари томонга кучиб кета бошладилар. Чунки, улар Ўзбекистон мустақил бўлгач, бошқа миллат кишилари тазйиққа, йирик корхоналар таназулга учрайди, яхшиси, бу ерни тарк этган маъқул, деган қарорга келишган эди. Халқ қўшиқларидан бирида шундай сўзлар бор: "Тошкентдан дон

еган чумчуқ қайтиб келар Маккадан". Бу бежизга айтилмаган. Қолаверса, дунёда Ўзбекистондек жаннатмакон жой, унинг халқидек меҳмондўст ва сахий халқ оз бўлса керак. Ўзбекистон Президентининг республика ҳудудида яшаётган барча миллатларнинг тинч-тотувлигини таъминлаш, бозор иқтисодиётига ўтишнинг ўзимизга хос ва мос йўли натижасида кўчиб кетганларнинг аксарияти бу ердан бошқа тинч, фаровон юрт йўқ экан, деб қайтиб келишди.

Бир куни қайсидир йиғинда газета мухбири уни саволга тутди:

"Ўтиш даврининг мураккабликлари, айти пайтда, озод жамият қуришнинг завқ-шавқи одамларимиз онгини ўзгартириб юборди. Шу жараёнда ҳар бир киши ўзини янги даврга мослаётир. Сиз шу ҳақда нималарни уйлайсиз?" деди. Эркин Алимуҳамедов бу ҳақда кўп уйлаган эди. Бугунги озод кунларимиз ҳақида уйласса унинг қалби жўшади, ҳис-ҳаяжонлар гирдобидида қолади. Лекин, бу ҳиссиётларни сўз билан ифодалаш осонмикин? Ахир, кўпчилик давраларда "Биз мустақилликка тинч йўл билан эришдик", деган гаплар айтилади. Эркин аканинг шу сўзларга озгина эътирози бор. "Биз истиқлолни қон кечиб, жон бериб олганмиз!" деб уйлайди у. Ахир, шу истиқлолни деб жангга кирганлар, бу йўлда бошини кундага қўйиб, дорда қатор осилганлар озмунчами? Темур Малик, Номоз Ботир, Мангуберди, Сарбадорлар... Уларнинг муборак номлари тарихимиз осмонида ёрқин юлдуздек порлаб турибди! Бундай улуг шахслар кечаги кунларимизда ҳам бор эди. Фитрат, Чўлпон, Қодирийлар ёди ҳали-ҳануз қалбларимизни ларзага солади. Улар хотираси бизни янада сергак, янада ҳушёр яшашга ундайди. "Истиқлолни асранг, авайланг, азизлар!" деяётгандек бўлади.

Эркин Алимухамедов ўша мухбир йигитга кўнглидан кечганларини икки оғиз сўз билан баён этди:

— Ўзбек миллатининг борлигини бугун бутун дунё билди. Бизга жаҳон тан бермоқда. Мана шуни уйла-сам, кўнглим фахр-ифтихорга тўлади!

Қаҳрамоним билан суҳбатимиз давом этади.

— Баъзида инсон ишдаги ташвишлардан ҳориб-чарчайди. Ҳамма нарса жонига теккандай бўлади. Тушкунликка тушади. Бордию, сиз шундай ҳолат-да қолсангиз, қай йўлни тутар эдингиз?

— Тушкунлик юракни емиради. Емирилган юрак анча вақт ўзини унглолмайди. Ортиқча юмуш ва ташвишлардан қийналган кезларимда ўзимга тас-кин бераман. "Одам барча машаққатларни енгиб яшай олиши керак, чида!" дейман.

— Қандай одамларни ёқтирасиз ва қайсиларини...

— Содда, дилидагини очиқ айтадиган кишилар менга ёқади. Ёлгончини ҳеч кечиролмайман.

— Истиқлол сизга нима берди?

— Истиқлол биргина менга эмас, жамики юрт-дошларимга катта имкониятлар эшигини очди. Ўз соҳасига садоқатли, ҳалол меҳнат кишилари мустақиллик йилларида замонамиз қаҳрамонлари сифа-тида кашф қилинди, эл орасида ном қозонди. Мен ҳам ана шуларнинг бириман. Камтарона меҳнатла-рим ҳисобга олиниб, 1995 йилда "Ўзбекистон Қаҳ-рамони" унвонига сазовор бўлдим. Олий нишон — "Олтин Юлдуз" медали билан тақдирландим. Оддий меҳнат аҳлини эъзозлаётган ҳукуратимиздан, шах-сан Президентимиздан жуда миннатдорман!

— Тақдирингиздан мамнунмисиз?

— Нега мамнун бўлмай? Агар ўшанда акамнинг бир оғиз гапи билан заводдан кетиб, бошқа тинчроқ ишга кириб олганимда, балки ҳозиргидек ютуқлар-

га эришмаган булармидим... Яқинда Президентимиз катта йигинда: "Одам ҳаётда бир из қолдирмоқчи бўлса, жамиятга, юртига наф келтиришни истаса, аввало ўз фикрига, дунёқарашига таяниб яшаши керак", дедилар.

— Нафақага чиққанингиздан бери заводга бориб турасизми?

— У ерда менинг қирқ йиллик ҳаётим кечган. Энг ёруғ, энг азиз хотираларим ҳам завод ҳаёти билан боглиқ. Ҳамкасбларим даврасида тез-тез бўлиб тураман. Албатта, бозор иқтисодиёти қийинчиликлари бу жамоани ҳам четлаб ўтгани йўқ. Лекин корхонада изланиш давом этмоқда. Жаҳон андозаларига мос тушадиган ИЛ-76, ИЛ-114 самолётлари ишлаб чиқарилмоқда.

Айтишларича, муҳташам бир бино қурилишида иштирок этаётган учта устани саволга тутишибди: "Иш жараёнида кўнглингиздан қандай уй-хаёллар кечаяпти?"

— Ишлаш керак бўлгани учун ишлайман, — дебди биринчи уста.

— Хаёл суришга вақтим йўқ, пул топиб оиламни боқишим керак, — дебди иккинчиси.

— Шу бино ҳадемай поёнига етиб, осмон билан бараварлашади. Юзлаб, минглаб одамларни ўз бағрига олади. Ўша одамларнинг юз-кўзларида пайдо бўлажак қувонч ҳозирданоқ менинг кўнглимни мунаввар этиб турибди. Қўлларим тафти қоладиган ушбу бино қурилишида қатнашаётганимдан чексиз фахрланмоқдаман, — дебди учинчи уста.

Инсон ўз меҳнатининг мазмун-моҳиятини англамоғи керак! Шундагина меҳнат унга шараф келтиради.

"Эл-юрт учун куюниб, эл-юрт учун фойда келтириб яшайлик", деган эди Президентимиз. Шундай

япашни бахт деб билгувчилар кўп орамизда. Шунинг учун ҳам биз тез ва жадал илгарилаяпмиз. Шунинг учун ҳам истиқлол қалбимизда асралаётган гавҳартош янглиг кун сайин бизга қадрли бўлиб бормоқда.

Қаҳрамоним — Эркин Алимұхамедовнинг ҳаёт йўлига бир қур кўз ташлар эканман, унинг ҳалол меҳнат билан кечган умри кўпчиликка ибрат бўлажagini фаҳмладим.

"Ғайрат ва шижоатим эзгуликларга нисор бўлди. Машаққатларни иродам кучи билан енгдим, баъзан ўзимни фидо қилдим. Меҳр йўлини босиб ўтдим", дейди у.

Меҳр юракда тугилади. Юракда етилади. Юракни иситади. Сўнг у бор қуввати билан ўзга юракларга ҳарорат беради. Юраклар бир-биридан меҳр олиб тобора ёруғланади, кучга тўлади.

Қаҳрамонимизни бир умр одамлар билан, шу азиз Ватан, шу она тупроқ билан боғлаган меҳр йўллари янада кенгайиб бораверади.

Бу йўллар уни фақат юксакларга чорлайди.

У ҳамон шу чорловлар измида...

ДАЛА ЙЎЛИДАГИ ОДАМ

Бир пайтлар Найман чўллари деб аталган қишлоқ марказидан олисдаги далага кетган йўл бор. Шу йўлдан ҳар куни бир одам эрта тонгда ўтади, шом қоронгусида қайтади. Мана қирқ йилдирки, шу ҳол. Баланд бўйли, юзларини чўл шамоллари қотириб, қуёши қорайтирган бу кишини бир кўришда "андак тундми" деб ўйлайсиз. Чиндан-да, Комилжон ака табиатан ўта босиқ, оғир-вазмин одам. Бирор масала бўйича хулоса айтиш керак бўлса, етти эмас, етмиш ўлчаб, сўнг айтади. Бу йўллардан унинг отаси ҳам юрган. У шу ерларда ўсди. Ҳарбий хизматни ўтаб қайтгач, бир-икки йил Қува қирлари бағрида қурилаётган Каркидон сув омборида машина ҳайдади. Тош, шагал, цемент ташиди. Аммо асл чўлқувар, деҳқон боласи, чўлнинг сутдек ойдин кечаларида пайкалга сув тараб улгайган йигит эмасми, чўл ишқи ўзига тортаверди.

Қирқинчи йиллар охирида қўшни Охунбобоев туманида яшаган отаси шоирлар "атлас водийнинг бўз ямоғи" деб атаган марказий Фарғона чўлларини ўзлаштиргани келган. Ёш Комилжон ҳам шу тариқа чўлқувар бўлиб қолди. Негадир бу чўлларни ўзлаштириш тарихини шўро замонлари, қирқинчи йиллардан деб санайдилар. Аслида бундай эмас. Найман, Ёзёвон, Сарсонқум-Бўз чўлларини ўзлаштириш бундан 100—200 йил муқаддам Қўқон хонлиги замонларида бошланган. Ўша пайтларда ҳам меҳнаткаш Фарғона халқи Норин билан Қорадарёдан чўл

багрига каналлар тортиб келган. Сахродан қаричма-қарич ер тортиб олиб дарахт эккан, боғ қилган, қовун-тарвуз полизлари, пахтазорлар барпо қилган. Масалан, Худоёрхон даврида Нориндан чиқарилган Улуғ наҳр каналининг узунлиги 150 километрга, эни 14 метр, чуқурлиги 5-6 метрга етган. Шу канал шарофати билан ҳозирги Бўз, Ёзёвон, Тошлоқ туманлари ҳудудларида юзлаб-минглаб таноб чўллар ўзлаштирилган. Комилжон ака Мамажонов меҳнат қилаётган Холмат Марозиқов номидаги ширкат хўжалигининг марказий қишлоғи ҳам бежиз Хонариқ деб номланмаган. Бу ерларда ҳам бир пайтлар хонлар даврида қазилган канал чўлга сув ташиган. Тўғри, Катта Фаргона капали ишга тушгандан сўнг Марказий Фаргонани ўзлаштириш кенг кўламда олиб борилди.

Каркидон сув омборидан қайтгач, Комилжон Найман чўлларидаги янги ташкил топган жамоа хўжалигида тракторчи бўлиб ишлади. Бархан суриш, ер текислаш, ариқ қазиш, дастлабки экинлар экиш, бепоён чўлларнинг ўзига хос оқшомлари... Бу худди ўша Саид Аҳмад машҳур "Чўл ҳикоялари" туркумида, "Уфқ" романида тасвирлаган тўқайзору қамишзорлар эди. Эсингиздами, машҳур адиб қалами саҳифаларга муҳрлаган Ўрик домла, Бургут, Ёғоч полвону Тўппонча полвонлар... Қуш учса қаноти, одам юрса оёғи куядиган қайноқ қум барханларидан, илон-у бўрилар изгиб юрган тўқайзорлардан қиш қаҳратони, ёз саратонига қарамай, қадам-бақадам ер ўзлаштириб, шўрхокларда ям-яшил боғлару чаман пахтазорлар яратган афсонавий кишилар... Улар ота-боболари анъаналарига кўра янги ерлар очиш, боғлар, серҳосил далалар яратишни Аллоҳга хуш ёқадиган, элни бойитадиган савоб иш деб билган оддий ўзбек деҳқонлари эдилар.

Оқсоқол адиб Саид Аҳмад ўша йиллари неча бор Комилжон аканинг шийпонида меҳмон бўлиб, бир пиёла чой устида унинг суҳбатидан баҳра олган. Айтишларича, устоз адиб чўл қаърига кетган ариқлар ёқаларига чинор экишни маслаҳат берган. Ўша чинорларнинг соясида ҳозир даладан ҳориб чиққан пахтакорлар мириқиб дам олишади. "Уфқ" романидаги қочоқ Турсунбой ҳақидаги воқеаларни ҳам асар муаллифига найманликлар сўзлаб беришган.

Комилжон ака ана шу чўл романтиклари даврасида чиниқди. Дала ҳавосини симириб улгайди. Туқайзорларни қуритиб, қум барханлари ичида шириндан-шакар мева, қовун-тарвуз, пахта етиштирган олижаноб, танги инсонларга шогирд бўлди. Айни кучга тўлган йигитлик йилларини шу сувга ташна чўлга бахш этди.

Бир-икки йил тракторчи бўлиб ишлаб юргач, ундаги деҳқончиликка бўлган иштиёқ, ташкилотчилик қобилиятини сезган хўжаликнинг ўша пайтдаги раиси Холматжон Марозиқов йигитни марказдан олис, янги очилган ердаги бригадага бошлиқ қилиб юборди. Ўша 50—60-йилларда Найман чўллари турли бурчакларида кичик-кичик қишлоқчалар пайдо бўлганди. Чунки марказий овулдан 10—15 чақирим узоқдаги ерларга ҳар куни қатнаб ишлашнинг имкони йўқ эди. Олти-етти, борингки ўн-ўн икки хонадон оилалари бирлашиб, ўша ерларда мўъжазгина қишлоқча барпо этиб, яшаб, ишлайверган.

Кейинчалик хўжаликлар йириклашиб, машина ва тракторлар кўпайгач, хонадонлар марказий қўрғонларга кўчирилди. Тўғри, у пайтлари чўлни ўзига ҳақиқий ватан ҳисоблаб, ўша ерда туп қўйиб, палак ёзишни кўксига астойдил жойлаганлар кўп эмас, хўжаликларда қўнимсизлик авжида эди. Чўлга

кўчиб келишу кўчиб кетишдан осон иш йўқ. Қўшни-си билан хиёл гижиллашиб қолган одам тутоқса "Бор-э, сендай одам билан қўшни бўлгандан кўра, бу ерни елкамнинг чуқури кўрсин", дея бир зумда куч-кўронини арава ёки машинага юклаб, бошқа манзил излаб кетаверарди.

Комилжон ака ўзи ўзлаштирган, меҳр қўрини тўккан далалардан кўнгил уза олмасди. Чўл кўксидаги мўъжаз қишлоқча, ўша давр таъбири билан айтганда, "хутор"дан ҳамма секин-секин марказий қўрғонга кўчиб кетди. Чунки у ерда электр нури, ичимлик сув, клуб, чойхоналар бор. Одам зерикмайди. Бироқ, Комилжон ака чўлда қолиб, оиласи билан ёлғиз яшайверди. Орадан йиллар ўтиб, фарзандларининг ўқиши, келажagini ўйлаб, у ҳам марказий қўрғондан уй-жой қурди. Бироқ далаларини ташлаб кетмади. Кунига етти-саккиз чақирим йўл босиб, жонажон пайкалларига қатнаш, уззу кун тер тўкишдан чарчамади. Ахир бу ерларнинг ҳар бир гиёҳигача унга таниш, ҳар бир дарахти билан тиллашади. Бу ерлар унинг кичик ватани бўлиб қолди. Комилжон ака бу ватанга ҳеч қачон хиёнат қилмади.

1987—1988 йилларда Ўзбекнинг бошида зугум ўтказиб чарчамаган олис "Марказ" янги найранг бошлади. Эмишки, Ўзбекистонда вилоятлар, туманлар бениҳоя майдалашиб кетган. Уларни бир-бирига қўшиш, йириклаштирмоқ даркор. Шунда юқоридан уларни бошқариш осонроқ кечади.

Ҳолбуки, ўнлаб йиллар давомида шаклланган бу вилоятлар, туманлар фақат ўзларига хос анъана, жугрофий бирлик, иқтисодий фарқларга эга алоҳида-алоҳида минтақалар сифатида тугал ҳолга келган эди. Одамларнинг онгида ҳам шу кичик ватанга муҳаббат жўш урар, андижонлик "мен андижонлик-

ман", қашқадарёлик "мен қашқадарёликман" дея фахрланадиган, шу юртлар номини эшитганда юрагида фарахбахш туйғулар қўзғаладиган бир даражага етган. Уларни таги-тугидан йўқотиш Ўзбекистон деган улуг дарахтнинг томирларини қирқишга уриниш билан баробар эди. Шундай кунларда Тошлоқ ва Қува туманларини бирлаштириб, Қува туманини тузиш режасини амалга оширишга киришилди. Иккала туман фаолларининг Қува шаҳрида қўшма ташкилий йигилиши бошланди. Уни уша пайтдаги вилоят партия қўмитасининг саркотиби олиб бораётганди. Юқоридан таклифлар айтилиб, гуё бу ишларнинг фойдаси тушунтирилгандай бўлди-да, номигагина одамлардан фикр сўралди. Шунда Тошлоқ туман газетасининг муҳаррири, марҳум Исмоилжон Фозилов сўз олиб, раҳбарият кутмаган бир пайтда, ҳар иккала туманнинг қўшилиши маънавий, иқтисодий жиҳатдан зарар келтириши ҳақида гапира бошлади. Йигилиш ҳайъати саросимага тушди, кенг залнинг у ер-бу еридан қисилиб-қимтиниб бўлса-да, "Тўғри гапиряпти", деган нидолар ҳам эшитилиб қолди.

Саркотиб мажлис руҳининг хавфли томонга бурилаётганини ҳис қилди-ю, залга назар солди. Унинг кўзлари зоҳиран сокингина ўтирган машҳур чўлқувар бригадир Комилжон Мамажоновга тушди.

— Мана, Комилжон ака, — деди у мадад истаган оҳангда, — Тошлоқни Тошлоқ қилишга кўп ҳисса қўшган, ҳақиқий меҳнаткаш одам. Қани, сиз айтингчи, туманлар йириклашса, иқтисодиёт кучайса, бунинг нимаси ёмон?

Комилжон ака ўрнидан вазмин турди. Юзлаб синчков нигоҳлар (айниқса тошлоқликлар) ҳаяжон билан уни таъқиб этарди. Чунки Комилжон ака айтадиган гап Тошлоқ деҳқонларининг фикри сифа-

тида салмоқли бўлади. Ўша фикр тош-тарози палласини босиб кетиши аниқ.

— Биз тошлоқликлармиз! — деди у ўзига хос вазминлик билан, — оталаримиз ҳам ўзларини тошлоқлик деб билишган. Фарзандларимиз ҳам дилда шу ишонч, шу туйғу билан ўсишяпти. Қандай қилиб бир юмалаб қуваликка айланиб қоламиз? Бу бир. Иккинчидан, Тошлоқнинг шимолий чегаралари Андижоннинг Бўз туманига тақалади. Ўша бир четдаги жойлардан Қува шаҳрига оддий бир справка учун кун бўйи йўл босиб келадиган кексаларимиз, аёлларимизни ўйланг. Ахир бу турмуш, шундай бўлиши табиий-ку! Очигини айтиш керак, туман марказида деярли ҳар куни ўтказиладиган мажлисларга қатнаш-чи? Ишлаш ўрнига мажлисга чопиш билан шугулланамизми?

У ҳар икки туманнинг қўшилиши аянчли оқибатларга олиб келиши, оддий халққа қийинчилик тугдиришини рад этиб бўлмас далиллар билан исботлаб берди. Ҳайъатдагилар ҳайрон. Саркотиб эса, "Сенга сўз берган ўзим...", дегандай тумтайиб олган. Комилжон ака сўзини тугатгач, зални тошлоқликларнинг маъқулловчи, гулдурос қарсақлари босиб кетди...

Ҳолбуки, гдлянчилар янги қурбонлар излаб, республикамиз шаҳару қишлоқларида изғиб юрган кезларда "партия сиёсатига" қарши чиқиш оддий деҳқоннинг жасоратигина эмас, балки адолатни, ақлидрокни, халқ манфаатини ҳимоя қиладиган эътиқодли инсоннинг иши эди.

Уни ҳаёт ҳамиша папалаб, авайлаб, кафтида кўтариб келгани йўқ. Юрагида дардлари ҳам бисёр. Куксини бир армон — икки навқирон ўглининг бевақт дунёдан кўз юмиши ўртади... Япаш жойи ҳам оддий қишлоқ уйи, қўрада мол-қўй, томорқа деган-

дек, барча қатори бир хонадон. Бугуннинг бадавлатлари солган қоясимон иморатлар қаршисида анчайин кўримсиз...

Бироқ унинг кўксини осмон қилиб турган меҳрибон оиласи, фарзандлари, неваралари, атрофидаги ҳамкасблари бор. Юрагидаги чўғни ҳамиша гуриллатиб турган дармондориси, ҳаётининг меҳвари — даласи, пахта ишқи бор. Комилжон аканинг далага, пахтага меҳри ҳақида одамлар ўртасида ҳайратомуз гаплар юради.

— Комилжон аканинг бригадаси марказий қўргондан 7-8 чақирим нарида, — дейди хўжалик раисининг ўринбосари Рустамжон Жўраев. — Яқинда кечаси соат бирлар чамаси Комилжон акани хўжалик гаражи ёнида учратиб қолдим.

— Ярим тунда нима қилиб юрибсиз, Комилжон ака? — деб сўрадим.

— Э, "Магнум"ни ишлатиб қолай деб навбат кутиб турибман. Ер етиляпти. Бу трактор эса тез ва яхши шудгорлайди. Ўшанга тракторчини "азонда боргин" деб тайинлаб қўяй деб турибман...

Енгил кийим-бошда, тунда гараж дарвозаси олдида трактор ҳайдовчисини пойлаётган бу одамни Ўзбекистон Қаҳрамони, мамлакатдаги таниқли кишилардан бири десангиз, бегона ишонмаслиги мумкин. Аммо биз унинг феъл-атвори, ишига меҳрини яхши биламиз.

Комилжон Мамажоновни бағоят миришкор, ишнинг кўзини биладиган, экин билан тиллашадиган деҳқон деяпмиз. Хўп, уни Ўзбекистонга машҳур қилган миришкорлигининг сири нимада экан, дея Қаҳрамонни гапга солдим.

— Аввало, деҳқонга унумли ишлаши учун шароит яратиб беринг, — дейди Комилжон ака. — Ўзимиздан мисол. Бригадамиз ерлари қишлоқдан анча

узоқ. Қатнаш осон эмас. Шу боис шийпонни кўнгилдагидек жиҳозлаганмиз. Мазали иссиқ овқат доим бор. Телевизор, газета-журналлар тахламлари муҳайё. Туни билан гўзага сув тараган сувчи азонга яқин шериги билан алмашиб, шийнондаги тоза уриндиқларда озгина мизғиб олса, эрталаб отдек туради. Яна ишга шўнғиб кетаверади. Тракторчи ҳам шундай.

Иккинчидан, ҳар бир одам ўз ишини чин дилдан севгандагина шу касб устаси бўлади. Қаранг, синчков одам бир қарашда рўпарасида турган бегона кишининг кимлигини фаҳмлаб олади. Миришкор деҳқон ҳам бир қарашда пайкалдаги гўзанинг нима демоқчи эканини, нимага муҳтожлигини сезади. Гўза чанқаб, барглари шалпайса, саргайиб касалга чалинса, буни кўзи очиқ ҳар бир одам бемалол айтиши мумкин. Ҳақиқий деҳқон-чи? У ҳали гўза чанқамай, ҳали уни ҳашарот босмай, ҳали у ўғитсираб қолмай олдиндан чорасини кўради. Биласизми, яхши, зукко, билимдон, меҳрибон оналарнинг болалари кам касалланади. Чунки яхши она боласининг касал бўлишига йўл қўймайди-да, ахир! Яхши деҳқон ҳам худди яхши онадек гўзаси касалланишининг олдини олиб юради.

"Кузда ерни яхшилаб ҳайда, меъёрдаги минерал ва маҳаллий ўғитни сол!" деган ақидани нахтакор зоти борки, минг йилдан буён миясига сингдириб келади. Аммо шу оддий ҳақиқатга амал қилмайдиганлар бор. Сабаби: турли хил баҳона, бепарволик, ҳафсаласизлик, уқувсизлик. Ҳолбуки ер кузда чуқур ҳайдалиб, меъёрдаги ўғит тушса, у баҳоргача кўпчиган хамирдек пишиб ётади. Шундай ерга экилган чигит эса она бағридаги боладай яйраб ўсади.

Ернинг ердан фарқи бор. Бизникига ўхшаш зах, шўрхок ерларда деҳқончилик қилиш машаққат.

Чилла совугида ерга яхоб бериб, шўрини ювмасак, келаси йил ҳосилидан қўлни ювиб, қўлтиққа артишимиз мумкин...

Неча йиллардан буён чигитни пуштага экиб келамиз. Шунда қатқалоқ ниҳолнинг гирибонидан бўғолмайди. Ҳар гектар ерда 120 минг тупдан гўза қолдирамиз. Мана 4-5 йилдирки, чигитнинг бир қисмини плёнка остига экяпмиз. Бу ҳосил чўгини кўпайтирса кўпайтирдики, камайтиргани йўқ. Юз гектардан ортиқ ернинг 50 гектарига "Фаргона—3" навидан экамиз. У еримизга мос, яхши парвариш қилсак, яхши ҳосил бераверади.

Ерни 10 нафар ижарачига бўлиб берганмиз. Барака топкурлар, ҳаммалари меҳнаткаш, инсоф-диёнатли, ишнинг кўзини биладиган одамлар. Механизаторимиз Рустамжон Турдиев зарур бўлса, "ер тобидан ўтиб кетмасин", дея тунлари чироқ ёқиб ҳам гўзага ишлов бераверади. Раҳмиддин, Мусажон, Мардонали, Ҳабибахон, Алишер, Валижон сингари аъзоларим менинг қанотларимдир. Уларсиз ахир мен қаҳрамон бўлармидим!

Дарҳақиқат, Комилжон Мамажонов бригадаси шўрхок ер шароитида ҳам ҳар гектардан 40—50 центнердан ҳосил оляпти. Бу чўл шароитидаги энг юқори кўрсаткичдир.

— Юртимиз мустақилликка эришгач, турмушимиз тубдан ўзгарди. Ўзимдан қиёс. Умримнинг энг сара даврларини меҳнатга, пахта етиштиришга бағишладим. Кеча-кундуз тиним билмадим. Аммо устимдан урунган кийим-бош тушмаган эди. Очиғи, меҳнатимиз эвазига етиштирилган "оқ олтин"дан келадиган даромаднинг ўндан бири ҳам ўзимизга тегмасди. Ахир 30—40 йиллаб пахта етиштириб, неча минг тонналаб хом ашёни давлатга топшир-

дим. Лекин ундан келган даромаддан қишлоғимизга, маҳалламизга қанчалик наф етди?

Чул қўйнида яшаган мендек оддий инсоннинг республикамиз деҳқонлари ичида биринчи булиб Ўзбекистон Қаҳрамони деган юксак унвонни олиши кимнинг хаёлига келибди? Шукрким, истиқлол туфайли ана шу ҳурмат-эҳтиромга эришдим. Камтарин меҳнатларимнинг бунчалик улугланишидан умр буйи фахрланаман. Айниқса, бу юксак қаҳрамонлик олий нишонини Республикамиз Президенти Илом Каримов кўксимга ўз қўли билан тақиб қўйганлиги сира кўз унгимдан кетмайди.

Комилжон акадек оғир-босиқ инсон ҳам шундай дақиқаларда ҳаяжонини яширолмас экан...

Чуллар бағрида пайдо бўлган қишлоқ марказидан олис далалар тарафга кетган йўл... Бу йўлларда яна ўз қадрдон далалари сари отланган одамни ҳар тонгда учратасиз. Бу йўлларда унинг ота-боболари, қадимги чўлқуварларнинг ҳам излари қолган. Бу йўлларнинг ҳар бир қаричи табаррук. Бу йўллар атрофидаги далаларнинг ҳар бир қаричи она кўкрагидай ҳаётбахш, улардан эл-юрт, озод Ватан хирмонларига, дастурхонларга етказиб бериладиган пахтаю мева, қовун-тарвуз, дон иси, меҳр-муҳаббат ислари келади...

ТИЛЛАКОР ҚАҲРАМОН

О дамларнинг лақабга муносабатлари турлича. Баъзилар бундан хафа бўлади, бошқалар парво қилмайди. Аммо лақаб ёшликда қўйилади. Анатолий Николаевич Панин ёши анчага бориб қолганига қарамай, уни исми, фамилияси, ҳатто "бригадир" лавозими қолиб, лақабини айтиб чақиришса ҳам хафа бўлмайди. Ёшлигида унга "Туляк" — "Тулалик" деб лақаб қўйишганди. Панин бу лақаб асли Тула шаҳриданлигимнигина эмас, балки ички ҳолатимни ҳам акс эттиради, деб ҳисоблайди. Йиллар ўтиши билан бу лақабни биринчи марта тилга олган киши ўзича донишмандлик қилган, деган фикрга келди. Анатолий Николаевични яхши танимайдиганлар эса, бу лақабни унинг фамилияси деб ўйлашади. Уйдагилар ва қариндошлари ҳам баъзан лақабини айтиб чақиришади.

А. Н. Панинга биринчилар қатори Ўзбекистон Қаҳрамони унвони берилганда кўп одамлар "Туляк"-га офарин дейишган. Яна... Келинг, бир бошдан эшитинг.

КИМ КУЧЛИ

Панинларнинг оилавий ҳужжатлари орасида ажойиб сурат бор. Унда оила бошлиги ва мамлакат Президенти Ислон Каримов тасвирланган. Бу сурат Ислон Каримов Учқудуққа келганда олинган. Президент кон бошқармаси иши билан танишган, иш-

лаб чиқариш жойларида бўлиб, одамлар билан суҳбатлашган. Кончилар давлат бошлиғига ўз турмушлари, ёз жазирамасида дуч келадиган муаммолар, кон-қазима тармогининг истиқболи ҳақида сўзлаб беришди. Сўнг давлат бошлиғи А.Н. Панин бригадаси ишлаётган карьерни бориб кўрди. Анатолий Николаевич билан учрашув жуда самимий бўлди. Давлат бошлиғи билан таниқли бригадир катта сиёсат ҳақида, олтин қазиб чиқариш тармоғи муваффақиятини таъминлайдиган оддий ишлар ҳақида гаплашишди. Президент уларнинг ишларини кузатиб, машинистларнинг оғир ва машаққатли меҳнатига юқори баҳо берди. Кейин кимдир ҳазиллашиб, "Чўмичи юк машинасининг кузовидек катта бундай улкан машинани бошқариш учун ҳақиқий алн йигит бўлиш керак", деди. Президент ҳазилни тунуниб, унинг гапини қувватлади ва Паниннинг қўлини қаттиқ қисиб, уни қучоқлади. Сўнг кулиб туриб: "Анатолий Николаевич машинаси билан бир варакайига бир неча тоннани кўтарса, биз ҳозир унинг ўзини кўтаришга уриниб кўрамиз", дедида Панинни маҳкам қучоқлаб, даст кўтарди. Йиғилганлар ҳаяжонланиб қийқириб юборишди. Кимдир овора бўлманг, у машинасидан ҳам оғир, деди. Ислом Абдуганиевич эшитдимиди-йўқми, лекин оғзи қулогига етган Паниннинг оёқлари ердан узилди. Худди шу аснода сураткаш аппаратининг тугмачасини босди.

Бу нодир сурат уч нусха тайёрланган — бири Навоий Кон-металлургия комбинати ҳужжатхонасида, яна бири Панинларда, учинчиси эса Президентда. Ўша суратда Ислом Абдуганиевич жилмайиб турибди, Анатолий Николаевичнинг кўзлари эса қувончдан порламоқда. Суратга қараб, бу шунчаки мулоқот эмас, балки улуғ инсоннинг ўзини раҳнамо этиб

сайлаган халқига ва мамлакати тақдирига дахлдор эканлиги ҳақида ўйлайсан киши. Бу давлатимиз бошлигининг ўз меҳнати билан Ватан мустақиллигини мустаҳкамлаётган оддий ишчиларга миннатдорлиги белгисидир. Ўша аснода яна русча сўзлашувчи ўзбекистонликларга, серқуёш Ўзбекистонни ўз ватани деб билган ва шу ватан шон-шарафини деб мардлик ва матонат кўрсатаётган юртдошларимизга миннатдорлик белгиси, деб ўйладим. Зеро энг муҳими — ҳамиша шай туришдир. Чунки меҳнат ёки жанговар жасоратнинг негизи бир. Панин ва унинг тенгдошлари тинглаб, сабоқ олган қўшиқ ёдингиздами: "Жангдаги қаҳрамонлиги учун ҳам, меҳнатда ўрнатилган кўрсатгани учун ҳам бериладиган нишон бир хил металлдан қўйилади".

Бу негиз нима, деган саволга фақат битта жавоб бор: биз кучлимиз. Бирлигимиз — бирдамлигимиз, бир-биримизга ҳамдарду ҳамдамлигимиз билан қудратлимиз. Мамлакатимиз Президенти русча сўзлашувчи ишчилар кўпчиликини ташкил қилган Навоийда, Зарафшонда, Учқудуқда бўлган вақтларида ҳамиша шу ҳақда гапиради. Бунинг устига истисно тарзида — ўзбекча эмас, балки русча гапирдилар. Биз яна Ватанимиз — мустақил Ўзбекистонга муҳаббатимиз билан қудратлимиз. Чунки қайси миллатга, динга мансублигимиздан қатъи назар, биз ҳаммамиз тенгимиз, тенг ҳуқуқлимиз. Туғилиб ўсган жойимиз қаердалигидан қатъи назар, биз шу мамлакат фарзандларимиз.

БИЗ ТУЛАДАН КЕЛГАНМИЗ

Айтишларича, Паниндан қаерликсан, деб сўрашганда, у: "Биз Туладан келганмиз, тулаликлармиз" деб жавоб қилган экан. Бу тўғрими ёки

нотўғрими — билмаймиз, аммо лақаби шу гап билан боғлиқ бўлиши эҳтимолдан холи эмас. Саволимга унинг ўзи бундай жавоб берди: "Бу лақабга шу қадар кўникиб кетганманки, фамилиямни айтишса, баъзан кимни чақиришяпти, деб ҳайрон бўламан, "Туляк" — "Тулалик" деган сўз жаранглаши биланоқ қалбимда қандайдир туйғу жуш уриб кетади. Бу ерда ўша ўлкалардан келиб ишлаётган одамлар кўп, аммо нима учундир фақат мени тугилган жойимнинг номи билан чақиришларини тушунмайман.

Балки ўзим тугилиб ўсган, қариндош-уруғларим истиқомат қилаётган, аждодларим қўйилган жойни яхши кўрганим учундир. Лекин ҳозир Учқудуққа меҳрим ундан кам эмас".

Биз қаҳрамонимизнинг чин дил изҳорини келтирдик. Лекин у камгап, унинг учун икки огиз гапиргандан кўра бутун смена давомида кўп тоннали техникани бошқариш осонроқ. Шу боис мустақил мамлакатимизда биринчилар қатори юксак унвонга сазовор бўлган Ўзбекистон Қаҳрамони Анатолий Николаевич Панин ҳақидаги ҳикоямизда кўпроқ бошқа кишилар — қаҳрамоннинг касбдошлари, таниш-билишлари, раҳбарлари, оила аъзоларидан эшитган гапларга асосланамиз.

Ўзбек халқида: "Бўладиган бола ёшлигидан маълум" деган ажойиб мақол бор. Мақоллар асосида эса катта ҳикмат ётади. Панин ҳам ёшлигидаёқ тенгқурлари орасида ажралиб турарди. Мактабни эндигина битирган йигитнинг маданият уйи директори лавозимида ишлашини тасаввур эта оласизми? Тўғри, тасаввур қилиш қийин. Аммо Панин Россиянинг Тула вилояти Люторичинск туманидаги маданият уйига маълум вақт раҳбар бўлди. Раҳбар бўлганда ҳам қойил қилиб ишлади!

Ҳаётидаги дастлабки маъмурий лавозимда дуч келган муаммоларнинг энг қийини нима эди? Чамаси, бир тўхтамга келиш. Ўша вақтда ёши ҳали йигирмага тўлмаган Анатолий дадил ҳаракат қилди. Бир ишга қўл ургандан кейин, қайтмаслик керак. Ҳарҳолда Панинларда бошлаган ишдан қайтиш одати йўқ. Анатолий раҳбарлигида қишлоқ маданият уйи бир маромда ишлай бошлади, натижада унча кўп ўтмай маданият ходимининг ёшлигини эсламайдиган ҳам бўлишди.

ОМАДЛИ 13-КОН

Инглиз тилида ганлашиладиган баъзи мамлакатлардаги жамоат биноларида ўн учинчи қават йўқ, меҳмонхоналарда ўн учинчи хона, транспортларда эса ўн учинчи йўналиш йўқ. Бу рақам шу қадар хавфли ҳисобланадики, ҳатто давлат муассасаларида ҳам бу рақамни ишлатмасликка интилишади. Бизда эса бундай ирим-сирим, бидъат чет элдэгидек кенг тарқалмаган. Ҳамюртларимиз "13" рақамига ҳар қадамда дуч келишса-да, ҳеч ким бунга эътибор ҳам бермайди. Ҳатто баъзи кишилар бу рақам бахтсизлик эмас, аксинча, бахт келтиради, дейишади. Анатолийнинг ҳаётида ҳам шундай бўлди.

Россиядаги олис қишлоқдан келган йигитни саҳродаги шаҳар ҳам, Навоий кон-металлургия комбинати жамоаси ҳам илиқ кутиб олди. У ёлғиз келмаган эди. Ишга янги кирганларнинг ҳаммасини Учқудуқ шаҳридаги Шимолий кон бошқармасига юборишди. Бўлажак қаҳраонимиз меҳнати билан донг таратган Меҳнат Қаҳрамони Панкратов бригадасига тушди. Бу илғор жамоа 13-конда ишларди.

Олдиндан айтиб қўяйлик, у ерда ҳеч қандай гайри-табiiй воқеа юз бермади, фавқулодда ҳолат ҳам бўлмади. Аксинча, бу муҳим конда ишлаганларнинг кўнчилиги ўша йиллар ҳаётларидаги энг бахтли ва қувончли дамлар бўлганини эътироф этадилар.

Ҳозир 13-кон беркитилган. Бир вақтлар вулқон кратерини ёки космос мавзуйга оид фильмлардаги тасвирни эслатовчи бу улкан чуқурликда иш қайнарни. Тоғ жинсларини қазиб олишда улкан экскаваторлар ишлатиларди. Уларнинг бир чўмичи шаҳарликларга таниш "ЗИЛ"ни тўлдирарди. Аммо конда бундай кичик машиналар йўқ. "БелАЗ"лар, кейинчалик олиб келинган "Комацу" машиналари катталиги жиҳатидан улкан экскаваторларга мос тўшади. Анатолий Панин ана шундай "полвон" экскаваторлардан бирини бошқаради. "Комацу" машинасини тўлдириш учун экскаватор бир неча чўмич маъдан солади. Анатолий эндигина иш бошлаган вақтларда конда 75 тонна юк ташийдиган ағдарма машиналар ишларди, ҳозир эса бир юз эллик тонналик машиналар ҳам ҳеч кимни ҳайратга солмайди. Машиналар бирин-кетин келаверади, сен эса экскаватор дастакларини бошқариб, вақтида юк ортиб берсанг бас. Лекин юзаки қараганда бу осондек туюлади. Экскаваторчининг ишини билмаган одамга бир хил, зерикарли кўринади. Аслида эса кон-бойитиш жараёнида бу касб эгаси асосий шахслардан бири, технология занжирининг бошланишида туради, бу жараённинг пировардида тўртта тўққиз рақами ўйилган, ҳаммага таниш олтин ёмбилар чиқади. Бинобарин экскаваторчининг ишига кўп нарса боғлиқ. Шу сабабли кон бошқармасида экскаваторчиларни қадрлашади, Панин каби юқори малакали ишчиларни эса ардоқлашади.

ИРОДА

Дарвоқе, Навоий кон-металлургия комбинатида муҳандис-техник ходимларни ҳам, ишчиларни ҳам — барча касб эгаларини қадрлайдилар.

Ўз ишининг моҳир устаси — яхши ишчи қул учида ишлай олмайди. Анатолий Панин кабилар эса ақл билан иш қилишади. Бу худо берган табиий истеъдодми ёки кейин вужудга келган хусусиятми — буни аниқлаш қийин. Чамамда унинг ўзида, мизожида нимадир мавжуд бўлган, балки рус йигитларига хос чиниқишдир. Улғайиб, тажриба орттиргач, яна бошқа фазилатлар пайдо бўлди. Шу хислатлари туфайли Анатолий Николаевич мамлакат Қаҳрамони бўлди. Панин ўз ишининг моҳир устаси бўлиб етишгунча катта умр мактабидан ўтди. Ёш экскаваторчи кўплаб яхши кишилардан сабоқ олди, кўп одамлардан иш ўрганди, ўзини мен ҳақиқий ишчиман, дея оладиган бўлгунга қадар улкан ишлаб чиқариш комбинати ишчи мактабининг қоидалари ва тартибларини ўзлаштирди. Кейинчалик уни оқил уста деб аташади. Йигирма беш йил олдин эса, дастлабки устози — ишчилар орасида ҳам, муҳандис-техниклар орасида ҳам обрў-эътибор қозонган Виктор Константинович Панкратов эди. Паниннинг таржимаи ҳолида бу далил юқорида ҳам келтирилган эди. Тугри, биз у Меҳнат Қаҳрамонининг бригадасига ишга келди, дедик. Панкратов ўша вақтдаёқ меҳнат қаҳрамони эди, лекин расмий равишда бу унвон кейинроқ, Панин ушбу бригада жамоасига киришиб, ўз ишчисига айланган пайтда берилган. Шубҳасиз, бу мукофотга Анатолий ҳам ўз ҳиссасини қўшган.

Воқеа бундай бўлган эди:

Комбинат қад ростлаётган ўша йилларда тез-тез аврал бўлиб турарди. Биз ҳозир "аврал" сўзидан сал-

бий мазмун излаймиз. Бизнингча ҳамма иш режали бўлиши лозим. Яхши режалаштирилган, аниқ мўлжалланган бир маромдаги меҳнат унумли бўлишни вақт исботлади. Ҳақиқатан ҳам шундай. Аммо уша вақтда ҳайбаракаллачилик бўлиб турарди. Яширишга ҳожат йўқ, ишлаб чиқариш зарурияти ҳамма кучни бир жойга ташлашни тақозо қиларди, қайсидир раҳбарнинг уқувсизлиги ёки нуқсони оқибати эди бу. Камнаниячилик ҳам бўларди. Ана ўшанда бутун кучни тўшлаб, кечаю кундуз ишлашга тўғри келарди. Аммо бундай ҳолатни "аврал" демас эдилар. Кимдир "Олти миллион куб маъдан қазиймиз!" деган шиорни кўтариб чиқарди. Зарур бўлса, демак, бажариш керак. Экскаваторчилар олти миллионни уддалашди.

Вазиятнинг оғирлигига қарамай, шундай пайтларда одамларнинг меҳнатда қанчалик тоблангани синовдан ўтади, мизожи мустаҳкамланади. Ҳайбаракаллачилик билан ишланадиган бундай сменаларда машинистлар ишлаб чиқариш вазифаларини ҳал қилиш, режани амалга ошириш учун тушлик вақтини қисқартириш билан чекланмай, рационализаторлик, муҳандиснинг, конструкторнинг вазифаларини ҳам бажаришларига тўғри келарди. Кўзда тутилмаган турли вазиятлар пайдо бўлар, иш давомида уларни бартараф этиш лозим эди. Бу ишда ақл-заковат керак. Панин ана шу мактабдан ўтди ва чиниқиб, ҳақиқий моҳир уста бўлиб етишди. У ҳақда ёзилган мақолалардан бирида Анатолийнинг феъл-атворини аниқ очиб берадиган қуйидаги сатрлар бор: "Бойлик яратаётган уз касбининг кучли, қайсар усталари омон бўлсинлар".

Бу сўзлар фақат Анатолийга эмас, унга мураббийлик қилган В. К. Панкратовга ҳам хосдир. У олти миллион куб метр маъдан қазиб чиқаргани учун

Меҳнат Қаҳрамони унвонига сазовор бўлди. Панин эса бригадага бошлиқ этиб тайинланди. Бир оз вақт ўтгандан кейин у бригада бошлиғи сифатида "ЭКГ-12,5 М" экскаваторида бир ойда 470 минг куб метр маъданли тоғ жинсларини қазиб олиб, меҳнат унвондорлиги борасида янги рекорд ўрнатди.

Техника одамларсиз ҳеч нарса эмас. Техникани яратганларнинг ҳар қандай тахминларини фақат ўз ишининг моҳир усталаригина амалга оширади. Масалан, Анатолий Панин каби кишилар уддалайди. Улар учун ишчининг таржимаи ҳоли ва тақдири ажралмас тушунчалардир. Кимдир феъллингиз одатингиздан келиб чиқади, деган экан. Бу ҳақ гап.

АНДАРМОН ИНСОН

Шу сўзларни ёздим, ўйланиб қолдим. Қаҳрамонимиз нимага қизиқади? Атрофидагилардан нима си биландир ажралиб турадиган кишилар ҳақида ёзишга тўғри келганда, кўпинча бошқалар фойдаланган андозадан чиқолмай қоласан: қаҳрамоннинг таржимаи ҳолидан асосий воқеаларни келтириш, уни ишлаб чиқариш билан боглиқ ҳолда тавсифлаш, оиласи ҳақида маълумот бериш, гайриоддий қизиқишлари хусусида бир-икки огиз сўз айтиш керак. Ана шу андозадан қочишга ҳаракат қилар эканман, Анатолий Паниннинг нималарга қизиқиши ҳақида гапирмаслик мумкин эмас, деб ўйладим. У ноёб капалакларни йигиш билан шугулланмайди, альбомида машҳур қўшиқчилар ва кино актёрларининг дастхатлари ҳам йўқ. Қўшнилари эрталаб Панинлар уйининг айвонида оила бошлиғи оёғини чалкаштириб ўтирганини кўришмаган — чунки қаҳрамонимиз йоглар тоифасидан эмас. У фақат футбол ишқибози.

Бу ишқибозлик ёшлигида, Тамара Юрьевна билан учрашмасидан аввал бошланган. Лекин рафиқаси эрини футболдан рашк қилмайди, аксинча эри танлаган бу қизиқишни қувватлайди. Унинг ишқибозлиги болаларига ҳам юқди: фарзандлари отаси изидан боряпти — ҳаммалари стадионда завқ-шавқ билан тўп суришади. Паниннинг ўзи эса буш вақтларида шогирдлари — футбол ўйинини яхши ўрганиб олишни хоҳлаган "лочинлар" ҳузурига — стадионга шошилади. Паниннинг мактабида таълим олган бир неча йигит ҳозир турли жамоаларга қабул қилинган, ҳатто мамлакат биринчилиги ўйинларида иштирок этишмоқда. Мураббий учун бундан ортиқ қувонч борми?

Учқудуқнинг "Лочин" деб аталган дастлабки жамоаси иштирокчилари баъзан учрашиб туришади, ўтган кунларни эслашади. У пайтларда ҳар қандай даражадаги учрашувни ўтказиш мумкин бўлган ҳозиргидек ажойиб стадион, текис яшил майдон йўқ эди. "Лекин биз чаққонроқ эдик", — дейди "кекса"лардан бири. Бошқасининг эса "Тулалик ҳалиям ёшлардан тезроқ югуради", деб илова қилиши муқаррар. Бу гап ҳам тўғри. Анатолий Николаевич шунчаки тўн сурмайди, у ўзининг ишлаб чиқариш бўлинмаси номидан ўт ўчирувчилар жамоалари мусобақасида иштирок этади. У киритган тўпларга ёшлар ҳам ҳавас қилади!

Суҳбатлардан бирида кимдир, "Биласизларми, Панин мутлақо ичмайди", деди. Буни ўзимиз яхши биламиз. Одамлардан турли қизиқ гапларни ҳам эшитганмиз. Ҳамма стакани билан келса, Анатолий Николаевич шоколад кўтариб келаркан. "Йигитлар, мен шоколад ейман, сизлар хоҳласаларингиз ичаверинглар", дейди. Илгари бу одати учун уни бошқаларга намуна қилиб кўрсатишган, ганимлари эса уни

мазах қилиб кулган бұларди, энди эса бутунлай бошқача. Умуман бу ердаги йигитлар ичкиликка ружу қўймаган, фақат маош олган кунлари ёки бошқа бирор баҳона билан баъзи-баъзида тўпланишади. Бунинг учун уларни айблаб бўлмайди, чунки ишда ҳам, оилада ҳам тинчлик. Панин ичишни хоҳламаса, ким уни мажбур қила олади — спортчилар одати шундай.

УҚДЕК ТЎҒРИ

Паниннинг одати шунақа: бир тўхтама келди-ми — худди шундай бўлади. Уни касабани уюшмаси қўмитасига сайлашди. Шод-хуррам яшайвер, ўз ишингни бажаравер, сиҳатгоҳга имтиёзли йўлланма олиш учун вақти-вақти билан қўмитага келишни унутмасанг бўлгани, ахир қўмита аъзоларига албатта йўлланма беришади. Лекин Панин ундайлардан эмас, касабани уюшмаси қўмитасида бўладиган мажлисларда, тортишувларда албатта иштирок этади, мавжуд камчиликларни қаттиқ танқид қилади ва уларни бартараф этиш йўлларини айтади. Бригадирлар кенгашида ҳам худди шундай иш тутади. У бир неча йилдан буён шу кенгашнинг аъзоси. Нима десангиз денг, лекин Панин ана шундай ҳаётий фаол, нуқсонларга мурасасиз инсондир.

Энди Панинни яхши билладиган кишилар томонидан берилган яна бир тавсифга етиб келдик. Тўғри-сўзлик яхшими ёки ёмонми, фойдалими ёки... "Ёки"ни кейинроқ тушунтириб берамиз, ҳозирча эса ва жумла охирига савол белгисини қўймай турайлик. Қанча одам бўлса, жавоб ҳам шунча бўлади, чунки ҳар ким ўз тажрибасига асосланиб жавоб беради. Майли, Анатолий Николаевичнинг ўзи гапирсин: "Бундай фазилятга эга бўлиш осон эмас. Тан

оламан, баъзан тўғрисўзлигимдан бригадамиз аъзолари гап эшитишган, ўзим ҳам неча марта муаммага дуч келганимни ҳисоблаш қийин. Лекин феълимни ўзгартира олмайман”. Қаҳрамонимиз ўзига ҳам танқид кўзи билан қарайди. Тўғрисўзлиги учун бригада аъзоларига гап тегса, чин қалбдан хафа бўлади. Лекин йигитлар хафа бўлмайдилар, зарур пайтда Панин улар учун кўксини қалқон қилишини билишади. Чунки у тўғрисўзликдан ташқари ҳалол ва адолатли. Бу ҳам машҳур бригадирга — мураббийга уни яхши биладиган кишилар берган тавсиф. Кон бошқармаси раҳбарияти ҳам, комбинат бошлиқлари ҳам бу тавсифга қўпилади. Бундай кишилар жамоанинг виждони, бошқаларнинг бепарво бўлишига йўл қўймайдилар.

ИККИНЧИ ВАТАН

У оилада ҳам шундай. Тўнгич ўгли отасининг юртига — Тулага кетишга аҳд қилди. Отаси ўйла-ниб қолди. Ахир Дмитрий Ўзбекистоннинг сувини ичган, у ерга кўникиши қийин, кўника олмайди ҳам. Панин кўп ўйламай ўглини, бизнинг ватанимиз шу ерда деб, Учқудуққа қайтариб, кон бошқармасига олиб келди. Кенжа ўгли Алексейга машинист касбини ўргатишга жазм қилди. Болалар ҳали ҳаётда нима зарурлигини, ишни қандай бошлашни, қайси йўлдан боришни билишмайди. Шунинг учун ота-онанинг ўгити зиён қилмайди, дейди у. Панин билмайдиган одам уни ўзбошимча, дейиши мумкин. Асло ундай эмас, бу ҳам унинг тўғрисўзлигидандир. Отаси йигитларни бир вақтлар футболга қизиқтирган бўлса, ҳозир ишчи касбига қизиқтирмоқда. Болалари уларни стадионга бошлаб келиб, оёқлари остига коптокни ташлагани учун отасидан

миннатдор бўлган эдилар, эндиликда ҳам унинг азми-қароридан миннатдор бўлсалар ажаб эмас. Демак, Учқудуқда экскаваторчи Панинлар сулоласи вужудга келади. "Бу ерда иш кўн, яна бир неча авлодга етади", дейди Анатолий Николаевич жилмайиб. Тулага бориш қочиб кетмайди. Ватанини қўмсаб қолса, меҳмон бўлиб бориши, яқин дўстлари билан суҳбат қуриши, дарёда чўмилиши, сўнг яна Қизилқумга қайтиши мумкин: саҳрога, жазирама иқлимга кўникиб қолган, Ўзбекистон уни оҳанграбодек ўзига тортади.

Панин бошқа мамлакатларда тез-тез тилга олинган байналмилаллик Ўзбекистонда амалда мужассам ва ҳар қадамда сезилади, деб ҳисоблайди. Одамлар бир-бирига меҳр-оқибатли, сабр-бардошли ва бу зўраки ҳолат эмас: бу ернинг одати шундай. Ўзбекистонда сен русмисан, ўзбекмисан — бунинг аҳамияти йўқ. Энг муҳими — муносиб инсон ва яхши мутахассис бўлсанг бас. Шунинг ўзи ватанпарварлик эмасми?!

Президент Ислом Каримов ўз нутқларида республикамизда миллатлараро муносабатлар тўғрисида кўп гапирди, юзага келган баъзи салбий ҳолатларни қаттиқ қоралайди. Юртимизда барқарорлик, Ўзбекистонда яшаётган халқлар ўртасида дўстлик, аҳиллик бундан буён ҳам сақланиб қолиши учун куйиниб гапирди. Чунки Конституцияга мувофиқ биз ҳаммамиз ягона халқмиз, мамлакатимизнинг ҳуқуқлари ҳам, бурчлари ҳам бир хил фуқаролармиз. Президентимиз ҳақ гапни айтди: ўзбекистонликлар осойишталикни, ўзаро ҳурмат ва ўзаро ишончни сақлаб тургандагина буюк келажакни барпо этишлари мумкин. Панин ҳам бу фикрга тўла-тўқис қўшилади, зарур бўлса, одамлар ташқи тафовутлари ва эътиқодига қарамай бир-бирига ёрдам берга-

ни, қўллаб-қувватлагани ҳақида кўплаб мисоллар келтиради.

Онам ҳам шу фикрда, дейди унинг болалари. Тамара Юрьевна ҳам шу ерда, конда ишлайди. Унинг касби бу ерда энг кўп тарқалган касб, яъни кончи, кон ишчиси. Унинг вазифаларини санаб тугатиш қийин, лекин кон ишчиси бўлмаса, иш юришмаслиги аниқ. Бу касб вакили шиордаги "Менинг коним — менинг гурурим" деган матнга бошқалардан кўра тўлароқ қўшилиши мумкин. Унинг яна бир гурури — оиласи. Бу оилада икки ажойиб йигит баъзи тенгдошларининг "янгича урф-одатларига" — ҳалокатли кашандаликка берилмай, соғлом вояга етишди. "Менинг эмас, кўпроқ отасининг хизмати бу", — дейди Тамара Юрьевна. Бу сўзлардан ҳам унинг эрига ҳурмати баландлигини билиб олса бўлади.

Анатолий Николаевич Панин Ўзбекистон Қаҳрамони бўлганида уни дастлаб рафиқаси табриклади! Бу шунчаки қутлов эмас, балки берилган мукофотнинг қадрини биладиган кишининг сўзлари эди. Аёл киши эрининг орзу-умидларини яхши тушунадиган дўст ва ёрдамчи бўлса қандай яхши!

Касбдош дўстлари ҳам табриклашди. Янги Қаҳрамонга уларнинг берган баҳоси ҳам муҳим эди, чунки улар Панинни ҳаммадан кўра яхшироқ билишадди, зеро, ҳар куни ёнма-ён туриб, таъбир жоиз бўлса — қўлни-қўлга бериб ишлашадди. Касбдошлари мукофот энг муносиб кишига берилди, деган гапни қайта-қайта такрорлашди. Улар чин қалбдан, самимий гапиришди. Ҳатто биттаси биргалашиб ёзилган баландпарвоз матнни ўқиб берди. Унда "Ўзбекистон Қаҳрамони" Олтин Юлдузи Паниннинг кўксига кўкдан узилиб тушгани йўқ. У Паниннинг меҳнати билан, унинг ҳаёти билан, матонати ва тўғрисўзлиги билан тобланиб тайёрланган, деган сўзлар бор.

Бу ибораларнинг мазмуни теран. Улар Қаҳрамоннинг бутун ҳаётинигина эмас, тўпланган кишиларнинг шу ҳаётга муносабатини ҳам акс эттирган. Инсон — жамиятнинг аъзоси, бинобарин жамоатчилик унга берган баҳонинг аҳамияти зўр. Айниқса инсон тақдирини белгиловчи дақиқаларда берилган баҳо.

Дарвоқе, тақдир тўғрисида ҳам икки оғиз гапирайлик. Тулалик Анатолий Панин вақти келиб Ўрта Осиёдаги энг катта саҳро марказига бориб қолишини, тақдирнинг узилмас ришталари унинг ҳаётини шу саҳро билан боғлашини тасаввур қилганмикин? Ўзи учун ёшлик йиллари кечган жойлар каби жонанжон ва қадрдон бўлиб қолган мамлакат мустақиллигини ўз меҳнати билан мустаҳкамлаётган кишилардан бирига айланишини ўйлаганмикин? Бу мамлакат Панин учун шу қадар қадрдон ва азизки, ҳатто у рус кишисини ўзининг дастлабки қаҳрамонлари қаторига қўйди.

Панин қадимий диёрнинг энг янги тарихига дахлдор бўлди. Энди у "Ўзбекистон Қаҳрамони" бўлиб етишган тулалик сифатида Тулада ҳам машҳур. Бу ерда у оддий тулалик эмас, балки ҳар жиҳатдан мукамал тулалик инсондир. Ватан уни қадрлайди, у қазиб чиқараётган металлдан ҳам юқори баҳолаб эъзозлайди. Чунки қаҳрамонлар меҳнатини ҳеч нарса билан қийёслаб бўлмайди.

Русчадан
Ҳайдар ИБРОҲИМОВ
таржимаси

БҮРОНЛАРДА БОРДЕК ҲАЛОВАТ

Саратон. Кун пешиндан оғган. Жазирама шундай заптига олганки, оловдай, куйдираман, дейди. Бепоеён дашт худди тандирдай қиздиради. Узоқларга боққан киши ердан бижир-бижир ҳовур кўтарилаётганини яққол илгайди. Офтобнинг зўридан саҳрода қимирлаган жонзот кўринмайди. Барча ўзини панага — соя-салқинга урган. Фақат қуёшда ялтираб, бир маромда ишлаб турган баҳайбат қурилмалар, ускуналар, тўрт тарафдан тортиб келинган темир қувурлар туташган газ йиғув шохобчасининг дим хонасида иш қизгин. Бир йигит тердан намиққан коржомаси баданига ёпишган кўйи мижжа қоқмай ускуналардаги босим, ҳарорат, миқдор ва бошқа хил ўлчовларни кузатади. У қувурлардаги зулфин, жўмракларни гоҳ ўнг, гоҳ сўлга бураб, иш жараёнини назорат қилади. Чунки, агар озроқ гафлатда қолса, иш пачава бўлади: босим белгиланган атмосфера кўрсаткичидан юқорилаб кетса, кўтарилиб, сеператор-ажратгичнинг сақлагич тўсиқларини ишдан чиқариши мумкин. Шу боис, операторлар кечаю кундуз оёқда ҳушёр юриб, қувурдан оқиб келаётган газ босими, ҳароратнинг белгиланган маромда бўлишини, ускуналарнинг узлуксиз ишлашини таъминлайди. Сеператордаги газ конденсатининг махсус қувурларга қуйилишини чаққонлик билан амалга оширади. Сўнг қайта ишлаш корхонаси ёки буюртмачилар — истеъмолчиларга жўпатилган газ миқдори ҳақида телефон ор-

қали бошқарма марказий диспетчерлик хизматига маълумотлар бериб боради.

Эл-юрт манфаати йўлида ҳаловатидан кечиб, темир билан сирлашиб, олов билан тиллашиб меҳнат қилаётган бу фидойи касб соҳиблари — операторларнинг хизмати нозик ва ўта масъулиятли. Муборак нефт ва газ конлари бошқармаси ҳақида гап кетганда кўз олдимизга энг аввало операторлар келади. Негаки, бошқарма жамоаси геофизиклар, геологлар, пармаловчилар, қурувчи-монтажчилардан сўнг нефт ва газ қудуқларини қабул қилиб олади, уларни жиҳозлайди. Узоқ йиллар қудуқларга ўрнатилган асбоб-ускуналарнинг бир маромда ишлашини таъминлаб, нефт ва газ қазиб чиқаради. Бундай мураккаб ишлаб чиқариш жараёнининг узлуксиз давом этишида асосий оғирлик операторга тушади.

Собиқ шўро тузуми даврида кончилик соҳаси раҳбарлик вазифаларига кўпроқ русийзабон мутахассислар қўйилган бўлса-да, нефт-газ қазиб чиқариш операторлигига асосан маҳаллий мутахассислар танланарди. Кончилар бунинг биринчи сабаби, уларнинг спиртли ичимликка ружу қўймаганлиги, иш жойида ичмаслиги, фидойилиги, саҳро-чўл шароитига сабр-бардошли эканлиги дейишади. Маҳаллий кадрлар бу вазифани ҳамиша ҳалол ва виждонан адо этишган.

Бўрон Рўзиев ҳам ана шу каби хислатларга эга инсон. Шу боис, жамоада ҳалол, тиришқоқ, малакали оператор сифатида катта обрў-эътибор қозongan. Бўрон Рўзиев Чули Қурбонов, Гайбулла Қобитов, Жума Қурбонов каби устозлари анъанасини давом эттирган ҳолда, қарийб 35 йилдан буён операторлик касбида ишлаб келмоқда.

Мамлакатимиз мустақиллигининг 10 йиллигида Бўрон Рўзиев 60 ёшга тўлди. Табиийки, у улуг мар-

табага осонликча эришгани йуқ. Унинг болалик йиллари жуда огир кечди. Волидаси, раҳматли Жумагул момо Авазтурдиева туққан фарзандларнинг барчаси мурғаклигидаёқ вафот этмаганида, у "Қаҳрамон она" унвонига сазовор буларди. Афсуски, Жумагул момо дунёга келтирган ун икки нафар фарзанднинг ун бир нафари пешонасига сигмади. Аксарияти ёшига етмай, оламдан кўз юмди. Фарзанд догида куя-куя, юрак-багри зада бўлиб қолган Жумагул момо дунёга келган ун иккинчи дилбандига исм қўйиш учун турмуш ўртоғи Рузиқул ва қариндош-уруғлари билан маслаҳатлашди. "Ўғлимиз ўлимнинг йўлини буриб юборсин, улимни бурондай даф қилсин", деган ният билан унга Бўрон деб азон айтишди. Муштинар аёлнинг ноласини Аллоҳ ижобат қилди. Унинг тилаб олган фарзанди исми-жисмига монанд, гайрат-шижоатли, соғлом, меҳнатсевар бўлиб вояга етди. Лекин гўдак ота меҳрига қонмай ўсди. Отаси Рузиқул ака иккинчи жаҳон урушига кетганича жанггоҳдан қайтмади.

— Бизнинг авлод-аждодимиз асли ҳозирги Баҳористон туманининг Помуқ қишлоғидан, — дея хотирлайди Бўрон Рузиев. — Иш ахтарибми ёки бошқа сабабданми, касби чўпон бўлган отам оиласи билан Бухоро томонларга бориб, жойлашиб қолган. Хужаликларда бугдой ўриб, мол боқиб, тирикчилик қилган. Отам фронтдан қайтмагач, эллагинчи йилларнинг охирлари эди чоғи, онам: "Кетайлик" дедилар. Кўч-кўронимизни кўтариб йўлга тушдик. Помуққа бормадик. Барибир, у ерда иш йуқ, шароит огир эди. Муборакда қолдик. Мен "Муборак" совхозига ишга кирдим. Ишчи бўлдим, машина ҳайдадим. 1963—1964 йиллари "Муборак" кони ташкил этилгани ва унга кўплаб маҳаллий ёшлар ишга қабул қилинаётганидан хабарим бор эди. 1966 йил-

да мен ҳам "Муборак" конига ишга жойлашдим. Кон бошлиги Роман Вафин, участка инженери Хазби Дарчиев, ишлаб чиқариш устаси Шониёз Бозоровдан касб сир-асрорларини ўргандим. Газ йигув пунктлари қурилишида қатнашдим. Бухородаги нефт ва газ қазиб чиқариш операторлари тайёрлаш курсида олти ой ўқиб келдим.

Шоир битган, "Бизлар ишляемиз, бу меҳнат, холос", дейилган оддий, камтарона сўзлар замирида бир олам маъно мужассам. Ўттиз беш йил ичида қаҳрамонимиз не-не огир-енгил кунлар, мураккаб, қалтис вазиятларни бошидан кечирмади дейсиз. Хусусан, ҳар лаҳзада олов, ёнғин хавфи мавжуд нефт ва газ саноати тизимида шунча йил беталафот, самарали ишлаш энгил эмас...

Мен унинг фаолиятини кўпдан буён кузатиб келаман. Бир гал гурунглашиб ўтирганимизда шундай савол бердим: "Бўрон ака, сизни ҳамма "яхши ишлайди, зўр" деб мақтайди. Лекин иш жараёнида шошилиб, огир ташвишлар гирдобида қолган пайтларингиз ҳам бўлганми?"

У саволимни мағзини чақиб, беозор кулимсиради. Кейин кулиб турувчи кўзларини хиёл қисиб, шундай деди:

— Тўғриси, баъзан ҳовлиқиб қоладиган пайтларим ҳам бўлиб туради. Лекин ҳар қандай вазиятда ҳам оператор тез ва тўғри қарорга кела олиши керак. Шу денг, бундан ўн тўрт-ўн беш йиллар олдин, Муборак газни қайта ишлаш заводи атрофидаги газ йигув пунктида ишлаб юрган кезларим эди. Одатдагидай сменага чиққанман. Ёз пайти. Чўлнинг осмонини кузатганмисиз: юлдузлар жуда яқин кўрилади: худди олма узгандай узиб олгингиз келиб кетади. Тун тинч ўтаётган эди. Юлдузлар энди сўна бошлаган пайтда, тонгга яқин, тўсатдан босим кўта-

рилиб, сеператор-ажратгичнинг сақлагич тўсиқлари кўрсаткичи "уйнай" бошлади. Одатда бундай вазиятда, яъни газни қайта ишлаш заводи хом ашё қабул қилиш ҳажмини қисқартирган пайтда диспетчер телефон орқали бизни огоҳлантирар ва керакли эҳтиёт чораларини кўрардик. Бу гал эса ҳеч қандай огоҳлантиришсиз дабдурустан газ олиш камайтирилган эди. Конга уланган қувурлардан эса белгиланган меъёрда тўхтовсиз газ оқиб келаётган эди. Оқибатда босим кўтарилиб кетиб, газ йиғув пунктидаги жиҳозларнинг ишдан чиқиш хавфи пайдо бўлди. Сеператор газ босими 56 атмосферагача бўлса чидай олади. Ундан опгач, кучи етмай қолади. Нима қилиш керак? Бундай шароитда ҳалокатнинг олдини олиш учун махсус қўйилган жўмраклар автоматик равишда очилиб, ортиқча газ вишил-лаб, ҳавога отилиб чиқа бошлайди. Ана шунда зудлик билан қувурлардаги "задвижка-сурма" зулфинлар керакли ҳолатгача ёпилиб, газ оқиши, босим камайтирилиши зарур. Бизнинг газ йиғув пунктимизга тортиб келинган ўн қатордан зиёд қувурларга ўрнатилган зулфинлар эса тўрт-беш чақирим узоқда, темир йўлнинг нариги томонида жойлашган эди. Навбатчи машинанинг ҳайдовчисига: "Тез бўл, машинани юргиз", десам у уйқусираб эринди. "Мотор ўт олмаяпти", деб баҳона қилди. Кейин:

— Эҳ Бўрон, нега ҳовлиқасан? "Жалко что-ли, пусть..." дейди у менга кулиб. Унинг жинояткорона хотиржамлигидан титраб кетдим. Бу ёқда қанчадан-қанча газ ҳавога чиқиб кетаяпти. Телефонга ёпишаман, заводда ҳеч ким жавоб бермайди. Вақт ўтаяпти. Кутиб туриш хавфни оширади. Шунда шартта этигимни ечиб ташладим-да, машинаси ёнида куймаланаётган ҳайдовчига бохабар бўлиб туришни тайинлаб, зулфинларни ёпиб келиш учун пиёда

йўлга тушдим. Баланд-пастликларда, эски саксовулзорларга қоқилиб, тез-тез юриб кетаяпман-у хаёлимда: "Газ йиғув пунктига нима бўлдийкин? Завод газ жўнатишни кўпайтиришни сўраб қолмадимикан? Ҳайдовчи машинаси моторини ўт олдираман деб, ногаҳон қалтис ҳаракат қилиб, учқун чиқармасинда, ишқилиб" каби минг хил ўй-фикр миямда гужгон ўйнаб, ваҳимам ортади. Қадамимни янада тезлатдим. Бўлмади — ичим қизиб, ваҳимам тобора орта бошлади. Ахийри, оёғимни қўлимга олиб югурдим. Чопа-чопа манзилга етиб келиб, ундан зиёд қувурлар зулфинларини охиригача бураб, ёпиб ташладим, айримларини сал камайтирдим-да, изимга қайтдим.

Пунктга чошиб келсам, худога шукр, ҳамма иш жойида. Енгил нафас олдим. Шофёр машинасига тегинмай, асбоб-ускуналарга қараб ўтирипти экан. Чойнакдаги оқшом дамланган салкам бир литр чойни мириқиб шимирдим. Тонг ҳам ёришиб қолди. Бир пайт "гунг" телефондан садо чиқди. Гўшакни кўтарсам, заводнинг диспетчери, газ босимини кўпайтиришимни сўраяпти. Ўзиям, очиқ гап, уни бошлаб сўқдим, адабини бердим. Кейин машинани юргизиб, газ босимини яна белгиланган меъёрга келтириб қайтдик.

Операторнинг ҳикоясига маҳлиё бўлиб ўтирарканман, хаёлим узоқларга учди. Бўйи ўртадан баланд, қирра бурун, юз-кўзи келишган, истараси иссиқ Бўрон Рузиевнинг тонг гира-ширасида кимсасиз дашт узра оёқ яланг, ҳаллослаганича чошиб бораётганини тасаввур қиламан. Унинг бутун вужудида ташвиш аломати. Қуриган ўт-ўлан, шох-шаббаларнинг оёқларига қадалишига парво қилмай, олдинга интилади. Унинг шу чошиб бориши гўзасини сув босиб кетаётган пахтакорнинг ариқ қулоғини боғлаш учун жон-жаҳди билан югуриб кетаётган

ҳолатига ухшайди, гуё. Ёки саҳрода тўсатдан бўрон кўтарилгач, ўтлаб юриб, узидан олислаб кетган қўй-қўзиларини излаб чопаётган чўпоннинг жонсарак ҳаракатларини эслатади. Пахтасини сув босган деҳқон ҳолатини тушуниш мумкин. Яъни, пахтазор кўллаб ётса, у дакки эшитиши, ҳосилни барбод қилиб қўйиши мумкин. Довул оқибатида отарга зиён етса, чўпоннинг ҳоли хароб бўлади. Аммо оператор лоқайд, тепса-тебранмас бўлса унга нисбатан анча осон. Негаки, газ ер остида мўл, бир-икки соат ҳавога беҳудага чиқиб кетгани билан дарров камайиб қолмайди. Мисол учун газ йиғув қурилмасининг сеператори ёки унинг айрим қисмлари ишдан чиқса, ўрнига янгисини ўрнатиб қўйилаверади. Ёхуд яна бошқа бирон хунукроқ воқеа содир бўлган тақдирда ҳам баҳонаи сабаб тайёр: "Муборак газни қайта ишлаш заводидаги диспетчер олдиндан огоҳлантирмади", "Телефон ишламади", "Машина бузилиб қолди" дейди. Бироқ, Бўрон Рузиев бундай қилолмайди. Ишга совуққонлик билан қараш, давлат мулки, халқ бойлиги, умумманфаатига зиён етишига бепарво қараб туриш унга бегона. Шунинг учун ҳам ҳамкасблари орасида унинг доимо юзи ёруғ, тили бурро. Шу ҳалоллиги, тўғрилиги, меҳнатсеварлиги учун ҳам кўпчилик уни ҳурмат қилади, иззатини жойига қўяди.

Фалакнинг гардишини қарангки, қувурдан катта босим билан газ отилиб чиқаётганини кўриб турса-да, парво қилмаган ўша малласоч йигит собиқ иттифоқ парчаланиб кетганидан сўнг бу юртдан жўнаб кетди.

Айниқса, ўша йиллари Муборак газни қайта ишлаш заводидаги туб миллатга мансуб бўлмаган ишчилар ўртасида Россияга кетиб қолувчилар кўпайган эди. Хориж матбуоти эса, "Ўзбекистондан юқори

малакали мутахассислар кўчиб кетишяпти. Энди бу ердаги корхоналарнинг ҳоли "вой бўлади", деб "ба-шорат" қиларди. Бугун "Муборакнефтгаз" нефт ва газ конлари бошқармаси бошлиғи вазифасида иш-лаётган, ўша оғир 1992 йилда корхонага раҳбар этиб тайинланган Нуриддин Зайниев вазминлик, тадбир-корлик билан ишни ташкил қила олди. Жамоадаги билимдон маҳаллий кадрларни ҳеч иккиланмай муҳим иш нуқталарига қўйди. Шу билан бирга, кўплаб ёш, маълумотли мутахассисларни ишга чор-лаб, уларни русийзабон мутахассисларга шогирдлик-ка берди. "Юртимга кетаман", деб ариза кўтариб келган юқори малакали ишчи-хизматчиларга эса Ўзбекистоннинг инсонпарвар, байналмилал руҳда-ги сиёсатини тушунтириб, заводда олиб қолишга уринди. Кўнмаса, шарт қўйди: "Майли, шунча йил ишлаб бердингиз, раҳмат. Энди ўрнингизга шогирд тайёрлайсиз, сўнг ҳурмат-иззатингизни жойига қўйиб кузатамиз." Бу тадбир яхши самара берди.

Корхона бир маромда ишлаб, мамлакат ва қўшни республикалардаги истеъмолчиларга узлуксиз таби-ий газни етказиб бермоқда. Бугунги кунда корхона ишчи-хизматчиларининг 70—80 фоизини маҳаллий миллат йигит ва қизлари ташкил этади. Улар кор-хонадаги мураккаб муҳандислик технологик жара-ёнларни чапдастлик билан бошқариб келмоқдалар. Заводда бўлсангиз, замонавий қурилмалар, мукам-мал ускуналарни моҳирлик билан бошқараётган ўзбек йигит-қизларининг нигоҳларидаги ўзига ишонч, гайрат-шижоатни кўриб, кўзингиз қувнайди...

"Муборакнефтгаз" нефт ва газ конлари бошқар-масида ҳам истиқлолнинг дастлабки йиллари ана шундай муаммолар мавжуд эди. Бошқарманинг ўша пайтдаги бошлиғи, гагауз эли фарзанди, 40 йилдан буён республикамиз нефт-газ саноатини ривожлан-

тиришга катта ҳисса қўшиб келаётган Иван Родионович Келеш раҳбарлигида билимдон, маҳаллий ёш мутахассисларимиз дадиллик билан масъулиятли вазифаларга ўтказилди.

Уларнинг энг олдинги сафида бўлган тажрибали оператор Бўрон Рузиев ҳам билим-малакасини ишга солиб, газ қазиб олишни бир зум ҳам бўшаштирмасликка, ҳамкасбларига ўрناк кўрсатишга интилди. Б. Рузиев ўзи унумли меҳнат қилиши баробарида ўқув юртларини тугаллаб, ишга келаётган ёшларга нефт-газ қазиб чиқариш оператори касбини эринмай ўргатади. Кўп йиллик бой тажрибаларини улар билан баҳам кўради. Шунинг учун Бўрон акани ёшлар ҳурмат қиладилар.

Ҳукуматимиз истиқлолнинг дастлабки йилларидаёқ мамлакат нефт мустақиллигини таъминлашни кун тартибига қўйди. Шу мақсадда, 1992 йил кўкламида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Кўкдумалоқ нефт, газ ва газ конденсати конини ўзлаштиришни тезлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори қабул қилинди. Ўша кезларда асосий диққат-эътибор Кўкдумалоқ конларига қаратилган эди. Бинобарин, ҳукумат қарорини амалга ошириш учун "Муборакнефтгаз" бошқармасида ҳам катта ишлар бошлаб юборилди.

1992 йил. Қўм барханларию ясси текисликлар билан қуршалган кимсасиз Кўкдумалоқ дашти умрида бунчалик кўп одамларни, техника-механизмларни кўрмаган бўлса ажаб эмас. Ҳувиллаб ётган саҳронинг ороми бузилди, Кўкдумалоқ улкан бунёдкорлик майдонига айланди. Бу ерда бир вақтнинг ўзида нефт-газ қидирув экспедициялари, пармалаш идоралари ўнлаб қудуқларда бурғулаш ишларини бошлаб юбордилар. Қурувчилар эса ишчи-хизматчилар учун ётоқхона, ошхона ва бошқа керакли

маданий-маиший хизмат кўрсатиш шохобчаларини барпо этишга киришдилар. Қурувчи монтажчилар турли босим ва ҳажмдаги қувурлар тортишга, сизимлар ўрпатишга бел боғлашди. Ишлар кўлами кўпайиб боравергач, 1993 йил охирида бошқарма таркибида янги "Кўкдумалоқ" кони ташкил қилинди. Очигини айтиш керакки, "Кўкдумалоқ" конини ўзлаштириш жараёнида энг илғор, энг замонавий технологиялардан фойдаланилди. Жумладан, АҚШнинг машҳур "Келлог" компанияси билан ҳамкорликда бунёд этилган компрессор станцияси мураккаб қурилмалардан ташкил топган ноёб иншоот ҳисобланади. МДХ давлатларида ягона бўлган ушбу компрессор станциясининг ишга туширилиши "Кўкдумалоқ" конидан олинган газ конденсати миқдорини ошириш имконини яратди.

Қисқа вақт ичида Кўкдумалоқ кони ўзлаштирилди, бошқарманинг "Алан" кони ишга туширилди, тармоқнинг бошқа бўлинмаларида ҳам улкан ишлар амалга оширилди. 1996 йил охирига келиб амалда мамлакат нефт мустақиллиги таъминланди. Ҳатто маҳсулотларининг бир қисмини четга экспорт қилиш имкониятига ҳам эга бўлди.

Ҳисоб-китобларга кўра, республика бўйича қазиб олинаётган газнинг 60 фоизи, нефт маҳсулотларининг 80 фоиздан зиёди "Муборакнефтогаз" нефт ва газ конлари бошқармаси жамоаси томонидан қазиб олинади. Бунда республика нефт ва газ саноати тизимида биринчи бўлиб мамлакатимизнинг энг юксак "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвони ва "Олтин Юлдуз" нишонини олишга сазовор бўлган Бўрон Рўзиевнинг ҳам ҳиссаси каттадир.

Қаҳраонимиз оиласи ҳақида ҳам икки оғиз сўз юритмоқчиман. Касб — камолга етказар, деганларидек, Бўрон Рўзиев операторлик касбига садоқати,

ҳалол меҳнати орқасидан эл-юртга танилди. Турмуш уртоғи Ойгул Жўраева билан бирга тўрт қиз, уч ўғилни тарбиялаб, вояга етказди. Қизлари уйли-жойли, бола-чақали бўлиб кетишган. Икки нафар катта ўғиллари — Шерали ва Эралининг ҳам бошини иккитадан қилиб қўйди. Энди навбат кенжатоғ Шерзодга. "Муборакнефтваз" жамоаси бу аҳил оилага ҳиммат курсатиб, Муборак шаҳри марказида бошқарма ҳисобидан замонавий коттеж-уй қуриб берди.

Тақдирни қарангки, ун икки нафар бола туғиб, ун бир нафарини ерга топшириб, тириклигида "Қаҳрамон она" унвонини олиш насиб этмаган раҳматли Жўмагул момо ёлғиз ўғли Бўрон Рўзиев туфайли энди Қаҳрамоннинг онаси дея ёдга олинади, хотирланади. Зеро, Жўмагул момо ана шундай улуг номга, юксак эҳтиромга ҳар жиҳатдан муносибдир. Негаки, унинг ҳам она, ҳам ота ўрнини босиб, ҳалол едириб, тўғри ўстирган ёлғиз ўғли бугун нафақат унинг, балки барча муборакликларнинг фахрига айланди. Ёш ишчи Муҳиддин Мастонов: "Бўрон бобо биз ёшлар учун ибрат мактаби. Биз у кишидан меҳнат қадрини, ўз касбига муносабатни, одамгарчиликни ўрганишимиз", дейди.

Ўзбекистон Қаҳрамони Бўрон Рўзиевнинг шогирдлари, издошлари бугун шундай фидойи инсон бўлишга интилаётган экан, демак, ўзбек нефтьчи-газчиларининг янги авлоди янада баркамол бўлиб вояга етаверади...

УМР МАЗМУНИ

Ҷзбекон қишлогилик Темир акани "Когонга ҳам икки марта бориб келгани" эл орасида анча шов-шув бўлган. Табиатан содда-баёв бу инсон, умри бино бўлиб сайру саёҳат нималигини билмаган.

Қайсиям йили, хотини бешинчи фарзандига ҳомиладор бўлиб, ана тугади, мана тугади деб, кун санаб юрганида дўст-ёронлар "гап"га тўпланишди. Гап айланиб келиб, кимнинг қайси шаҳарда бўлганига тақалди.

Бири Самарқандда бўлгани, яна бири Тошкентга боргани, бошқаси Сочию Московларни кўргани ҳақида роса гап талашдилар. Темир аканинг хаёли эса хотинида эди. Бугун-эрта кўзи ёрийдиган турмуш ўртоғи унга ўғил ҳадыя этса, бостирма остида бўрдоқига боқаётган ҳисор қўйини шу дўстлари оёғи остида сўйишни орзу қилиб, кўк чойдан босиб-босиб ҳўплаб турувдики, ўртоқларидан бири гап отиб қолди.

— Ҳув чойхўр, сенам бундай гапга аралашсангчи, Ўзбекондан нарига чиққанмисан ўзи?

Темир аканинг ширин хаёллари пароканда бўлди. Илжайиб турган Райим аравакашнинг ҳазили у ёқ-бу ёғидан ўтиб кетди. Пиёлани жаҳл билан дастурхон четига қўйдию саволга жавоб қайтарди.

— Нима, мени дунё кўрмаганга чиқаряпсанми, аравакаш. Менам Когонга икки марта бориб келганман!

Даврада "гурр" этиб кулги кўтарилди. Темир ака, "бопладим шекилли аравакашни", — дея ўзи ҳам беихтиёр кулгига қўшилди. Холбуки, дўстлари Темир аканинг соддалигидан кулишаётганди. Ахир Когон чоғроққина шаҳарча бўлиб, Ўзбекондан нари борса, 20 чақирим олисда эди, холос.

Ўша кеча Темир акани уйида хушхабар кутаётганди. Хотини Муҳаббат опа яна қиз туққанди. Шундай қилиб, Темир ака беш қизнинг отаси бўлди.

Астойдил ният қилса, Яратган ҳам бандасини қўллаб-қувватларкан. Кейинчалик Муҳаббат опа тўрт ўгил ҳам туғиб берди. Орада бир қиз ҳам бўлиб, ҳисоб нақд унтага етганда Темир ака, "бўлди энди, хотин, шуларни уй-жойли қилайлик", деди.

Дастлаб, тўнгич фарзанд — Муяссарни узатишди. Муяссар Бухоро шаҳрига келин бўлиб тушди. Йиллар ўтиб, қолган туққизтаси — Шарофат, Музаийам, Мубина, Мўмина, Толиб, Мусаллам, Юсуф, Неъмат, Таваккалларнинг ҳам тўйлари булади. Темир ака бобо, Муҳаббат опа эса момо бўлиб, унлаб-юзлаб невараяу чевараларнинг ардоғида қолишади. Ўгил-қизларининг бари ўзидан тинган, ўқиган, эл суйган фарзандлар бўлиб етишадики, уларнинг ҳар бири ҳақида қанча ёзса, қанча гапирса оз.

Биз тўнгич фарзанд Муяссархон ҳақида батафсилроқ сўйлашни ният қилдик.

Муяссархон келинлик либосларини кийганида ун етти ёшда эди. У сарвқомат, дилбар ва чевар қиз эдики, Ўзбеконнинг энг олд йигитлари ҳам унга дуч келганда тилдан қолишарди.

Совчиларни айтмайсизми? Муҳаббат опанинг бир кунда уч-тўрт марталаб дастурхон қайтарган кунлари буларди.

Тақдир экан, Ўзбеконнинг олд йигитлари аросатда қолди. Муяссар Бухоро шаҳрига келин бўлиб тушди. Куёв бола Жўрабек Муяссарни еру кўкка ишонмас, ҳатто кунларнинг бирида Муяссархон: "Жўрабой ака, мен ҳам ишга кирсам, зардўзлик артелига..." деганида андак аччиги ҳам чиқувди. "Муяс, ахир топиш-тутишимда камчилик йўқ-ку, уйни яшнатиб, кўзимни қувнатиб ўтирганингга не етсин, жоним", деганди.

Уйда сочигу даструмолларга Муяссар гуллар, булбуллар сувратини чизар, сўнг уларга мулинадан /оддий рангли иплар/ бир жилолар берардики, кўрган кўз қувнарди. Жўрабой бир куни хотинининг чеварлигини мақтаб қўйди-ю, балога қолди. "Ана шуларни мулинадан эмас, зар иплардан тиксам дегандим, Жўрабой ака. Жо-он акажон, артелга ишга киритиб қўяқолинг".

Ширин сўзга ким эримади дейсиз? Айниқса, чилласи чиқмаган куёв! Суюкли ёрининг илтимослари тош юракни ҳам эритворарди.

Хуллас, Жўрабой кўнди. Қаҳратон қиш кунларининг бирида, лайлак қор бўралаб ёғиб турган дамда, келин-куёв бошлашиб чиқиб кетишди. Артель шаҳар марказида эди. У пайтлар бутун бошли Бухорои шарифда битта автобус бўлиб, у ҳам икки-уч соатда бир келиб қоларди. Пиёдалаб кетишди. Муяссарнинг калишидан, Жўрабойнинг кирза этигидан сув ўтиб, бир амаллаб, зардўзлик артелига кириб боришди. Сўраб-суриштириб, артель раиси Робия опа Раҳматова хонасини ҳам топишди.

Чоғроққина хонада печка гуриллаб ёнарди. Мури си тиқилганми ёки шамолданми, ичкари ҳам андак тутун бўлганди.

Робия опа уларни илиқ қаршилади. Муддаоларини эшитиб, Муяссар билан узоқ суҳбатлашди.

Эндиликда раҳматли бўлган бу онахон Бухоро зардўзлиги санъатига бебаҳо ҳисса қўшган. У узлуксиз 35 йил артелга раис, сўнг фабрикага директор бўлган. Энг иқтидорли ёшларни танлаб олиб, моҳир зардўзларга шогирдликка берган. Қирқинчи йилларда атиги эллик нафарга яқин ишчиси бўлган артель онахон раҳбарлигида бир ярим минг киши ишлайдиган катта фабрикага айланди.

Бу ёғи осон кўчди. Муяссарнинг интилиши, юрак орзуси онахонни ром этди. Шогирд қилиб олишди. У етти йил шогирдликда қолиб кетди. Қолиб кетди десак, унча тўғри келмасов. Устозлари Махсума опа Аҳмедова, Нурмат ака Султоновлар шунақанги қаттиққўл эдиларки, улар учун зардўзликда Бухоро руҳини акс эттирган устагина — уста ҳисобланарди. Соҳада 20—25 йиллаб ишласа-да, Бухоро руҳини ўзлаштира олмаганларга шогирд сифатида қарардилар, холос. Худди шу устозларнинг жонкуярлиги, фидойилиги туфайли Бухоро зардўзлик мактаби шу кунгача сақланиб қолди.

Бухоро зардўзлиги узоқ тарихга эга. Шуниси эътиборлики, қадим-қадимдан зардўзлик билан фақат эркаклар шуғулланган. Уста-шогирд анъанаси ҳам гоят қизиқ. Одатда, Бухоро усталарининг касби отадан болага мерос бўлиб келган. Асли касбкори зардўз бўлган оиланинг ўғил фарзанди отасидан зардўзлик санъатини ўрганиб, кейинчалик ўз навбатида у ҳам буни ўз болаларига ўргатган. Пушти камаридан ўғли бўлмаган оталар касбини яқин қариндошларига ўргатганлар. Касбнинг авлоддан-авлодга мерос қолиши одатдаги ҳол бўлса-да, зардўзлик ҳам бошқа касблар билан боғланиб кетган.

Унинг таркибида биз мисгарларни ҳам, заргарларни ҳам, деҳқонларни ҳам кўришимиз мумкин.

Зардўзлик касбини ўргатиш учун 10—12, баъзан ундан катта ёшдаги болалар жалб этилган. Боланинг ота-онаси ва қариндош-уруглари бўғирсоқ ва ҳолвайтар тайёрлаб, устанинг ҳузурига келганлар ва "боланинг гўшти сизники, суяги бизники" қабилида гаплар билан унинг ихтиёрига топширганлар.

Уста болага ҳунар ўргатишдан ташқари бутун ўқиш давомида уни озиқ-овқат билан таъминлаб ҳам турган. Иккала келишувчи томон орасида ёзма равишдаги шартномалар бўлмаган. Касб ўргатиш текин олиб борилган.

Ҳунар ўргатиш муддати 4 йилдан 7 йилгача давом этган, бордию шогирди ўта қобилиятли чиқиб қолса, бундай малакали шогирдидан маҳрум бўлишни истамаган устоз уни 8-10 йилгача ҳам сақлаган. Бундай пайтларда шогирд оқсоқолни ўртага солиб, устаси тезроқ рухсат беришини сўраган. Бордию шогирдининг талаби ўринли бўлса, оқсоқол устандан шогирдига ё оқ фотиҳа беришини ёки бўлмаса меҳнатига ҳақ тўлаши лозимлигини айтган. Албатта, шогирдга тўланадиган ҳақ халфаларга тўланадиган ҳақдан анча кам бўлган.

Таълим муддатини ўтаган шогирд устозидан оқ фотиҳа олган. Шогирднинг уйга қайтиши ўзига хос бир маросим бўлган. Бу маросим шогирднинг зиммасига тушиб, энг уста зардўзлар иштирокида унинг уйида ўтказилган. "Шоҳимардон ҳаққига белингга белбоғ боғладим", дея фотиҳа ўқиб, уста шогирдининг белига белбоғ боғлайди ва шу билан унга зардўзлик касби билан мустақил иш бошлайверишга ижозат беради. Маросим кунида устозга бошдан-оёқ сарпо, тугун инъом қилинган.

◆

Шогирдликнинг еттинчи йилида Муяссарга устои (жойлари жаннатда бўлсин) Махсума опа Аҳмедова шундай деб қолди:

— Муяссар, сен зардўзлик учун туғилгансан. Бахтинг ҳам, тахтинг ҳам, умрингнинг мазмуни ҳам шу сенинг. Ҳали кўрасан, вақти келиб бу сўзларимни эслаб юрасан...

Шогирд учун устоз эътирофидан катта мукофот йўқ. Муяссарнинг бир гайратига ўн гайрат қўшилди. У бир-биридан гўзал санъат асарлари ярата бошлади. Алишер Навоий бобомизнинг 525 йиллик тўйига бағишлаб тиккан саҳна нардаси ҳозир ҳам Алишер Навоий номидаги Катта академик ва балет театри саҳнасини безаб турибди. "Союз — Аполлон" фазо кемалари тасвирланган зар панно АҚШдаги астронавтлар музейида сақланмоқда. Тошкентдаги Халқлар Дўстлиги, Туркистон, Бухородаги Ибн Сино номидаги саройлардаги улкан зар пардалар ҳам унинг қўлларида жило топган. Баҳоуддин Нақшбанд, Амир Темур боболаримизга атаб тикилган зар паннолар, Фарҳод ва Ширин, Лайли ва Мажнун, Алпомишнинг зарга чулганган миниатюра жанрида ишланган тасвирлари... Эҳ-ҳе, Муяссарнинг қалб қўри, маҳорати билан яратилган йирик асарларнинг барчасини санаб саногига етиш қийин. Уларда устозлари қайта-қайта таъкидлаган Бухоро руҳи акс садо бериб турибди.

◆

Зардўзлик артелида (ҳозирги "Зардўз" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти) чойнаклар гилофи, сўзана, дастурхон ҳошиялари, табиат манзаралари, турли жониворлар, қўшлар тасвирлари туширилган

эсдалик буюмлари ишлаб чиқарилардию, бироқ негадир зар чононлар тикишга рухсат берилмасди. Шуро мафкураси зардўзи буюмларни бойлар, амирлар кийган, синф сифатида йўқотилганлар кийимини тарғиб қилиш социализм принципларига ёт, деб ҳисобларди чоги.

Шуровий мафкура замирида бундай олиб қаралса, "ҳақиқат" бор эди. Қадимий манбаларда таъкидланишича, Бухорода зар билан тикилган тўн, камзул, чакмон, чалвор, пойафзал, белбоғ, салла, қулоқ ва жул фақат хонга, шунингдек унинг яқинлари томонидан оилавий тантана ёки байрамлар муносабати билан тайёрланган. Ҳеч ким, ҳатто саройнинг энг нуфузли амалдорлари ҳам юқорида саналган буюмлардан ҳеч бирини ўзлари учун буюртиришга ҳадди сизмасди. Улар зарбоф кийимларни амир совга қилгандагина кийишлари мумкин эди.

Корхонада зар чононлар тикилишига Муяссар опа сабабчи бўлган. Шуровий мафкурага зид ҳолда Муяссар опа севимли шоира Зулфиянинг 50 йиллик тўйига атаб зар чопон тикди. Уни яхши кўрганни, шеърү қўшиқларини муттасил ўқиб боргани боис, Зулфия опанинг бўй-бастига тахминан мослаб, яширин ҳолда зар тўн тикди. Унга қалб қўрини, бутун билимию санъатини бағишлади Муяссархон.

Лекин...тўн битдию Муяссархоннинг ёш боши ташвишларга кўмилди. Уни роса муҳокама қилишди. Бухоролик шоир Тошпулат Ҳамид, Тошкентда ҳам маълуму машҳур адиблар уни қўллаб-қувватлашдию "тўн иши"дан Муяссархон қаттиқ танбеҳ билан қутулди. Қутулдию бун қарангки, зар чопонлар тикишга ҳам норасмий эса-да рухсат берилгандай бўлди. Аста-секин эркаклар, аёллар ва бола-

ларнинг зар чопонлари фабрика буюмлари сафидан жой ола бошлади.

Йиллар ўтиб, Бухорода шўровий "адолат" олиб борган Гдлян билан Бухоронинг олд зардўзи Муяссарнинг йўли туқнашди. Туқнашди, десак унча тўғри келмасов, марказнинг махсус ваколатларга эга терговчиси қилдан қийиқ ахтариб, уни бир йилча овраи сарсон қилди.

Бу пайтга келиб, зарбоф тўнлар Бухорода анча русм бўлган, тўйлар, тантаналар, тугилган кунларда зарбоф тўн кийдириш одатий ҳолга айланиб бо-раётганди.

Бегуноҳ қамалганлар хонадонларидан мусодара қилинган юзлаб тўнлардан Гдлян югурдаклари ҳақиқий тилло излашарди. 1984 йилнинг ёз кунларидан бирида Муяссар опани Давлат хавфсизлик комитетининг Бухоро вилоят бошқармасига қўққисдан "таклиф" қилишди. Муддаони айтишди: раҳбарлар буюртма берган зарбоф тўнларнинг қанчасига соф олтин ишлатилган?

Табиийки, Муяссар опа чопонларга оддий зар калава ишлатилгани, у ҳам Россиядан келтирилганини айтди.

— Биздаги маълумотга кўра, — деди Гдлян, — Тошкент ва Москвадаги олий раҳбарларга совга қилинган тўнларга 300 граммдан 5-6 килограммга-ча соф олтин ишлатилган. Кимга ва қачон тикилган, тўнга қанча тилла ишлатилган, ўзинг қанчасини ўзлаштиргансан? Айтасан, айтмасанг умрингни қамоқда чиритаман! Авлодинг билан йўқ қилиб юбораман!

Муяссар опадан бирон-бир қоғозга қўл қўйдира олмаган марказлик терговчи синалган "усул"ини қўллайди.

Ўзбек аёли болажон, унинг фарзандидан азизроқ ҳеч кими йўқ. Бу пайтда Муяссар опанинг ўгиллари Шарифжон Астраханда, Рустамжон Мурманскда ҳарбий хизматда эди.

Тергову сўроқлар давом этаётган кунларнинг бирида Муяссар опанинг уйига Астрахандан шошилич-нома келди. Унда Шарифжон ҳалокатга учраб, оғир аҳволда госпиталга тушгани баён қилинади. Муяссар опа адойи тамом бўлади. Гдлян эса беўхшов иршайиб, яқин кунларда иккинчи ўглини ҳам шундай тақдир кутаётганини айтади. Ўша ташвишли кунларни Муяссар опа шундай эслайди:

— Ўшанда бир хаёлим ўгилларим ҳаётини сақлаб қолиш учун бу маразнинг сохта ҳужжатларига қўл қўйсаммикин, деган хаёлга ҳам бордим. Лекин виждоним буюрганга зид боролмадим. Яхши кишилар кўмагида Шарифжонимнинг соғ-саломат хизмат қилиб юрганлиги, телеграмма эса сохта эканлигини тасодифан билиб олдим.

Мақсадига етолмаган Гдлян энди Муяссархонга сиёсий айб қўймоқчи бўлади. Қайлардандир Муяссархон Шароф Рашидовнинг чоғроққина зар портретини тикканини аниқлаб, яна зуғумни кучайтиради: "Нега халқлар доҳийси Ленин портретини зардан тикмайсану, қайдаги маҳаллий раҳбар портретини зарга ўрайсан, бу — совет принципларига ёт, бу — маҳаллийчилик, миллатчилик!" Муяссар опанинг қўли ишга бормасди, барча нарсадан кўнгли совуб кетган, нуқул ҳаётда ҳақиқат бор-йўқлиги ҳақида ўйлар, ташвишу аламлар чексиздай кўринарди. Шундай кунларнинг бирида цехга устози Махсума опа кириб келди. Кўзлари йигидан шишиб кетган шогирдини бағрига босди.

— Йт ҳуради, карвон ўтади, — деди Махсума опа, — Муяссар, бу кунлар ҳам ўтиб кетади. Фақат туш-кунликка тушма.

Устознинг башорати рост чиқди. Орадан кўп вақт ўтмай Ўзбекистон мустақил бўлди!

Истиқлол Муяссар опанинг ҳаётида янги имкониятлар очди. Онахон яратган зардушлик асарлари Франция, Германия, АҚШ, Япония, Ҳиндистон, Покистон, Хитой каби мамлакатларда ўтказилган ҳунармандлар кўргазмаларида совринли ўринларни олди. Бухоро зардушлик мактаби истиқлол йилларида шухратини қайта тикламоқда. Бугун Муяссар опанинг юзлаб шогирдлари илгари унутилаёзган 30 га яқин бухороча тикиш, нақш бериш сирларини қайтадан кашф этишди.

Дарвоқе, шу ўринда Муяссар опа ва шогирдлари қайта кашф этган, такомиллаштирган гоёт нафис техник услублар, узоқ даврлар мобайнида сайқал топган ранг-баранг чоклар ҳақида бир муддат тўхталсак, ўқувчиларимизни зериктириб қўймасмиканмиз.

"Мавжи як рўя" — бир ёқлама тўлқин. Бу энг оддий ва афтидан энг қадимий гуллардан бири.

"Мавжи ду рўя" — икки ёқлама тўлқин ёки "мавжи пушти моҳий" — балиқ тангачалари. Бу ҳам бир-бирига ёнма-ён чизиқлар шаклидаги кашта бўлиб, илгакларининг сопига кўра ё кўпроқ, ё озроқ даражадаги синиқ йўлларга эга.

"Мавжи она-бача" — она-бола тўлқин. Бу кашта-ни тикишда навбатма-навбат тўшаманинг иккита ёки тўртта баҳъси битта қилиб олинади.

"Мавжи чашми булбул" — булбул кўзи тўлқинда, чатиш чизиқлари кичкина-кичкина тўртбурчак ёки ромбчалар ҳосил қилади.

"Шашти хол" — олти хол. Бир ёки икки қатор тўлқин орасига жойлаштирилган гул...

Муяссар опа ҳаётида иккита воқеа ўчмас из қолдирган. Биринчиси, бундан қирқ йилча муқаддам устози Махсума опанинг эътирофи бўлса, иккинчиси, истиқлолнинг тўрт йиллиги арафасида — Президентимиз Ислон Каримов Фармонлари билан Муяссар Темирова ўзбек хотин-қизлари ичида биринчи бўлиб, Ўзбекистон Қаҳрамони шарафли унвонига сазовар бўлгандир.

Муяссар опа ҳозир нафақада. Лекин вақт топди дегунча, ўзи 40 йилдан зиёд ишлаган жонажон корхонасига боради. Шогирдлари билан хумордан чиққунча тўйиб-тўйиб суҳбатлашади, уларга маслаҳатлар беради. Онахоннинг уйи ҳам мудом гавжум. Зардўзликка ҳавас қўйган ўнлаб қизлар уни ҳолжонига қўйишмайди.

Лекин... Лекин онахоннинг кўнгили тубида бир армон, илинж, ўкинч борки, бу ҳақда ҳам батафсилроқ тўхталсак. Гап шундаки, бир пайтлар Бухоро зардўзлари бошини бирлаштириб турган фабрикада 1500 нафардан ошиқ зардўз ишлаган бўлса, ҳозир уларнинг сони 360 тага тушиб қолди.

Тажрибали зардўзлар бирин-кетин кетиб, патент олиб, тадбиркорликни йўлга қўйишди.

1997 йилнинг ёзида Муяссар опа Парижда ўтказилган ҳунармандлар халқаро кўргазмасида иштирок этди. Турли-туман нафис зар буюмларни кўздан кечираётган бир француз хоними Муяссар опа олдига келди ва ўзини аёллар атири ишлаб чиқарадиган жаҳонга машҳур фирмалардан бирининг ходими деб таништирди.

— Атирлар учун нафис зар гилофлар тикиб бера олмайсизларми, — деди Реми Майси хоним, — агар намуналари бизга маъқул бўлса, 100 мингта, кейинроқ эса ҳатто миллионга донага шартнома тузардик.

Париждан қайтган Муяссар она шогирдлари билан қисқа муддатда 10—12 хилдаги гилофлар тикишди.

Лекин гилофлар Тошкентдан нарига ўтмади. Турачилик, лицензия олиш муаммолари, француз фирмаси билан фойдали контракт-шартнома тузишга эътиборсизлик қурбони бўлди атир гилофлар.

Бу орада Майси хоним Муяссар опа хонадонига бир-икки қўнғироқ ҳам қилди. Лекин раҳбарлар бош қўшмагандан кейин...

Яқинда Муяссар опанинг хонадони узоқ-яқиндан келган жон-жигарлари, ёру биродарлари, шогирдлари билан гавжум бўлди. Онахон муборак 60 ёшга қадам қўйдилар. Шу куни у табриклар огушида қолди, кўзларидан қувонч ёшлари шашқатор оқди.

"Когондан нарини кўрмаган" колхозчи Темир бобонинг тўнғич қизи Муяссар истиқлол шарофати билан ўнлаб хориж мамлакатларида ҳам бўлди. Ҳатто мусулмонлик фарзларидан бири, Маккаю Мадинани зиёрат қилиб ҳожи она бўлдилар..

Бир оддий ўзбек қизи учун бундан ортиқ бахт борми!

БАХТ ҚУШИ ЁКИ УШАЛГАН ОРЗУЛАР

Энди бутун булсин миллатнинг нони..
Халқ туқ булса давлат буюкдир.

Тулан НИЗОМ

Мен уни дабдурустан танимадим. Газеталарда чиққан суратларидан олган тасаввуримга кўра у ўрта бўйли, қорамағиз, ўта жиддий, ҳатто тундроқ шахс бўлиши керак эди. Қолаверса, унинг кўксида Олтин Юлдуз нишони ҳам йўқ эди. Кейин билсам, у орден ёки оддий нишонини маҳалладаги маъракага ҳам тақиб чиқадиғанлар хилидан эмас экан.

Туман ҳоқими ёрдамчисининг хонасида Шаҳрихоннинг фаол ва номдор аёлларидан бири Шодмоной Мирзаева билан унинг ҳамқишлоғи Содиқжон Абдурасулов тўғрисида гаплашиб ўтирганимизда ҳоқим ўринбосари Мамазунун барваста, очиқ чеҳрали бир кишини бошлаб кирди. У биз билан жуда илиқ, самимий кўришиб, ёнимиздаги курсилардан бирига енгил ўрнашди. Шодмоной опа унга қараб, мени таништирди-да, "Сиз ҳақингизда ёзмоқчи экан, кўрган-билганларимни, бригадирликни бошлаган маҳалларингиздаги қийинчиликларни гапириб бeryувдим", дегандан кейингина янги меҳмоннинг мен излаб келган одам эканлигини англадим...

Содиқжон ака билан у дончилик бригадири бўлиб ишлаётган "Олтин водий" жамоа хўжалигига жўнадик. Йўл-йўлакай суҳбатлашиб кетдик.

— Манави менинг далаларим, бугдойларим, анави ҳам... — деди у кўчанинг икки томонидаги бугдойзорларга ишора қилиб.

Қараб кўзингиз тўймайдиган ям-яшил далалар... Ҳамроҳимнинг кўзларигина эмас, бутун вужуди ҳам тўймаётганини сезаман. Дарҳақиқат, у ҳам менга ухшаб камгапроқ эди, лекин дон, бугдой тўгрисида сўз очилса, қулфи дили очилиб кетишини англадим.

Тасаввур кўпинча алдайди. Мен буйчан, кифтдор, гавдали одамлар болалигида, ёшлигида кўп қийинчилик кўрмаган, меҳнатни ҳам камроқ қилган, шунинг учун эркин ўсган бўлса керак, деб уйлайман. Содиқжон ака ҳам наздимда шу тоифага мансуб эди. Ҳа, айтгандай, у менинг дастлабки тасаввуримга зид ўлароқ, оқ-сарикдан келган, халқ ибораси билан айтганда, икки юзи анордай қипқизил эди. Огир-босиқлиги рост, аммо истарали ва дилкаш одам эди. Бояги тасаввуримга келсак...

Дарвоқе, ҳар бир инсон умрини бир китобга қиёс қилгулик. Аёнки, китобдаги ҳамма воқеалар қизиқ, зўр, ҳамма саҳифаларнинг ҳаяжонли ҳолатлар тасвиридан иборат бўлиши қийин. Айрим боблар жуда ўқишли, таъсирли, ёдда қоладиган бўлади. Мен Содиқжон Абдурасулов умр китобининг ана шундай зарварақларидан бир нечасини кўздан кечирдим ва Сизга ҳам илиндим...

БИРИНЧИ САҲИФА

Тарихий ва ҳозирги номи Абдубий бўлган ҳудуд бир пайтлар "Сталин районидаги Чкалов қишлоқ советига қарашли Киров номли колхоз" дейиларди. Энди албатта кулгили ва гайритабиий туюлади, лекин у даврларда ҳеч ким ажабланмас, кулмас, кула олмас эди. Бундай сунъий атамалар қанчадан-қанча ўз жойига ниҳоятда мос ва муносиб номларни қисиб чиқарган эди. Бироқ тарихни вақтинча ўзгар-

тириш мумкину бутунлай махв этиб бўлмаслигини бугун кўриб, билиб турибмиз. Шаҳрихондаги Абдубий қишлоғи билан ёндош қишлоқлар ёки унинг таркибида бўлган маҳаллаларнинг тарихий номлари ҳам ўткинчи, даврий бўронларда эгилиб-букилиб, Мустақиллик шабадасида яна тикланиб, яшамокда.

...Содиқжон 1937 йил баҳорининг адоғида Абдубий қишлоғида дунёга келган. Унинг жони-жаҳони бўлган онаси Баҳринса опа бундан икки йил аввал, тўқсон олти ёшида оламдан ўтди. Отаси эса...

Содиқжон — ҳали қишлоқдан четга чиқмаган йигит, 1956 йили ўрта мактабни битиргач, ўқишга кирмоқчи бўлди. Шипага сарёғни қуйиб, белбоққа нонни тугиб, Тошкентга жўнади. Истаб-сўраб Қишлоқ хўжалиги институтини топиб борди, лекин у даргоҳга ўқишга киролмади. Зооветеринария техникумига ҳужжат топширди ва қабул қилинди. Ўқиш бошланишига икки-уч ҳафта бор эди. Содиқжон ота-онаси, ёру дўстларига суюнчилагани қишлоққа қайтди. Абдубийдан Тошкентдай шаҳри азимга бориб ўқишга кирган одам деярли йўқ эди. Содиқжон уйларига ошиққан сари Тошкент—Андижон поездеи жуда имиллаб юраётганга ўхшарди. Афсуски, унинг қувончи узоққа бормади...

ИККИНЧИ САҲИФА

Содиқжон Тошкентга отланганида бетоб ётган отасининг аҳволи анча оғирлашиб, ранглари олинган, юзлари сўлинқираб қолган эди. Муттасил оғир меҳнатлардан ва дарддан енгилган Абдурасул ака анча беҳол эди. Рўзгор тебратиш, нон, ризқ топиш ташвишида узоқ масофага — Полвонтош нефт конларига пиёда бориб ишлашлар ва ўша ёқда ҳафта-

лаб, ойлаб очин-тўқин, аёзларда юпун қолиб кетишлар ўз таъсирини кўрсатаётган эди.

Ота севинч ёшлари билан ўглини бағрига босди. Унинг боши кўкка етгудай эди. Аммо...

— Топкентга кетсанг ака-укаларинг, опа-сингилларинг қийналиб қолишмасмикин, ўзинг ҳам... Мени купим битиб боряпти, ўғлим ... — Абдурасул ака шундай деб Содиқжоннинг бақувват елкасига озгин кафтларини қўйди.

Улар оилада кўпчилик — саккиз фарзанд эди. Содиқжондан катта бир ўғил ва бир қиз бўлиб, ука ва сингиллари ҳали ёш эди.

Содиқжон ган сигмаслигини сизди.

— Хўп, ота, ўқишга бормаё қўявераман, лекин сиз ундай деманг, Худо хоҳласа яхши бўлиб кетасиз, — деди у падари бузрукворининг ичига ботган кўзларига мўлтираб.

Ота бир неча кундан кейин қазо қилди. Қийинчилик билан қозон қайнайдиған хонадоннинг устунни қулади. Энди укалару опа-сингилларнинг умидлари тўнгич Собиржон ва Содиқжонлардан эди.

Содиқжон отасининг сўнгги суҳбатлари чогидаги гапига кўра ҳайдовчилик курсида ўқиди, шу соҳада бир қанча муддат ишлади, бироқ негадир кўнгли ёришмасди. Кейин у колхозда ишлаб юрган акаси Собиржонни қора тортиб, далага чиқди ва ҳайдовчилик касбидан нега қониқмаганини англади — унинг кенг кифтлари, бақувват билакларига машина кабинаси торлик қилган экан...

Ҳалол меҳнатнинг, кучнинг самараси дарҳол кўзга ташланади. Содиқжоннинг далага эрта чиқиши, кенг пешонасидаги маржон-маржон терларга парво қилмай, қарсиллатиб кетмон чопишлари, дам олгани ўтиришганда бошқаларни тезроқ туришга даъват этишлари, яъни унинг ташкилотчиликка

мойиллиги раҳбарларнинг эътиборидан четда қолмади. Уни бригадирликка қўйишди.

Бўз тумани билан туташ ҳудуддаги Сирмоқ деган жой Абдубийдан анча узоқда эди, аъзолар у ерда муқим яшамас, қатнаб ишларди. Ер шўр эди... Кичик пайкалларни йириклаштириш, зовурлар қаздириш, қиш чилласида яқоб суви бериб, шўрини қочирриш заҳматталаб ишлар эди. Содиқжон одамларни гап билан эмас, иш билан ўзига эргаштирарди. Мана шу жойда сурункасига йигирма саккиз йил бригадирлик қилди. Бригаданинг олтмиш гектарлик майдонини шўрхок ерларни ўзлаштириш ҳисобига юз эллик гектарга етказди. Пахта ҳосилдорлиги кўтарилди, ўзининг мартабаси ҳам шунга яраша бўлди.

УЧИНЧИ САҲИФА

Ўзбекистон мустақиллигининг бир йиллик сарҳисобида юртимиз раҳбарига кўп нарса аён бўлиб қолди. Асосан пахта етиштиришга мослашган мамлакатга ўзбекнинг дастурхонига қанддан ҳам, ошдан ҳам аввал қўйиладиган улуг неъмат — ноннинг хом ашёси бўлган ун ҳамда бугдойнинг четдан келиши қийинлашган ва қимматлашган эди. Нега энди кетмон сопи суқиб қўйилса кўкариб кетадиган Ўзбекистон тупроғида бугдой етиштиришни кўпайтириш мумкин эмас? Ҳа, Янги давр, Истиқлол дон мустақиллигини тақозо этмоқда, ўзбек халқига, энг аввало, бугдой, ун зарур эди...

Ҳаракат мамлакат бўйлаб тус олди. Дастлаб бир оз қийиндай туюлди. Ўзбек деҳқонлари асосан пахтачилик билан шуғулланиб келган, шу соҳага ихтисослашган эди. Лекин ота-бобоси ҳар қандай экиннинг сир-асрорини, ернинг тилини, феълени биладиган асл деҳқон фарзандлари учун дон етиштириш

илмини ҳам ўзлаштириб олиш у қадар мураккаб муаммо эмас эди. Фақат қуйи раҳбарлар, хусусан, бригада бошлиқларини чертиб-чертиб танлаш керак эди. "Бир-икки йил ишлаб кўрсин-чи, ўрганиб кетар", деб синаб кўришга вақт йўқ эди — замон шитоб эди...

"Олтин водий" жамоа хўжалигининг раиси Ҳусниддин Жўраев ана шу талаб ва мезонлардан келиб чиқиб, дончилик бригадаси бошлиқлигига Содиқжон Абдурасуловни танлади. Содиқжон ака салкам қирқ йил ичида пахтачилик соҳасининг пири комилларидан бирига айланган эди: гўзанинг баргидаги ингичка "томир"га қараб, унинг нима "дарди" борлигини аниқ айтиб бера оларди. Дончилик, ҳар қалай унга янги, нисбатан нотанишроқ эди. Қандай бўларкин, шунча йилда мисқоллаб топган обрў-эътиборимни йўқотиб қўймасмикинман, деган иштибоҳлар, иккиланишлар кечди кўнглидан. Кекса онасига маслаҳат солди. Она маъқуллади, ўғлига омад тилади, дон — бойлик, ризқ-рўз, бугдой эккан, халққа нон етказиб берган одам кам бўлмайти, деди.

Албатта иш осон кўчмади. Энг ишкали — дончилик бригадасининг ўз аъзолари йўқ эди. Зарур бўлганда бошқа соҳалардан, пахтачилик бригадаларидан одам сўраб олиш керак бўларди. Экинга неча маҳал, қайси паллаларда ишлов бериш, қандай ўғитлаш, қачон сугоришни билиш, бунинг учун бугдой уруги навининг, ерларнинг ўзига хос хусусиятларини, таркибини ҳисобга олиш зарур эди. Бу майдонга Содиқжон ака эсини танигандан бери пахта экиларди, гўзага мослашиб кетган эди. Дончилик борасида хўжаликда ҳам тажриба кам эди.

Ақл билан фикр юритиб, юрак билан ҳис қилиб иш кўрган киши ҳар қандай ернинг "дили"дагини топади. Содиқжон ака бугдой экилган ерларнинг

"дили" дагини ҳам, дончиликнинг "тили" ни ҳам топди...

Ўша йили раис чучинқираб, бугдойга озроқ — етмиш тўрт гектар ер ажратган эди, шу йилнинг ўзидаёқ қирқ тўрт центнердан ҳосил олинди ва у бригадир танлашда янглишмаганига ишонч ҳосил қилди.

Йилдан-йилга ерга ер қўшила борди.

Йилдан-йилга ҳосилга ҳосил, центнерга центнер қўшила борди.

1996 йили, Мустақилликнинг бешинчи йилида 153 гектар ердан олтмиш саккиз центнердан бугдой етиштирилди. Шу пайтгача Ўзбекистон дончилигида бундай юқори ҳосил олинмаган эди. Шунинг учун бунга кўплар шубҳа билан қарашган, аслида бу ҳалол, тўғри ҳисобланган рақам эди!

Ўша йили дончиликдаги ҳосилдорлик бўйича Андижон республика вилоятлари ичида биринчи бўлди!

Ўша йили Шаҳрихон тумани мамлакатдаги барча туманлар ичра биринчи бўлди!

Ўша йили "Олтин водий" Ўзбекистондаги барча жамоа хўжаликлари ичида биринчи бўлди!

Мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ кўп соҳаларда вилоятга кулиб боқаётган омад ўша йили Шаҳрихонга ва "Олтин водий"га ҳам жилмайиб қаради.

Омад Содиқжон Абдурасуловга ҳам шунчаки жилмайиб қарамади, алоҳида, жозибали табассум қилди...

ТўРТИНЧИ САҲИФА

Содиқжон ака дилидаги тилида, тўғрисўз одам. Кечқурунлари телевизорда пахтачилик ё дончилик

бўйича хўжалик раҳбарлари, бригадирлар тўғрисида кўрсатув бўлиб қолса, еримиз ҳам, ҳосилдорлигимиз ҳам уларникидан бир ярим-икки баравар ошиқ-ку, биз ҳам телевизорга чиқармикинмиз, деган ҳавас кўнглидан ўтар ва бу истагини, мулоҳазасини очиқ айтиб юборар эди. Шунда Ғазина опа:

— Яхши ният қилаверинг-чи, دادаси, сизгаям назарлари тушиб қолса, ажабмас, — дерди эрига таскин бергандай.

Содиқжон аканинг яхши ниятию Ғазина опанинг дуоларига фаришталар омин деган экан, назарга тушди — анча-мунча одамнинг эмас, Юртбошининг назарига!..

Содиқжон ака хўжалик ва туман катталарининг хатти-ҳаракатларидан, ундан ўзи ҳақида маълумотлар ва расмлар сўрашларидан ниманидир пайқаб, уни қандайдир мукофот ё рағбатга тавсия қилишаётганини сезиб, ўзича тахмин қилиб юрувди, лекин бундай юксак мукофотни уйламаган, етти ухлаб тушида ҳам кўрмаган эди.

Ўша куни — 1996 йил, 26 август — осмон ҳар кунгидан ҳам тиниқроқ, қуёш ҳар кунгидан чарогонроқ, Содиқжон аканинг кайфияти негадир ҳар кунгидан чоғроқ эди. Далада эди, хўжалик идорасига чақиришди. Содиқжон ака туман ҳокими Муҳаммаджон Раззоқовнинг безовтароқ ва ҳаяжонланиб турганини пайқади. Ҳоким у билан тез-тез, қуюқ сўрашди-да, машинасига, ўзининг ёнига ўтқазиб, олиб кетди.

— Дадил-дадил гапирасиз, ҳозир вилоят ҳокимимиз билан сўзлашасиз, — дея пишиқтирди у.

"Эрталаб суюнадиган қовоғим бекорга учмаган шекилли, вилоятимиз каттаси ҳар қалай ёмон гап айтмас", деб ўйлади Содиқжон ака.

Ҳайдовчи машинани четроқ, шовқин-суронлардан узоқроқ, одамлардан холироқ жойда тўхтатди.

Рақияда вилоят ҳокими Қобилжон Обидовнинг овози янгради:

— Содиқжон ака, ҳозир Президентимиз Ислон Абдуганиевич билан ганлашдик. Сиз Ўзбекистон Қаҳрамони бўпсиз. Табриклайман...

Содиқжон акага ҳокимнинг овози бирдан узоқлашиб кетгандай туюлди. Юзларига илиқ томчилар сизиб тушганини сезди, сезмади, балки юраги билан ҳис этди. Ўзини тетик тутиши кераклигини, қаерда ўтирганини ҳам унутди. Назарида вужуди энгил тортиб, ҳаволарда учаётгандай бўлди. Бир оздан кейин ўзига келиб, унинг меҳнатларини шунчалик қадрлашгани учун Юртбошига, вилоят ҳокимига миннатдорчилик билдирди. Бир пайт қараса, Муҳаммаджоннинг киприклари ҳам намдан ялтираб турарди. Улар бир-бирларини бағрига босдилар, бир-бирларини қутладилар.

— Фақат Фармон радио ё телевизорда эълон қилинмагунча бировга айтмай турамиз, — деди турман ҳокими.

Содиқжон ака, ҳар қанча огир-вазмин бўлса-да, дилдан тошиб кетаётган ҳаяжонини аранг босиб ўтирган эди, кечки пайт бир тўп қўшниллар эшикдан "Ассалому алайкум, Содиқжон, Қаҳрамонлик муборақ!.." деб кириб келишди. Ҳовли бирпасда одамга тўлди. Ҳатто қаёқдандир тўй излаб юрадиган сайёр карнайчилар пайдо бўлиб, карнайларини бор овоз билан чалиб юборишди. Ҳақиқий тўй бўлиб кетди.

Шу кеча меҳмонларни жуда кеч кузатди. Ёқимли чарчоқ огушида ўринга чўзилган Қаҳрамон онаси Баҳринса опанинг дуоларини, отаси Абдурасул аканинг тўшакда ётган ҳолатини эслади, унинг Абдубий билан Полвонтош ўртасидаги чағир-тошли,

лой-тупроқли йулларда қабарган оёқларини кўз олдига келтирди. Кўзларига яна ёш қуюлиб келди. Раҳматли отаси огир меҳнату машаққатларда, дурустроқ раҳмат ҳам эшитмай утиб кетди-я... Углининг ҳайдовчи бўлишини уйлаб, боши осмонга етган отаизор унинг мана шундай улуг мартабаларга мушарраф бўлажagini — кўкрагида Олтин Юлдуз порлашини тасаввур ҳам қилмаган, албатта. Бугун унинг руҳи қанчалар шод бўлдийкин...

Содиқжон ака ушанда падари бузрукворининг сўзини қайтариб, унинг дилини оғритиб Тошкентга, ўқишга кетиб қолмагани учун ҳозир Тангрига минг бора шукурлар қилди.

БЕШИНЧИ САҲИФА

Эртасига азонда эшик тақиллади. Содиқжон ака остонада Ўзбекистон халқ ёзувчиси Иброҳим Раҳимни кўриб, тўғриси, ҳайрон бўлиб қолди. Бағирлашиб кўришдилар. Иброҳим ака уни юксак мукофот билан муборакбод этди.

— Ота юртга — Қувага келувдим. Энди Тошкентга қайтмоқчи бўлиб турувдим, Қаҳрамон бўлганингизни эшитиб, "той" жilовини бу ёққа бурвордик. Шундоқ ён вилоят — жон вилоятдан дончилик бўйича биринчи Қаҳрамон чиқсаю, табриклар кетмасак, дўстлар қувончини баҳам кўрмасак, водийча иш бўлмас, дедим.

Иброҳим ака анча утирди. Тўғри, келди-кетдилар суҳбатни тез-тез бўлиб турарди, кўнгилдаги гаплару истакларнинг ҳаммаси ўртага тушиб улгурмади чоғи, лекин шундоқ таниқли, ёши саксондан ошган катта адибнинг фавқулодда ташрифи Содиқжон аканинг кўнглида ижод аҳлига бўлган меҳрмуҳаббат оловини алангалатиб юборгани шубҳасиз.

Улар кейин яна учрашдилар...

Бир неча кунгача хонадондан қутловчиларнинг оёғи узилмади. Уларни кўриб, Содиқжон ака Қаҳрамонлик жуда ҳам баланд, жуда ҳам обрўли унвон эканлигини янада чуқурроқ англади, қалб маъвосида гурур деган бўй бермас бир туйғу гуллаб, япроқ ёза бошлаганини ҳис этар эди.

Ўша кундан Содиқжон ака умрининг иккинчи босқичи бошланди. Энди унинг кўзига дунё янада гўзал бўлиб кўрина бошлади, меҳнат чинакам шарафга айланди. Энди бошқалар — оддий қўни-қўшнилари ҳам, тенгқур ёру биродарлари ҳам, раҳбарлари ҳам унга бошқача кўз, бошқача эътибор билан қарашар, энди уни катта шаҳарлардаги, нойтахтдаги нуфузли йигитларга таклиф этишар, унга сўз беришар, тажрибаларини гапириб беришни сўрашарди. Унинг омади ва омилкорлигини изоҳлашарди.

Ўша вақтдаги вилоят раҳбарларидан бири Машариф Юсуповнинг гапи Содиқжон акага жуда ёқиб тушди. Далада, одатда омов тигидан четда қолиб кетадиган пайкал четларини, тутқаторлар тагини кетмон билан чоптираётган эди.

— Мана шу ишингиз яхши-да, — деди Машариф Юсупович. — Хизр бува ҳам ҳассасини мана шунақа чекка ерларга суқиб кетаркан.

Ҳа, ноннинг ушоғи ҳам нон деганларидай, ернинг ушоғи ҳам ер-да.

ОЛТИНЧИ САҲИФА

Ҳн еттинчи сентябрь. Андижонда пахта йигиттерими кундан-кунга авж олаётган палла. Вилоятга мамлакат Президенти келди. Юртбошимиз куннинг биринчи ярмида Избоскан ва Олтинкўл туманларига, тушдан кейин Шаҳрихонга ўтадиган бўлди.

Туман ҳокими Муҳаммадҷон Раззоқов Содиқжон акани топтириб, "тезда соқолни олдириб, кийиниб келасиз, гап бор", деди.

Президент билан найкал уватидаги ғузалар ичида рўбарў бўлдилар. Юртбоши аввал жамоа хўжалиги раиси Ўрмонжон Бозорбоев билан уч-тўрт оғиз сузлашди. Кейин Содиқжон акага юзланди:

— Оқсоқол, сиз пахтачиликни ҳам яхши биласиз, томларгача ғуза экилган даврларни кўргансиз, лекин ҳозир сиз билан дон тўғрисида гаплашамиз.

— Аввало хуш келибсиз, Ислом ака. Сиз билан юртимизга Хизр келди, тинчлик-осойишталик келди, қут-барака келди, деб биламиз, — деди Содиқжон ака.

— Ўзимиз энг яхши дон уругларини ишлаб чиқишимиз ва барча хўжаликларга етказишимиз керак, нима дедингиз?

— Тўғри, Ислом ака. Агарда уруг тайёрлов идораларида, марказлашган ҳолда дориланиб, кейин хўжаликларга тарқатилса, мақсадга мувофиқ бўларди. Мослашмаган, нобоп жойларда, прицен-арава-ларда дориланганда дорининг ярми сув билан оқиб тушиб кетяпти. Уруг яхши дориланса, ҳашаротлар тухуми қирилади. Ҳар хил касалликларнинг олди олинади.

— Маъқул гап, — деди Президент ва дуога қўл очиб, Шаҳрихон дончиларига, барча деҳқонларга омад, юртимизга осойишталик, дастурхонга тўкин-сочинлик тилади. Сўнг Содиқжон акани бағрига босар экан, "Қаҳрамонлик билан табриклайман, раҳмат сизга", деди.

— Бу юксак унвон Шаҳрихон меҳнаткашларига, бутун вилоят деҳқонларига, барча дончиларга берилган мукофот деб биламан, Ислом Абдуганиевич, — деди Содиқжон ака ҳаяжонини босишга ури-

ниб. — Бунга ўз меҳнатим билан жавоб қайтаришга ҳаракат қиламан.

Президент чўнтагидан учта тилла соат чиқариб, Содиқжон Абдурасулов, Ўрмонжон Бозорбоев, Аҳмаджон Раҳимовларга совга қилди ва "Содиқжон аканинг тажриба мактабини яратиш керак", — деди ёнидагиларга қараб.

Ҳамма ҳаяжонда эди. Юрт раҳбаридай улуг, муътабар шахс билан юзма-юз дийдорлашиш, у билан багирлашиш, унинг марҳаматига сазовор бўлиш ҳаммага ҳам насиб этавермайдиган бахт, омад...

"Ҳаётим китобининг энг ёрқин саҳифаси бўлган бу кун умримнинг охиригача ёдимдан чиқмаса керак", дея эслайди ўша кунни Содиқжон ака.

— Бошида сир босиб, катта давраларда гапиролмасам керак, деб хавотирланувдим, — дейди ўша дамларни ёдга олиб. — Лекин Президентимиз салобати билан яқинидагиларни додиратиб қўядиган раҳбарлар хилидан эмас экан. Аксинча, у одамни ўзидан қочирмай, гапда сал тутулиб қолсангиз, йўллаб юбораркан. Гаплашган сари гаплашгингиз келади.

ЕТТИНЧИ САҲИФА

Ўша йили кеч кузда Тошкентда дончиликни ривожлантиришга багишлаб ўтказилган умуммамлакат анжуманига Содиқжон ака ҳам таклиф этилди. У тажрибаларини, юқори ҳосил олиш сир-асрорларини айтиб бериши керак эди.

Бу катта шараф, албатта. Лекин Содиқжон ака умрида бирон марта минбарга чиқиб гапирмаган эди. Турган гапки, пойтахтда ўтадиган йигилишда катта раҳбарлар ва олимлар олдида сўзлаш осонмас. Энг муҳими, кўпчиликка маъқул келадиган янги

фикр айтиш керак. Тажриба ҳаммадаям бор, эҳтимол Содиқжон ака билган гапларни бошқалар ҳам билишар. Ҳар қалай, уйлаб, топиб гапириш, юртдошлар, вилоят раҳбарлари қулоқ солиб туришади, уларни уялтириб қўймаслик керак.

Хуллас, Қаҳрамоннинг кўнглига ғулгула тушди, ороми бузилди. Айтадиган гапларини бир тизимга, тартибга солиб олиш учун хўжалик агрономи Жалолиддиндан кўмак сўради. Фикр-мулоҳазаларни биргалашиб қогозга туширдилар.

— Лекин у ерда мумкин қадар қогозга қарамасдан гапириш керак, — дейишди.

Анжуман Содиқжон ака уйлагандан ҳам зиёда: одам кўп, ҳаммаси пўрим кийинган, чиройли галстук таққан казо-казолар эди. Дўшпили деҳқон камга ўхшади.

Унга бешинчи бўлиб сўз берилди.

— Биринчидан, — деди у кириш сўзидан кейин, — ота-бувамиз айтгандай, ерни вақтида яхшилаб ҳайдаш зарур. Иккинчидан, навнинг яхшисини танлаш ҳам муҳим омил. Учинчидан, пуштани сув босмай, ҳамма жойнинг бир хилда ийиб ичишини таъминлаш — уругнинг бир текис унишига кафолат бўлади. Бунинг учун сув шохобчаларини иложи боричи калтароқ — саксон-юз метрдан олиш керак. Тўртинчидан, ўғитлаш, бу масалаям алоҳида эътибор талаб қилади. Бизнинг тажрибамизда ўғитни тўрт марта бўлиб солишнинг фойдаси катта бўляпти. Бешинчидан, шарбат оқизишдаям гап бор. Қанча кўп шарбат оқизилса, донда оқсил кўп, пўстлоқ кам, ҳосилдорлик юқори бўлади. Олтинчидан... Еттинчидан...

Шу жойга келганда одамлар орасида висир-висир бўлиб қолди. Афтидан, Содиқжон аканинг "буғдойни ўтоқ қилиш лозим", деган сўзлари ўтирган-

ларнинг айримларида ишончсизлик, нохуш тасав-
вур туғдирди шекилли. Чунки илгарилари бугдой-
ни ўтоқ қилиш деярли расм эмас эди-да, фақат қурт
бостиришга керак бўлгани учун қурт энани юлиб
олишарди.

— Ҳа, биз бугдойни икки марта ўтаймиз, — деди
Қаҳрамон ҳам сўзларни ниқталаб, гўё гала-говур
сабабига изоҳ бергандай. — Ахир ёввойи ўтлар ер-
нинг қувватини бўлади, бугдойга солинган ўғит-шар-
батнинг ярим кучи ана шуларга кетади, ёввойи нарса
тез ривожланади. Бегона ўт ҳам тез ўсиб, говлаб,
бугдойга соя солади, қуёш нуридан тўсади — буни
ҳамма билади, фақат унча эътибор берилмайди хо-
лос...

Содиқжон акадан кейин сўзга чиққанларнинг
баъзилари унинг фикрлари билан мунозара қилиш-
ди, бошқалар (тўғриси уларнинг кимлиги Содиқжон
аканинг ёдида қолмаган, чунки у ўша пайтда нотўғ-
ри гапириб қўймадиммикин, деган ташвишда сўзлов-
чиларнинг кимлигига эмас, уларнинг мулоҳазала-
рига кўпроқ аҳамият берган эди) ёқлашади, бу одам-
га Қаҳрамонлик бежиз берилмаган экан, унинг
тажрибаларини мамлакат бўйича ёйиш, хусусан,
бугдой ўташни барча дончилик хўжаликларида жо-
рий қилиш керак, дейишди.

Кейинчалик матбуотда бугдойзорларда бегона
ўтларга қарши кураш чоралари мавзуида илмий
мақолалар кўпайди. Уларда, жумладан, бугдойзор-
ларда ўсадиган бегона ўтлар маданий ўсимликлар-
га нисбатан тупроқдаги азотни икки баравар, фос-
форни бир ярим баробар, калийни уч ярим баробар,
кальцийни икки ярим ва магнийни уч баробар кўп
ўзлаштириши, шунингдек, улар сувни бугдойга
қараганда 330—900 мартагача кўп ўзлаштириб, буг-
дойнинг тез чанқаб қолишига сабаб бўлиши, айрим

ёввойи утлардаги илдиз қурти тухум қўйиб, кўпайиб, бугдойни кемириши ва турли касалликлар тарқатиши, қўйпечак деган биргина кушанданинг бугдой ўримида комбайнга жиддий халақит қилиши ва доннинг кўплаб тўкилиб кетишига сабаб бўлиши таъкидланарди. Демак, Содиқжон аканинг куюниши бежиз эмас, бу ишга бошқалардан олдинроқ ва жиддийроқ аҳамият берганлиги ҳам улоқни олиб кетишига сабаб бўлган бўлса ажаб эмас.

САККИЗИНЧИ САҲИФА

Саккизинчи декабрь. Ҳуқуқий давлатимиз номаи аъмоли асослари, истиқлол билан омухта истиқбол тамойиллари, миллий анъаналар ва урф-одатлар, мамлакат аҳлининг ҳуқуқ ва бурчлари муҳрланган Қонун — Конституция қабул қилинган кун. Тошкент. Юртнинг барча вилоятларидан келган турли соҳа илгорлари, пешволари билан гавжум олий даргоҳ. Ҳамманинг қаддию қадам олишларида виқор, чеҳраларида байрамона кайфият, нигоҳларида ҳаяжон зоҳир... Балки минг, балки зиёд... Ана шу мингларнинг ичида Содиқжон ака ҳам бор эди.

Руйхатга олувчи йигит унга юзланиб: "Галстук йўқми?" деб сўради.

— Бор.

— Қани?

— Мана, — деди Қаҳрамонимиз чўнтагига ишора қилиб.

— Тақиб олинг.

— Хуш, — деди Содиқжон ака ва атрофдагиларга қаради. Ҳамма галстукли эди. "Бир мен тақмасам нима қипти, деҳқонлигим билиниб турса-турибдида", деди ичида.

Кейин беш нафар Қаҳрамонни алоҳида йўлакка таклиф қилдилар. Ана шу бешовлон юрт паҳлавонининг бири Содиқжон Абдурасулов эди.

Мулозимлардан бири билан яна галстук борасида савол-жавоб бўлди. "Майли тақсам, тақай", деди, лекин негадир таққиси келмади, қўли бормади. Урганмаса қийин экан, назарида галстук тақса бўйнигина эмас, эркинлиги, эрки бўғилиб, нафас олиши, жилмайиши қийинлашиб қоладигандек туюларди... "Ота-бувам қилмаган ҳунар..." деган уй кечди кўнглидан.

Шу орада йўлакда Президент кўриниб қолди. Юртбошимиз ўз Қаҳрамонлари билан сўрашиб, уларни ичкарига — залга бошлади.

Кейин яна ўша бешовлон Президентни кузатиб қўйдилар.

Шу йигинда кимнингдир кўксига медал, кимникидадир орден, кимникидадир олий унвонларнинг нишонлари ярқиради. Беш нафар Қаҳрамоннинг, шу жумладан, Содиқжон Абдурасуловнинг кўкрагига эса шахсан Юртбошининг ўзи Олтин Юлдузни қадаб қўйди. Содиқжон ака умрининг шу бетакрор, ҳаяжонли, энг бахтиёр лаҳзаларида беихтиёр энтикди, кўксига иссиқ кафт тафтани, кенг кўкраги тоғдек кўтарилиб бораётганини ҳис этиб турди.

ТУҶҚИЗИНЧИ САҲИФА

Яна Тошкент.

Ўзбекистон касаба уюшмалари федерациясининг Қурултойида Содиқжон ака ўзига белгиланган курсига ўтираётиб, ёнидаги бўш ўриндиққа ташлаб қўйилган қоғоздаги "С. Рашидова" деган исм-шарифга кўзи тушиб қолди. Кўп ўтмай, ўриннинг эгаси — ўрта ёшдаги, ўрта бўйли, истарали жувон келиб

утирди. У "қўшниси"нинг қишлоқдан келганини пайқаб, "Қишлоқларда одамларнинг кайфияти, деҳқонларнинг аҳволи қалай", деб сўраб қолди.

— Яхши, — деди Содиқжон ака ва у ҳам "Сиз Шароф Рашидовичнинг қизлари Сайёрахонмисиз?" дея савол берди, дилидаги тахминини сиртга чиқариб.

— Ҳа, мен, — деди аёл чеҳраси янаям очилиб.

— Сизнинг фамилиянгизни кўп эшитганмиз, — деди Содиқжон ака суҳбатни давом эттириш ниятида. Чунки у суҳбатдошининг падари бузруквори, бир вақтлар Ўзбекистоннинг отаси бўлган инсоннинг хайрихоҳларидан эди, унинг оила аъзолари, фарзандлари тақдирига жуда қизиқарди. Шароф Рашидовнинг Шаҳрихондан икки марта Олий Кенгаш депутатлигига сайлангани, шаҳрихонликлар унинг халқпарварлиги, камтарлиги ва бошқа фазилатларини унутишмагани тўғрисида гапирди.

Сайёра Рашидова кўзига ёш олди.

— Раҳмат сизга. Сизга ўхшаб одамнинг қадрига етадиганларга раҳмат. Президентимизга раҳмат. Дадамнинг энг яқинлари, ишонганлари ҳам уни халқ душманига чиқариш пайига тушиб қолишувди. Агар Ислом Абдуганиевич ўша қораловчиларни тўхтатиб қолмаганларида, билмадим, бизни ҳолимиз нима кечардийкин...

Содиқжон ака ўшанда Сайёрахон опага: "дадангиз ҳали яна уз қадрини, ўрнини топади", деб башорат қилган экан, кўп ўтмай Республикада Шароф Рашидов жамгармаси, вилоятларда эса унинг бўлимлари тузилди. Табиийки, бу жамгарманинг бош вазифаси мамлакатимиз собиқ раҳбарининг тарих варақларидан ўчаёзган хизматларини тиклаш, номи ва ҳурматини жойига қўйишдан иборат.

Бу хушхабардан энг кўп суюнганлардан бири, шубҳасиз Содиқжон ака бўлди.

ЎНИНЧИ САҲИФА

Келгуси йили у Мустақиллик байрамида қатнашиш учун пойтахтга кетаётганида самолётда, кейин меҳмонхонада ҳам шоир Тулан Низом билан бирга бўлиб қолди.

Тулан Низом одатича, яқин танишлари, дўсту устозларига қўнгироқ қила бошлади. Иттифоқо устози, атоқли адабиётшунос ва таржимон Озод Шарофиддинов билан ҳол-аҳвол сўрашиб қолди. Озод ака шоирни уйига таклиф қилди. Тулан Низом: "Яхши, борамиз, шеригим ҳам бор", деб гўшакни қўйди.

Содиқжон ака Озод Шарофиддиновни телевизорларда кўрган, номини кўн эшитган эди, бироқ, "Танимаган, бирда-иккида гаплашмаган одамникига бориш ўнғайсиз, ўзингиз бориб келақолинг", деди. Тулан Низом ҳам қизиқ табиатли одам, шоир-да, яна Озод акага сим қоқди-да, ҳамроҳининг унамаётганини айтиб, узр сўрай бошлади. Афтидан, унинг ё бир ўзи боргиси келмаётган ёки ҳамхонасини қолдириб кетишга кўнгли бўлмаётган эди.

— Мана, ўзингиз айтинг, — дея телефон дастасини Содиқжон акага узатди.

Озод аканинг астойдил қистовидан кейин кўнишга тўғри келди.

Ўз ҳаётини адабиётнинг бадиийлиги ва софлиги йўлига тиккан Озод Шарофиддиновда огир касалликнинг хуружи бошланиб келаётган кунлар эди. Шунга қарамай, кенг мушоҳадали бу куюнчак олимнинг руҳи баландлигига қойил қолди, магизли гапларидан, дилкашлигидан яйради Содиқжон ака. У бунақа билимдон, фозил кишилар даврасида кам бўлган эди. Ҳаммасидан ҳам хоналардаги китобларнинг беҳисоблигини ва уларнинг шифтга етган жа-

вонларга ниҳоятда саранжом, батартиб терилганини кўриб, ёқасини ушлади. У анчадан бери, балки эс танигандан буён бу даражада ҳайратга тушмаган эди. Китобнинг муқаддас ва бебаҳо бойлик эканлигини, кўп ўқиган одамнинг улуг ва ўта камтар, олижаноб бўлишини шу хонадонда яна бир карра юракдан туйди, тақдир уни мана шундай инсонлар билан учраштирганидан, уларнинг донишона мулоқотларига ошино қилганидан севинди. Бугунги файзли оқшом учун ҳамюрт шоиридан миннатдор бўлди ичида.

ЎН ВИРИНЧИ САҲИФА

1998 йил, 17 август.

Тулан Низом таваллудининг олтмиш йиллигига бағишлаб вилоят марказида ўтказилган тантанага қатнашолмаган Содиқжон ака Бузга, шоирнинг уйига ўтиб табриклар қўйишга аҳд қилди.

Юбиляр хонадони меҳмонлар билан гавжум, улар орасида Тошкентдан келган таниқли адиблар, шоирлар, жумладан, Ўзбекистон халқ ёзувчиси, адабиётимиз пешволаридан бири Саид Аҳмад ҳам бор эди. Тулан Низом Содиқжон акани ўтирганларга таништирар экан, "мен мана шу одам тўғрисида дoston ёзиб, Ўзбекистон халқ шоири бўлдим", деди ифтихор билан. Тулан Низом бу юксак унвонга биргина Содиқжон Абдурасулов ҳақидаги шеърӣ қиссаси учунгина сазовор бўлгани йўқ, албатта. Лекин долзарб мавзуда, давр муаммоларига ниҳоятда ҳозиржавоблик билан ёзилган ва "Андижоннома" ҳамда "Ўзбекистон овози" газеталарида босилган "Нон ҳиди" достони муносиб баҳоланган эди.

Ўзбекистон галла мустақиллигига бағишланган мазкур дostonда Содиқжон ака ҳаёти ва фаолияти

билан халқимизнинг ризқи-рўзи бўлган дон етиштириш жабҳаларидаги қизгин ва жўшқин ҳаёт, рангин ва ёрқин манзаралар уйғунлашиб кетган эди. Асар "Ниҳоя"сида жумладан, шундай сатрлар бор:

Чайқалур бугдойзор,
Шовуллайди дон.
Кўкда қуёш порлар,
Юксалар хирмон.
Кучланур водийлар,
Ҳар қишлоқ яшил.
Деҳқон куни туққан,
Озод ҳар кўнгил.
Истиқлол мангудир,
Ватан мустаҳкам!
Миллат ишлаётир —
Якдил, жамул-жам!
Наслу насаб тоза,
Юз — бугдой ранглиғ.
Фидойи, зўр авлод —
Алпомиш янглиғ...

Хуллас, ушанда ўзининг беғараз ҳазиллари билан даврани ҳамиша қизитиб ўтирадиган Саид Аҳмад ака Қаҳрамоннинг Олтин Юлдуз тақилган кўкрагига ишора қилиб, гап қотди:

— Содиқжон, шу кастимингизни ярим соатга бериб турмайсизми, учрашувга кийиб бориб, бир нарсалик бўлиб олардим.

Енгил кулги кўтарилди.

— Майли, Саид Аҳмад ака, кастимни сизга бир кунга бериб туравераману, ҳозир бир дуо қилсак, шунақа юлдуз шу ерда ўтирган азиз инсонларга ҳам насиб қилсин...

Баъзан "фаришта оминига олади" деган гапга ишонгинг келади. Балки, орадан роппа-роса бир йил

утиб, Ўзбекистон Қаҳрамони деган шарафли унвон ва мартабага сазовор бўлган Саид Аҳмад ака ҳам, яхши ният билан, сидқидилдан дуога қўл очган Содиқжон ака ҳам ана шу ганнинг ҳақлигига имон келтиришгандир. Ҳарқалай, Саид Аҳмад ака Содиқжон Абдурасуловни эслаганда мийиғида кулиб, "дами ўткир" лигига тан берса, ёки "Еттинчи Қаҳрамонман, деятувди, шу, етти рақамида бир хосият борлигиям тўғриёв", деб қўйса ажабмас...

УН ИККИНЧИ САҲИФА

Биз борган куни об-ҳаво марказидан, нохушроқ хабар келган, вилоят ва туманлар, хўжаликларнинг раҳбарлари безовта, бесаранжом эдилар.

— Топкентда қор аралаш ёмғир ёғяптийкан, бизда ҳам ёгармиш, беш даража совуқ бўлармиш, — деди Содиқжон ака билан суҳбатимиз устига келган раис Содиқжон Турдиев ва озгина ўтиргач, хўжаликка вилоят ҳокимининг ўринбосари Исматилла Қобулов келаётганини айтиб, узр сўради, яна далага кетди.

Биз галла етиштиришнинг кейинги йиллардаги суръати, юксалиши тўғрисида суҳбатлашардик. Икки мингинчи йили икки юз қирқ гектар майдоннинг ҳар гектаридан олинган бугдой саксон бир центнерни ташкил этгани, дончиликдаги бу мисли кўрилмаган ҳосилдорлик учун хўжалик енгил машина билан мукофотланганини айтишди.

Даврада асли касби тил-адабиёт муаллими, журналистикага ҳам муҳаббати зўр, шу қишлоқлик Ҳайдарали ака Мамиталиев ҳам бор эди. У Содиқжон ака ташқарига чиққанда, Қаҳрамоннинг заҳматкашлиги, соддадиллиги, лекин ишнинг кўзини билиши, эринмаслиги ва бошқа фазилатларини,

Акрамжон деган ўглининг ота изидан бориб, фермер хўжалиги ташкил қилганини, қолган фарзандларининг турли касбларда ишлашаётганини айтиб берди. У Содиқжон ака ҳақида республика телевидениеси "Ёр фарзанди" деган ярим соатлик кўрсатув берганини гурур завқ-шавқ билан сўзлади.

Ярим соатлардан кейин раис қайтиб келди. У табиатан очиқ чехрали, истарали бўлгани учун кўнглидаги ташвишни юз-кўзидан пайқаб олиш қийин эди. Қолаверса, ўзбекнинг ҳар қандай огир мусибатни меҳмондан пинҳон тута билиш феъли Содиқжонга ҳам хос эди.

Бултурги тажрибалардан келиб чиқиб, вилоятда чигит экиш бу йил ҳам барвақт бошланган эди.

— Ғузанинг ўттиз-қирқ фоизи униб чиқиб қолувди, Худо хоҳласа ўтиб кетади, — деди раис деразадан қорайиб турган осмондаги кўкиш булутларга қараб. — Топшириқни олдик. Ғуза пайкалларининг четига, ичига похол, эски баллонларни тутатиб қўядиган бўлдик. Ҳарна, совуқнинг захрини кесади. Ота-буваларимиз ҳам ўрик гулида қор ёқса шундай қилишаркану... Сизларга ўз дардимни айтаётганимни қаранг-а, Содиқжон ака бизнинг устумиз, суянчимиз, — деди сўнг раис гапни бизнинг мавзуга буриб. — Шундай назаркарда одамлар билан ишлаётганимдан фахрланаман. Қаранглар-а: бугдой ҳосилдорлигига ҳар йили бир неча центнердан қўшиляпти, саккиз йилда деярли икки бараварга ошди-я... Бу ҳаммаси Содиқжон аканинг уста деҳқонлиги, ташкилотчилиги, миришкор аъзоларининг ҳалол меҳнатлари самараси...

— Бир нарсадан — ғузапоя ичига уруг сепишдан ичим ёришмай юрардим, — деди Содиқжон ака мақтовни бўлиб. — Бунда биринчидан, ер ҳайдалмай қолади, иккинчидан, ғузапоянинг ён-верига — пуш-

тага уруг тушмай, ола чиқади. Утган йили шунга бутунлай барҳам бердик. Бу жуда қийин иш эди, раис, бошқа раҳбарлар ёрдам беришди, бор техника ишга солинди, кечаси-ю кундузи гўзапоялар корчевалка қилиниб, қисқа вақт ичида ташиб чиқилди. Ер яхшилаб ҳайдаланиб, уруг сепилди. Бу йил Худо хоҳласа ҳосил янаям зўр бўлса керак. Чунки юз фоиз очиқ ерга экиш ҳисобига кўчат кўпайди.

Содиқжон ака яна ҳамма биладиган, лекин амал қилмайдиган ёки техника етишмаслиги туфайли йўл қўйилмайдиган бир камчилик, яъни пишган бугдой ўз вақтида ўриб йигиштириб олинмаса, чатнаб, тўкилиб, ҳосилнинг жуда катта қисми чумолию қурт-қумурсқага ем булиши тўғрисида куйиниб гапирди.

"Бунинг учун техника ўримга шай бўлиб туриши керак. Утган йили раҳбарларимиз бизга қўшни Қирғизистондан комбайн гаплашиб опкеберишди", деди. Шунингдек, дончиликда анча ўсиш юз бергани, лекин уруг ҳамон четдан олиб келинаётгани, сўнгги хўжалик йилида ҳам Краснодарнинг "Уммонка" нави экилганини гап орасида қистириб ўтди. Олимларимиздан андак ёзғирди. Лекин Содиқжон ака негадир бугдой ҳосилдорлигини қирқдан саксон центнерга олиб чиқиш жараёнларидаги заҳматлар, мустақилликнинг дастлабки йилларида озиқ-овқат тақчиллиги, нарх-навонинг кўтарилиб бориши туфайли бир оз тушкунликка тушган одамларни эртанги истиқболга ишонтириш, ишлатиш нечоғли қийин бўлгани, Шаҳрихон сойининг ҳар йил олма гуллаганда кўпириб тошиб, селкиллаб турган ям-яшил бугдойзорларни пайҳон қилганида ич-ичидан эзилганлари, қанча тунларни ҳаловатсиз, тонгларни бедор ўтказиши, наҳорсиз, бепоён пайкалларни пиёда кеза-кеза, ҳориб, остонасига аранг етиб келишлари тўғрисида сўзлагиси келмасди (мен булар-

ни бошқалардан эшитиб билиб олгандим). "Ҳа, энди қийинчиликсиз иш булармиди", дейди бу ҳақда сўрасангиз.

"Тоққа чиқмасанг, дўлона қайда, жон чекмасанг — жонона қайда, деган экан машойихлар. Роса чарчаб келганимда тўрт яшарли неварам Исмоилбек, "Он-поқ дада, чарчадингизми, келинг, ўтиринг, деб тўшак солиб, ёнбошимга болишлар қўйса, чарчогим ҳам, диққатчилигим ҳам ёзилиб кетганини сезмай қоламан..."

Суҳбатимиз узоқ давом этди. Дон — бу нон демак, нон ҳеч қачон кўнгилга тегмаганидек, у ҳақдаги гапларнинг ҳам поёни, озори йўқ-да. Галла мустақиллигига эришмоқ — Президентимизнинг асосий гоёларидан бири эди. Ўша пайтда бу орзудек туюлган эди, мана, ўша кунларга ҳам етдик, десак бўлади. Бу орзунинг рўёбга чиқишида андижонлик галлакорларнинг ҳиссаси катта бўлганлигини Юртбошимиз тез-тез таъкидлаб турадилар. Демак, ҳамма гап ниятда, ниятни амалга ошириш учун ҳаракат қилишда ва шундай ҳаракат қилувчиларнинг — Содиқжон Абдурасулов каби фидойи, ишбилармон, етакчиларнинг борлигида!

*2001 йил, апрел,
Шаҳрихон — Андижон.*

ҚАЛБ ҒУРУРИ

...**Ғ**ша куни деҳқон Мирасад ака даладан шомда қайтди. Куча бошида бир гуруҳ болалар билан чиллак ўйнаётган Мирусмон отасининг аравасини кўриб, катта кўчага югурди. Тезда етиб олиб, аравага чиқди-да:

— Ота, биз энди уч ака-ука бўлдик. Ҳовлида Абдулҳафиз бобом билан бувам ҳам бор, — деди.

Ўглининг ишонч ва гурур билан айтган сўзларидан ота бироз тин олди. Пешонасидаги қийқири олиб, юзини артди. Бугун далага чиқмасам ҳам бўларкан. Ишқилиб, Муҳаббатим эсон-омон кўз ёрган бўлсин-да, деган фикр ўтди хаёлидан. Муҳаббатга қолса қиз бўлгани маъқул эди-я. У бош қоронгилиги бошланганида бунга ишора қилганди.

От ёғоч ўймакорлиги ила нақш берилган дарвоза олдига келиб тўхтаганида Мирасаднинг чуваллашиб кетган ўйлари ҳам ниҳоясига етди. У аравадан тушиб, энтикиб ҳовлига кирди. Айвонда ўтирган Абдулҳафиз бобонинг ёнига бориб, салом-алик қилди. Бобо куёвига:

— Ўгил муборак! Оллоҳ умрини ҳам, бахт ва бойлигини ҳам зиёда қилган бўлсин! — деди қўлини дуога олиб.

— Раҳмат, ота! Иншооллоҳ шундай бўлсин, — деди у пойгакка чўккалаб.

Абдулҳафиз бобо билан Мирасад аканинг суҳбати, деҳқончилик, савдо-сотиқ ва ҳунар-касба бориб тақалди. Бу соҳада қилиниши лозим бўлган

муҳим юмушлар ҳақида баҳс-мунозара қизигандан қизиди. Бири баҳор яхши келди, деҳқончилик ва тижорат ишлари яхши бўлади, деса, иккинчиси ҳунарманднинг бахти ва дастурхони ҳамisha очик, дея қатъий хулосага келди. Дастурхонга гўжа тортилди. Косалар дастурхондан олиб кетилгач, чой ичилди.

— Ота, неварангизга исмни ўзингиз қўйиб бера-сиз, — дея сўз қотди Мирасад.

— Ўзим ҳам шу фикрда эдим. Ўзингиз ва Мирусмоннинг исmlарига уйқаш бўлсин. Неварамнинг исми Мирумар бўлақолсин. Насиб этса, кенжа неварамга ҳунаримни ўргатсам. У дунёга армонсиз кетардим. Қўлимдаги теша, пойтеша ва арраларим ишончли қўлда қолсин, дейман.

Дастурхонга фотиҳа ўқилди. Ўғлоннинг ҳунарманд уста бўлишига қайта-қайта тилак билдирилди.

Абдулҳафиз оқсоқол утган асрнинг йигирманчи йилларида кўҳна шаҳарда энг моҳир дурадгор, ёғочга сержило миллий нақшлар берувчи уста сифатида шуҳрат қозонганди. Шу сабабли касбининг сиру синоатини авлодларига мерос қолдиришни орзу қиларди.

Мирасад деҳқончилик, савдо-тижорат билан шуғулланиб, умргузаронлик қилди. Беш нафар фарзандларини ҳалол ва нокиза яшашга ўргатди.

Орадан йиллар ўтди. Мирумар бобоси Абдулҳафиз оқсоқолнинг панд-насиҳати ва ўғитларини тез илгаб вояга етди. Қули ҳам теша, нойтеша ва аррани ўйнатадиган бўлди. Авваллари мактабда стол-стул, дераза ва эшикларни таъмирлаб кўзи нишди.

Абдулҳафиз бобо Самарқандда кўҳна осори-атиқаларни таъмирлаш бўйича усталар тайёрлайдиган курс очилганлигидан хабар топди ва ҳеч иккилан-

май, неварасини етаклаб, ҳунар масканига келтирди. Шогирдларига: "Неварамга яхши эътибор беринглар. Ўзи ҳам жуда ҳавасманд. Қўли ҳам, уқуви ҳам келиб қолган. Яхши уста чиқади", дея тайинлади. Қадрдон иш қуроолларини ҳам қолдириб, унга оқ фотиҳа берди. Бу воқеа 15 ёшли ўспириннинг қалбида бир умрга муҳрланди.

Мана олтмиш йилдан ошибдики, бу ҳунари ҳамон ва мудом қалбида йулчи юлдуздек порлаб турибди. Қуш юлдуз бўлиб нур сочмоқда. Иззат-обру ва шуҳрат келтирмоқда.

Халқ ҳунаремандчилигини ургатадиган маскан Самарқанднинг юраги — Регистон мажмуида жойлашганди. Не сиру синоатлар яширинган қутлуг қадамжода ўқиш билан бирга амалий машгулотлар — таъмирлаш ишлари ҳам олиб бориларди. Мирумар худди шу ерда ёгоч ўймакорлиги касбини ўрганди. Халқ устаси, қўли гул меъмор Ширин Муродовнинг назарига тушди. Бу беназир инсон билан авваллари устоз-шогирд, кейинчалик эса ота-бола бўлиб кетди. Устоз шогирдидаги бошқаларда учрамайдиган қобилиятни тез илгади. Шу боис, унга алоҳида топшириқлар берар ва унинг бекорлигини ўзи назорат қиларди. Маслаҳат ва йул-йўриқларини сира аямасди. Шогирдининг тарихни, хусусан қадимий обидалар тарихини яхши билиши ва у билан боглиқ ривоят ҳамда афсоналарни яхши билиши устозига айниқса маъқул эди.

Шу боис ҳунар мактабидаги ўқиш, касб ўрганиш муваффақиятли тугагач, Мирумар Мирасадовни (кейинчалик Асадов бўлиб кетди) устози Ширин Муродов ўзи билан бирга ишлашга олиб қолди. Устоз ва шогирд Шердор мадрасасига сайқал беришди.

Уруш бошланиб қолди. Лекин кўҳна шаҳар обидаларини таъмирлаш ва қайта тиклаш бир зум ҳам

тўхтамади. Чунки, халқ бойлиги халқда қолиши лозим эди.

1946 йил. Уста Ширин Муродов Тошкентга — Алишер Навоий номидаги академик Катта театрни ганч билан безаш ишларига таклиф қилинди. Устоз шогирдини ёгоч уймакорлиги, нақшкорликка жалб қилди. Тошкентдаги Муқимий номидаги театр, Шайх Ҳованди Таҳур (Шайхонтаҳур), Юнусхон, Қалдирғочбий мақбараларини таъмирлашга ҳам ёш уста кўз нури, қалб қўрини бахш этди.

Мирумар ака йиллар ўтиб, уста номини олди, халқро анжуманларда қатнашди. Дунёнинг йирик олимлари диққатини қадимий ёдгорликларни таъмирлаш, уларни асл ҳолига қайтариш ва безаш ишларини олиб бориш бўйича ўз фикр ва мулоҳазалари ва тажрибаларига жалб этди. Қадимий, "нилий гумбазлари кўк узра кўк" Самарқанднинг у киши қўли тегмаган биронта ҳам осори-атиқалари қолмади. Айниқса мустақиллик йиллари бунёд этилган Баҳоуддин Нақшбандий, Хўжа Исмоил ал-Бухорий ва Мотурудий каби алломаларимиз мақбараларини қуришда кеча-ю, кундуз фидойилик кўрсатиб меҳнат қилди. "Чарчадим, бир оз дам олай", демади. Қалбида буюк алломаларга бўлган эҳтиром аланга олди. Шогирдлари билан бир қаторда беш нафар ўғилларидан икки нафари — Суҳробжон ва Абдураҳмонлар ёнма-ён ишлаётганлигидан кўкси гурур ва сурурга тўлди.

Эл севган, юрт ардоқлаган моҳир устанинг эзгу нияти, қалбида жўш урган орзуси битта: у ҳам бўлса Оллоҳ ато этган ҳунарини, санъатини ёшларга ўргатиш. Касб маҳорати ва сир-асрорларини авлодларга қолдириш.

Мирумар ака бу ҳақда Самарқанднинг кўҳна маҳаллалари, замонавий касб-ҳунар коллежлари ва

мактабларида йигит-қизлар билан бўладиган учрашувларда тўлқинланиб, такрор-такрор сўз юритади. Ҳунарнинг инсонга бахт-саодат, иззат-обрў келтириши ҳақида ўз ҳаётидан ибратли мисоллар келтириб, ёшлар қалбига йўл топишга интилади. Бир учрашувда:

— Уста бобо! Ўз ҳаётингиз ҳақида ҳам гапириб беринг, — дея савол берди ёш йигит.

— О, болам! Ёғоч уймакорлиги, ҳунарини бир умр ардоқладим ва эъзозладим. Шу боис, элга танилдим. Мен ишга кеч бориб, эрта қайтишим, қўл учида меҳнат қилишим ҳам мумкин эди. Қолаверса, шўро сиёсати касб-ҳунарли кишиларни кўп ҳам эъзозламасди. Ота-боболаримиз бунёд этган осори-атиқалар йўқ бўлиб кетмасин, топталмасин деган туйғу ўнгимда ҳам, тушимда ҳам тинчлик бермагани учун кеча-ю, кундуз ишладим. Энг асосийси, буюк аждодларимиз руҳи мени бу юмушларни ҳалол ва покиза бажаришга ундади. Гўри Амир, Имом ал-Бухорий, Мотурудий мақбараларини таъмирлаш ва қуришда қатнашиб юриб кўзим илинганида тушларимда пирларимизнинг елкамни силаганларини ҳануз ҳайрат билан эслайман. Шу боис, иш давомида чарчадим демадим. Кўпинча тушликни ҳам янгангиз тугиб берган егулик билан утказганман. Ишни биринчи ўринга қўйганман.

Оллоҳга беадад шукрки, яшаш тарзим ҳеч кимдан кам эмас. Худонинг берганига шукр. Топганимни бола-чақаларим, неvara-эвараларим билан баҳам кўриб, умргузаронлик қиляпман. Ҳеч нарсага зорикқанам йўқ. Уй-жойим ҳам ваҳимали эмас. Лекин чиройли ва ихчам. Яшашим учун барча шарт-шароит бор. Инсоннинг бахтли яшаши учун кўп қаватли қаср эмас, гўзал қалб керак. Шундагина киши ўзини англайди ва тушунади.

Қайси касб ёки ҳунар эгаси бўлишингиздан қатъий назар, аввало ўзингизни тушунинг ва англа. Шундагина бошқаларни, ўзгаларнинг қадрига ета-сиз, дунёни англайсиз. Бу боқий дунё тўйиб ейиш учун эмас, ҳаётда мен ҳам борман, тирикман дейиш учун берилган. Бу дунё одамларга яхшилиқ ула-шиб яшаш учун берилган. Ҳаёт асал эмас. Аммо унинг ширин эканлигини ўзингиз исбот қилиб яшанг.

Беш нафар фарзандимни Оллоҳдан тилаб олиб, оёққа тургадим. Улар эл-юртга хизмат қилипти. Фарзандларим мустақил юртимизда тинч ва осуда ҳаёт кечиряпти. Менга бундан-да ортиқ бахт йўқ.

Мустақиллигимизнинг дастлабки йиллари эди. Бибихоним мадрасасида таъмирлаш ишларини ба-жараётган эдим. Қутлуг қадамжоларга америкалик меҳмонлар билан биргаликда Президентимиз Ислом Каримов ҳам келиб қолди. Америкалик нуфузли меҳмонлар қадимий ёдгорликларга ҳайрат би-лан боқишарди. Шу пайт Юртбошимиз ёнимга ке-либ:

— Ҳорманг, уста! — дедилар.— Бибихоним мас-жидини ва кўплаб қадимий ёдгорликларни асл ҳоли-га қайтарамизми? Улуг алломаларимиз номи ва шуҳ-ратини тиклаймиз. Уларнинг хароба ва ташландиқ ҳолдаги қабрлари устига маҳобатли мақбаралар қур-дирамиз.

Шунда у кишига Бибихоним мадрасасининг асл нухаси расмини кўрсатдим.

— Шу ҳолатга келтирамизми? — дедилар кейин: — Албатта, албатта, — дея мени бағриларига босди-лар. Кўнглим селдай тошиб кетди. Кўзларимдан севинч ёшлари оқди. Мендай бир оддий устани Пре-зидентимиз бағриларига босиб, фидойилик кўрса-тиб, ишланг, деб турса. Севинмай ва қувонмай була-дими. Юртбошимиз ва меҳмонлар кетгандан кейин

ўзимга келдим. Ҳушим жойига тушди ва уялиб кетдим. Ишчи кийимида Юртбошимиз бағрида...

Буюк алломамиз Хўжа Исмоил ал-Бухорий зиёратгоҳини, таъбир жойиз бўлса, иккинчи Маккай Мукаррама дея ном олган қутлуг қадамжони қисқа муддат — 9 ойда қуриб битказдик. Ишнинг бориши ва йўналишини Ислом Каримовнинг ўзлари назорат қилиб турди. Маслаҳат ва ёрдамларини аямади. Фақат Амир Темур давридагина бундай маҳобатли ишлар бажарилган эди. Қаранг, қарийб 6 ярим асрдан кейин мустақиллик шарофати, Президентимизнинг ташаббуси ва саъй-ҳаракатлари билан бундай улкан бунёдкорлик ишлари амалга оширилмоқда.

Қани энди куч-қувватга тўлган йигит бўлсам. Кечаю кундуз ёниб, фидойилик кўрсатиб меҳнат қилардим. Фарҳод тимсоли бўлардим. Аждодларимиз бунёд этган осори-атиқаларни авлодларга бутун буй-басти билан қолдирардим. Иншоолоҳ, шундай ҳам бўлади. Мустақиллик, келажагимиз ёруғ ва истиқболимиз ёшларнинг ишончли қўлларида.

Ишчанликда ва тадбиркорликда японияликлар дунёни лол қолдирган. Уларнинг ҳам ўзларига хос миллий ҳунармандчилиги бор. Лекин улар дунё ҳунармандчилиги, айниқса биз ўзбекларнинг нақшинкор ёғоч ўймакорлигига қизиқиб қолганлиги ажабланарли эмас. Чунки, бу санъат турли ҳудудларда турлича намоён бўлган, обидаларнинг шакл-шамойилини қўйинг, уларнинг безаклари ҳам хилма-хил. Хоразм мактаби наққошлиги ўзининг ўта нозиклиги, водий наққошлиги тўқ рангли йирик нақшлари, Самарқанд ва Бухоро наққошлиги эса симметрик шакллари билан дунёга машҳур.

— Яқинда ўғлим Суҳробжон билан Японияга бориб келдик, — дейди уста, — японлар билан ҳамкорликда ишлашга келишдик. Кўплаб ҳунарманд

дўстлар орттирдим. Шаҳарларни кезиб, қалбим гурур ва сурурга тўлди. Японлар ўзбек миллий, қадимий ва замонавий шаҳарсозлигига ҳамда ҳунармандчилигига жуда қизиқишмоқда. Мустақилликка қайта-қайта шукроналар айтдим. Озодлик ва ҳуррият булмаганда мендек оддий устага Японияда бундай ҳурмат-иззат кўрсатиш у ёқда турсин, исм-шарифимни ҳам тилга олишмасди-да.

Ўзбекистон Қаҳрамони, Давлат мукофоти совриндори ва Халқ устаси Мирумар Асадов суҳбатимиз сўнгида шундай деди:

— Қаҳрамонлик юлдузи! Буни ўзбекистонлик ҳунармандларга берилган олий мукофот, дея ҳисоблайман. Оллоҳга беадад шукрки, мустақил юртим ва юртбошим меҳнатимни эъзозлади ва қадрлади. Бунга кучимнинг борича фидойилик кўрсатиб жавоб беряпман.

ЎН МИНГ БОЛАНИНГ ОНАСИ

Бу ерда ҳар куни, ҳар соатда авлод дунёга келади. Инсон зоти энг улуг нияти — оталик ва оналик деган буюк бахтга шу ерда сазовор бўлади. Тугруқхонанинг яна бир хислати шуки, икки йўл — ҳаёт ва ўлим орасида турган ҳомиладор аёллар ҳамда фарзанд кўрганларнинг тилаклари ижобат, дуоси мустажоб бўлар эмиш.

Тугруқхонага келиб тушган ҳар қандай аёлнинг бир сесканиб олиши табиий ҳол. Сабаби ўз бошидан ўтказган, энг қалтис ва охир-оқибати бахтиёрлик билан яқунланган дамлари дафъатан ёдига тушади. Таҳлиқали дамларнинг ўтиб кетганига ичида шукр қилиб, шу ерда ётганларга эсон-омон қутулиб, фарзанд билан уйига қайтишини чин дилдан тилайди.

... Бир қўлида елим халтага ўралган кастрюлка, иккинчисида тўла тўрхалта тутган, 60-65 ёшлардаги аёл нигоҳини иккинчи қаватга қадаган. Кўзлари, юз ифодаси, қўлларининг хиёл қалтираши унинг ҳаяжонидан дарак беради.

Шу пайт иккинчи қаватдаги ойнаванд дераза ортида шарпа кўринди. Сўнг дераза тарақлаб очилди. Оқ чит рўмолини пешонаси аралаш қаттиқ боғлаган, оқ кўйлакли рангпаргина жувон пастга энгашди.

— Муяссаргинам, тузукмисан болам? Эсон-омон қутулиб олдингми? "Жижилар" муборак бўлсин!...

Муяссархон эса пастда турган онасининг кетмакет саволларига ҳолсиз жавоб берарди.

— Неччи кило экан?.. А? Роса қийналдингми? Ҳай майли, худога шукр, ичингдаги "тиконинг" тушиб, қутулиб олибсан, — йигламсирайди она бечора. Сўнг сўз оҳангини ўзгартириб давом этади: — Энди иштаҳам йўқ демай, катта-катта егин, жоним болам. Бола тушган қоринга боладай овқат керак. Шунда тез кунда ўзингни тиклаб оласан, — кейин қўшиб қўйди: — Мен ҳам сизларни ана шундай қийналиб туққанман...

Нариги бўлимдан келаётган Ойшахон опага бу она-боланинг суҳбати хиёл чалиниб, мийигида кулиб қўйди. Ўттиз етти йилдирки, шундай ҳолатларнинг гувоҳи у.

Опа хонасига кириб, пича нафас ростлаш учун диванга чўкди. Соатига қаради. Иш вақти тугаганига ҳам анча бўлибди. Бугун иши кўпайди. Беморларнинг кети узилмади. Аммо кайфияти кўтаринки. У қабулхонада ҳозир муолажа қилган аёлнинг мункиллаган онаси титроқ қўлларини очиб, уни шунақанги дуо қилдики, бу сўзларнинг таъсиридан Ойшахон опанинг кўзига ёш келди.

Хурсанд бўлган кезлари Ойшахон опа босиб ўтган ўтмиш йўлини, қийналган, синиққан дамларини, чеҳрасини кўриш насиб этмаган отасини, ун етти ёшида урушга кетган эридан қорахат олган бечора онаси чеккан заҳматларни, ўзининг ёшлик йилларини эслайди.

... Кучадан йиглаб келган қизалогига жувон пешвоз чиқади.

— Намунча хунибийрон бўлмасанг, болам? — Шундай дея Турсунхон ая қизини бағрига босди.

Онасининг бағридан паноҳ тошган гўдак ҳиққиллади:

— Кучадаги болалар даданг урушда ўлган, етимчасан, дейишди...

— Ушалар бекор айтибди! — Бадани титраб деди Турсунхон опа. — Даданг душман билан урушиб, озгина яраланган. Ҳозир узоқдаги баннисада ётибди, тузалиб қайтади, бошининг қопқогини уқ ялаб кетган, — гапининг охирида онаизор сўнгги хатдаги жумлаларни беихтиёр айтиб юборганди.

Қизалоқ, "Узоқ баннисадаги" отасининг тузалиб келишини кутаверади. Аммо Ойшахон йиллар утиб, улгайиб тушунадики, миясининг қопқогини уқ ялаган одам тирик қолмас экан. Аччиқ ҳақиқатни англаб етган кунидан бошлаб, кейинроқ шоира ёзганидек "Кўрмагандим мен отамни, зор эдим бир кўргали" каби аламли армонлар қалбининг тубидан бир умр жой олди.

Иқтидорли ўқувчини муаллимлари яхши кўрардилар. Наманган шаҳридаги 5-ўрта мактабни муваффақиятли тугатган Ойшахон Андижон Давлат тиббиёт институти талабаси бўлди.

Институт ўқитувчиларидан бири инсон умр бўйи сарфлайдиган билимлар захирасини асосан талабалик даврида тўплайди дер эди. Кўп ўқиган ва кўп ўққан ёшларгина ўз касбининг билимдон ва моҳир мутахассиси, мукамал инсон бўлиб етишиб чиқармиш.

Даволаш факультетининг толибаси Ойшахон бу гапларни миясига қўйиб олди. Устозларининг ҳар бир сўзи, ўғити ва йўл-йўриқларини ўзлаштириб олишга ҳаракат қилди.

Даволовчи шифокор дипломи қўлига теккан Ойшахонни ўзи тугилиб ўсган Наманган шаҳрига ишга юборишди. Бу 1964 йилнинг ёзи эди.

60—70-йилларда Наманган тиббиётининг тарихида таниқли акушер-гинеколог Роза Абрамова чу-

қур из қолдирган. Хотин-қизлар касалликлари мутахассислари бармоқ билан санарли даражада кам бўлган уша йиллари Роза Абрамова аёлларнинг чинакам халоскори сифатида ном чиқарганди. "Кузини юмиб операция қиладиган" бу шифокорнинг номи тилларда дoston эди.

Тақдири кулганини қарангки, ниятлари покиза Ойшахон ана шу шифокор билан бирга ишлаш бахтига муяссар бўлди.

Камтар ва тиришқоқ Ойшахонни Роза Натановна ҳам ёқтириб қолди. Ёқтириб қолдигина эмас, меҳри тушиб қолди. Куп утмай ёш шифокорга операция қилишни ишониб топширишди. Шогирд илк синовдаёқ қобилиятини кўрсатди. Устози унга чин дилдан оқ йўл тилади:

— Скальпелни илк бора қўлингга ушлаб, мустақил ишга киришганигдаёқ буни сезгандим: сендан яхши шифокор чиқади.

Устознинг оқ фотиҳаси оппоқ, нурли, шу билан бирга машаққатли ҳаёт йўлининг дебочаси эди.

Бундан йигирма беш, ўттиз йиллар муқаддам аёллар анчагина содда эдилар. Саломатликларини уйламай, унталаб бола туғиб, "Қаҳрамон она" бўлиш кетида қувганлар ҳам бор эди. Фарзанд кўпайтиришнинг жамият ва оила учун моддий-маънавий қийинчиликлари уйланмасди. Туғиш ва туғишдан кейинги асоратларни фақат акушер-гинекологларгина кўриб-билиб турардилар. Ахир инсон органиزمи темирдан эмас. Мунтазам парварिश ва эътибор бўлмаса хасталикка чалинади. Болалар ва оила учун эса фақат соғлом она керак!

Ойшахон Қучқорова вилоят соғлиқни сақлаш бошқармаси ташкил этган тарғибот-ташвиқот гуруҳи

аъзоси сифатида узоқ қишлоқларда, маҳаллаларда, дала ва фермаларда, ишлаб чиқариш корхоналарида бўлиб хотин-қизлар билан учрашди, самимий суҳбатлашиб уларнинг кунглига йўл топди, дардига дармон излади. Дардманд аёл учун шу дамда Ойшахондан буюкроқ, азизроқ кишини тасаввур этиш қийин эди.

Вилоятда санавиация хизмати йўлга қўйилгач, Ойшахон опа унинг фаол аъзоларидан бирига айланди. Кечани-кеча, кундузни-кундуз демай, узоқ туман ва қишлоқларга ёрдамга борарди. Аксарият ҳолларда ўлим билан олишиб, Аллоҳ мадади билан икки жонни — она ва болани омон сақлаб қолишга муваффақ бўларди. Санавиация хизмати кейинчалик вилоят тугруқхонаси қошидаги реанимацион гематологик бригадага айлантирилди.

Фидойилик, фидойи деган сўзларни кўп эшитганмиз. Ороми, ҳаловатини ўйламай, шахсий манфаатларидан воз кечиб, жамият ва одамлар тинчлиги, оёйишталиги, саломатлиги йўлида қайғурадиган шахслар ана шундайлар сирасига киради. Худди шу маънода Ойшахон Қўчқорова наманганликлар кўз ўнгида фидойи акушер-гинеколог сифатида ўсиб борарди.

1984 йили у вилоят тугруқхонасига ишга таклиф этилди. Тугруқхонанинг ўша пайтдаги бош шифокори Лайлихон Турсунова Ойшахон опанинг яқин шогирдларидан бўлиб, айна чоғда маъмурий-ташкилий ишлар билан банд эди. Даволаш ва жарроҳликда устози Ойшахон опадан ўтадигани йўқлигини яхши биларди. Бу ерда унинг кўмаги, маслаҳатлари сув билан ҳаводай зарур эди.

Лайлихон Азизовна адашмаган эди. Мазкур тугруқхона тез кунлар ичида оналик ва болаликни муҳофаза қилиш бўйича вилоятдаги обрўли тиббиёт масканларидан бирига айланди.

Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 5 йиллиги арафасида Ойшахон Қучқорова ҳаётида унутилмас воқеа рўй берди. Мамлакатимиз Президенти Фармони билан у кўп йиллик ҳалол ва фидо-корона хизматлари учун "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвони ва Олтин юлдуз медалига сазовор бўлди. Ойшахон опа ўзининг бу қадар улуг шарафга эришганига ишонгиси келмасди. Ахир республика тиббиётчилари орасидан чиққан биринчи Қаҳрамонликнинг унга насиб этгани — ақл бовар қилмайдиган юксак бахт эди-да!

"Қутлуг мукофот эгасини топибди!" — янгиликдан севинганлар шундай дейишди. "Ойшахон опа шу пайтгача ўн мингдан кўп аёлни тугдирган бўлса, шунча марта ўлим билан рўпара келган. Шунча аёлнинг жонига оро кириб, ўлиб-тирилишига гувоҳ бўлган. Булардан ташқари, яна қанча мураккаб операцияларни амалга оширган. Бу ишларнинг қаҳрамонликдан қаери кам? Шу пайтгача юлдузсиз эди, энди юлдузли Қаҳрамон бўлди!" — бу Ойшахонни яқиндан билганларнинг баҳоси эди.

Мен жуда кўп акушер-гинеколог шифокорларни биламан. Барчаси элда обрў топган. Оиласи, фарзандлари хавас қилгулик. Ана шу шифокорлар бахтининг, бахтиёрлигининг боисини ўйлайман. Ўзимча жавоб топгандай бўламан: уларнинг топгани ҳалол ва баракали. Икки йўл ўртасида турганларнинг мушкулени осон этишга бел боғлаганлари учун ҳам улар ҳақларига қилинаётган дуоларга фаришталар қўл очаётган бўлса ажаб эмас.

Президентимиз томонидан 2001 йилни "Оналар ва болалар йили" деб эълон қилиниши, ўтган "Соғлом авлод йили"да бошланган юмушларни ниҳоя-

сига етказиш имконини яратди. Хотин-қизларга ва фарзандларимизга бўлган гамхўрлик кучайтирилди. Наманган вилояти тугруқхонаси қошида Республика акушерлик ва гинекология илмий-тадқиқот институтининг филиали ташкил топди. Оналар ва болалар соғлигини мустаҳкамлаш, соғлом авлодни дунёга келтириш, аёллар турли хил касалликларининг олдини олиш йўлида илмий изланишлар, хулосалар чиқариш учун имконият эшиклари очилди. Ёш шифокорларнинг кўпчилигида ўз илмий салоҳиятларини кашф этиш истаги туғилди.

Айни пайтда туғиш ёшидаги аёлларда камқонлик, экстрагенитал касалликлар тез-тез учраб турибди. Бунинг оқибатида нуқсонли ҳомиладорликлар рўй бермоқда. Ҳайриятки, замонавий тиббий жиҳозлар бундай нуқсонларнинг олдини олишда яқиндан кўмак бераётир.

"Бола-чақам, уй-жойим, ишим" дея соғлиги ҳақида сира қайгурмайдиган аксарият ўзбек аёллари ўзлари учун вақт ажратишга, шароит яратишга интилмайдилар. Бу ҳол айниқса, чекка қишлоқларда одат тусини олган. Мурожаат этаётган бемор аёллар ҳам асосан ўша ёқлардан. Қолаверса, айрим оилаларда баъзан учраб турадиган эр-хотин, қайнона-келин муносабатларидаги келишмовчиликлар, эрнинг маънавий бузуқлиги, ичкиликка, гиёҳвандликка берилиши ҳам шундай муаммоларни юзага чиқармоқда. Филиал жамоаси ана шундай масалаларни ҳал этишига Ойшахон опа қаттиқ ишонди!

— ... Раҳимахон, Раҳимахон, мана ҳозир... — аёлининг уйқусида босинқираб ким биландир гаплашаётганидан уйғониб кетган Маҳмуджон ака секин Ойшахон опани туртади.

— Абаси, кўзингизни очинг, нима бўлди?

Уйғониб бошидаги чойнакдан бир ҳўплам чой қўйиб ичаркан, Ойшахон опа эрига юзланди.

— Сизга айтгандим, икки-уч йил аввал Раҳимахон деган беморимиз бўлган эди. Икки болали бу жувон учинчисини огир ҳолатда турди. Сабаби, ўзининг организми носог. Бир қанча дардларга чалинган эди. Кутилмаган ҳомиладорлик қийин кечди. Аввалдан кўрилган муолажалар ҳам кор қилмади. Бахтга қарши бола ўлик тугилди. Биз онани сақлаб қолишимиз керак эди: бачадондан кўп қон кетган, қон босими жуда паст. Йўқотган қон ўрнини тиклаш учун бир неча литр қон қўйдик. Лекин ҳаракатларимиз наф бермас эди. Шунда эсингиздами, тўрт куплаб ишхонадан уйга келмаганларим...

— Ҳа, эсимда, ўша пайтлари бир уйда яшаб, эрхотин булатуриб ҳафтада бир кўришардик...

— Тўгри, — сўзида давом этди Ойшахон опа. — Ниҳоят, тўрт кун деганда ўша Раҳимахон "бу ёққа қаради". Кўнглим сал хотиржам бўлди. Аммо шунгача у билан бирга ўлиб, бирга тирилдим. Ўша кунлар ҳали ҳануз тушларимга тез-тез кириб туради.

Элда аёл зоти иқболу толеини ё ота-онасидан, ё умрдоши ёки фарзандларидан кўради, деган гап юради. Ойшахон ўйлаб кўрса, болалиги кўнгли уксикликда, урушга кетган отасини кутиш билан гамгин ўтибди. Аллоҳ унга кейингисидан берди. Маҳмуджон акадай ҳамкасб йигит билан тақдир ишларини боғлади. Худо унга турмуш ўртоғи қиёфасида оталик меҳри, саховати ва гамхўрлигини ҳам ато этди.

Маҳмуджон ака билан институтда олдинма-кейин ўқишди. 1964 йили турмуш қуришди. Умр йўлдоши ҳалол, виждонли, ўз касбининг устаси, таниқли жарроҳ. Бу "катта дўхтир"нинг довруги рафиқа-

синикидан асло кам эмас. Маҳмуджон ака Аҳадов узоқ йиллардан бери Наманган шаҳар тез тиббий ёрдам шифохонаси жарроҳлик бўлимининг мудирини. Ўзига хос мактаб яратган. Кези келганда Ойшахон опанинг биринчи устозини, таянчинини ва маслаҳатгўйини. Ҳамюртлари Маҳмуджон акани биринчи чақириқда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси депутатлигига сайлашгандини. Халқ иборасини билан айтганда, тилла узукка қўйилган ёқут кўздай муносиб жуфтлик.

Шифокорлар хонадонинида ақлли-хушли уч фарзанд ўсиб улғайди. Ўғиллари Баҳодиржон билан Жаҳонгир муҳандис бўлиб етишдилар. Қизлари Гулузро ота-онасини изидан борди. Акушер-гинеколог, онасини билан бир жамоада меҳнат қилади.

— Аям уйда менга она бўлсалар, туғруқхонада устоз, ҳамкасблар. Аям билан бир жойда ишлашимнинг яхши ва мураккаб томонлари бор. Яхши томонини, у кишини мени ҳаминиша қўллаб-қувватлаб, билмаганимни ўргатиб турадилар. Мен аввал машҳур шифокорларнинг, Ўзбекистон Қаҳрамонининг фарзандини бўлганим билан, очигини, беҳад фахрланардим. Йиллар ўтиб, ақлим тобора тулишаётгани сарини зиммамда жуда катта масъулият борлигини ҳис этиб борярман. Мен ота-онамга муносиб бўлишим керак. Касбга фидойиликда, малака ва маҳоратда намуна бўлишим лозим, — дейди Гулузро.

Камтарлик, сиполик — инсонини безайди. Буюклик — оддийликдадир, дейди донолар. Маҳмуджон ака билан Ойшахон она бир умр ана шу ақидага амал қилиб яшаштилар. Лекин...

Яқинда пойтахтдан Ойшахон опаникига меҳмон келди. У синчковгина экан. Яшаш тарзлари, турмуш шароитлари билан қизиқди. Суҳбат уртасида у тўсатдан шундай деб қолди:

— Ойшахон опа ростини айтинг, бошқа жойда ҳашаматлироқ ҳовлингиз бўлса керак-а?

Унга жавобан Ойшахон опа кулимсираб:

— Йуқ, боримиз шу холос — деди.

Меҳмоннинг гапи кейин нашъа қилди. Ўзиники билан бошқаларникини хаёлан солиштира бошлади. Тугри, кичкинагина уч ярим сотихли ҳовлида узлари учун қулай шароитлар яратилган. Лекин ҳаммаси камтарона, дабдабасиз. Ростини гап, беморим бор, шифохонам, дея эр-хотин ишга чопаверишди. Уларга бундан ортиги ҳам керак эмас эди. Мана уғиллари турибди бундан буён, орзу-ҳавасни имкон топса қилишар.

Ойшахон опа ҳар гал Тошкентга борганда энг аввало Хотира майдонини зиёрат қилади. Урушда ҳалок бўлиб она юртига қайтмаган шаҳидлар орасидаги отасининг исму шарифига узоқ тикилиб қолади. Раҳимов Қучқорвой... Буюк истиқлол шарофати билан ота номини эъзозлаб юрган қиз Ойшахон Қучқорова бўлиб элда катта обрў топди. Отаси қон кечиби, фашист билан олишиб жангда ҳалок бўлди, жон бераётгани чилласи чиқмаган қизчасини қайтиб кўра олмаслиги, эҳтимол урушнинг охиригача қатнашиб, қаҳрамон номини ололмаганлиги унга армон бўлгандир. Янги замоннинг муносиби кишиси бўлиб, меҳнатда жасорат кўрсатган зурриёди мана мустақиллик туфайли Ўзбекистон Қаҳрамони деган олий унвонга мушарраф бўлди. Хизматлари беқиёс улугланди. Падари чиқмаган чўққига қизи кўтарилди.

Ойшахон опа телефон қўнгирогидан чўчиб тушди. Умр йўлдоши Маҳмуджон ака экан.

— Абаси, нима гап, ишингизда тинчликми? Ошни дамлаб қўйиб сузолмай утирибмиз...

— Ҳаммаёқ тинч. Мана ҳозир ярим соатда етиб бораман.

У олтмиш ёшли аёлларга хос бўлмаган чаққоплик билан даст ўрnidан турди. Эғнидаги оппоқ халатини ечиб, илгичга илди. Қўлига сумкасини олдида, эшикни ёпди.

Ҳовлига чиққач, пастда туриб иккинчи қаватдаги қизи билан боядан бери гаплашаётган аёлга кўзи тушди. Она бечора ҳалигача Муяссар қизига насиҳатини айтиб тугатолмаганди:

— ... Белингни, бошингни иссиқ тутгин. Хотин киши чилласида шамоллаб қолса, тузалиши қийин бўлади, хўпми?..

Ойшахон опа бирданига қадамини жадаллатди. Уни уйида жонажон оиласи, фарзанд ва набиралари интиқлик билан кутаётганди.

ҚИЗИЛҚУМ "ГЕНЕРАЛИ"

Манзараси тобора ўзгариб бораётган Қизилқум саҳросида кенг кўламли бунёдкорлик ишлари бошланганига қирқ йилдан ортиқроқ вақт бўлди. Асрлар давомида мудраб ётган бу улкан саҳрода амалга оширилаётган афсонавий ўзгаришларни бутун дунё ҳайрат билан кузатмоқда.

Бепоён Қизилқум саҳросидаги фидойи меҳнат саҳрони ўзлаштираётган минг-минглаб кишилар тақдирини ҳам ўзгартирди. Саҳро қаърида яшириб ётган уран, олтин, кумуш ва бошқа нодир металллар қазиб олиш учун кундалик меҳнат жангида иштирок этаётган кўплаб оддий кишилар кон металлургияси соҳасининг технологияси, ҳажми жиҳатидан бетакрор, дунёда тенги йўқ корхоналарининг саркорлари булиб етишмоқдалар.

Ривожланган мамлакатларда ҳам орзу қилишга арзийдиган бу ноёб жамоа мамлакатимиз мустақиллиги йилларида Юртбошимиз илгари сурган мақсад — Ўзбекистонни буюк давлатга айлантириш билан боглиқ вазифаларни шараф билан бажармоқда. Кўп миллатли корхона меҳнаткашлари мураккаб кон-геология ва табиий иқлим шароитида конлар, карьерлар, заводлар, электр ва сув иншоотларини, темирйўл ва автомобил йўлларини, аэропортларни қурдилар. Навоий, Зарафшон, Нуробод, Зафаробод каби афсонавий шаҳарлар барно этилди. Уларнинг инфратузилмалари ривожланган, замонавий уйлари ҳамда ижтимоий, маданий, маиший хизмат

кўрсатиш иншоотларининг меъморий қиёфаси бетакрордир. Евроосиёда энг йирик Навоий саноат минтақасининг шаклланиши йил сайин жадаллашмоқда. Айти пайтда туб аҳоли ва бошқа миллатлар вакиллари орасидан юқори малакали мутахассис кадрлар тайёрлаш жараёни давом этаётир.

Жаҳон кончилик тажрибасида кам учрайдиган Мурунтов кони негизида амалдаги ишлаб чиқаришни қайта қуриш ҳисобига олтин қазиб чиқариш саноатини жадал ривожлантириш концепцияси кончилар ва маъданни қайта ишловчиларнинг фидойилик билан қилаётган меҳнатлари туфайли режали равишда амалга оширилмоқда, Кукпатос кони негизида янги ишлаб чиқариш мажмуи барпо этилди. Қизилқум фосфорит комбинати кун сайин эмас, соат сайин жуда юксалиб, қисқа муддатда қад ростлади.

...Ўзбекистоннинг ер ости бойликлари битмас туганмасдир. Улардан тўла фойдаланиш учун алоҳида характерга эга бўлиш керак. Саҳрони ўзлаштиришни давом эттираётганлар бу ишга биринчи бўлиб қўл урганларнинг фазилатларидан огоҳ бўлишлари фойдадан холи эмас. Улар — чинакам олтин одамлар, кончилик ишига, металлург касбига ихлос қўйган, чиниққан, матонатли кишилардир. Улар ўртоқларининг дардига ҳам, қувончига ҳам шерик бўладиган, қадрига етадиган кишилар. Ярқираган нарсанинг ҳаммаси ҳам тилла бўлавермайди, деб бежиз айтмаганлар... Четдан келган кишига ягона жамоага жипислашган бу одамлар дастлаб қаҳрамонга ухшамайди. Уларда гердайишдан, олифтагарчиликдан асар ҳам йўқ. Аммо қатъият, матонат мавжуд, Ватанга муҳаббатлари чексиз. Шов-шув кўтармай, жар солмай Ватанимиз, унинг шон-шўроти йулида жабҳа жангларидаги ҳарбийлардек жон фидо қилишга тайёрлар. Чунки Қизилқумда ўта

масъулиятли иш кетмоқда. Геологлар, кончилар, металлурглар, олимлар, муҳандислар, ишлаб чиқариш бошлиқлари буюк Соҳибқиронга, темурийларга хос мустаҳкам матонатни ўзларида мужассамлаштирганлар. Уларда ўн йиллар эмас, асрлар давомида чиниққан халқимизнинг куч-қудрати тимсоли бор.

Ана шундай афсонавий кишилардан бири — Николай Иванович Кучерскийдир. Унинг ҳаёти ва тақдири Ўзбекистон билан, деярли ярим аср муқаддам улкан уран кони негизида мустақил Ўзбекистон саноатининг улкан корхонаси қурила бошлаган ва кўн ўтмай жаҳондаги энг йирик Мурунтов олтин хазинаси топилган Қизилқум билан чамбарчас боғлиқ.

Мансаб, лавозим, хизмат мавқеи инсонни, унинг одамийлигини баъзан оиладаги фожиали вазиятга, жамиятдаги туб ижтимоий ўзгаришларга нисбатан кучлироқ синовдан ўтказиши ҳақида кўп ёзилган, бу ҳақда кўп ўқиганмиз ва эшитганмиз. Мен Николай Ивановични дастлаб кўрганимдан буён орадан йигирма беш йил ўтди. У вақтда Николай Иванович Зарафшондаги олтин ажратиш олувчи завод бошлиқларидан бири бўлиб, шаҳар иқтисодий билимлар марказида машғулот ўтказарди. Халқда, киймига қараб кутиб олишади, ақлига қараб кузатиб қўйишади, деган нақл бор. Тажрибали муҳандис ва раҳбар машғулотларни нуфузли имтиҳон комиссияси олдида жавоб бераётган талаба каби масъулият билан ўтказарди. Овозидаги ҳаяжон, муҳокама этилаётган масалани ишонарли қилиб, секин-аста тушунтиришидан ўзига унча ишонмайдиган одамга ўхшарди. Аммо кейинчалик у ўз ишининг билимдони

эканлиги, муаммоларни чуқур англаши ва ҳатто уларни ҳал этиш йўллариини ҳам билиши равшан бўларди.

...Йиллар ўтди. Николай Иванович Навоий кон-металлургия комбинатида ўн олти йилдан бери раҳбарлик қилмоқда, мустақиллик йилларида вужудга келган улкан "Қизилқумнодирметолтин" концернини эса деярли ўн йилдан буён бошқармоқда. У техника фанлари доктори, профессор, илм-фан, саноат, таълим ва санъат халқаро академиясининг ҳақиқий аъзоси, Россия кончилиқ фанлари академиясининг академиги, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси депутати... Унинг илмий даражалари ва фахрий вазифаларини санаб тугатиш қийин. Аммо гап ҳаётлигида афсонавий шахсга айланган инсоннинг энг асосий хусусияти — бу юксак ва асосли равишда берилган унвонларда акс этганида эмас! Энг муҳими ва аҳамиятлиси шундаки, лавозими, мартабаси юқорилаган бўлса-да, аммо Кучерский ўзгармаган, у ҳамон оддий инсонлигича қолган. У кўп минг кишилиқ жамоаси, бир нечта саноат маркази аҳолисининг тақдири учун масъуллигини сезса-да, мислсиз режалар ва лойиҳаларни амалга ошираётган амалдорга сира ўхшамайди.

Кучерскийнинг муҳандислик истеъдодига, унинг эртанги кунни кўра олишига, бозор иқтисодиёти уммонида манзилга тўғри элтадиган йўлни, оқилона тактикани олдиндан билиш қобилиятига тан бермоқ керак. Бундай йўлни танламай, ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. Аммо мен кўпроқ унинг камтарлиги, соддалиги, инсонпарварлиги, иккиюзламачликдан йироқлигига, одамларга ҳамфикр ва маслакдош эканлигига қойил қоламан. Баъзилар уни катта амалдор, раҳбар, кимсан — бош директор, парламент депутати, Ўзбекистон вазири эканлиги-

ни ўйлаб, қабулига қўрқиб-писиб киришади. Бироқ, Кучерскийнинг самимий табассуми эса орадаги ўнгайсизликни эритади, арз билан келган одам унинг очиқ кўнгиллигини кўриб, унга тортинмай, юрагини ёради.

Ўзбекистон Президенти Ислом Каримов Америка Қўшма Штатлари савдо-саноат доираларининг таниқли вакилларига Ўзбекистон минерал-хом ашё базасини таништириш маросимида бундай деган эди:

— Жаноб Кучерский шу залда ўтирибди. Ноёб Мурунтов кони каби у ҳам жуда кўп гоёлар ва кўплаб ноу-хаунинг ноёб конидир. Умуман шундай одамнинг соқчиларсиз юриши ажабланарли, уни қўриқлаш даркор!

Сизга шундай баҳо беришса, ростини айтинг, мағрурланиб кетмасмидингиз? Ўзингизга нисбатан фикрингизни ўзгартирмасмидингиз? Кучерский эса ўзгармади. Сизга яна бир далил керакми? Марҳамат! Ислом Абдуғаниевич Қизилқум фосфорит комбинатини, концерннинг бошқа бўлинмаларини бориб кўргандан сўнг, корхоналарнинг раҳбарлари, илгор кишилар билан учрашди ва уларнинг фидо-корона меҳнатига юқори баҳо берди. Сўнгра давлат бошлиги бу ажойиб ютуқларида сўзсиз, мамлакатимиз бахт-саодати йўлида кучини, тажрибасини аямай меҳнат қилаётган ҳар бир кишининг ҳиссаси бор эканини таъкидлади. Президент бироз жим тургач: "Минглаб меҳнаткашларни жипслаштира оладиган одам — мамлакатимизда ҳам, хорижда ҳам катта нуфузга эга бўлган Николай Иванович бўлмаса, бундай муваффақиятга эришиб бўлмасди, десам фикримга қўшилсангиз керак. Шундайми?"

Анжуманга йиғилганлар баравар ўринларидан туриб, Президентнинг гапини маъқуллаб, қарсақ чалиб юборишди.

◆

1961 йилда Днепропетровск кончилик институти битирувчилари орасида шов-шув кўтарилди. Нуфузли комиссия диплом олган саксон нафар ёш мутахассис орасидан Ўрта Осиёдаги олис ва нотаниш Қизилқумга, уша вақтда номи ҳам махфий сақланган комбинатда ишлаш учун саккиз кишини танлаётган эди. Бу комбинатда ишлаш меҳнат фаолияти бошланишидаёқ салмоқли моддий асосга эга бўлишни билдирарди. Иккинчи жаҳон уруши азобларини бошидан кечирган ёш мутахассислар орасида иш фаолиятини шундай бошлашни орзу қилмайдиганлар топилмасди.

Заводда электик бўлиб ишлаган ишчининг фарзанди, шахтёрлар сулоласи авлоди Николай Кучерский кўпроқ авлодларидан қон билан ўтган кончилик ишига муҳаббатни рўёбга чиқарадиган ҳақиқий иш тўғрисида ўйларди. Онаси Мария Ивановна ўлига кончилик ҳақида гапириб чарчамасди.

...Поезд саҳро четидаги Кармана станциясига келиб тўхтаганда перронга Николай билан яна бир киши тушди. У башанг кийинган, июль жазирамасига парво қилмаётган Кривой Роглик юртдоши Анатолий Варфоломеев эди. "Азиз ўртоқ, Зарапетян "хўжалиги" га бормоқчими?" — деб сўради у.

Ҳали уран қироли сифатида танилмаган "Хужайин" Зараб Петросович Зарапетян ёш мутахассисларни дарҳол қабул қилиб, Кучерскийнинг курсдошлари кеча Учқудуққа жўнаб кетганини айтди. Сунгра Зарапетян бу ердаги меҳнат шароитлари сизларни чўчитмайдими, қийналиб қолмайсизларми, деб самимий, балки биров яширин киноя билан сўради. Николай ишчи оиласида туғилиб, қишлоқда улгайганини ва узоқ Шимолда амалий ишда тажриба

орттирганини айтди. "Хўжайин" чиниққан йигит билан суҳбатлашаётганини англади, Кучерский мени ҳам курсдошларим кетган жойга — Учқудуққа юборинг, деб қатъий илтимос қилганида эса хурсанд бўлди. Зарапетян ошкора кулди ва: "Сизга у ердан бошқа жойда иш ҳам йўқ", деди.

Поёнсиз қум уммонида чинакам уйинчоқдек кўринган кичик самолёт янтоқларни силкитиб, чанг-тўзон кўтарди. Шу тариқа улар 1961 йил ёзида Учқудуқ "аэропортига" етиб келишди. Уни ва Варфоломеевни ҳеч ким кутиб олмади. Атрофга аланглаб, аниқроқ билиниб турган сўқмоқни танлаб, номаълум қисмат сари йўл олишди. Ўшанда Украинанинг Мариупол шаҳрида туғилган Николай Кучерский бахтли тақдир сари қадам ташлаётганини хаёлига ҳам келтирмаганиди. Қизилқум нимаси биландир ўзига ром этишини, мустақил демократик Ўзбекистоннинг дастлабки қаҳрамонларидан бўлишини сезмаган эди.

...Йиллар ўтгач, кўп нарсалар унутилиши мумкин. Аммо ёшлик даври хотиралари ўчмайди. Николай Иванович қуйидагича эслайди:

— Қум барханлари орасида жойлашган Учқудуқ шаҳарчасини, эндигина иш бошлаган ёш мутахассис дуч келган қийинчиликларни сира унутмайман... Уран конининг геологик хусусияти уни ўзлаштиришга янгича ёндопишни тақозо этарди. Тоғ жинсларининг дастлабки кубометрлари мен келишимдан бир йил муқаддам қазиб олинган, бироқ Қизилқумнинг "уран" характерини айнан биз синаб кўришимизга тўғри келган эди. Мен Учқудуқ конида ҳақиқий ҳаёт мактабидан ўтдим, мансабга интильмаслик, фақат ўзини ўйламаслик ва мағрурликка, манманликка берилмасликни ўргандим.

Сизга бир воқеани айтиб берай. Ёшликнинг сўзсиз афзалликлари билан бир қаторда салбий жиҳатла-

ри ҳам бор, у ҳам бўлса ўзига ортиқча бино қўйишдир. Мен тўла маънода уран устида яшадим ва ухладим, уран эса очиқ усулда қазиб оливарди. Тузилиши анча мураккаб конвейер ҳаракатини тезлаштиришни хоҳлардим. Бир куни конвейер машинистини "қадам"ни илдамлатишга кўндирдим. Бунинг оқибати нима бўлди, денг? Бинойидек ишлаб турган машина начақ-пачақ бўлиб, темир-терсакка айланди...

Бундай "ташаббус", тўғрироғи ўзбошимчалик учун Шимолий кон бошқармаси директори мени судга бериши мумкин эди. Бунинг устига директоримиз кейинчалик Навоий кон-металлургия комбинатига раҳбарлик қилган, қаттиққўлликда ном чиқарган Анатолий Анатольевич Петров эди. У биз амалпарастлик деб бу ишни қилмаганимизни, умумий иш учун жон куйдирганимизни, шу боисдан "тажриба" топширилган иш учун бепарво муносабат эмас, аксинча, ишни такомиллаштириш истаги эканлигини англади. Петров мени кечирди. Бир ҳафтагача қанчалар қийналганимни айтолмайман, ўзимни ўзим едим. Ўшанда бир муҳим хулоса чиқардимки, бунга бутун ҳаётим давомида амал қилман: раҳбар ўзига тонширилган участкада юз берган ҳар қандай ишга, жумладан аварияга ҳам жавобгардир. Айбдорларга келсак, Анатолий Анатольевич мени кечиргандек, уларни кечириш зарур. Айби кечирилган мутахассис бир марта қилган хатосини асло такрорламайди! Мутахассиснинг ҳаётидаги бундай дақиқалар бурилиш босқичи бўлиб қолади.

Дарвоқе, айбдор ходимни, қоқилган мутахассисни ҳимоя қилганимни тез-тез юзимга солишади, ҳозир ҳам шундай қилишади. Бу ишимдан сира қайтмайман: ишчан кончи, металлург кўчада тўлиб ётгани йўқ...

Кучерский Учқудуқ ҳақида ўзининг биринчи муҳаббати ҳақида сўзлагандек алоҳида самимият, ҳаяжон билан гапиради. Ҳақиқатан ҳам бу ерда тақдир пепонасига битган муҳаббатни, содиқ турмуш йўлдошини, Қизилқум плацдарми "генерали"нинг ишончли таянчини учратди. Раиса Андреевна Учқудуқда эрига икки фарзанд — Аннушка ва Оксанани туғиб берди. Улардан бири Кучерскийни неварали қилиб, бахтли ва меҳрибон бобога айлантирди.

Николай Ивановичнинг яна бир ажойиб фазилати — устозларини унутмай, уларни қадрлашидир. Собиқ фронтчи Иван Трушляков, бульдозерчи Яков Юрмаев, механик Виктор Колихалов ва бошқаларнинг номини ҳануз ҳурмат ва эҳтиром билан эслайди. Улар аввал кон устаси, участка бошлиғи, сўнгра кон бошлиғи бўлиб ишлаган Кучерскийга техника имкониятидан қандай қилиб тўла фойдаланишни ўргатишган. Айниқса кон муҳандиси Кучерский кўп йиллар муқаддам Шимолий кон бошқармасида, сўнгра Комбинатда муҳандислик хизматида бошчилик қилган ва яқинда ҳаётдан кўз юмган Леонид Демичнинг унга таъсири жуда катта бўлганини эътироф этади.

— Николай Ивановичнинг алоҳида раҳбарлик услуби бор, — дейди Комбинат бош директорининг уринбосари Олег Александрович Янушпольский. — У ҳеч кимни ҳақорат қилмаган, кўнглини огритмаган, ҳеч ким унинг қўпол гапирганини кўргани, эшитгани йўқ. Комбинатга асос солингандан бери у — учинчи директор. У аввалги директорлар — Анатолий Петровнинг ҳам, Зараф Заранетянининг ҳам фазилатларини ўзида мужассамлаштирган. Энди эътироф этиш мумкин; биринчи директорни ҳамма ҳурмат қилар, лекин ундан қўрқишар эди, иккинчи директорни ҳурмат қилишарди, Кучерскийни эса

чиндан севишади, бош директор ҳамиша ёрдам беришини, қийин пайтларда ёлғиз қолдирмаслигини билишади...

Марказий Қизилқум — ноёб маъданлар манбаи. Геологлар бу ерда олтин, кумуш, урандан ташқари вольфрам, фосфорит, туз, мрамор, безакбоп тош, шиша, чинни ва фаянс ишлаб чиқаришда, кулолчиликда ишлатиладиган қум, марганец, феруза конларини топдилар. Таркибида мис, сурма, боксид, яшма учрайдиган тоғ жинслари захиралари мавжудлиги аниқланди. Ана шуларни ва саҳронинг бошқа бойликларини республикамизга хизмат қилдириш — мамлакатимизда биринчи бўлиб Ўзбекистон Республикасининг фахрий ёрлиғи, "Дўстлик" ордени билан мукофотланган комбинатнинг энг муҳим вазифаси ва истиқболидир.

Дастлаб уран қазиб олиш ва уни қайта ишлаш мақсадида қурилган Навоий кон-металлургия комбинати улкан саноат мажмуига айланди. Ўзбекистон мустақилликка эришган йилда комбинат бир қанча саноат корхоналари, қурилиш-монтаж, лойиҳа жамоалари билан бирлаштирилиб, "Қизилқумнодирметолтин" давлат концернининг пойдевори ташкил этилди.

Навоий кон-металлургия комбинати ўзи вужудга келган кунни бутун мамлакат билан бирга биринчи сентябрда нишонлаши диққатга сазовор. Бугунги кунда Давлат концерни қимматбаҳо ҳамда нодир ва ноёб металлларни қазиб олиб, уларни тоғ жинсларидан ажратмоқда, фосфорли ўғит учун хом ашё-фосфорит қазимоқда, қимматбаҳо тошларга ишлов бериб, улардан заргарлик буюмлари ясамоқ-

да, мрамор қазиб, унга ишлов бермоқда, поливинилхлорид қувурлар, ҳатто европача илғор технология ва ускуналар асосида трикотаж буюмлар ишлаб чиқармоқда.

Концерн такрибидаги "Навоий машинасозлик заводи" ишлаб чиқариш бирлашмаси тайёрлаётган дастгоҳлар жаҳон андозаларига мос келади. Хорижий сармоя иштирокидаги бир қанча қўшма корхоналар, жумладан, Зарафшондаги тоғ жинслари чиқитларидан олтин ажратиб олаётган "Зарафшон-Ньюмонт" Ўзбекистон-Америка қўшма корхонаси, биоксид билан ишқорлаш усулидан фойдаланиб "сарик" металл ажратиб олиш билан шугулланаётган "Лонро" Ўзбекистон-Англия қўшма корхонаси ҳам концерн таркибидадир.

Бундай улкан ишлотни бошқаришда Кучерскийга мутахассисларнинг катта жамоаси ёрдам бермоқда. Ҳаётини Қизилқум бойликларини ўзлаштириш билан боғлаган кишиларга бош муҳандис К. Толстов, унинг уринбосари, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган саноат ходими О. Малигин, бош геолог А. Мазуркевич, бош директор уринбосарлари Г. Кострица, В. Мўминов, бош директор уринбосари В. Истамов, "Навоиймашинасозлик заводи" ишлаб чиқариш бирлашмаси директори В. Дейнеко, Зарафшон қурилиш бошқармаси директори Н. Дьяков номлари кўп нарсани эслатади. Бу раҳбар ходимлар Кучерский билан биргаликда узоқ ва машаққатли йўлни босиб ўтишди... Николай Ивановичга, Шимолий кон бошқармаси экскаваторчилар бригадаси бошлиги Ўзбекистон Қаҳрамони А. Панин, "Дустлик" ордени соҳиби, Марказий кон бошқармаси ҳайдовчиси Н. Канавец, Зарафшон олтин ажратиш заводи назорат ўлчов асбоблари чилангари Л. Бойко номлари ҳам қадрлидир.

Бош директорнинг ҳаёти ва меҳнати шу кишилар билан боглиқ. Дарвоқе, одам юрса оёғи, қуш учса қаноти куядиган саҳрони амалда ўзгартираётган улкан концернга бошлиқ этиб тайинлангунга қадар Кучерский турли лавозимларда ишларди. Бу оддий мансаб зинапоясига эмасди. У босиб ўтган йўлни қайиқни тошларга уриб пачақлаб қиргоққа чиқариб ташлайдиган жўшқин дарёдаги шаршараларга қийслаш мумкин...

Шу боис ҳам Кучерский ҳақида орқаворатдан эшитган одамлардан эмас, балки унинг амалий ишларини ҳам кўрган кишиларнинг хотиралари билан қизиқдик.

БОШ ДИРЕКТОРНИНГ КАДРЛАР ИШИ
БЎЙИЧА ЎРИНБОСАРИ
ГРИГОРИЙ КОСТРИЦА ХОТИРЛАЙДИ

— Мен Учқудуққа келганимда ёш йигит эдим. Ўзимни таништириш учун бошлиқ ҳузурига кирдим, у ерда амалдорга ўхшамайдиган ёш йигит ўтирган экан. Кучерский аввал: "Япаш учун нулинг борми?" — деб сўради. Ҳамёним қуруқ бўлса ҳам, "ҳа, бор" деб жавоб бердим. У жилмайиб, кимгадир қўнгироқ қилди, сўнг мени бунак олиш учун юборди. Николай Иванович тўғрисидаги дастлабки таассуротим — ажабланганим, қойил қолганим бир умр ёдимдан чиқмайди. Орадан кўп йиллар ўтди, аммо ҳозир ҳам одамларга меҳр, эътибор, уларга гамхўрлик қилиш Кучерскийнинг асосий фазилати, деб билман. Бу фазилат унга юқори малакали мутахассислар жамоасини тузиш имконини берди. Жамоа эса, ўз навбатида бош директорга ёрдам беради, оғирини енгил қилади, комбинатнинг қийин вазиятга, боши берк кўчага тушиб қолишига йўл қўймайди.

Одамлар ҳамиша унга эргашганлар. Ҳозир ҳам унинг ҳузурига албатта ёрдам беришига ишонч билан боришади. Кучерский билан бирга ишлаётганимдан фахрланаман.

ШИМОЛИЙ КОН БОШҚАРМАСИ ДИРЕКТОРИ ВЯЧЕСЛАВ НОВИКОВ ФИКРИНИ ЭШИТИНГ

— Николай Иванович билан Марказий кон бошқармасига бош муҳандис этиб тайинланган пайтида танишганман. Ростини айтсам, кўп касбдошларим қатори мен ҳам Кучерскийнинг бош муҳандис бўлганидан хурсанд эмасдим. Бунинг сабаблари бор. Биринчидан, ундан олдин ишлаган одам ўз ўрнига муносиб эди, иккинчидан эса, Николай Иванович Учқудуқда катта тажриба орттирган бўлса ҳам, олтин ажратиб олиш ишига тайёр эмас, деб ҳисоблардим. Бироқ бош муҳандис гидрометаллургия хусусиятларини тез ўрганиб олиб, ўзига қарши қаратилган барча далилларни чиппакка чиқарди. Унинг ишлаб чиқаришдаги барча нозик жараёнларни англашга тинимсиз интилиши, билмаганларини ўрганиш истаги билан тез орада заводда эътибор қозонди. Бундан ташқари, ишчилар ҳам, муҳандислар ҳам унга ҳар қандай масалада чўчимай мурожаат қилиш мумкинлигини сезишди.

Кучерский фақат иқтидорли мутахассис ва "дўстлик ўз йўлига, хизмат ўз йўлига" деган қоидага оғишмай амал қиладиган ажойиб ташкилотчигина эмас.

Николай Иванович комбинатга директор бўлгач, кўп марта мураккаб вазиятлардан чиқишимизга ёрдам берди, лекин кейин шундай бир воқеа бўлдики, уни эслаш мен учун ҳали ҳам ноқулай. Нуфузлироқ лавозимга ўтишимни маъқулламаслигини би-

лардим, аммо мен маош кўплигига учиб... Ўзбекистондан кетдим. Бироқ, хонада ўтириб ишлашга урганмаганим боис Учқудуқни, Зарафшонни қўмсаб қолдим... Орадан анча вақт ўтди. Бир куни Николай Ивановичнинг ўзи, қайтиб кел, деб таклиф қилди. Мени адашган фарзанддек эмас, азиз фарзанддек кутиб олишди, қандай ҳолатдалигимни тушунишди ва кечиришди. У елкасига олган юкни ҳамма ҳам кўтара олмайди. Лекин у юк оғирлигидан энгашмайди, ани йигитдек қаддини тик тутиб кўтариб боради.

Комбинат бош муҳандиси Олег Мальгин бундай деди:

— Кучерскийнинг атрофида доимо ҳар қандай вазифани ҳовлиқмай, ваҳима қилмай яхши бажаришга қодир маслакдошлар жамоаси шаклланади. Бунинг устига уларнинг ҳар бири ўз дилидагини, бош директорнинг фикрига қарши бўлса ҳам ўз фикрини бемалол айта олишини, бундан унинг жаҳли чиқмаслигини билади. Агар сенинг далилларинг ишонарли бўлса, Кучерский уларни албатта инobatга олади. У воқеаларнинг қандай ривожланишини тўғри тахминлаб, бирдан-бир тўғри қарорни қабул қила олади.

Собиқ совет иттифоқи республикалари ўртасидаги иқтисодий алоқалар узилиб қолган пайтда Мурунтов конидаги вазият чигаллашди: маъдан устини очиш ишлари секинлашди, юк ортиладиган ағдарма автомашиналар етишмай қолди. Кучерский коннинг чигаллашган техника шароитига мос келадиган кўп юк ортиладиган импорт машиналар иш бошлаши учун ҳамма чораларни кўрди. Натижада бир йилдан сўнг кон режалаштирилган ишлар тўла бажарилишини таъминлади. Бу ҳаракатлар комбинатни ўпирилишдан сақлади.

Ўзбекистон мустақилликка эришиб, хорижий ҳамкорлар найдо бўлганда ишларнинг қандай ривожланишини олдиндан кўра билиш ва олишни кўзлаб ишлаш жуда асқотди, комбинат ўз маҳсулоти билан жаҳон олтин ва уран бозорига чиқди.

Авариялар ва бошқа вазиятлар тўғрисида ганирадиган бўлсак. Кучерский ўзининг раҳбарлик лавозимидаги бутун ҳаётини тасодифий вазиятларнинг олдини олиш деб ҳисоблайди... Мана, қаҳрамонизнинг инсонийлик фазилатларини, мардлигини кўрсатувчи мисоллардан бири.

Зарафшондаги ташқи сув таъминоти бирлашган энергия хизмати бошлиғи *Василий ПОВЕРЕННОВ* бундай эслайди:

— Сув саноат марказимиз, олтин қазиб чиқариш учун ҳаётий заруратдир. Зарафшонга сув Амударёдан икки юз километрлик қувурдан келади. Қиш пайтида бир сафар дарёда музлар тўпланиб, сувни бутунлай тўсиб қўйди. Муз қувурнинг дарёдан сув оладиган қисмини бузиб ташлаши мумкин эди. Саноат марказининг сувсиз қолиши хавфи тугилди. Олтин қазиб олиш каби мураккаб ишлаб чиқаришнинг тўхтаб қолиши қанчалар зарар келтиришини тасаввур қилиш қийин эмас...

Қалин муз қатлами билан қопланган Қизилқум орқали Амударёдаги хавф вужудга келган жойга жўнадик. Машинани Кучерскийнинг ўзи бошқарди, бундай ҳавода йўл юриш хавфли деган хавотирларга қулоқ солмади... Николай Иванович вазиятни кўздан кечириб, муз уюмларини портлатиш зарур, деган қарорга келди. Бу иш гап-сўзсиз тезда амалга оширилди. Олтин заводига сув оқимида узилиш бўлмади.

Ўша пайтда олинган фотосурат сақланиб қолган. Унда юпқа плаш кийган Кучерский муздек шамол

эсаётган томонга қараб турибди. Одамлар белларигача муздек сувда туриб ишлашяпти, улар навбатдаги авариянинг олдини олишяпти. Ишчилар саломатлигини хавф остига қўйиб ишлашяпти, чунки директор иш бошида турибди, вазиятни бартараф этишни кечиктириб бўлмайди.

Олий Мажлис депутатлигига номзоднинг ишончли вакили бўлганимда: "Кучерский учун ташвиқот қилишга ҳожат йўқ, сенсиз ҳам уни яхши биламиз, у бизнинг ўзагимиз", — деган ёқимли гапларни эшитганман. Бу гап тўғри: Николай Иванович ўзига хос ўзак, комбинат конструкцияларини шу ўзак ушлаб туради.

Фақат комбинатда ишлаётганларгина эмас, фақат Учқудуқда, Зарафшонда, Навойидагина эмас, ҳатто Нурота, Қонимех, Томди ва Пахтачи туманларида ҳам унга ишонадилар. Олий Мажлис депутати Кучерский ҳам сайловчиларга ёрдам бериш учун имконият топади.

Шу ўринда В. Повереннов гувоҳ бўлган бир воқеани эсласак арзийди. Қарнаб қишлоғи аҳолиси яқинда Николай Ивановичга тантанали вазиятда тўн кийдирди. Бу Қарнобнинг саккиз юз йиллик тарихида илк бора қирқ километрлик масофадан қувурда сув келтирилгани учун аҳолининг унга миннатдорлиги белгиси эди. Қишлоқнинг беш минг кишилик аҳолиси украин халқининг фарзанди Кучерский уларни азиз биродарлари ва опа-сингиллари деб билишини амалда кўришди.

Қизилқумда қад кўтарган саноат шаҳри — Ўзбекистон халқ хўжалигининг таянчи. Аслини олганда, сўнгги ўн йилликда олтин ва кумуш бозорида етакчи жаҳон компаниялари билан рақобат қила ола-

диган ноёб кон — қазилма мажмуи бор бўйи билан қад ростлади. Собиқ СССР парчаланиб кетгандан сўнг 1992 йилдан бошлаб Навоий кон-металлургия комбинати олдида омон қолиш муаммоси кўндаланг бўлди. Комбинат бу бўҳрондан омон чиқибгина қолмай, стратегик хом ашёни қазиб олишни мунтазам кўпайтирди.

Туқсонинчи йилларда олтин ва уран нархи жаҳонда анча арзонлашиб кетди. Шунга қарамай, комбинат фаолиятини ривожлантиришга маблағ топиб; маҳсулот чиқаришни йил сайин кўпайтириб борди. Атиги беш йил ичида олтин қазиб деярли бир ярим бараварга кўпайди. Саксонинчи йиллар охирида экстенсив ривожланиш имкониятлари қолмаган комбинат Ўзбекистон мустақиллиги туфайли тўла мустақил ишлаш шароитида иқтисодий анча яхшилади. Бунга, аввало, бозор менежменти ва ўнлаб йиллар давомида тўпланган илгор технологиялар ҳисобига эришилди.

Мамлакат мустақиллигининг бешинчи йили кончилар ва металлургиялар, транспортчилар ва қурувчилар учун унутилмас йил бўлди. Президент Фармонига кўра ишчилар, муҳандис-техник ходимлар ва хизматчилар жамоаси мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётига катта ҳисса қўшгани ҳамда юксак ишлаб чиқариш кўрсаткичлари учун Навоий кон-металлургия комбинати Ўзбекистон Республикаси Фахрий ёрлиги билан мукофотланди. Комбинат, унинг жамоаси ҳаммаша мамлакат раҳбариятининг диққат марказида турибди, деб дадил айтиш мумкин. "Бундай доимий эътибор бўлмаса Учқудуқда яна бир олтин заводини қуриб булармиди?" — тан олади Кучерский.

Президент Ислам Каримов янги корхонани тантанали очиш маросимида кўп миллатли жамоада

миллати, эътиқоди, ёши турлича кишиларнинг ўзаро ҳурмати, ўзаро аҳиллиги режаларнинг амалга оширилишида катта аҳамиятга молик бўлганлигини таъкидлади.

Кўп вақт ўтмай Президент мамлакат мустақиллигини мустаҳкамлашга, иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштиришга, халқ саломатлигини сақлашга катта ҳисса қўшгани, шунингдек, ишлаб чиқариш тармоқларидаги қаҳрамонона меҳнати учун Николай Иванович Кучерскийга "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвони бериш тўғрисидаги фармонни имзолади. Қизилқум Давлат нодир металллар ва олтин концерни раиси Ислом Абдуғаниевичнинг қўлидан юксак мукофотни олаётганда бундай деди:

— Ўзбекистон фуқароси эканимдан фахрланаман. Республика иқтисодиётининг фаол қурувчилари сафида турганим билан фахрланаман. Навоий конметаллургия комбинатига раҳбарлик қилаётганим билан фахрланаман. Бу корхона давлатимиз иқтисодий тараққиёти йилномасига ҳали кўп шонли саҳифалар ёзади.

Бу воқеа Кучерский учун ҳам, ёшлигидаёқ ўз ҳаётини, тақдирини саҳрони ўзлаштиришга бағишлаган, Қизилқумда ҳормай-толмай меҳнат қилаётганлар учун ҳам унутилмасдир. Бу мукофотда ўзининг ҳам ҳиссаси борлигини, бош директор кўксидagi Олтин Юлдузда пешона тери билан қазиб олган олтин зарралари борлигини ҳар бир киши сезди. Кучерский уша кунни сира унутмайди. У тан олиб бундай деди:

— Мен жуда ҳаяжонландим. Менинг тимсолимда биринчи навбатда комбинат жамоаси мукофотланганини англадим: ахир бизда бундай унвонга муносиб одамлар кўп. Иккинчи томондан, мукофот катта масъулият ва мажбурият юклайди: мен меҳнатига

шундай юксак баҳо берилган корxonанинг биринчи раҳбари бўлдим. Демак, бу республикамиз мустақиллигини мустаҳкамлашга қаратилган ишимизнинг якунигина эмас, келажак учун берилган **бунакдир**. Қизилқумда бунёд этилган шаҳарларда жуда кўп руслар, украинлар, белоруслар, немислар, молдаванлар, арманлар, летувяйлар меҳнат қилишмоқда. Украин Кучерский Ўзбекистон Қаҳрамони булган экан, бу барча миллат ва элат вакилларига бизда бошқа собиқ совет республикаларидан кўра зўр ҳурмат кўрсатилаётганидан далолатдир.

Николай Иванович, сиз ўз фазилатларингизни қандай таърифлаган бўлардингиз, деб қизиқдим ва қўйидагиларни эшитдим:

— Менимча, "ҳимматли" деган тавсиф тўғри келади. Лекин бу менинг ютугим эмас — бу хислат онам Мария Ивановнадан ўтган! Эсимда, Иккинчи жаҳон уруши йилларида қўшниларимиз ёрдам сўраб келишарди. Уйимизда бир стакан ёрма бўлса, онам ярмини муҳтожларга берарди. Биласизми, мен одамларга ёрдам беришни ёқтираман. Комбинатимизда меҳнат қилаётган ишчими ёки сайловчими — Пахтачидаги деҳқонми, ёки томдилик чўпонми — бари бир. Уни кўпдан буён танийманми ёки бутунлай нотанишми — аҳамияти йўқ. Баъзан мен қилган яхшилиқдан қандай фойдаланишгани эса бошқа масала. Одамларга ёрдам қилиш ҳаётим қоидаси, бу қоидадан ҳеч қачон чекинмайман.

Машҳур "Serval" фирмаси директори Жозеф Оптикердан Кучерский ҳақида қандай фикрдасиз, деб сўрашганда, бизнесмен қўйидагиларни эътироф этди:

— Бизнинг фирмамиз уран хусусида биринчи бўлиб шартнома тузган. Амалий шериклик муносабатларимиз кўп йиллар давом этмоқда. Музокаралар чоғидаёқ жаноб Кучерскийнинг салобатини сез-

ганман. У нодир одам: унда бизнесменга ҳам, дипломатга ҳам, ҳар қандай муаммони ҳал этишга тайёр инсонга ҳам хос фазилатлар мужассам. Буюк ишлар унинг пешонасига битилган. Харизм деган тунчча бор, бу — одамлар учун яшаш, деган маънони билдиради. Кучерский эса комбинатнинг юраги.

Америкадаги кўп компанияларнинг раҳбарлари уни танийдилар, ҳурмат қиладилар. Биласизми, Америка савдо-саноат доираларида кўнгилни овлаш, такаллуфликка, романтизмга мойиллик йўқ. Шунга қарамай, гап Николай Иванович ҳақида борганда, бизнесменлар юзида табассум пайдо бўлади.

"Атомнодирметолтин" концерни президенти Вячеслав Кротковнинг фикри:

— Кучерский табиатан муҳандис. Мулоҳазали, синчков, танқидий баҳо бера оладиган, холис, ҳар томонлама билимдон одам, илм-фан ва амалий тажрибада орттирилган барча янгиликлардан хабардор. "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвонига муносиб одам.

Ўзбекистон ҳозир олтин захиралари бўйича жаҳонда тўртинчи ўринда, уни қазиб олишда еттинчи ўринда, уран захиралари ва ишлаб чиқариш бўйича саккизинчи ўринда турибди. Мамлакатимиз кумушнинг улкан захираларига эга бўлган давлатлар қаторига киради. Шундай бой захираларга эга бўлган Ўзбекистон кон-қазима саноати мунтазам ривожланмоқда. Айниқса Ўзбекистон мустақилликка эришгач, бу борада ишлар баракали бўлди. Бу даврни қисқача бундай тавсифлаш мумкин: биринчидан, технология жараёнлари ва тизимларини жаҳон андозалари даражасигача такомиллаштириш ҳисобидан ишлаб чиқариш қувватлари кўпайди ва амалда-

ги корхоналарнинг самарадорлиги ошди. Иккинчидан, янги кон-қазима ва қайта ишлаш мажмуалари қурилди.

Навоий кон-металлургия комбинатининг жаҳон бозоридаги нуфузи, бир томондан, демократик Ўзбекистоннинг имкониятларини намойиш қилса, иккинчи томондан, Президент Ислом Каримов ислохотларнинг "Беш тамойили" да белгиланган Ўзбекистон иқтисодиёти модели давр синовидан ўтганининг далилидир. Бунда Навоий Кон-металлургия комбинати ва унинг директорининг хизмати катталигига шубҳа йуқ. 1994 йил Зарафшон олтин саралаш мажмуаси ёмбиларига Лондон ёмбилар бозорининг арбитраж лабораторияси "энг мақбул ёмби" мақомини берди. Бир йилдан сўнг комбинат мамлакатимиз иқтисодиётини ривожлантириш ва жаҳон иқтисодиётига қўшилишидаги ҳиссаси учун АҚШнинг "Олтин глобус" совринини олди. 1997 йилда Ўзбекистон олтини Токио саноат моллари биржасининг сифат сертификатиغا сазовор бўлди. Бу эса олтинимизнинг баҳоси юқорилигини, уни сотиш чоғида сифати қўшимча назорат қилинмаслигини билдиради.

Юзаки қараганда, комбинатнинг бу ютуқлари осонгина ва ўз-ўзидан келгандек туюлади. Бу юзаки таассурот, холос. Одамлар бундай натижаларни қўлган киритиш учун қанчалар тер тўкканини Кучерский яхши билади. Қизилқумдаги шаҳарларнинг бозор иқтисодиётига тез мослаша олгани ҳам ажойиб, ҳам сабоқ бўларли ҳодисадир.

Николай Иванович комбинатни қабул қилиб олганда собиқ Иттифоқда режали хўжалик парчалана бошлаган эди. Ўшанда комбинат бошига куп қийинчиликлар тушди. Уран ва олтин касод бўлди. Марказлаштирилган инвестиция тўхтаб қолди. Дунё-

да энг йирик Мурунтов конида кон ишлари ҳажми камайиб, фалокат ёқасига келиб қолди. Маъдан захираларини аниқлаш қазиб чиқаришдан ортда қолиб кетди. Бу ўпирилишдан фақат ишлаб чиқаришни бутунлай қайта қуроллантириш йўли билан чиқиш мумкин эди. Тубдан қайта жиҳозлаш талаб қилинарди. Бунинг учун катта маблағ зарур, аммо уни қаердан олиш керак?

Шу танг вазиятда мамлакат комбинатга бир неча миллион доллар кредит ажратди. Бу нулга сотиб олинган машина-ускуналар пировард натижада Мурунтов кони самарали ишлашга таъминлади. Бу Ўзбекистоннинг келажагини ўйлаб сармоя сарфлаш эди, дейди Николай Иванович. Комбинат қаддини ростлаб, сарфланган маблағни уч карра кўпайтириб қайтарди. Энди Ўзбекистон олтин қазиб чиқарувчи етакчи мамлакатлар қаторидан жой олди. Қизилқумда қазиб чиқарилаётган олтиннинг ҳаммасини давлат жаҳон нархига қиёсан қатъий нархда сотиб олмоқда. Шу йўл билан ҳам давлатимиз кончилар ва металлургияларга ёрдам бермоқда.

Мурунтов ва Кукпатас кон-қазима мажмуаларининг унумдорлиги ошмоқда. Айни пайтда қимматбаҳо металл қазиб харажатлари камаймоқда. Бу Кучерскийнинг аҳил жамоаси меҳнати натижасидир. Кон машиналари ва механизация воситалари такомиллаштирилмоқда. Геологик маълумотларни ишлаб чиқишнинг энг янги компьютер технологияси ҳамда хом ашё захираларини математик ҳисоблашнинг мукамаллаштирилиши катта самара бермоқда.

— Компьютер ёрдамида тайёрланган лойиҳаларнинг энг мақбул вариантини танлаш усулидан фойдаланиш, — деб тушунтиради Николай Иванович, — кон устини очиш ишлари ҳажмини камайтириш имконини берди, натижада харажатлар ҳам камай-

ди. АҚШнинг "Интегра групп лимитед" фирмаси иштирокида Мурунгов кони тўртинчи навбати техник-иқтисодий кўрсаткичларининг бажарилиши янги технологик ечимларнинг юксак самарадорлигини аниқлади. Хуллас, Қизилқум олтини ҳам ашё захираси комбинатимизнинг яна ўнлаб йиллар ишлаши учун етарлидир.

Ишлаб чиқариш тузилмаларини мукамаллаштириш комбинатнинг иқтисодий аҳволи барқарорлигини таъминламоқда. Ҳозир биз уран ва олтиндан ташқари кам тарқалган металллар, олтиндан ясалган заргарлик буюмлари, олтингугурт кислотаси ва мрамар плиталар, дастур билан бошқариладиган дастгоҳлар чиқаряпмиз... Комбинат менежментининг Зарафшон яқинида таркибида маъдан кам бўлган маҳаллий рудадан фосфат ҳам ашё ишлаб чиқаришни йўлга қўйишига икки йил кифоя қилди. Мамлакат Президенти бу стратегик вазифани бизга топширган эди, чунки илгари фосфорли ўғитлар ишлаб чиқариш учун ҳам ашё хориждан сотиб олинарди.

Кўпгина, турдош корхоналар, қурилиш ва лойиҳа ташкилотлари "Қизилқумнодирметолтин" концернига қўшилган. Тошкент Давлат техника университети, Тошкент Автомобил йўллари институти, Ўзбекистон Фанлар академиясининг микробиология, Ядро физикаси, Ўғит ва пахта, Сейсмология институтлари, Давлат фан ва техника қўмитаси, Ўрта Осиё Саноат технологияси илмий тадқиқот-лойиҳа институти олимлари ҳамда тадқиқотчилари биз билан тузилган шартнома асосида биргаликдаги ишланмалар устида меҳнат қилмоқда.

Навоий Кон-металлургия комбинати йўлланмаси билан юзлаб ёшлар Россия, Буюк Британия, АҚШ, Франция, Япония ва бошқа мамлакатлар олий

ўқув юртларида таълим олмоқда. Эндиликда комбинат ходимларининг деярли эллик беш фоизи миллий кадрлардир. Ҳукуматнинг Навоийдаги Кончилик институтини бизга бериш ҳақидаги қарори кенчери келажаги тўғрисида гамхўрликнинг ёрқин кўринишидир.

"Ҳайвонот олами, ер ости, сув ва наботот жавҳари — барчасига меҳнатинг сарфланган", — деб ёзган эди буюк шоир Алишер Навоий. Аммо ўзбек халқининг даҳоси ҳаёт асари бўлмаган саҳрода гўзал воҳа ва шаҳарлар пайдо бўлишини тасаввур ҳам қилмаган бўлса керак. Комбинатнинг ишлаб чиқариш, нақлиёт ва ижтимоий тузилмалари юз минглаб квадрат метр майдонни эгаллаган. Бу ерда икки юз мингга яқин одам яшайди, уларнинг ҳаёти, фаровонлиги комбинат билан боглиқ.

Бу ерда амалга оширилган ўзгаришлардан одамнинг боши айланиши ҳам ажабланарли эмас. Мазкур ўзгаришлар Кучерскийнинг хорижий ҳамкорлари учун афсонага ўхшайди. Николай Иванович Қизилқумда яшаб, шу ерда ишлаётганларнинг ҳаммаси бу ўзгаришлардан мағрурланиш ҳуқуқини қўлга киритганини англамаса, ўзи олдинги Кучерский эмаслигини фаҳмлаган бўларди. Қизилқум "генерали" Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг маслаҳат кенгаши ва жаҳон ахборот парламенти ҳузуридаги Халқаро академиянинг ҳақиқий аъзоси этиб сайлангани ҳақида хабар тарқалганда ҳам бу шоншухратдан Кучерскийнинг боши айланмади. Халқаро биография марказининг яқдиллик билан қабул қилган қарорига мувофиқ у кон ва металлургия саноатидаги хизмати учун Халқаро обрў ордени аъзолигига Ўзбекистон вакили сифатида муносиб топилиб, бутун дунёда бу унвонни олган беш юз киши орасида 188-рақами билан рўйхатга олинганда, Ку-

черский буни комбинатга берилган мукофот, Ўзбекистондаги демократик ва иқтисодий ўзгарিশларнинг жаҳонда тан олингани белгиси деб ҳисоблади.

Очигини айта қолайлик, қаҳрамонона, фидокорона меҳнати учун ҳақли равишда берилган шон-шуҳратни у кўп минг кишилик жамоанинг шон-шуҳрати, ўзига Қаҳрамонлик унвонини берган Ўзбекистоннинг обрўси деб билади, қолаверса, тан олиш — зарур ва фойдали нарса. Табиат хазиналарини ўзлаштириш борасидаги мураккаб ишни ўн йиллаб бошқараётган кишига қилинган ишларнинг тан олинishi жуда муҳим. Бу кейин ҳам енг шимариб меҳнат қилишга ундовчи омилдир. Бутун Навоий саноат минтақаси учун, барча ўзбекистонликлар учун қувончли яна бир хабар ҳам ана шундай омил бўлди. Навоий Кон-металлургия комбинати директори ажойиб ютуқлари, юксак шахсий обрўси, келажак авлодларга олижаноб намуна бўлгани учун Америка Биография институти томонидан "2000-йилнинг энг машҳур кишиси" деб эълон қилинди.

...Кўп йиллар муқаддам Томдида яшаган оддий қиз ўзи орзу қилган олий ўқув юртига ўқишга кирди. Лекин бахтсизлик юз берди; кўзи ожиз бўлиб қолди. Қиз ночор аҳволга тушиб қолди. Бу фожиядан хабар топган Кучерский уни мамлакатдаги энг яхши шифохонага юбориш, операция қилдириш учун ҳамма чораларни кўрди. Қизнинг кўз нури тикланди...

"Ўзбекистон Қаҳрамони" унвонига сазовор бўлган одам ватандошларига ёрдам қўлини чўзганда узини бахтли ҳисоблашига шубҳа қилмайман. Чунки у ватандошларини, одамларни деб яшамоқда.

ҚАҲРАМОНЛИК МАСЪУЛИЯТИ

Иброҳим Файзуллаев баланд бўйли, норғул гавдали, кўзлари суҳбатдошига тик ва синовчан боқадиган киши. Энди чол бўлиб қолдим, ёшим ҳам 67 га чиқди, деса-да, эшитган одамнинг бунга ишониши қийин. Фақат оқ оралаган сочлари ёшини билдириб қўяди. Лекин саҳти-сумбати, енгил ҳаракатларида қирчиллама қирқ ёшнинг шиддати, оғир-босиқ, маънили гап-сузида донишманднинг салобати бор. Ўзига ёқмаган одам билан суҳбати қийин кечади. Мен бундай одамлар Иброҳим аканинг ҳузурида елкасидан юк босиб тургандай, эзилиб ўтирганига неча бор гувоҳ бўлдим. Суҳбати соз тушса, у кишидан дилбар инсон йўқ. Сиёсатдан гапирса, дунё муаммоларию уларнинг ечими кафтда тургандай бирдан аён бўлади. Иқтисоддан сўз очса, эртанги фаровон турмушимизни яққол тасаввур қиласиз.

Иброҳим ака Мустақиллик Декларацияси қабул қилинган кунларни гурур билан эслайди. Ўша тарихий йиллар у Олий Кенгаш депутаты эди. Сессияда Мустақиллик декларацияси қабул қилиш зарурлиги ҳақида таклиф киритамиз, деган оз сонли депутатларнинг қаторида туриб фаоллик кўрсатди.

— Ўшанда Олий Кенгашда шўроларнинг тарафдорлари ҳам анчагина эди,— дейди Иброҳим ака.— Ташаббусни уларга бериб қўймаслик зарур бўлди. Минбарга чиқишимга йўл беришмагач, залдаги микрофондан Декларация қабул қилинишини талаб

қилиб гапирдим. Рости, мени қўлловчилар кўн то-
нилмади. Шунини истаганларнинг дилида ҳам қўрқув
бор эди-да, ахир. Шундай улкан ярим дунёни бош-
қариб келган давлатнинг бирданига чилпарчин бўлиб
кетганига улар ишонмас эдилар.

Хайриятки, Президентимизнинг қаттиқ талаби
билан Мустақиллик Декларацияси қабул қилинди.
У кишининг ўз аҳдида собитлиги ва қатъийлигини
кўргач, дастлаб иккиланиб турган депутатлар ҳам
Декларация учун овоз беришди. Президентимиз шу
масалада қатъий турмаганларида, эҳтимол, бизга
ўхшаганларнинг овози халқнинг қулоғига етиб бор-
мас эди.

— Мен икки хил одамни қаҳрамон ҳисоблайман,
— дейди Иброҳим ака. — Биринчиси, ўзининг ҳаёти-
ни қурбон қилиш эвазига бошқаларнинг ҳаётини
сақлаб қолган кишиларни, иккинчиси, вужудида-
ги, ақлидаги, руҳидаги бутун куч-қудратни охири
томчисигача эл-юрт ишига сарфлаган одамларни.

... 2000 йилги қурғоқчилик кўпларни эсанкира-
тиб қўйди. Сув тақчиллиги боис республикамизнинг
кўнгина хўжаликларида галла ва нахта тайёрлаш
режалари бажарилмай қолди. Қайси раҳбар ёки
мутахассис билан гаплашсангиз, йилнинг деҳқон-
чилик учун ноқулай келганидан гапирди. Илк ба-
ҳорда кўм-кўк майса бўлиб, кейин апрел ойидаёқ
қуриб-қовжираб қолган лалми галлазорларни, сув-
сизликдан августнинг бошидаёқ кўсаклари очилган,
лекин пахтаси тарози босмайдиган далаларни ўзим
кездим. Кўзига ёш олган деҳқонлар билан суҳбат-
лашишга тўғри келди. Ўшанда "кулфат" деган сўзни
тез-тез эшитишга тўғри келганини таъкидлашга
ҳожат йўқ.

Лекин Сурхондарё вилоятининг Денов тумани-
даги Ўзбекистон Қаҳрамони Иброҳим Файзуллаев

бошқараётган генерал Собир Раҳимов номидаги ширкат хўжалиги ҳар гектар ғаллазордан эллик беш центнердан, пахтазордан ўртача қирқ етти центнердан ошириб ҳосил олгани, айрим пудратчилар дала-сидаги ҳосил чўги эса саксон центнергача етганини эшитиб, рости, аввал ишонқирамадим. Кейин қўлимга нуфузли идораларнинг раҳбарлари имзо чекишган қогозларни тутқазашди. Ўша пудратчининг даласидан биринчи теримдаёқ 56 центнер ҳосил олинган экан. Лекин гап ҳозир пудратчи ҳақида эмас.

Нима, бутун мамлакатни қамраган, айниқса, Сурхондарёда авжга миниб, дарёларни қуритган, булоқларнинг кўзини беркитиб, далаларни қумга қумган, халқнинг ризқ-насибасига беаёв чангал ботирган қурроқчилик қаҳрамоннинг даласини четлаб ўтганмиди?

— Одам ўзининг тақдирига ўзи хўжайин, деган гап бекорга айтилмаган, — деди Иброҳим ака. — Халқ орасида ажалдан бошқа ҳамма дарднинг давоси бор, деган гап ҳам юради. Одам қийинчиликларга чора топиши керак. Шунда унинг одамлиги, тадбиркорлиги билинади. Биз ҳам кўпларга ўхшаб қўл қовуштириб ўтирганимизда, далага кечроқ чиқиб, эртароқ қайтганимизда, тадбир топиш ўрнига нолиб юрганимизда ёки кулфатдан ҳам фойда чиқаришга интилиб, суғурта пулини ундириш ташвишига тушганимизда, бизнинг даламизда ҳам ҳосил кам бўларди. Ўтган йилги ютугимизни қисқагина тушунтириш мумкин — бошқалар нолиб юрганида биз ишладик.

Иброҳим ака билан гурунгимиз Наврўз байрами нишонлаётган кунларга тўғри келди. Мамлакатнинг барча гўшаларида шодиёналар, байрам тантаналари давом этарди. Ҳамма ерда ўйин-кулги, хурсандчилик, қўйлар сўйилган, дошқозонларда ошлар дамланган, сумалаклар билқиллаб қайнаб турибди, кек-

саю ёш байрамона либосда куча-куйни тўлдириб юрган пайт. Лекин генералда (хўжалик ҳудудини деновликлар қисқагина қилиб шундай номлашади) иш қайнаган.

— Кўпчилик дала ишларини календарга қараб бошлайди. Мен эса мана бу қоғоздаги жонсиз рақамлардан сўрайман, — деди Иброҳим ака ва стол устида ётган бир парча қоғозни кўрсатди. Унда устун қилиб қатор рақам ёзилган эди. — Бу Деновдаги метеостанциядан тупроқнинг ҳарорати ҳақида олинган кундалик маълумотлар. Бунга қарашимнинг боиси — чигит ерга баҳор кунларининг бирида эмас, балки аниқ бир кунда тушиши керак. Яъни тупроқнинг ҳарорати экишга тайёр бўлган кунидек далага сеялкалар чиқиши лозим. Бир кун кеч ҳам эмас, эрта ҳам эмас.

Мана, қаранг, — деб қўлимга маълумотномани тутқазди Иброҳим ака. — Тупроқнинг ҳарорати соат сайин ва жуда тез кўтарилиб бораёпти. Бунинг маъноси шуки, чигитни нафақат ўз вақтида, балки жуда тез экиб бўлиш лозим. Секин эксангиз, биринчи кунлари уруғ тушган майдонларда ниҳол ернинг намига кўкариб чиқади. Кейинроқ экилгани эса сув сўрайди. Сув бериш учун аввал эгат оласиз, сувдан кейин ҳам культивация лозим. То сув бериб, кейин ернинг ҳарорати яна чигит униб чиқиши учун зарур даражага етгунича бир неча кунни бой бериб қўясиз. Энг ёмони пахтазорларга бир хил агротехник ишлов бериш мумкин бўлмай қолади. Натижада кўзланган ҳосил олиш имконияти ҳам камаяди.

Кечқурун хўжалик идорасида йигилиш бўлди. Экиш гуруҳларининг раҳбарлари йигилган. Раисга худди фронтдагидай қисқа-қисқа ахборот беришди: мунча гектар ерга экилди, эртага мунча экамиз. Кейин қисқа маслаҳатлашув: тупроқдан нам қоча-

ётгани учун чигитни неча сантиметр чуқурликка экиш лозим — маслаҳатлашиб, жавоб тонилди. Одамларга яратилган шароит, техниканинг аҳволи муҳокама этилди. Зарур тоншириқлар берилди. Экишни тўрт кунда тугатишни об-ҳаво талаб қилиб тургани, бундан кечикилса, харажатлар ортиб кетиши ҳақида бир оғиз ганирилди, холос.

Эътибор берсам, йигилишда энг кам гапирган киши Иброҳим ака экан. Топшириқларни ҳам у кишининг муовинлари беришибди.

Йигилиш тарқагач, мажлисни зўр ўтказар экансиз, ўзингиз деярли ганирмадингиз, лекин ҳамма муаммо шу ерда ҳал бўлди, дедим.

— Одамларни зўрлаб, дўқ қилиб ишлатиб бўлмайди, — деди Иброҳим ака салмоқлаб. — Қолаверса, одамнинг ўзи чин дилдан ишламаса, ишнинг унуми ҳам бўлмайди. Мен ўзимнинг раҳбарлигимни, асосан, шуларнинг бошини қовуштириб туришда, деб биламан. Раҳбар сифатида менинг яна бир вазифам уруғни тўғри танлаб, унинг вақтида етиб келишини таъминлаш, экиш технологияси бузилмаётганини кузатиш. Мабодо, уларнинг ишига аралашсам ҳам ўзларига билдирмасликка ҳаракат қиламан. Шундай қилиш лозимки, ишлаётган киши хато қилганини ўзи сезгандай, кейин уни тўғрилашнинг йўлини ҳам ўзи топгандай бўлсин.

Эртаси эрталаб шу кишиларнинг ўзи яна идорада йигилди. Экиш гуруҳларидан бирининг бошлиғи — хўжаликнинг бош бухгалтери бошини қашиб турибди. Бошқа гуруҳларнинг раҳбарлари унинг устидан беозоргина кулишмоқда. Бош бухгалтер хи-жолатдан қизаради.

— Кечаси ҳам экиш мумкинлигини мен қаердан билай, ахир агроном бўлмасам. Мендан чўтни, кирим-чиқимни сўранг.

Иброҳим ака ёйилиб кулди.

— Ахир, тез экмасак, харажат кўпайиб кетади, деб гапиришдик-ку! Бугалтирга шу гапнинг ўзи камлик қиладими! Кечаси ҳам ишлашнинг иложи бўлсин, деб тракторларнинг чироқларини тўғрилаб қўйганимиздан хабардорсиз. Чироқларни ҳам ўзингиз топиб келган эдингиз.

Кейин билсам, Иброҳим ака саҳар палла далаларни айланиб юрса, фақат бухгалтернинг даласида чироқ кўринмасмиш. Бориб, аввал тракторчини уйғотибди, нега экмаяпсан, деса, бугалтир кечаси экмаймиз, деб қаттиқ тайинлади. Шунга дам ола-япман, деган жавоб олибди. Кейин бош бухгалтернинг ўзини тургазиб, содда экансан-ку, бошқалар сендан олдинлаб кетди, дебди.

Битта сеялка билан, жуда қаттиқ ишланса, бир кунда ўн беш гектаргача ерга чигит экиш мумкин. Бу ҳолда хўжалик далаларига саккиз-ўн кун давомида экиш лозим бўлади. Тўрт кунда экишни тугаллаш учун эса кечаси ҳам экиш керак. Бунга фақат мен — журналист ва бош бухгалтер тушунмаб-миз, холос. Бош бухгалтернинг хижолати сабаби ҳам шундан экан.

Кейин Иброҳим ака билан дала кезиб юрганимизда кечаси экиш ҳақида ҳақиқатан ҳам гап бўлмаган эди, дедим. Одамлар ўзи чиқарган хулосанинг тўғрилигини исботлаш учун қаттиқ жон куйдирадилар, тузган режам амалга ошсин, десангиз, одамларни унга тарғиб қилишдан бурун шу режа ижрочиларнинг ўзининг хаёлига келмасмикин, деб ўйлаб кўринг, шунинг иложини топсангиз, ишонаверингки, бундай режа албатта амалга ошади, деган жавобни олдим.

— Экиш гуруҳлари ўртасида мусобақа ташкил қилиб, мукофотига битта чори (тўрт яшар) қўй би-

лан ун беш минг сўм ваъда қилганмиз. Бу катта пул эмас, лекин экишдан кейин яхши зиёфат қилишга етади, — деди Иброҳим ака гапида давом этиб. — Аммо иқтисодий рағбатлантиришдан ўрни билан фойдаланиш керак. Масалан, айрим жойларда пахта тани тезроқ териб олайлик, деб кузда аввалбошда белгиланганидан кўра кўпроқ ҳақ тўлашади. Одам кам жойларда бу усул самара беришига шак келтирмайман. Лекин бизникига ўхшаган аҳоли кўп жойларда пулни тежаш керак. Ўтган йили терим бошида килосига ун сўмдан тўладик. Кейинроқ ун беш, йигирма, охирида эса, йигирма беш сўмдан бердик. Йигирма кило пахта терган киши беш юз сўм олишини ўйлаб далага чиқади, икки юз — уч юз оладиган бўлса, ўйланиб қолади... Бу фақат теримнинг масаласи. Лекин асосий масала ҳосилнинг чўғида. Ҳосилнинг тағи кам бўлса, юз сўмдан берганинга ҳам ҳеч нарса ололмайсан. Бизда эса ҳосилдорлик баланд.

Пухта ўйланган режа албатта амалга ошар экан. Хўжалик аъзолари тўрт иш кунда — 25 мартда чигит экишни тугаллади.

— Айрим журналистлар бировларнинг оғзидан олиб, эрта эксанг эрта ҳосил оласан, деб ёзишаверади, — деди яна бир сафар Иброҳим ака. — Йўқ, эрта экиш эмас, ўз вақтида экиш керак. Шундай қилинганки, харажатингиз жуда кам, ҳосилингиз кафолатланган бўлсин. Агар чигит ўзи униб чиқмаса, уни сугориб кўкартириб олсангиз, сувчининг меҳнати, эгат олиш ва культивация ишлатилган ёқилғи-мойлаш материалларининг харажати ҳам оқибатда деҳқоннинг чўнтагидан кетади. Буни ҳам бугунги раҳбар албатта ҳисобга олиши даркор.

Иброҳим ака билан қурғоқчилик оқибатларини бартараф қилиш йўллари ҳақида ҳам анча суҳбат-

лашдик. Унинг гап сўзларидан иллаганим шу бўлдики, оқилона меҳнат қилинса, қурғоқчиликка ҳам чора топса бўларкан. Масалан, ўтган йили хўжалик пахтазорларида ҳар юз-юз эллик метрдан ўқариқ олинибди. Натижада, илгарилари икки-уч кун сув олган майдонларни бир кундаёқ сугориб улгуришган. Ғўзаларнинг чанқаб қолишига йўл қўйилмаган. Сифатли культивация ўтказилишига алоҳида эътибор қаратилган. Тунроқнинг майинлиги сувнинг тез бугланиб кетишининг олдини олиб, айни вақтда ғўзаларнинг баравж ривожланишига туртки бўлган.

— Ўқариқларни кўпайтирамиз, деганда сувчиларнинг озлиги билинди, — деб ўтган йил тажрибасини эслади Иброҳим ака. — Бу ишга дуч келган одамни қўёлмайсан-ку, ахир. Тажрибали чолларга далага чиқинг, дейиш қийин. Шунда қувлигим тутди. Саҳар чоғи, чоллар бомдод номози учун масжидга ўтадиган йўл бўйида, кўринадиганроқ жойда шопирим билан далага сув қуйишни бошладик. Ҳорманг, деб ўтаётганлар билан обдон сўрашаман, элнинг ризқи чанқаган, четда қараб турсам бўлмас, деб ўзим кетмон олдим, дея тушунтираман. Кун чошгоҳга айлангунча сув тарадим. Кейин идорага келсам, саксонга кирган чоллар ҳам сувга қўйинг, деб сўрашапти деган хабарни етказишди. Шундай қилиб, етишмай турган тажрибали сувчиларни икки соатда топганман.

— Ўтган йили экишни 1 апрелда тугатган эдик, — дейди Иброҳим ака дала айланиб юрганимизда икки қулоқ бўлиб қолган ниҳолларни текшириб кўрар экан. — Бу йил бир ҳафта олдиндамиз. Ёз одатдагидан иссиқроқ келиши кутилмоқда. Шуларни ҳисоб-китоб қилиб кўрсак, Мустақиллигимизнинг ўн йиллигига муносиб совга билан боришимиз

мумкин экан: насиб этса, 31 август куни пахта тай-ёрлаш бўйича давлат буюртмасини бажардик, деб бутун Ўзбекистонга жар соламиз. Нима дейсиз, ўшанда ортиқчароқ мақтаниб қўйсак, бизни нокам-тарликда айблашмас?!

— Мен 1983 йили шу хўжаликка раис бўлиб сайланганман. Сайланишимнинг тарихи узун. Кейинроқ бафуржа гапириб бераман, — деб гурунг берди Иброҳим ака кечқурун. — Ўшанда хўжалик ўтириб қолган эди. Давлатдан олти миллион сўмдан ошиқ қарзи бор. Бу пулнинг ўша даврлар учун қанча катта маблағ бўлганини ўзингиз тушунасиз. Қарздор хўжалик аъзоларига тузук-қуруқ ойлик ҳам беролмайди. Шу боис одамларнинг ишдан кўнгли совиган. Қўл учида меҳнат қилингандан кейин даромад ҳам шунга яраша.

Бир неча кун эмас, ҳафталаб хўжаликнинг ҳисобкитобини ўргандим. Ва тушундимки, одамларимиз умуман ёмон меҳнат қилишмас экан. Лекин вилт деган бир бало касаллик гўзанинг авж олишига қўймайди, ҳосил кам. Пахтанинг харид нархи пастлиги туфайли қилган меҳнатинг фойда ўрнига зиён келтиради. Табиийки, вилтга чора топиш ҳам, пахтанинг харид нарҳини ошириш ҳам менинг қўлимдан келмайди. Демак тадбир топиш керак.

Биласиз, ингичка толали пахтанинг ҳосили мўлроқ, толасининг харид нархи ҳам баланд. Энг муҳими, у вилтга деярли чалинмайди. Шу боис далаларимизга ингичка толали пахта экамиз, дедим. Шунда менинг устимдан кулувчилар ҳам бўлди. Денов шимолий зона бўлса, бу ерда ипак пахта экаман, дейиш гирт аҳмоқчиликдан бошқа нарса эмас, деган гап-сўзларни кўп эшитдим. Бу каби ҳақоратомуз сўзларга тишимни тишимга қўйиб чидадим. Туманга чопдим, вилоятга чопдим, ипак пахта экиш-

га рухсат олдим. Эқдик ҳам. Энди денг, ёз келиб, гўзанинг буй-бастига қараб бир қувонсам, кўсаклар сонига қараб яна бир қувонаман.

Томошанинг каттаси шундан кейин бошланди. Ёз тугаяпти ҳамки, бу қургур инак пахта очилай демайди. Сентябрь ҳам келди. Бошқалар теримга тушиб кетди. Бизда эса энди бир-иккита кўсак очилган. Шохларда шигил кўсак, лекин очилмаса, тагига олов ёқасанми?!

Йиғлагудай бўламан. Аъзоларимнинг ҳам руҳи тушиб кетган. Раиснинг ўзбилармонлиги бошимизга бало бўлди, дегувчилар кўпайди. Район ёки вилоятда мажлис бўлса, бизнинг хўжалигимиз танқид қилинади. Октябр ойи ўтди ҳамки, режанинг йигирма беш фоизи уддаланмаган.

Лекин ўша йили табиат тантилиқ қилди. Сентябрь буйи кунлар ёздагидай иссиқ бўлиб турди. Октябрда ҳам салқин тушиши кечикди. Ниҳоят муддати етгач, пахта бирам қийгос очилди, денг. Кўриб, кўзинг қувнайди. Ҳамма жойда биринчи терим тугаган, кундалиқ ўсиш суръати тушиб кетган пайт. Биз эса кунига икки-уч фоиздан пахта топширамыз. Қўйингки, районда, вилоятда, республикада кундалиқ ўсиш бўйича биринчи бўлиб қолдик. Кечагина мени сўкишдан бўшамаган раҳбарлар энди оғзидан бол томиб мақтайди.

Йил якунларига кўра, хўжалигимиз саккиз миллион сўм соф фойда олди. Олти миллионлик қарздан қутулиб, бирданига миллионер хўжалиқ бўлдик-қолдик. Оддий колхозчилар ишлаган бир сўм пулига қўшимча уч-тўрт сўмдан мукофот пули олишди.

Эндиликда деҳқон ўзининг нималарга қодир эканлигини кўрсатиши учун барча шароит мавжуд. Лекин иш билиш билан бирга тадбиркор бўлиш ҳам лозим. Ўтган йили Денов райони бўйича қишлоқ

хўжалигидан кўрилган соф фойда олтмиш миллион сўмни ташкил қилди. Шунинг эллик миллиони бизнинг хўжалигимизда, яна ўн миллиони эса қўшни "Ҳазорбоғ" хўжалигида. Қолган хўжаликлар йилни зарар билан яқунлади. Нега биз фойда кўряпмиз, бошқалар эса зарар?

Бунинг бир қанча оддий сабабларини кўпчилик билади. Биринчиси, ҳосилни кам олиб, давлат буюртмасини бажара олмасликдан. Чунки ҳосил кўп ёки камлигидан қатъи назар, далага деярли бир хил меҳнат, сарф-ҳражат қилинади. Ҳосил кам бўлса, табиийки, олган даромадинг харажатга чиқиб кетади, йил охирида қуруқ чўнтак билан қолаверасан. Давлат буюртмасидан ошиқча ҳосил топширган хўжаликнинг даромади эса ўз-ўзидан ошиб кетади. Тола пули, чигит пули дегандай, газнага оқиб келаверади.

Иккинчиси, харажатларни қисқартира билмаслик. Айрим хўжаликларнинг раҳбарлари дўл ёки жала уриб кетса нима қиламиз, деган ҳадик билан кеч экади, аввал айтганимдай, кейин суғориб чигитни кўкартиради. Харажат кўпайяптими? Кўпайяпти! Сичқон сигмас инига, галвир боғлар думига, дегандай идорадаги бекорчиларнинг сонини ошириб юборади. Ёқилги, ўгит чапга кетиб қолади ёки беҳуда соврилади. Оддий мисол, хўжаликда пул йўқ, деб тракторларга аккумулятор олмайди, кейин трактор ҳайдовчи тушликка чиққанида ҳам трактор тариллаб тураверади. Ҳисоблаб кўрсангиз, ортиқча ёқилган солярканинг пулига битта эмас, бир нечта аккумулятор олиш мумкин эканлигини кўрасиз. Тракторга тўртта чироқ олиб ўрнатишмайди, яъни қош қорайиши билан иш тўхтайдди, ҳолбуки баҳорнинг, кузнинг ҳар бир очиқ, ёриқ куни ганимат.

Сизга бир ҳаётий мисол айтай: чўнтагингизда ўн минг сўм пулингиз бўлса-ю, яқин ўртада бошқа келадиган даромадингиз бўлмаса, шу пулни расамади билан ишлатасиз, етади. Юз минг сўм пулингиз бўлса-чи? Етади-ку, дея беаёв сарфлайсиз, лекин оқибатда бу пул ҳеч нарсага етмай қолганини кўрасиз. Кейин пулнинг қадри йўқ узи, деб нолийсиз. Катта хўжаликда ҳам асли шу. Ҳисоб-китоб қаттиқ бўлса, фойда оласиз. Тийин сўмни тежайди. Бир сўм етади — ўн сўм кетади.

Бизда ички хўжалик ҳисоби ўта қаттиқ йўлга қўйилган. Жамики ер майдони пудратчиларга бўлиб берилган. Улар ўзининг ишини билиб қилаверади. Хўжалик бошқаруви билан алоқани эса бош пудратчи, яъни бригадир ҳал қилади. Биронта пудратчи менинг шундай тапшвишим бор, деб идорага келмайди. Ҳар бир пудратчининг қўлида чек дафтарчаси бор. У берилган ўғитни четга бериб юбормайди. Чунки билади — ўғит кам берилса, ҳосил кам бўлса, охирида оладиган пули кам бўлади. Тракторчига қанча ерни ҳайдаган ёки культивация қилган бўлса, фақат шунинг ҳақини ёзиб беради, фақат шу ишга кетган соляркага пул тўлайди. Демак, тракторчи бебилиска солярка йўқлигидан қўшнисиникида бўлаётган тўйга ҳам трактор миниб боришни бас қилади.

Мен ўзим "Тико" машинасида юраман. Айримлар кулади-ей, қаҳрамон, энг бой хўжаликнинг раиси бўлиб битта "Нексия" ололмайсизми, деб. Йўқ, дейман, битта эмас ўнта "Нексия" олсак ҳам пулимиз етади. Лекин хўжаликнинг бензинини ортиқча исроф қилишнинг нима кераги бор. "Тико" жонивор бензинни жуда оз ейди, ҳарна, тежаганимиз маъқул.

Гапнинг каттасини энди айтай. Фақат тежаш билан хўжалик бой бўлиб қолмайди. Катта пул келадиган ишларни қилиш керак.

Биласиз, мамлакатимизда галла экиш кўпайганидан кейин уруғлик муаммо бўлиб қолди. Ҳасад эмас, ҳавас дейлик, лекин андижонликларнинг уруғлик галла етиштиришдан катта фойда олаётгани бор гап. Сурхондарёга уруғликни Андижондан ташиб келтириш мумкин, аммо йўл харажати-чи! Қолаверса, нисбатан салқинроқ Андижонга мос уруғлар иссиқ Сурхондарёга ҳар доим ҳам тўғри келавермайди. Уриниб-суришиб, хўжалигимиз ҳудудида 1997 йили Андижон дон ва дуккакли экинлар илмий текшириш институтининг Сурхондарё вилоят филиалини очдик. Ҳозир ўзим шу филиалга директорлик ҳам қиляпман. Кейин галла ва пахта навларини синаш участкаси ташкил этдик. Хўжаликни эса галла ва пахта уруғчилигига ихтисослаштирдик. Биргина шунинг орқасидан хўжалигимиз галладан олаётган даромад кескин кўпайди. Ўзимиз энг яхши уруғни экканимиз учун олинадиган ҳосил ҳам кафолатланган. Вилоятнинг аксар хўжаликлари ҳозир бизда етиштирилган истиқболли навларни эсмоқда. Пахта уруғчилигидан келаётган даромадимиз яхши бўлаяпти.

Хўжаликнинг ўз валюта ҳисоб рақами, унда бир юз йигирма беш минг АҚШ доллари бор. Айни вақтда у ишляпти ҳам. Шу валютага районлаштирилдиган бугдой ва арпа навларини Россиядан ўзим олиб келдим. Краснодар ва Оренбургдаги галлачилик институтларига бориб, истиқболли, бизда районлаштириш мумкин бўлган қирққа яқин навларни танладим. Янги навларни синаш ва иқлимлаштириш ишларини энг олий даражада ташкил этдик. Натижада, айни биз боп навлар пайдо бўлди. Унинг бир қисми хўжалик далаларида экилиб, кейин уруғлик сифатида сотилаётган ва бундан яхшигина даромад ишланаётган бўлса, айни вақтда районлаштирилган

янги навлар яратиш, уларнинг агротехникаси устида ҳам жиддий иш олиб борилмоқда. Яқин бир-икки йилдан кейин суперэлита ва элита уруғларини ўзимизда тайёрлай бошлаймиз. Бу аввало, вилоятимизга четдан уруглик олиб келишга деярли бутунлай барҳам берилади, дегани. Қолаверса, суперэлита ва элита нав уругликлар жуда қимматга (суперэлита товар бугдойдан уч барабар, элита икки барабар, 1-репродукция эса эллик фоиз қимматга) сотилади.

Валютамыздан ўрни келганда жуда яхши фойдаланиб қолаётганимизни ҳам айтмасам бўлмайди. Узоқ йили Россиядан валютага қувур олиб келдик. Газлаштирилмаган, ичимлик сув бормаган хонадон қишлоғимизда қолмади, ҳисоби. Ён атрофимиздаги хўжаликлар ҳам фойдаланиб қолишди. Биз эса икки баробар фойда кўрдик.

Бошқалар шундай ишларни қилолмасмиди? Қилоларди, лекин уларга озгина ҳафсала етишмаган. Албатта, ҳамма уруглик тайёрламайди, лекин фойда олишнинг бошқа йўллари ҳам кўп. Ишнинг ўзини эмас, кўзини билиш, деганда мен шуни тушунаман. Тадбир билан иш қилган одамнинг меҳнати маҳсулини биров ўзлаштириб кетолмайди.

Кечки гурунгларимиздан бири Иброҳим аканинг ёшлик чоғларига тақалди.

— Мактабни битиргач, фермада ҳисобчи бўлиб ишлаб юриб, армияга кетдим. Отам қишлоғимизнинг энг катта темирчи устаси бўлган. Шунгами, темирчиликка ҳавасим бор эди. Хизматдан қайтгач, отамнинг касбини олишга қарор қилдим. Колхознинг темирчиси ёнида иш бошладим. У пайтлар колхозда икки юз элликдан зиёд от бўлиб, темирчининг

асосий вақти шуларни тақалашга сарф бўларди. Мен ҳам қўлимга болга олиб, сандон ёнига келгач, ишни дастлаб тақа ясашдан бошладим. Биринчи ясаган тақамни отам шундай мақтадики, ўзимда йўқ суюниб кетибман. Кейин, орадан анча вақт ўтиб, темирчиликнинг ҳадисини обдон олгач, билсам, ўша тақам бир пулга қиммат экан. Уни биронта отга қоқиб бўлмас экан.

Лекин шу сабоқ бир умрга ёдимда қолди. Ҳавасни сўндирмаслик керак экан. Тажрибали одамнинг хатосини танқид билан тўғрилаш мумкин, лекин энди иш бошлаган кишини танқид қилмаслик керак, аксинча, кўнглини кўтариш лозим. Кейин хатосини ўзи тушуниб олаверади. Билсангиз шу одам кейинчалик сиздан миннатдор ҳам бўлади. Уйлайдики, бу киши мени авайлар экан, мендан умиди бор экан, энди шу ишончни оқлашим керак.

Иброҳим ака отни тақалаш чогида нималарга эътибор қилиш зарурлигини, хусусан, ҳар бир отга алоҳида тақа лозимлигини эринмай тушунтириб турган налла мен кундузги воқеани эсладим.

Раиснинг хонасига аввал бош агроном кириб, фалон бригадир энди ишламоқчи эмаслигини, шу боис уни тезроқ алмаштириш лозимлигини айтди. Улар ўтган йили хўжаликнинг энг четдаги ўн гектарлик даласига пахта экишган экан, қўшни хўжалик аъзолари териб кетгани боис, режа зўрға бажарилган, бригада аъзолари уялиб қолган. Шунга бу йил ўша далага пахта экмайман дебди. Экасан, дейишса, унда бригадирликни олинг, деб зарда билан даладан кетиб қолибди. Майли, деди, Иброҳим ака, ҳозирча ҳисобчининг ўзи бригадирлик қилиб турсин.

Пешиндан кейин эса бригада аъзоларининг бир нечтаси идорага келди. Улар ҳам шу далага нахта экмайлик, қўшнилар териб кетади, қачонгача улар

билан урушиб юрамиз, буёқда центнер кам чиқиб, бошқалардан орта судралиб қоляпмиз, дейишди.

... Иброҳим ака икки йилча темирчилик қилгач, тўғри Самарқанддаги раислар тайёрлайдиган уч йиллик курсга ўқишга кетди. Уни аъло баҳоларга битириб келгач, бригадирлик қила бошлади. Ёш, тутган жойидан кесадиган бригадир билан раис ўртасида тез-тез ихтилоф чиқиб турди. Чунки хўжаликнинг ўша пайтдаги раиси Қурбон ака ҳам бир сўзли, айтган жойидан кесадиган киши эди. Лекин йил якунида режани ошиги билан бажаргани учун раис Иброҳим акани қаттиқ қўллади.

Йил якунларига багишланган ҳисобот мажлиси олдидан раис билан ёш бригадир ўртасида суҳбат бўлди.

— Сени бош агроном қилмоқчиман, — деди Қурбон раис салмоқлаб. — Одамнинг гапини олишинг қийин-у, лекин ўзинг ҳам ишлайсан, бошқаларни ишлатишни ҳам биласан. Буям, асли, фазилат. Агар қаттиқ урушиб қолсак, колхозни гуллашиб юборимиз мумкин.

— Агар менга ишлашга шароит берсангиз, ҳеч қачон урушиб қолмаймиз, — деди Иброҳим ака. — Шартим шуки, ернинг, техниканинг, ўғитнинг, сувнинг ихтиёрини менга берасиз. Бригадирларга топшириқни ҳам ўзим бераман.

— Иддаонг баланд-ку! — деди Қурбон раис. — Мен нима қиламан. Пашша қўриб ўтираманми?

— Сиз мени одамларнинг тапшишидан халос қиласиз, хўжалик ишлари менда, бошқа ҳамма нарсанинг ихтиёри сизда бўлади...

Иброҳим ака ўша кунларни эслар экан, ҳозир кулади. Дейдики, ҳамма ишни ўзим елкамга ортоқлаб олибман. Тонг саҳардан қоронги шомгача даладан бери келмайман, қайси далага ўғит, қайси-

нисига культивация керак, қай бирини тезроқ чопиқдан чиқариш лозим шунинг ташвиши билан югуриб юраман. Лекин чарчаганимни билмайман. Раисга айтаманки, бригадирга топшириқ берманг, уша топшириқни менга беринг, ўзим бригадга етказаман деб. Раиснинг бирон бригадга иш буюрганини кўрсам, рашким келиб қолади. Бир кун ўзи ҳам айтдики, бошида сени тушунмаган эканман, лекин охири сенга ҳам, менга ҳам, колхозга ҳам яхши бўлади, деб.

Уша тажриба — хўжаликда ҳокимиятни бўлиш тамойили ҳозир ҳам амалда. Иброҳим ака ҳозир ҳам бригадирга бевосита топшириқ бермайди. Бош агрономга, инженерга ёки бошқа муовинларига айтади, улар бригадирга етказди. Хўжаликнинг бош мутахассислари ўзининг соҳасига тўлиқ жавоб беради. Мабодо улар бирон ишни нотўғри қилган бўлса ҳам, кўпчиликнинг олдида буни юзига солмайди, идорага чақириб, ҳоли айтадики, раҳбарнинг ҳам обрўси тушмайди, хато ҳам ўнгланади.

Шундан кейин Иброҳим ака бир неча вақт вилоятнинг бош агрономи бўлиб ишлади. Деҳқончилик илмини ўшанда вилоятнинг энг илгор деҳқонлари билан сўзлашиб ўрганди. Тажрибали раҳбарлар билан мулоқотларда эса одамларни бошқаришни, ташкилотчиликни ўрганди.

Иброҳим аканинг раҳбарлик иқтидорини хўжаликнинг бугунги салоҳияти ҳам кўрсатиб турибди. Ҳозир хўжалик ҳудудида 12 та қишлоқ, 2600 дан зиёд хўжалик мавжуд. 15 мингдан зиёд аҳолининг турмуши бевосита ширкат фаолияти билан боглиқ.

Иброҳим ака хўжаликда раис бўлгач, хўжалик ҳудуди тўла газлаштирилди, ичимлик суви билан таъминланди. Хўжалик ёрдами билан ташкил этилган зардўзлик фабрикасида юздан зиёд хотин-қиз-

лар меҳнат қилмоқда. Бичиш-тикиш цехи мавжуд. Оҳак пишириш ва гишт тайёрлаш заводлари бор. Дурадгорлик, темирчилик, этикдўзлик, сартарошлик устахоналари, ошхона ва нонвойхоналар мунтазам ишлаб турибди. 5 та ўрта мактаб, 3 та болалар боғчаси, 2 та амбулатория, 10 та медицина шахобчаси, бир нечта стадион ва спорт майдончалари аҳоли хизматида. Яқинда эса хўжалик ҳудудида қишлоқ хўжалиги мутахассислари коллежи қурилиши бошланди.

— Бошлиқ билан йўлбошчининг ўртасидаги фарқ нимада, деб ўйлайсиз, — деб сўради суҳбатларимизнинг бирида хаёлланиб турган Иброҳим ака. Кейин ўзи жавоб қайтарди. — Бошлиқ олдинда боради, одамлар унга эргашиши ёки эргашмаслиги мумкин. Йўлбошчи эса йўл кўрсатади, агар тўғри йўлни кўрсатсангиз, одамлар албатта сиз кўрсатган йўлдан барадилар. Одамлар кўрсатилган йўлдан бораётган пайтда эса йўлбошчи янги йўлларни ахтараётган бўлади. Президентимиз айтадилар-ку, ишлаётган одамларга халақит берманг, деб. Мен Президентимиз кўрсатган шу тўғри йўлдан бораётганим учун ҳам адашмаётганимни ҳис қилянман.

Кўнлар мени қаҳрамон бўлгани учун қўли узун, ҳамма ишни обрўнинг кучи билан қилади, дейишди. Обрўнинг, нуфузнинг кучи кўп ёрдам беради, буни яширмайман. Лекин, биродарлар, аввал ўша обрўни ишлаб топиш керак, ўша нуфузга эга бўлмоқ лозим. Агар мен саҳар соат бешда идорага келиб, кечқурун 9-10 гача ишласам, деҳқончилигу чорвачилигу бошқарувнинг муаммоларига бошим билан шўнгиб, тўғри жавобни тополмасам, биласизки, хўжаликдан барака қочади, пахта ва ғалла режалари ўлда-жўлда қолиб кетади. Ишим яхши бўлмаса, бугун салом бериб турганларнинг ярми эртага бури-

либ кетади. Билиб қўйинг, ёниб-куйиб ишлаётган одамнинг ёнига биров яқинлашолмайди. Шундай қўлини чўзса, қўли куяди, яқинлашса — юзи. Барқ уриб, яшнаб турган одамнинг ёнига унча-мунча одам яқинлашишга қўрқади. Лекин ёнаётган одам атрофдагиларнинг йўлини ҳам ёритиб турган бўлади. Муҳими шу.

МАТЕМАТИКАНИНГ ШОИРАСИ ЕКИ ҲУҚАНДИ ЛАТИФНИНГ ОПОЙИСИ

1991 йилнинг эрта баҳори. Манзураҳон аёзли кунларни хушламайди. Одамлар кўп азият чекишганигами, бу фаслни "қора қиш" деб атайди. Назарида ҳаво илигани сари одамларнинг ҳам чеҳралари очилиб, орзулари қанотланади. Шундай кунларда Қўқондаги 10-урта мактабда йигилиш бўлди. Манзураҳонни олий тоифага тавсия этишди. Ҳеч кутмаган эди. Ростини, бунақа тоифалар хаёлига келмаган эди.

— Раҳмат, — деди у ҳаяжонланиб. — Бироқ, аини шу кунларда олий тоифага муносиб бўлиб ишлай олармиканман? Негаки, онам қаттиқ бетоб. Хаёлим кўпроқ уша кишида бўлиб қоляпти.

— Камтарлигингиз қолмади-да, опой, — деди мактаб директори Равшанжон Муҳамедов. — Ахир сиз бир умр олий тоифали ўқитувчи даражасида ишлаб келдингиз-ку! Бугун сизни бутун республика танийди.

Ҳамкасбларининг сўзлари бетоб онасига термулиб, илҳақ бўлган кўнглини кўтарди. "Демак, қандай ишлаётганингни атрофингдагилар билишаркан", — дея кучига куч қўшилди. Манзураҳон бир умр пийёда қатнаган шаҳарга туташ катта йўл бўйидан уйига ошиқди. Онажониси эшикка кўз тикиб ётгандир. Бетоблик ёмон экан. Бола боқаман, деб бир умр тикув машинасига ёпишди. Агар онаси ўқиганида борми, олима бўларди. Ахир унинг ўзи ҳам газаллар

уқишни, китоб, журналларга муккасидан кетишни, почтачини орзиқиб кутишни онасидан ўрганди-ку!

— Манзураҳон, манови пулга "Шарқ юлдузи", "Саодат"га ёзилиб қўйгин. Газеталарга ҳам ёздир, — дея доим тайинларди онаси. Эсини танибдики, шу аҳвол. Почтачи келгандан кейин газетами, журналми, уларни бир варақлаб, хумордан чиқиб, шундан кейингина машинасини гириллатишга тушади. Математикани бўлса, Манзураҳон кулимсиради, сувдай биладилар.

Мактабда ўқиганида, масала ечишга қийналса, онасининг ёнига чопарди. Бирпасда ечиб берса, Манзураҳоннинг кулчадай юзлари ёришиб, катта-катта кўзлари чарақлаб кетарди. Шеър ўқиб қолса борми, кўзларидан ёш чиқариб юборади.

Онаси ўқимишли одамларнинг фарзанди. Бобоси Нуъмонжон махсум Муқимийга хаттотликда устоз бўлган Муҳаммад Юсуф Қилқаламнинг угли эди. Нуъмонжон махсум "Махжур" тахаллуси билан ғазаллар ёзган. У киши нафис санъати билан кўчирган қўлёзмалар Қўқон адабиёт музейида сақланади. Бобоси Манзураҳонни ниҳоятда ардоқларди.

Манзураҳон уйига ҳам кирмай, онасининг ёнига шопди. Саодатхон опа кичкинагина уйининг деразаси ёнида илиётган кунларга умидвор термулиб ётарди. Манзураҳон онасининг ёнига чўккалади. Мактабдаги хушxabарни етказди.

—Илойим, болажоним, юзинг ёруг бўлсин. Бир умр кечалари деразангга тикилиб ўтдим. Қачон қарасам, чирогинг ёниқ. Кечаси иккида ҳам, учда ҳам учмайди. Гоҳо дафтарларингга мук тушиб, дарс тайёрлаган жойингга тонглар оттиргансан. Роҳатларини кўргин энди, — Саодатхон опа мижжалари намланиб, дуо қилди.

Йуқчилик ёмон экан. Манзураҳондан бошқаларини ўқитишолмади. Бешта боласининг ичида бир қизи аҳдидан қайтмайдиганлардан экан.

— Фақат математика ўқитувчиси бўламан! — Манзураҳоннинг гапи битта эди.

Мактабни 1965 йили битирганида, Қўқон Давлат педагогика институтида математика факультети йуқ эди. 1966 йили институтда математика факультети очилганини эшитиб, Манзураҳон осмонга учаётгандек қувониб кетди. Ҳужжатларини биринчи бўлиб топширди. Ўша бир рақамли тилхат ҳамон сақланади. Кириш имтиҳонларида энг юқори балл тўплаб, мандатда исми-шарифи ҳам биринчи чақирилди.

— Ҳамиша биринчи бўлиб, олдинда юргин, болам. Ҳалол ишлаб, ҳалол единг. Болаларингни ҳалоллик билан катта қилдинг. Албатта, бунинг бу дунёда ҳам, у дунёда ҳам ажри бўлади.

Манзураҳон онасининг сочларини силаб, кулимсираб қараса ҳам, кўнглидан уйлар ўтди. Ўғли Раҳимжон тезроқ катта бўлиб, қўлидан иш келса, ажабмас, шифери йуқ икки хонали уйининг томини янгилаб олишса. Ахир, қишда чакка ўтишни бошласа, неча жойга идиш қўяди. Бир умр музлатгич олишга маошлари етинқирамади. Ҳали келин олиши керак. Болалар кичкиналигида ота-она ҳам болалардай эркаланиб юрарканми... Олдин ҳеч нарсани уйламасди. Маошдан маошга етказолмай қолса, онасидан олиб турарди. Ҳеч ким билмасди. Болалар катта бўлиб, буй чўзса, қуда-анда бўлай деганда, одам ўз турмушига, кам-кертikka астойдилроқ назар соларкан.

Манзураҳон онасининг ёнидан бир "ров" уйдан хабар олиш, турмуш ўртоғи Баҳромжон ака қайтишига у ёқ-бу ёққа қараш ниятида ўз ҳовлисига ўтди.

Дадаси Абдуллажон ака раҳматли бир умр ишчи бўлиб ўтган. Қўқон механика заводида ишлаган. Мана шу ҳовли сотиладиган бўлганда, Манзураҳонга илинишди.

— Болаларингдан бохабар бўлиб турамиз. Сен мактабингни, китобларингни яхши кўрасан. Сенга қолса, ҳар куни тўғарак ўтказасан. Болаларингдан кўнглимиз тинч бўлади,— дейишди.

Турмуш ўртоғи ҳам рози бўлди. 1975 йилда Дегрез маҳалласидаги, Қўқон—Фарғона йули бўйидаги муъжазгина ҳовли уларга насиб қилди. Манзураҳон кечгача мактабда қолса ҳам, уйдан кўнгли тинч.

Бемалол ишлаши учун унга шароит яратган, фарзандларига доим кўз-қулоқ бўлган, нонуштасига нималардир ҳозирлаб:

— Болам-ей, иш-иш деб чақилиб қолмагин. Кечаси билан чирогинг ёниб чиқди. Китоб, дафтарларга ёнишганинг қолиб, ўқувчиларингга кийим-кечак тикканингга нима борикин-а. Ишингни доим ўзинг кўпайтириб юрасан, болам. Манови маставани иссиққина ичиб олгин. Ишлаган одамга куч керак, болам, — дея саҳар тонгдан йўқлагувчи онаси эдику! Манзураҳоннинг ўпкаси тўлди. — Онажоним, нима бўлса ҳам бахтимга омон бўлинг. Ётсангиз ҳам, "Манзураҳон болам" деган овозингизни эшитиб турсам бўлди.

Манзураҳон эртанги дарсларга ҳозирлик кўриш учун қадрдон дафтарларини, рақамларга тўла китобларини олдига ёзаркан, улар кўзига минг йиллик қадрдондек азиз кўринди. Бор куч-гайрати жўшиб, вужудидан тошаётганга ўхшади. Хаёлидан яна ҳам-касбларининг сўзлари ўтди:

— Математика фанини саҳнага олиб чиқиб қўйдингиз. Математикани шеърга айлантириб, болаларимиз учун энг қизиқарли фан қилиб қўй-

дишгиз. Математикадан ўқувчиларнинг республика олимпиадаси 1980 йили бекорга бизнинг мактабда утгани йўқ. Сиз туфайли, сизнинг меҳнатингиз туфайли келишди. — Математикани мана, қанақа ўқитси бўларкан-а, — деб ҳайратланиб кетишди. Ушанда академик Восил Қобулов мактабимизга келдилар-а. Академигимиз ҳам меҳнатингизга таъзим қилиб, раҳмат айтиб кетдилар-ку!

Тўғри, Манзурахон ўқитувчи сифатида ўзига ишонади. Шу касби билан, шу касбининг гурури билан кўкси тоғдай юради. Энг оддий кўйлақда ҳам ўзини бахтли сезади. Дарс соатларининг ҳар бир лаҳзасида муҳаббат билан яшади. Муҳаббат билан математика оламига кириб борди ва бу оламни муҳаббат билан ўқувчиларга берди. Ўқувчилари:

— Опой, тўгарагимиз ҳар куни бўлсин, — деб орқасидан эргашиб юришса, болалар қалбига экаётган уруғлари унаётганини кўрди.

Математика — энг қийин фан, дегувчилар кўп-ку!

— Йўқ! Математика — энг қизиқарли, энг гўзал, одамни зеркишдан асрайдиган, яшашнинг имкониятларини топиб берадиган, ҳар бир инсон учун зарур фан! Ақлни чархлайдиган, ўстирадиган фан!

Манзурахоннинг ўқувчилари учун бу фан ана шундай гаройиб дунёга айланди.

...Ҳар бир эзгуликнинг, кашфийётнинг ўз илди-зи, куртаги бўлади. У ҳеч қачон осмондан тушиб қолмайди. Агар... ушанда... талабалик йилларида амалиётни 3-мактабда утказишмаганида, устоз Саминжон Йўлдошевнинг дарсларини, тўгараklarини кузатмаганида, ажойиб кечалар тайёрлашмаганида, ким билсин, қандай ўқитувчи бўларди?! Фақат дарсликка ёпишган, бир қолипдан чиқмаган ўқитувчи бўлиб қолиши ҳам мумкин эди-ку!

— Раҳмат, устоз Саминжон Йўлдошев! Энди билсам, изланишларимнинг илк сўқмоқлари Сиз туфайли очилган экан. Ахир Сиз-ку рус тилидаги "Фигуралар анжумани" китобини қаердандир топиб, уни узбекчага таржима қилган. Математика кечасида кўрсамки, фигуралар сўзлаяпти. Шеър айтишяпти. Юрагимга чўғ тушиб қолди. Ҳайратларимни талаба дўстларимга гапирдим.

— Келинглар, институтда ҳам шундай кеча тайёрлаймиз!

Дугонам Зироатхон кучимга куч қўшди. Устоз Саминжон Йўлдошевнинг ёнига чоқдим.

— Домла, ўша сценарийни бизга бериб туринг.

— Йўқ, — домла қатъий гапирди. — Бу сценарий ҳеч кимга берилмайди.

Манзураҳоннинг ҳаёлида эса фигуралар тинмай чарх урарди. Бу саҳна кўринишини ҳаммага кўрсатгиси, математикани тилга киргизгиси, устозларини, талаба дўстларини ҳайратга солгиси келарди.

— Ўзим ёзаман! — Манзураҳоннинг бир сўзлиги тутди.

У юрагидан отилган бу нидодан уйғониб кетгандек бўлди. Юраги алдамаган экан. Ўқувчилигида деворий газетага доим ҳажвий шеърлар ёзиб берарди. Болалиги ўтган, ўзи таълим олган Қўқондаги 5-ўрта мактаб ўқитувчилари ҳам зўр эди-да.

Она тили ва адабиёт ўқитувчиси Қундузхон Охунова дарс ўтганда, Манзураҳоннинг қўғирчоқдек жуссаси қанотланиб, вужуди яйраб кетарди. Ўқитувчиси фикрини шундай гўзал ва юракни чертадиган қилиб ифодалар эдики...

Манзураҳон Қундузхон Охуновага ўхшаш учун шеър ёдлаб, ўзидан қониқмас ва катта насрий асарларни ёдлашга тушарди. Бугунгача ҳаёлида ёлқинланиб, кўнглига нур, юксак руҳ бериб турган Аб-

дулла Қодирийнинг "Ўткан кунлар", Рашод Нури Гунтекиннинг "Чолиқуши" романларини ана шу ўқувчилик пайтида ёд олган. Чорак аср ўтаётган бўлса ҳам улар кечагидек хаёлида. Истаган саҳифасидан ёд айтиб бериши мумкин.

Бешинчи — саккизинчи синфда математикадан дарс берган Сорахон Ҳожиматова фақат қийин масалаларни ечишга ўргатарди. — Қийин ишда лаззат бор! — дерди такрор-такрор.

Кейин-кейин шу ўқитувчиси туфайли осон ишлар Манзураҳонга оддий ва ҳузурсиз бўлиб қолди.

Туққизинчи — ўн биринчи синфларда математикадан дарс берган ўқитувчиси Марямхон Ермиева:

— Манзура, эсингдан чиқмасин, сен математика ўқитувчиси бўлишинг шарт! Сенда шундай қобилият бор, — деб тез-тез айтиб турарди.

Инсон онгининг шаклланишида ўқитувчи биринчи ўринда тураркан. Устоз — отангдек улуг деб бе корга айтилмаган. Тарих ўқитувчилари Шоира Аҳмедовна Ҳакимовачи ... Тарихдан нимаики билса, шу ўқитувчисидан ўрганган.

Устозлар сузи, сабоги бамисли қалбга экилган уруг. Улар, албатта бир кун униб чиқади.

Ҳали талаба Манзура Мадалиева "Фигуралар анжумани"ни ёзишга киришаркан, ана шу устозларини эҳтиром билан эслагани рост.

Ўшанда, талабалиқда ёзган саҳна кўриниши катта шов-шув бўлди.

Бу математика кечасини институтдаги устозлари ҳам ҳаяжон билан кўришди. Институт раҳбарияти Манзураҳоннинг ота-онасига ташаккурнома йўллади. Ҳаёт йўлида илк раҳматнома, ростини айтганда, қаттиқ пешона тери билан сазовор бўлган раҳматнома ҳамон эъзоз билан сақланади.

Қуқондаги 10-урта мактабда иш бошлаган ёш муаллиманинг хаёлида математика тинмай ўз хусусиятлари ҳақида гапирар, теоремалар, қонуниятлар, фигуралар шеърга айланиб, юраги ичидан жаранглаб эшитиларди.

ПАРАЛЛЕЛ ЧИЗИҚЛАР

(Топишмоқли қўшиқ)

Биз қанақа чизиқмиз,
Қаранг, жуда қизиқмиз.
Иккаламиз иноқмиз,
Меҳнатсевар, қувноқмиз.

Текисликда турамиз,
Юрсак, бирга юрамиз.
Аммо, билгин икковлон,
Кесишмаймиз ҳеч қачон.

Биз кесишган он гўё,
Ўзгаради кенг дунё.
Тонинг, қандай чизиқмиз,
Қаранг, жуда қизиқмиз.

"Нуқтажон", "Айлана", "Учбурчак", "Пифагор теоремаси", "Шар", "Ҳазил тонишмоқлар", "Процент", "Қушув белгиси", "Айирув белгиси", "Ўқувчи ва даража суҳбати", "Квадрат тенглама" каби қатор шеърларни, "Билмасвой математика кечасида", "Нолжон ва Бирхон", "Баҳолар баҳси", "Кўпбурчаклар ташкилоти ва Аҳмад" саҳна кўринишларини ёзди. Ёш ўқитувчининг оламида математика бамисли ўқимишли бадий асарга, ҳузурланиб ган айтадиган шеърга айланди.

"Ал-Хоразмий — жаҳоннинг буюк математиги", "Пифагор ва унинг ажойиб тенгламаси" каби қатор математика кечаларини ўтказиш учун дастур ва қизиқарли кўринишлар яратилди. Изланиш, меҳнат, ижод билан Манзураҳон таниқли математика муаллимасига айланиб борди. Инсоннинг жамиятдаги меҳнати, айниқса, атрофингдаги одамлар тан олганда яна ҳам ҳузурли бўлар экан.

Манзураҳоннинг ҳаётида бугун худди шундай ҳолат юз берди. Ўша мактабдаги йигилишдан кейин, аниқроғи, бир-икки ой вақт ўтди. Бу фурсат Манзураҳоннинг анча эрта қувониб кетганини кўрсатди. Уни шаҳар халқ маорифдагилар олий тоифага муносиб кўришмаганини билди. Унга биринчи тоифа беришди. Бу ишларга унча парво қилмаётгандек бўлса ҳам, ич-ичидан нимадир ўртаётганини сизди. Унинг устига халқ маорифи бўлими мудирининг:

— Олий тоифа керак бўлса, бирор марта олдимга келарди, — деган гапини эшитди-ю, вужуди исёнга айланиб кетди.

Юқори идоранинг эшигини тортиб, ўзига марҳаматлар излайдиган ўқитувчининг хаёлида нималар бўлиши мумкин? У ўқитувчими? Тоифалар ўқитувчининг маҳоратига берилиши керак-ку! Аслида умр бўйи излангани рост! Ҳали кўнглида ўқувчиларга бермоқчи бўлган дунёси — хазинасининг мўллиги ҳам рост! Наҳотки, уни эшикларни тортқилаб, ўзига марҳаматлар сўрайдиганларга тенглаштирган бўлса! Унинг кимлигини, қанақа ўқитувчилигини мудир билмас экан! Инсон меҳнатининг озгина қадри бўлганида, озгина адолат, ҳақиқат бўлганида, бошқача бўларди...

Ўша куни дили хира бўлди. Соғлиги ёмонлашаётгани, боши тинмай зирқираётгани, дорилар таъсир

этмаётгани, онасининг бетоблиги... Ҳаммаси битта бўлди-ю, кўтаролмай қолди. Ишдан кетиш ҳақида ариза ёзди.

Аччиқ устида қилдими, алам устидами, севган касбини тарк этди. Сўз одамни ўлдиради, сўз одамни тирилтиради, деганлари рост. Ўйламай орқасидан айтилган сўз тош мисол кўнгил ойнасини чилчил қилди.

Бу воқеадан уч-тўрт ой ўтиб, онасини тупроққа берди. Айрилиқ ўтининг совиши қийин бўлди. Биринчи сентябрь, Манзураҳон учун ҳамиша ҳаяжонли ва севимли бўлиб қолган кунда она-Ўзбекистонимизнинг мустақил бўлгани ҳақидаги шодиёна ҳар бир хонадонга кириб борди.

Мустақиллик янги экилган ниҳолдай эди. Уни нарвариплаш, шамол, бўронлардан асраш зарур эди. Ҳақиқат, адолат, диёнат тарафида бўлганларнинг сўзи аччиқроқ бўлади. Улар меҳнатни қилади, вақти келганда, кесадиган ганни ҳам гапириб қўйишади. Бундай пайтда баъзи кимсаларнинг хашаклари очилиб қолиши мумкин.

Манзураҳон ҳам сўзи кескирлардан. Тугри гапни айтишдан чўчимайди. Ўрни келса, ҳақ гапни айтишдан тан тортмайдиган Манзураҳоннинг уйда ўтириши кимларгадир хуш ёқаётгандек эди. Математика кечаларини тайёрлашда иштирокчиларга кийимларни ҳамиша ўзи тиккан моҳир чевар Манзураҳон энди маҳалладошларининг корига яраб қолди, яъни тугилган чақалоқларга бешик либослари тикиб, ўзини овутди.

Мана, яна баҳор келяпти. Мустақилликнинг биринчи баҳори. Манзураҳоннинг назарида Ватан деб ёнган одам фидойига айланиб бормоқда. Шундай кунларнинг бирида кенжа қизи Дилфузахон мактабдан қайтиб, онасига илтимос қилди.

— Ая, ўқитувчимиз айтдилар, математикадан саҳна кўриниши ёзиб бераркансиз.

Манзураҳоннинг кўнгли тулиқди. "Хайрият. Ҳали кимларгадир керак эканман". Ўша куни алламаҳалгача ўтириб, "Билмасвой математика кечасида" саҳна кўринишини оппоқ қогозларга эринмай, ҳавас билан кўчирди ва эрталаб қизига тутқазди.

Бир-икки кун ўтиб, қизи ўпкalandи:

— Ая, ўқитувчимиз айтдиларки, Сиз уни қайсидир китобдан кўчириб берибсиз.

— Йўғ-е... уни ўзим ёзганман. Қўйсанг-чи, унақа ганни.

Манзураҳон ота-оналар мажлисига бориб, қизининг ўқитувчиси билан рўпара келди.

— Ҳалиги саҳна кўринишини ўзим ёзган эдим. Китобдан кўчирилган дебсиз, — Манзураҳон ҳайрон бўлгандек гапирди.

— Ҳозир ўша китобни Сизга кўрсатаман, — ўқитувчи югуриб кириб, қўлида муъжазгина, пушти муқовали китобчани кўтариб чиқди. Муаллиф — М. Мадалиева. "Саҳнада математика" китоби эди у.

— Вой, вой ... — Манзураҳон бир сандиқ тилла топса, шунча қувонмасди. У нима дейишни билмай шошиб кетди. Ёшани тўхтатолмасди. Китобчани аввал боласидек қайта-қайта маҳкам бағрига босди. Кейин ўпиб, юзларига суртди.

— Вой, чиқибди, чиқибди, — деди ниҳоят тили сўзга келиб.

— Нима чиқибди? — ҳайрон бўлиб сўради ўқитувчи.

— М. Мадалиева — мен, мен бўламан, — Манзураҳон ёш тўла кўзлари билан китобча устидаги муаллифнинг номига ишора қилди.

Бирдан... э, воҳ, Манзураҳон юксалиб кетгандек бўлди. Ҳа, ҳа, ўша уйқусиз тунлар ўз мевасини бе-

рибди. У қўлидаги китобчани эгасига қайтарди-ю, узи Қўқон китоб дўконига чопди. Назарида учиб кетди. Бор-йўғи уч дона китоб қолган экан. Дарров сотиб олди.

— М. Мадалиева — мен, мен бўламан, — тушунтирди сотувчига.

— Шунақа китоблардан кўпроқ ёзиб тулинг, опой. Талаб кетишди. Шундай тез сотилиб кетдики...

Манзураҳон китобларни бағрига босди-ю, ҳамма аламлари унут бўлди. Ўтган ойлари мобайнида халқ маорифи бўлимидагилар бир бор излашмаган бўлса ҳам, китобини кўтарганча, қувониб ўзи кириб борди. Ўша ерда "Ўқитувчи" нашриётида чон этилган китобининг келганига бир ой бўлганини, бу китоб ўзи ишлаган 10-мактабга ҳам юборилмаганини билди.

— Энди ишлайман! Энди мустақиллигимиз учун кучим борича хизмат қиламан, — унинг юраги шундай дея нидо қилди. Ўша кундан Манзура Мадалиева азиз ўқувчилари бағрига қайтди.

Ҳаёт — ажойиб. Унинг сир-саноати мўл. Эгилса ҳам синмас ҳақиқатлари бор. Негаки, ҳақиқат замирида билгувчи Ҳақ бор. Инсоннинг меҳнатлари рўёбга чиқиши учун, ортингдаги сен босган излар ҳаёт кўксига боқий бўлиб қолиши учун ҳам ҳаммаша яхши, шарофатли, ҳикматли инсонларнинг кўмаги зарурдир. Яхшилар йўли очмаса — яхшилик камолотга етмайди. Қайси эзгу иш элга насиб қилган бўлса, билингки, ўша жойда яхшиларнинг хайрли қўллари, ҳикматли сўзлари бор.

Манзураҳон ҳаёлидан ана шуларни ўтказиб, "Саҳнада математика" китобининг 1991 йил охирида ўн уч минг нусхада чон этилиб, 1992 йил бошидан бошлаб Ўзбекистонимиз мактаблари бўйлаб шу қадар тез тарқалиб кетиши ҳам ўз-ўзидан бўлмаганини эслаб кетди.

1981 йилда биринчи рағбатни Қўқон шаҳар халқ маорифи бўлими математика фани услубчиси Жамилахон опа Саодатова берди.

— Манзураҳон, вилоят малака ошириш институтидаги педагогик ўқишда қатнашасиз. Математик кечалар ўтказиш тажрибалари бўйича маъруза тайёрланг, — деди. Ана шу кундан бошлаб, Манзураҳоннинг сўқмоқлари катта йўлларга тутаниб кетди. Унинг вилоятдаги, республика педагогик ўқишлардаги муваффақиятидан хабар топган устози Ҳожиқул Мавлонқулов уни яна руҳлантирди. У Манзураҳонга институтда дарс берган. Иқтидорини яхши билади. Шунинг учун ҳам ишонч билан гапирди.

— Ана шу ишларингизни китоб қилинг, — деди у. — Математика фани ана шунақа қизиқарли китобларга эҳтиёжманд.

Яхши ният—ярим давлат экан. Манзураҳон китоб устида астойдил ишлади. Уни вилоятда қўллашди. Республика ўқитувчилар малакасини ошириш институти математика кафедраси мудир А.Акмалов ундаги ишончни янада мустаҳкамлади. Ижодий ишларини республика телевидениесига тавсия этди. Уларнинг иккитаси телевидение орқали намойиш қилинди. Манзура Мадалиева номи Ўзбекистоннинг математика ўқитувчилари учун таниқли ва қадрли бўлиб қолди. Самарқанддан, Андижондан, Намангандан кўплаб хатлар келди. Йўқлаб, излаб, саҳна кўринишларини сўровчилар кўпайди.

1989 йилда Акмалов домла Манзурага китобини "Ўқитувчи" нашриётига топшириб қўйганини, уларга учрашиш зарурлигини айтди.

— Э... келинг, келинг, ўзбекнинг Софья Ковалевскаяси, — Халқ таълими вазирлигида уни шундай дея қаршилашди.

Манзурахон уни бу қадар улуглашганидан қувониб, кўзлари ёшга тўлди. Салгина ҳаяжонга кўзлари ана шунақа ёшланишидан гоҳо хижолат бўлади. Кўнгил тубида булоқ бормикин-а?! Намунча тоша-вермаса. Ахир уни Софья Ковалевскаядай математик олимага қийёслашди-я. Ҳали кўп нарсалар ёзиши, изланиши керак. Кўн китоблар яратиши керак. Бу улуг эҳтиромларга муносиб бўлиш учун уриниш керак! "Саҳнада математика" китоби қалб уммонидан бир томчи, холос.

Биргина "Саҳнада математика" китобининг қатида ҳам унинг математикага бўлган муҳаббати бор. Бир умрлик ўқитувчилик касбининг ҳеч кимни-кига ўхшамаган сўқмоқлари, йўллари бор. Шу китоб қатида... меҳнатларини гоҳо кўзга илмаган баъзиларга чиройли жавоблари бор. Не-не устозларининг, ҳамкасб дўсту қадрдонларининг зарралаб-зарралаб қўшилган қалб чўглари бор.

Қани энди, ёзувчига айланиб қолса. Ҳеч қачон ўқитувчилик касбига хиёнат қилмаган фидойи инсонлар ҳақида ажойиб китоблар ёзган бўларди. Биргина ўзининг йўлида қанча одамлар чироқ бўлди. Шундай инсонлар ҳаётда, ҳар қандай замон ва даврда бўлишлари шарт ва зарур. Эътиқоди бутун, ҳалол, адолатли, касбига садоқатли инсонларсиз ҳаёт оғирлашиб кетади, нураб кетади. Шунинг учун ҳам улугларни элга кўрсатишдан, улар ҳақида ёзишдан чарчамаслигимиз керак.

Агар ёзувчи бўлганида... барча устозларини, кейин ўзи яхши билган ва тан олган ҳамкасбларини — математика ўқитувчилари, Қўқондаги 25-мактаб директори Зироатхон Содиқовани, фидойи математиклар — Муқаддасхон Расулова, Тўхтамуҳаммад Мирзалиевни, физика-математика лицейи ўқитувчиси Неъматжон Бойназаровни, Муяссархон Мама-

жонова, Ҳамидахон Маҳмудоваларни китоб қилиб ёзарди. Улар муҳтарам Президентимиз Ислом Абдуганиевич Каримов орзу қилган фидойи одамлардан. Замонамиз қаҳрамонлари улар. Ҳаётнинг чинор устунлари — ўшалар. Уларнинг қай бири ҳозир нафақада, қай бири ҳамон чарчашни билмай меҳнат қиляпти. Бироқ, улар ўз вақтида кўнгил бериб ишлашди. Болаларимизни оёққа тургазишди. Мустақиллигимизга хизмат қилаётган билимдон ёшларни ана ўшалар, уларга ўхшаганлар тарбияламоқда.

Манзурахоннинг хаёлида ҳамиша ана шундай ўйлар чарх урди. Ҳаётнинг огир юки кўпроқ устозлар елкасида бўлади. Унинг олами қай даражада бўлса, у камолотга етказган инсонлар ҳам ўша даражада бўлади. Манзурахоннинг назарида мустақилликнинг бу юкини устозлар оқлашга уринишяпти.

Манзурахон ўзи ўқувчилигидан тарбиялаган шоғирдлари — она тили ва адабиёт ўқитувчиси Мавлудахон Қаҳҳорова, математика ўқитувчиси Маҳбубахон Раҳматуллаеваларнинг ҳар бир хатти-ҳаракатларини кузатади. Ўз тажрибаларини, маҳоратларини эринмай уларга ўргатишга уринади. Мактабни, болаларни эртага уларга бемалол ишониш мумкин. Улар ёш фидойилар! Манзурахон орзу қилган ўқитувчилар.

Мустақиллик шарофати билан ҳамма соҳада янги-янги йўللар изланыпти. Қани энди... педагогика олийгоҳларига қабул вақтида бўлажак ўқитувчининг шу касбга лойиқлигини аниқлаб берадиган синовлар ўтказилса, ўйлаб топилса...

Болалар билимини баҳолашнинг ранг-баранг усулларида фойдаланилаётгани яхши. Масалан, тест, рейтинг каби. Бироқ, таълим беришнинг ҳам қизиқарли, ҳам жонли усуллари яратиш ҳақида кўпроқ бош қотириш керак. Яратиш керак. Қозон-

да булса, чўмичга чиқаверади. Аммо, қозонда ҳеч нарса булмаса ёмон. Қозонга нималар солянимиз. Қозонда нималар бор? Ана шулардан гапирайлик, ёзайлик. Академик лицейлар, коллежлар оқилона бўлди. Уларни таълим-тарбия соҳасидаги энг дадил, энг хайрли қадамлардан дейиш мумкин.

Мустақилликнинг бошланиши — ёниб-ёниб, қониб-қониб тер тўкиб ишлаш палласининг бошланиши ҳам бўлди. Ҳар бир инсон ўз имкониятини, истеъдодини намоёиш этмоқчи булса, йўллар очиқ. Фақат изланишлар самара берсин! Натижа булсин! Манзурахон учун эса ўқувчиларга информатика, яъни ахборот оламини олиб кириш даври булиб қолди. Миллатимизнинг теран томирлари — Ал-Хоразмий, Абу Наср Форобий, Абу Райҳон Беруний, Ал-Фаргоний каби боболаримиз ҳақидаги янги-янги маълумотлар, кўплаб саҳна асарлари яратилган тақозо этди. Жонли, қизиқарли кўринишлар, шеърлар билан қадриятларимизни болаларга сингдириб борилди. Манзурахон "Саҳнада математика" китобини янги боблар билан тўлдирди. Айниқса, Аҳмад Ал-Фаргоний ҳақидаги саҳна кўринишларини кўзида севинч ёшлари билан битди.

Математика оламидаги мавзуларнинг чеки йўқ деса бўлади. Улар ҳаминша Манзурахонни кутаётгандай, ўзларининг шеърини ифодаларини излаётгандай бўлади. Ўзига доимий ҳамроҳ, маслаҳатгўй бўлган китобларни тез-тез варақлайди. "Ажойиб сонлар оламида", "Математика ва гўзаллик", "Санамай саккиз дема", "Денгизчи полжон", "Қизиқарли математика", "Математические чудеса и тайни" каби кўплаб китоблардан куч олиб, ўзи ҳам доим китоб ёзиш тараддудида нималарнидир тўплаб, дафтарларига ёзади. Нимадир топса, дарров ўқувчиларга етказди.

Буюк математик олима Софья Ковалевская ҳақида рисола ёзишни орзу қилади.

1997 йил 26 август. Ўзбекистонимиз мустақиллигининг олти йиллиги арафасида Манзурахон элик ёшга тўлди. Ўша куни мактабда август кенгаши олдидан ўтадиган йиғилишларда қатнашди. Тугилган куни бўлгани учун тушдан кейин уйига шошилди. Курсдош дўстлари гулдасталар кўтариб табриклар, қутлар келишди. Кечга яқин меҳмонларни кузатиб, ўзлари қолишди. Ўгли Раҳимжонни уйлантирганига энди бир ой бўлган, холос. Ҳали хонадони тўй кечасидек ҳамон файзли, янги келинчак атрофларида парвона кунлар. Шу пайт кимдир ҳовлиқиб чақирди:

— Опой! Опой!

Манзура "тинчликми?" дегандай шошиб чиқди.

— Қуллуқ бўлсин, опой! Қуллуқ бўлсин! — қўшниси Равшанжон ҳаяжондан ўзини босолмасди. — Номингизни биринчи ўқишди. Унвон беришибди. Унвон!

— Вой, раҳмат!

Манзурахон ўзини қандайдир мукофотга тавсия этишганидан хабари бор эди. Равшанжон энди астойдил ўқитишга тушди.

— Опа, қаҳрамон бупсиз! "Ўзбекистон Қаҳрамони". Қаҳрамон ўқитувчи!

Хиёл ўтмай, мактаб директори Равшанжон Мухамедов машинада етиб келди. Кичкина ҳовлиси одамга тўлиб кетди.

Устози Сорахон опа Ҳожиматова бетоб ётгани, хушxabарни эшитиб, ўрнидан туриб кетибди.

— Ҳақиқат бор экан-а, дунёда! Президентимизга раҳмат, — дермиш у ўзини соппа-согдай ҳис этиб.

Манзура Мадалиева келди-кетди билан бўлиб, бу юзи ёруғ дақиқаларнинг қувончлари, умр чўққила-

рининг ярақлаб кўринган нашъали онлар сурури кўнглининг туб-тубига етиб бормаётгандай қийналди. Кейин кечки "Янгиликлар" кўрсатувини бераётганда, экран олдига миҳланиб ўтирди.

— Қўқон шаҳридаги 10-урта мактабнинг математика ўқитувчиси... Манзура Мадалиевага... "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвони берилсин! "Олтин Юлдуз" ордени билан тақдирлансин...

Дикторнинг баланд руҳдаги жарангдор овози томир-томирларини қалқитди. Кўзларидан ёшларини тоширди. Онасини, отасини эслади.

— Отажоним! Онажоним! Қаҳрамонлик қуллуқ бўлсин! Сизларнинг ҳалоллик билан тарбиялаган қизларингиз Қаҳрамон бўлди.

— Қийин ишда лаззат бор дегувчи Сорахон она, Сиз эмасми, бизларни қийин ишларга эгилтирган! Қаҳрамонлик Сизга муборак бўлсин!

— Бир мен эмас, барча фидойи ўқитувчилар — қаҳрамон! Касбини бошига кўтарган қаноатли устозларнинг ҳаммаси — қаҳрамон! Бу — Сизларга ҳам берилди, азизларим...

Бундай пайтда кечалар ҳам тонгдай оқариб, ёруглашиб кетаркан. Кўзга қатра уйқу келмайди. Манзураҳоннинг юраги шоирага айланди. Шеър булиб, қоғозга тўкилди.

Неча тенгим орзу қилган ифтихорим ушбу он,
Қувончимдан куйлагайман дилда борим ушбу он.
Буюк Истиқлол қуёши берди мангу ҳур ҳаёт,
Жаранглайди минг оҳангда юрак торим ушбу он!
Меҳнатимнинг гашти бирлан яшнагайман кун сайин,
Тобора эл ичра ошган эътиборим ушбу он.
Орзуларим топгай камол, камситолмас ҳеч киши,
Қадрлангай бениҳоя номус-орим ушбу он.
Еру кўкда турар зийрак посбоним ҳар маҳал,

Ҳоптаёлмас душманам ҳеч гулузорим ушбу он.
Буюк халқим, минг ташаккур, мен қизингман бахтиёр,
Қолмади асло дилимда гард-ғуборим ушбу он.

"Ўзбекистон Қаҳрамони" Манзура Мадалиевани
Ҳуқанди латифда исми билан чақирадиганлар кам.

— Ассалому алайкум, опой!

— Омонмисиз, опой?

Шаҳар марказига туташ Навоий кўчаси бўйлаб,
кийимлари ўзига ярашган, қадди-қомати келишим-
ли, бир қарасангиз қўғирчоқдек хушбичим, хиёл
узунчоқдан келган ойдек чеҳраси сутга чайилган-
дай, қошлари қалам билан чизилган каби хушсурат,
вужудидан нур тўкилиб, чақноқ кўзларидан тонг-
дай беғуборлик, қуёшдай ҳарорат ёғилиб турган аёл
ўтиб борапти. Ҳамма унга салом беришга ошиқади.
Одамларнинг бир огиз каломларида ўзига аталган
нақадар улуг эҳтиромлар борлигидан энтикиб кета-
ди Манзураҳон.

— Ҳалоллик! Меҳнат! Муҳаббат! Бу уч буюк ҳик-
мат мени ана шундай чўққига етказди, — пичир-
лайди у. Қувончдан, бахтдан яна кўзлари намлана-
ди. Яна кўнгил булоғи тошади.

ҚОРАҚАЛПОҚ ҚИЗИ

Президентимиз “Соғлом авлод учун” деган қутлуг шиорни ўртага ташлаган, республикада унинг дастури бўйича ишларни амалга оширишга киришилган кунларнинг бирида Тошкентда шифокорларнинг худди шу мавзуга бағишланган катта йигилиши бўлди. Йигилиш тугаб, залдан унинг қатнашчилари чиқиб келарди. Кўп ўтмай, кутиб турган кишим — пойтахтнинг машҳур шифокорларидан бири, Биринчи тиббиёт институти клиник касалхонасининг бош ҳақими, дўстим Муродин Қодиров ёши қирқлардан ошган чиройли бир аёл билан чиқиб келди. Йигилишда қардош республикалардан ҳам меҳмонлар иштирок этишади, дейишаётганди, кўринишидан бу опа Олма-ота ёки Бишкекдан бўлса керак, деб ўйладим.

Улар яқинлашиши билан Муродин Холматович меҳмонни кўрсатиб:

— Танишинг, дўстим, бу киши Қорақалпоғистоннинг биринчи рақамли гинеколог-ҳақимаси Онесия Сайтова бўладилар, — деди. — Опани сиртдан яхши билсангиз керак. Чунки, бу киши ҳақида ҳамкасбларингиз кўп ёзишган.

— Мақтовни ошириб юборманг, Муроджон, — деди опа чинакам аёлларга хос камтарлик билан.

Мен у кишини журнал-газеталардан кўра, нукуслик ҳамкурс дўстим Марат Кусекеев ҳикоялари орқали яхши билишимни айтдим.

Шунда опа:

— Э, Кусекеев билан бирга ўқиганмисизлар? —
дод хурсанд бўлиб кетди. — Маратжон зур йигит-
ди. Кўришиб қолсак, баъзан шоира Ҳалима Ху-
дойбердиева менинг курсдошим бўлади деб, бизга
ушнинг ажойиб шеърларини ўқиб беради. Ўзи ҳам
яхши ижодкор.

— Шунақа, мен сизларнинг, кўришмаган бўлса-
ларингиз ҳам, бир-бирларингизни сиртдан яхши та-
нишларингизни билардим-да, — дея самимий кул-
ди М.Қодиров.

— Вақт йўқ-да, ҳамкасб, — деди Онесия она, —
агар вақт бемалол бўлиб, бир-биримизни суриштир-
сак, бу киши билан қариндош ҳам чиқиб қолиши-
миз мумкин, ахир, кўрмайсизми, — у менинг қора-
қалпоқ, қозоқ башаралигимга ишора қилди: — бир-
биримизга ухшаб турибмиз-ку?!

— Бу — бошқа гап, Онесия Саитовна, — дея дил-
дан самимий қаҳ-қаҳа отиб, ҳамкасбининг қўлини
олди Муродин Холматович...

Опа мен билан “биз томонларга ҳам албатта бо-
ринг”, ҳамкасби билан эса, “беморни икки-уч кун
ичида тайин юбортираман, бўпти”, деб хайрлашди.

У узоқлашгач, Муродин Холматович алоҳида бир
фахр билан: “бунақа фидойи шифокорлар — халқ-
нинг, айниқса, аёлларимизнинг бахти”, деб қўйди.
Сўнг, у машина катта йўл томондадир, кетдик, деб
олдинга юраркан, гапида давом этди:

— Мана ҳозир ҳам, яъни сафардалик вақтида,
йигилиш пайтидаям беморни, аёлни ўйлаб юрибди.
Ўзининг қўлида, ўзининг касаллиги бўйича шифо-
ланиб, тузалиб чиққан бир аёлга биздаги таниқли
невропатологнинг ёрдамини илтимос қилди.

— Худди шу опанинг ташаббуси билан ташкил
этилган махсус гинекология бўлими кейинчалик,

номи эсимдан чиқибди, қандайдир касалликка ихтисослаштирилган дейишади, а?

— Септологик хасталикка, — деб бирдан жавоб берди Ҳаким дўстим. Сўнг у сўрашимни кутиб ўтирмай, янгиликни изоҳлади:

— Тиббиётда, тўғрироғи, гинекологияда “септология” деган тармоқ бор. Қон ва тўқималарда йиринг ҳосил қилувчи микроорганизмлар ва уларнинг токсинлари тушиши натижасида пайдо бўладиган касалликларни ўрганиш ва даволаш ана шу тармоқ вазифасига киради. Онесия Саитованинг жонкуярлиги, елиб-югуриши туфайли 1990 йилда Нукусдаги республика шифохонасида очилган махсус гинекология бўлими худди шу септологик хасталикларни даволашга ихтисослаштирилган. Бу соҳада унинг олдига тушадиган мутахассис Қорақалпоғистонда йўқ, деганларнинг гапига ишонаверинг. Бу — факт!

Ҳар кимни ҳам тан олавермайдиган, ниҳоятда талабчан Муродин Қодировнинг мазкур сўзларидан кейин нукуслик бу ажойиб аёл ва фидойи шифокорга бўлган қизиқишим янада кучайди, уни яқиндан билишга интилдим...

Шифокор бўлиш орзуси унда болаликда тўсатдан пайдо бўлган... Ўшанда у кичкинагина қизалоқ, яъни ўрта мактабнинг учинчи синфида ўқирди. Улардан бир кўча нарида турадиган таниш хонадоннинг бекаси кутилмаганда иссиғи чиқиб, қон босими кўтарилиб, касал бўлиб қолди. Болалари “отанг уйдаи, онамнинг мазалари бўлмай қолди, дўхтир чақирингга ёрдам беринглар” деб уларникига йиғлаб келди. Отаси ишда эди. Ойиси Гулзира опа “ҳозир-ҳозир, болажонларим, дўхтирни албат-

ти чақирамиз, сизлар йигламасдан уйга тез қайтиб бориб, оналарингга қараб турунглар”, деб уларни сиз тинчлантирди-да, қўшнисининг ўсмир ўғлини медпунктга югуртириб юборди.

Кўп ўтмай, у пунктда ҳеч ким йўқ экан, деб қуруқ қайтиб келди. Гулзира опа ўсмирни яхши сўзлар билан сийлаб, унчалик узоқ эмас, йигит кишига бу нима, балки, йўловчи машиналарга қўл кўтарсанг биронтаси тўхтаб, миндириб кетар, у ерда албатта павбатчи шифокорлар бўлади, тез топ, болагинам, ишқилиб дўхтир топиб кел, деб уни энди туман касалхонасига жўнатди.

Онесияни баъзан ўз синглисидай кўриб “Анис” деб чақирадиган ўсмир тезда келавермади. Бемор аёлнинг болалари “холажон, дўхтир келмаяпти-ку?” деб яна келишганди, онаси унга, қизим, сен буларнинг уйини биласан-а, агар шифокорлар кепқолишса, уларни тўғри бизларнинг орқамиздан бошлаб борасан, деб бир кўча нари қўшнисиникига чопиб кетди.

Дўхтирлардан ҳам, уларни қидириб кетган ўсмирдан ҳам дарак бўлмади. Келишмадимми, олиб борган дориларимнинг иккитасидан ичирдим, деб онаси қайтиб келди. “Ҳозир пахта мавсумида, болам, — деди Гулзира опа, ҳеч ким билан ҳеч кимнинг иши бўлмайдиган, фақат ва фақат пахта керак, дейдиган вақт. Ким бўлади, дўхтирларни ҳам битта қолдирмай машинага босиб, далага теримга олиб кетишганми? Бола бечора яна қуруқ борсам бўлмайди, хола, албатта, дўхтир топиб кел, деб тайинлади-ку, деб уларни кутиб ўтиргандир балки. Ҳар бир оиланинг ўз шифокори бўлса қандай яхши, деганлар минг бора керакли, ҳақ гапни айтишганда, қизим. Шундай вақтда билинади ўзингники. Қанийди бизнинг оиладан биттагина дўхтир чиқса”.

У ёқда бемор ва унинг болалари, бу ерда онаси, касалхонада дўхтир қидириб кетган ўсмирнинг анча вақтдан бери безовта бўлиб, кўзи тўрт бўлиб шифокор кутиб утирганини кўрган, ҳис қилган зийраккина Онесия ниманидир дейишга чоғланаётган эди. Онасининг кутилмаган кейинги сўзлари унинг кўнглидаги гап бўлдимми ёки фикрини ойдинлаштириб юбордимми, бирдан:

— Онажон, у кунни отамнинг мазаси бўлмаё қолганда ҳам у кишига укол қиладиган одам тополмай қийналдик. Мен мактабни битирсам, мединститутга кириб, албатта врач бўламан! — деди.

— Раҳмат, Анисжон! — қизининг фаҳмлилигидан, орзу-армонини тез англаганидан чексиз хурсанд бўлиб кетган Гулзира она боласини бағрига босди. — Агар дўхтир бўлсанг, халатларингни, ҳатто бошга киядиган оқ қалпоғингни ҳам ўзим ювиб, дазмоллаб бераман...

Онесия онасининг рухсати билан синфдошининг бемор ойсини кўриб келиб, ичирган дориларингиз таъсир қилибди, деди.

Дарвоза олдида машина тўхтагани эшитилиши билан эшикдан шифокор қидириб кетган ўсмир найдо бўлди.

— Ҳамма дўхтирлар нахтада экан, холажон, навбатчи фельдшер оғир касалнинг ёнидан бир қадам ҳам жилолмаслигини айтди, нима қилай, кутиб турдим, бу киши, — ўсмир орқасидан ҳовлига кириб келган оқ халатли одамни кўрсатди, — келиши билан бу ёққа бошлаб келянман, — деди у узр сўрагандек.

— Майли, болажоним, раҳмат, ҳар ҳолда топиб кепсан-ку, — деб хурсанд бўлди Гулзира она. Сунг тиббиёт қутичаси кўтарган кишига деди: — Юринг, ука, бемор бошқа ҳовлида эди.

Шифокор унинг орқасидан юрди.

Тиббиёт ёрдамини олган, бир кўча нарида яшаса ҳам оқибатини аямаган қўшнисидан хурсанд бўлган бемор Гулзира опага Онесияни кўрсатиб:

— Мана шу қизингиздан келажакда албатта дўхтир чиқади, мен буни унинг кўзларидан англашман, — деди.

— Айтганингиз келсин, опа. Туманимиз Чимбой — врачларга бўлсин бой, — дея унинг тилагига қўшилди “Тез ёрдам” шифокори...

Онесия еттинчи синфда ўқиб юрган кезлари Гулзира опа ундан:

— Врач бўламан деганинг эсингдан чиқмадимми, ишқилиб, қизим? — деб сўраб қолди.

— Йўқ, ойижон, ҳатто мединститутга кириш учун қайси фанлардан имтиҳон топширишни ҳам билиб қўйганман, — деди бирдан Онесия.

Гулзира опа хурсанд бўлиб, қайси фанларни кўпроқ ўқишни кимдан сўраб билгани билан қизиқди. Шунда қизи:

— Валентина Владимировнадан, — деди алоҳида ҳурмат билан. — У киши мединститутга борсанг жуда тўғри қиласан, бунинг учун биология ва химияни янаям чуқурроқ ўргангин, хоҳласанг, сенга бу фанларга оид қўшимча адабиётлар ҳам топиб бераман дедилар. Сўнг “умуман қизларга врачлик ярашади, иккинчидан, бу ерда ҳали ўқиган, олий маълумотли шифокорлар ниҳоятда кам”, деган гапни ҳам айтдилар.

— Рус тили ўқитувчинг-а бу аёл?

— Ҳа, синфимиз раҳбари ҳам.

— Жуда ақлли аёл-да. Қорақалпоқчани биладими?

— Бўлмасам-чи, тилимизда бемалол гаплашади.

— Ҳа, Анисжон, яхши ўқитувчиларинг бор. Бошқалари ҳам ажойиб. Фақат сизлар уларга муносиб ўқувчилар бўлсаларинг бўлди. Шундай бўлиш керакки, келгусида ўша меҳрибон мураббийлар “Фалончини мен ўқитганман”, “Фалончи менинг синфимдан чиққан” деб фахрланиб юрсин!

Онасининг бу ҳавасли юрак сўзи Онесиянинг билимга, касбга бўлган қизиқишини янаям кучайтириб юборди. Ичида ҳатто “Қанийди шундай ўқувчи бўлсам!” деб ҳам қўйди...

У ўнинчи синфда ўқиётган йили туман халқ маорифи бўлимининг ташаббуси билан улар таълим олаётган мактабда “Ким бўлсам экан?” мавзуида кеча уюштирилди. Унда турли соҳадан мутахассислар иштирок этишди. Соғлиқни сақлаш бўлимининг вакили сўз олганда шундай деди: “Бизда тиббиётчилар, айниқса, олий маълумотли шифокорлар ҳали жуда кам. Шунинг учун биология ва химияни яхши билган, тиббиётга қизиққан болаларнинг мактабни битиргач, қўрқмасдан мединститутларга ҳужжат топширишларини, дўхтир бўлишларини маслаҳат бераман. Ишонаманки, ораларингда шундай ниятли ўқувчилар бор. Энди уларга бир огиз маслаҳатимни айтмоқчиман. Биласизларми, бизда тиббиётнинг баъзи соҳалари бўйича умуман кадр йўқ. Ёшларимиз эса, нуқул умумий пландаги терапевт бўлишга, тиштехниклигига интилишади. Бизга эса олий билимли стоматологлар, невропатологлар, акушер-гинекологлар ҳам керак. Масалан, ўзимизнинг мутахассисларимиз камлиги, йўқлиги сабабли, бизда аёллар ва болалар ўлими бошқаларга нисбатан кўпроқ. Бундай камчиликка эса, ўзимизнинг малакали акушер-гинекологлар бўлгандагина тезроқ барҳам беришимиз мумкин. Бўлмаса, қийналиб қола-

миш. Шунинг учун мен бу ерда имкониятдан фойдаланиб, касб танлаётганда сизлардан, айниқса, қизлардан акушер-гинеколог бўлишни ҳам унутмасликларини илтимос қиламан”.

Залда чин юракдан айтилган бу сўзларни қўлловчи қарсақлар янгради.

Онесияга соглиқни сақлаш идораси мутахассисининг “бизда аёллар ва болалар ўлими нисбатан кўпроқ” деган сўзи айрича таъсир қилди. У бошқа соҳа вакилларининг тавсия ва маслаҳатларини тингловчидек ҳам шу сўз таъсирида ўйланиб ўтирди.

Учрашув тугаб, уйга қайтганида, кечқурун кўнглидагини онасига ёрди. Қизини дарров тушунгани Гулзира опа унчалик ўйланиб ўтирмасдан ўз фикрини айтди:

— Тугри ўйлабсан, Анисжон, бу касб, ўзи, биз томонларда деярли йўғамда. Бечора аёлларимиз доим табиб момо қидириб юришади, тугишаётганда ҳам уларни кампирлар қутқаришади. Устига устак, шомон ўзгарган сайин бунақа момолар тобора камайиб кетяпти. Ҳозирги 40-50 ёшли аёллар эса ҳеч нарсани билишмайди. Бўпти, қизим, ўқиб, Чимбойнинг, Қорақалпоғистоннинг бир зўр гинекологи бўл!

Ўқияжак институтини, ҳатто мутахассислигини барвақт аниқлаб қўйиб, мактабда, синов арафасида пухта тайёргарлик кўрган Онесия олтмиш олтинчи йили биринчилар қаторида Андижон Давлат тиббиёт олийгоҳининг талабаси бўлди.

У институтда оддий, ўртамиёна тингловчи бўлиб қолмади. Семинарларда фаол иштирок этиб, дастлабки курслардаёқ илгор талаба сифатида танилди. Талабалар даврасида ўтказиладиган ҳар хил баҳс-мунозараларда, савол-жавоб кечаларида ўзининг теран фикри, топқирлиги, янгиликдан тез хабардорлиги, дадиллиги билан кўзга ташланди. Дарсдан бўш

вақтларининг кўпини институт кутубхонасида ўтказишга ҳаракат қилди. У кутубхонада бадиий китобларни эмас, тиббиётга, мутахассислигига оид, домлаларнинг лекцияларидан уққан мавзуларни янада кучайтириб, ўзлаштиришга ёрдам берадиган қўшимча адабиётларни ўқиди. Обуна бўлишнинг иложи бўлмаган, газета дўконларидан ололмайдиган ёки тополмайдиган, ўз даврининг қизиқарли нашри — “Медицинская газета” билан ҳам асосан худди шу ерда танишарди.

Онесия курсдан курсга ўтаркан, танлаган мутахассислигимни ҳали кўнгилдагидек ўзлаштира олмаганман, деб ўйларди ва ўз устида астойдил ишларди. У домлалари жаҳоннинг буюк гинекологлари деб таърифлаган Д.Отт, В.Снегирев, А.Губаревларнинг айрим китобларини кутубхонада махсус муфассал ўрганди. Атоқли ўзбек акушер-гинекологи, профессор Асолат Қодирова қаламига мансуб “Акушерлик” китоби қўлида доимо бўлса-да, унинг вақтли матбуотда эълон қилинган мақолаларини ҳам топиб, мунтазам ўқиб борди. Бунда ҳам унга институт кутубхонаси ёрдам берди. Бир гал зиёхона библиографи ундан навбатдаги буюртмани олаётиб, ажабланди ва:

— Синглим, сиз талабамисиз, аспирантмисиз, — деб сўради.

— Талабаман, нимаиди? — ўз навбатида Онесия ҳам ҳайрон бўлди.

— Одатда илмий иш қилаётган аспирантлар, олимлар бу ерга шундай кўп келишади ва кўп буюртмалар беришади-да, мен сизни шундай одамлардан деб ўйлабман, узр...

У ҳали ўзини кўрмасдан, танимасдан туриб, уни улуг устозим деб билган профессор А.Қодированинг “Правда Востока” газетасида эълон қилинган бир мақоласини бу ердан тополмай, вилоят кутубхона-

сида уқиган. Уша вақтларда А.Қодирова Ўзбекистон гинекологлари жамиятининг раиси эди.

Онесия бевосита шифохоналарда, клиникаларда бугун олиб борилаётган амалий дарслар эрта, яъни институтни битиргач, бошланадиган иш фаолиятининг мазмунини белгилашда ҳал қилувчи аҳамият касб этишини яхши биларди. Шунинг учун бундай сабоқлар жараёнида иложи борича бемор ва шифокор ўртасида бўлишга интилди. Тиббиёт фанига катта ҳисса қўшган, айна вақтда фаол даволаш билан шуғулланадиган машҳур устозларининг ҳаёт-бахш онерацияларида иштирок этишни ўзи учун бахт деб билди. Энг аввало қўли, кўзи, зеҳни ниҳоятда “операциябоп” бўлганлиги учун ҳам у бундай шарафга бир неча бор муяссар бўлди.

— Олтмишинчи йилларнинг охирига келиб Андижон тиббиёт институти ТошМИ, СамПИлар каби бақувват илмгоҳга айланган эди, — дейди ўша даврни эслаб Онесия Саитова. — Энг аввало, бу ерда профессор-ўқитувчиларнинг назария ва амалиётни пухта уйғунлаштирган ажойиб гуруҳи таркиб тонганди. Иккинчидан, муҳит, тартиб-интизом гоятда ибратли эди. Учинчидан, ўша даврга келиб, институтнинг тиббиёт муассасалари билан алоқаси, ҳамкорлиги ҳавас қиладиган даражада кучайган. Буларнинг бари биз — талабаларни малакали мутахассислар, врачлар қилиб тайёрлашга хизмат қиладиган шарофатли омиллар эди. Шундай имкониятларни, жонкуярликни бизга раво кўрган меҳрибон жамоани, табаррук илм масканини унутиб бўладими?! Мен, масалан, ҳар куни ишга келиб халатим ва иш қалноғимни киярканман, биринчи галда уларни эсламан ва уларга таъзим қиламан. Чунки, бу оқ либосларни мен илк марта Андижонда кийганман!

◆

Олий тиббий илм маскани мураббийларидан йўлланма — оқ йўл олган Онесия мустақил шифокорлик ишини Шуманай туманидаги қишлоқ касалхонасидан бошлади. Чунки, унинг тақдирини бахт юлдузи Андижонда, институтнинг охирги курсларида ўқиб юрган кезлари шу ердаги Пахтачилик олий илмгоҳининг талабаси, шуманайлик Қувончбой Есенбоев билан боғлаган эди. Деярли қўшни, яқин бўлганлиги учун бу ҳаёт тарзи, одат-удумлари, ҳатто муомалалари жуда ўхшаш Шуманай аҳли, хусусан, тиббиётчилари билан тезда тил тонишиб кетди. Ёш ҳакима одамларни энг аввало киришимлилиги билан хурсанд этди. Аёллар унга “бу дўхтир одамни ширин муомаласи билан даволаркан, сўнг асосий шифога ўтаркан”, деб баҳо бера бошлашди. Қисқа вақт ичида унинг мутахассислигини ҳам яхши билиши аён бўлди. Туман соғлиқни сақлаш бўлимининг раҳбарлари “Хайрият, гинекология бўйича яна битта яхши кадрга эга бўлибмиз, энди аёллар ва болалар саломатлигини ҳимоя қилишдаги камчиликларни тугатишни тезлаштиришга эришсак керак”, деган хулосага келишди.

Ёш ҳақиманинг ташаббуси билан шифохонада биринчи марта махсус “Аёлларга маслаҳат берадиган хона” ташкил этилди. Онесия ишдан бўш кунларини ҳам тиббиёт ташвишлари билан ўтказди. Масалан, йўл узоқлик қилиб ёки уялиб тиббий маслаҳат олиб туришга келмаётган келинларни, жувонларни истаб, вақти-вақти билан қишлоқларга чиқди. Шундай сафар пайтларида ҳатто машҳур халқ табиблари — момолар билан танишди. Улар ёш шифокорга “беш кетиб”, тан беришиб, уни “Онесия момо” деб эъзозлашади...

Онесия айни вақтда туман соғлиқни сақлаш бўлимининг ёрдамида шифохоналар, поликлиника ва тиббиёт пунктларида ишлаётган, техникум ва билим юрларини тугатган акушер қиз-жувонларни вақти-вақти билан тўшлаб, махсус суҳбатлар ўтказиб туришни йўлга қўйди. У ана шу суҳбатларида акушерлик ўрта махсус маълумот билан чекланган мутахассислик бўлса-да, нечоғлик масъулиятли касб эканлигини амалиётчи сифатида эслатиб қўярди.

Изданишлар, елиб югуришлар кўп ўтмай ўзининг кутилган ажойиб самарасини берди. Онесия ишлайдиган касалхона ҳақиқий шифохонага айланди. Шуманай эса, оналар ва болалар соғлиги мукамал ҳимояланган, аёллар касалликлари кескин камайган, аниқроғи, бу борада деярли йўқотиш учрамайдиган туман сифатида тилга тушди. Ҳатто бу ердаги янгиликлар ва ибратли тажрибаларга бағишлаб тиббиётчиларнинг туманлараро йигилишлари ҳам ўтказилди.

Ўз ишига, касбига садоқати билан тилга тушган изланувчан ҳақиманинг доврўғи Нукусга ҳам бориб етганди... Уни Қорақалпоғистон соғлиқни сақлаш вазирлигига ишга чақиришди. У бу ерда етакчи мутахассис сифатида фаолият кўрсатди. Имкониятдан фойдаланиб, бир неча бор Россиянинг гинекология мактаблари билан доврўғ таратган шаҳарларида ва Тошкентда малака ошириб қайтди. Нукусдаги республика тугруқхонасига бош ҳақима қилиб юборамиз, дейишганида ўзига ишонганидан, ҳеч иккиланмай рози бўлди.

У бош шифокор сифатида ишга киришаркан, биринчи галда ҳамкасблари ва акушерларнинг мавжуд касб малакаларини тагин ҳам оширишини ўйлади. Тугруқхона ходимларидан уч-тўрттасини кетма-

кет Тошкентга, тажриба ўрганиш ва алмашишга юборди. Айни вақтда маҳаллий соғлиқни сақлаш вазирлиги ва Тошкентдаги гинекологлар жамиятининг ёрдами билан Ўзбекистоннинг машҳур акушер-гинекологларини Нукусга таклиф этиб, жамоасига уларнинг тажрибаларини улашди. Тугруқхона қошида тиббий мавзуларда мунтазам ишлаб турадиган машгулотни йўлга қўйди. Тошкент ва Нукусдаги вазирликлар ҳамда шаҳар раҳбариятининг кўмаги билан тугруқхонани замонавий, энг сўнгги тиббиёт техникалари, асбоб-ускуналари билан жиҳозлади.

Жонкуяр, тиниб-тинчимас, жамоапарвар бош ҳакимадан хурсанд бўлган тугруқхона шифокорлари эса, янада жинслашиб, маъсулиятни қалбдан янада чуқурроқ ҳис этиб, дилларида қандайдир янги бурч туйиб ишлашарди. Шу боисдан тугруқхона қисқа вақт ичида Қорақалпоғистоннинг энг нешқадам тиббиёт масканларидан бири сифатида эътироф этилди.

Онесья Саитова бош тугруқхонада ишларкан, хайрли ишни амалга оширди. У 1990 йили дўстлари ва мутасадди кишиларнинг хайрихоҳлиги билан Нукусдаги биринчи республика шифохонасида ихтисослашган гинекология бўлими ташкил қилди. Ўзи раҳбарлик қилаётган тугруқхонада очилган қон қуйиш бўлимида илк марта синовдан ўтган плазма олиш тажрибасини бу ерда ҳам мувафақиятли қўллади. Биринчи шифохона раҳбарияти бўлимни бошқариб боришни унинг ўзидан илтимос қилди.

Мен Нукусда бўлганимда ҳамкурс дўстим Марат Кусекеевдан бу машҳур гинеколог ҳақида илк бор илиқ сўзлар эшитгач, тележурналист ҳамкасбларимга ҳавас қилиб, шаҳар кўчаларини айланиб юриб, бир неча одамга “Онесья Саитовани биласизми?” деб мурожаат қилдим.

Ўзини “Ўқитувчиман, исмим Ойдин опа” деб та-ништирган аёл саволга шундай жавоб берди:

— Булмасам-чи, ука, Онесия Саитовани бутун Қорақалпоғистон аёллари, оналари яхши билади. У кишининг доялигида фарзанд кўрганларнинг сони мингта. Шу дўхтир бизда пайдо бўлди-ю оналар ва болаларнинг ўлими деган, қулоққа умуман ёмон, оқимсиз эшитиладиган нарсадан кескин узоқлаш-дик. Бош тугруқхонани халқ, “Саитованинг тугруқ-хонаси” деймиз. Бунда катта маъно бор, мухбир ука.

— Духтир Саитова ҳақида гапиряписизларми? — олдимиздан оҳиста қадам ташлаб ўтиб кетган ет-миш ёшлардаги чол орқасига қайтиб келиб, биздан сўради:

— Ҳа, нимайди, амаки, бу киши газетадан, — деди суҳбатдошим.

— Унда менам гапирсам бўлама? — деди отахон.

— Бемалол, — дедим хурсанд бўлиб.

— Биласизми, болам, биз оиламиз билан бу аёл-дан бир умр миннатдормиз, — чолнинг сўзлари дил-дилидан қуйилиб келаётгани шундоқ кўриниб, би-линиб турарди. — Ўтган йили ҳомиладор қизимни шу Саитова операция қилиб бир ўлимдан сақлаб қолди. Хурсанд бўлганимдан мен ҳам, кампирим ҳам унинг ҳаётбахш қўлларини ўпганмиз. Яқин орада қиз неvara кўрсак, отини Онесия қўйишга аҳд қил-ганмиз!

Отахоннинг кимлигини сўрагандим, “фронтовик Реимбой амаки десангиз, эллиққалъаликларнинг ҳаммаси билади”, деб жавоб берди у киши.

Навбатдаги учратган суҳбатдошим Тамара Исмои-лова деган тиббиёт ҳамшираси бўлди.

— Онесия опани билмаслик биз, тиббиётчилар учун гуноҳ-ку, — дея кулди у. Сўнг давом этди: — У кишининг қабулида ҳам, ишхонасида ҳам бўлган-

ман. Инсон сифатида тилло аёл. Энг аввало муомала — тиббиётнинг биринчи малҳами, деган ўғитни ўзига шиор қилиб олган фидойи врач. Ўз касбининг, яъни гинекология соҳасининг беназир маликаси. (Пири маъносида айтяман). Худди шу устоз туфайли Қорақалпоғистонда кейинги йилларда аёллар касалликлари кескин камайди. Мен буни она сифатида ҳам, тиббиётчи сифатида ҳам баралла айта оламан!

Фидойи ҳакимага Президентимиз Фармони билан Ватанимизнинг энг олий унвони берилган кунларда унинг қадрдон ҳамкасбларидан бири, реанимациянинг моҳир устаси Мухтор Сейдабуллаев Саитова ҳақида ганираётиб, журналистларга бир воқеани алоҳида фахр-ифтихор билан мисол қилиб кўрсатди.

— Одатдаги иш кунларнинг бирида узоқ Чимбойдан, яъни опа туғилиб ўсган тумандан ёшгина келинчакни олиб келишди, — дея ҳикоя қилади М.Сейдабуллаев. — Беморнинг саккиз ойлик ҳомиласи бор бўлиб, аҳволи ниҳоятда огир эди. Уйда, яна йўлда келаётиб бир неча марта тутқаноқ ружу қилиб, ҳушидан кетган экан. Кўпчилик кўриб, “Кеч келибди, келинчакнинг ҳаётини сақлаб қолиб бўлмайди”, деган фикр билдирди. Шунда Онесия Саитовна: “Йуқ, вақт ўтган эмас, операция қиламиз”, деди. Операцияни ўзи бошқарди. Ҳомила олиб ташланди. Беморни сунъий таъминотга ўтказдик. Хаста келинчак, сизлар ишонасизликларингиз мумкин, лекин бу — факт, кўзини очмасдан ўн етти, ҳа, ўн етти кун ётди. Фақат юраги уриб турарди, холос. Тошкентдан чақирилган мутахассислар ҳам “умид қилиш қийин”, деб кетишди. Онесия опа эса, ҳар куни беморнинг бошида. Хуллас, юздан бир имконият бор эди — бетакрор фидойи опамиз шу

имкониятни топди! Бемор согайиб кетди. Қуш бахтининг ато этилишини қарангки, чақалоқ ҳам соғ-омон қолди. Бу Онесия Саитова учун муваффақиятли утган 1800 операциядан бири эди!

Онесия Саитова меҳрибон, ўта шогирдпарвар устоз сифатида ҳам ажралиб туради. Унинг қўл остида ишлаган, йўл-йўриқларини пухта ўрганган, тажрибаларини ўзлаштирган, ёрдамидан баҳраманд бўлган, ундан ибрат олган, унга ҳавас қилган ёш тиббиётчиларнинг — акушер-гинекологларнинг саноғи йўқ. Уларни бугунги кунда республиканинг исталган бурчагида топиш мумкин. Бир сўз билан айтганда, Онесия Саитова Қорақалноғистонда ўзининг гинекология мактабини яратди.

Ҳозир Нукусдаги биринчи тугруқхонанинг гинекология бўлимини бошқараётган Онесия Саитова садоқатли умр йўлдош, меҳрибон она ҳамдир. Нукусликлар унинг оиласини аҳиллик, маданиятлилик ва иноқ-иттифоқлилиكنинг ўзига хос рамзи деб биладилар. Шифокорнинг турмуш ўртоғи Қувончбой Есенбоев айни кунларда Қорақалпоғистон дон маҳсулотлари уюшмасида етакчи мутахассис вазифасида ишлаб келмоқда. У эл ўртасида шу соҳанинг чинакам жонкуярларидан бири сифатида обрў қозонган. Катта ўғли Шодликжон Тошкент техника дорилфунунини тугатган. Ҳозирги кун эҳтиёжи учун гоятда муҳим бўлган кичик корхонани бошқаряпти. Рустамжон яқинда Қорақалпоғистон Давлат дорилфунунининг иқтисодиёт факультетини тамомлади. Шарофатжон ҳам шу олий илм масканида таҳсил олмоқда. Кенжатой ўғил Жалгазжон эса, дорилфунун ҳузуридаги иқтидорли болалар мактабининг аълочи ўқувчиларидан биридир.

— Ишдаги муваффақиятимни оиламининг, айниқса, дўстим, ёрим, таянчим Қувончбой Есенбоевнинг

кўмагисиз тасаввур қилолмайман, — дейди Онесия Саитова. — Тонгдан шомгача, шомдан тонггача шифохонада, бемор ёнида қолиб кетган кунларимда у киши гинг демасдан оилага, болаларга қарарди. Ишимнинг муваффақиятли якунланиши қийин булган дамларда яхши сўзлар ила руҳлантирарди, кучимга-куч қўшарди, ишонч улашарди. Баъзан “Қувончингман!” деган бир огиз табаррук ҳазили билан ўткинчи тушкун кайфиятимни осмон қадар кўтариб юборарди...

Қутлуг етмиш беш ёшени қаршилаётган Гулзира момога фақат Қорақалпоғистоннинг эмас, балки, бутун мамлакатимизнинг момолари, оналари ҳавас қилса арзийди. У киши бир вақтлар қизининг орзуларини олқишлаб, “Майли, болам, ўқиб, Чимбойнинг, Қорақалпоғистоннинг бир зўр гинекологи бул!” деб оқ фотиҳа бергандилар. Худди шундай булди! Бу оқ фотиҳа ҳатто Онесия опага Олтин Юлдуз ҳам ато этди! Оналар тилак-ниятининг қудратини кўрдингизми?!

Гулзира момо, энг зўр гинеколог — Қаҳрамон қизингиз билан ҳар қанча фахрланишга ҳақлисиз!

ВАТАНГА ФИДОЙИЛИК

Мен ёшлигимда врач бўлишни орзу қилардим, — деб гап бошлади Ўзбекистон Қаҳрамони Холхўжа Умаров. — Оппоқ халат кийиб, чорасиз қолган одамларнинг мушкулени осон қилишдан кўра улугроқ бахт йўқ, деб ўйлардим. Врачликни орзу қилардим-у лекин ўйлаб кўрсам, болалигимдан бошлаб қўлимдан ранда ва андава тушмаган экан.

1966 йилдаги Тошкент zilzilасидан шаҳар марказидаги эски маҳаллалар айниқса қаттиқ зарар кўрди. Ҳукумат то уй-жой бергунича, кўпчилик аҳоли дарз кетган уйлари деворларига хода тираб қўйиб, тирикчилик қилди. "Дом"ларга кўчиб чиқишни истамаганларга шаҳарнинг турли чеккаларидан ҳовли қуриш учун жой ажратилди.

Холхўжа Умаров ўшанда ун бир яшар бола эди. Ҳозирги "Пахтакор" метросининг ёнида, бугун янги консерватория биноси шитоб билан қад кўтараётган "Эгарчи" маҳалласида яшашарди. Уларга шаҳарнинг нариги бурчидан — Янгиобод маҳалласидан жой ажратилди. Отаси Мукаррамхўжа аканинг асли касби қурувчи эмасми, янги уйимни тезда тиклаб оламан, бурунгисидан кўркамроқ, шинамроқ, энг муҳими, ўз қўлим билан қурган иморатим бўлади, деб орзу қилди. Лекин орзу билан унинг амали орасида узоқ масофа ётиши, уни босиб ўтиш ҳар доим машаққатли эканлиги аён.

Янги ҳовли учун ажратилган жойга чодир тикиб, уй қуришни бошлаганларида Холхўжа отаси-

нинг ёлгиз кўмакдоши бўлди. Чунки теваракда ҳамма ўзига уй қураётган, ҳашарчилардан кўпам умид йўқ эди. Ота-ўғил бир-бирига кўмакдош, устоз-шогирд бўлиб, иморат қуришни бошладилар.

Тез орада ёз тугаб, мактабларда ўқиш бошланди. Холхўжа ҳам улкан шаҳарнинг нариги бурчидан "Эгарчи" даги қадрдон мактабига қатнай бошлади. Пешиндан то ярим тунгача отасига қарашиб, қурилишнинг майда-чуйда ташвишлари билан банд эмасми, эрталаб чарчоги ёзилмай уйғонарди. Тонг саҳарда автобусдан автобусга алмашиб, мактабга қатнаш эса қийин. Лекин мактаб директори Холхўжанинг аҳволини тушунди. "Болам, бу кунлар ҳам ўткинчи, ўзинг қурган уйда бир марта мириқиб ухлаб турсанг, ҳамма чарчогинг чиқиб кетади", деб кўнглини кўтарарди. Кейин туман ва шаҳар маориф бўлимига қатнаб, узоқдан қатнайдиган содиқ ўқувчисига ойлик йўл чиптаси тўғрилаб берди.

Мана, орадан неча ўн йил ўтди. Лекин Холхўжа ҳамон ўша ойлик йўл чиптасини ўзининг энг катта бойлиги сифатида эслайди. Баъзан шуни асраб қўймаганидан афсусланади ҳам. Ўша оддий қоғоз Холхўжага ён-атрофингдагиларга қўлингдан келганича мурувват кўрсатиш лозимлигини мингта сабоқдан кўра яхшироқ ўргатган, англаган бўлса, ажаб эмас.

Одатда, автобуснинг охириги ўриндигига жойлашиб олиб, кечаси камлик қилган уйқуни давом эттирарди. Автобус ҳайдовчиси ҳам, кондуктор хола ҳам барвақтроқ эр етилган бўз боланинг уйқусига халал беришмасди. Асли, бугун уйласа, ўшанда одамлар ўзгалар ташвишига ҳозиргидан кўра эътиборлироқ экан. Ожиз елкаларига турмушнинг оғир ташвишини осиб олган йигитча уларда нафақат ачишиш, балки ҳавас ҳам уйғотар эди, дейиш мумкин.

Бир куни уйқудан кўзини очса, автобус ҳамон Ингибод бекатида турибди. "Ўғлим, сени яна қайтариб олиб келиб қўйдим, бир кун мактабингга кеч борсанг, устозларинг уришишмас, мабодо, уришишса, ўзим кириб директорларингга тайинлаб қўярман. Ахир, бу зилзила деганлари кўпчиликка келган тўй-да! Тушуниш керак!", — деди автобус ҳайдовчиси кўзига ёш келган Холхўжани юпатиб.

Ҳозир ҳам сабаб-бесабаб Холхўжанинг ёдига уша ҳол — автобусда ухлаб қолгани тушаверади. Айниқса, ухлаб қолгани учун ўзини ўзи қаттиқ койиганини кўп хотирлайди. Лекин ушандаги алами, аслида, энг ёруғ хотираларидан бири экан.

Мукаррамхўжа ака асли Наманганнинг Косонсойидан. Холхўжа саккизинчини битирганида буваси билан бувиси келиб, неварамиз катта йигит бўлиб қолибди, энди бизга ҳам қарашсин, деб уни Косонсойга олиб кетишди. Шу ерда ўрта мактабни битирди.

— Ўша пайтлар ҳам тўппа-тўғри бўлган эканман, паспорт олганда, шаҳарда туғилганман, деб Тошкентнинг рўйхатига ўтиб олибман, — деб кулиб эслайди Холхўжа Умаров. — Тиббиёт институтига ҳужжатларимни топширдим. Яхши баҳолар билан имтиҳонлардан ўтдим. Лекин мендан пастроқ балл тўплаган бўлса ҳам, косонсойлик синфдошларим ўқишга кириб кетди, мен эса шаҳарлик болалар ичида балим камлик қилгани учун ўқишга киролмай қолдим. Роса алам қилди ўзиям. У пайтлар одамни билимига, меҳнатига қараб эмас, ижтимоий келиб чиқишига қараб баҳолаш таомил эди-да.

Ўша йил кузда Холхўжа ҳарбий хизматга жўнади. Уч йил ҳарбий денгизчи бўлиб, баҳри муҳитни кезди. Хизматдан бўш вақт топди дегунча, китоб титкилади. Барибир мақсадимга етаман — тиббиёт институтига кираман, деб тайёрланди. Яхши хиз-

мат қилгани учун ҳарбийдан бўшаётган пайтида институтга йўлланма беришди. Шу йўлланма билан Тошкент медицина институтининг тайёрлов бўлимига ўқишга ҳам кирди. Ёшликдаги орзусига етишига бир қадам қолганди холос.

Лекин шу пайтларда оиланинг иқтисодий аҳволи унчалик ҳам ҳавас қиларлик бўлмай қолганди. Муқаррамхўжа ака қурувчиликдан яхшигина ҳақ олаётган бўлса-да, ёлғиз ўзининг топгани катта рўзгорни тебратишга етмас эди. Бу ёқда бирин-кетин қизлар бўй етиб келаётган, уларга сеп, сарпо йигиш ташвиши оиланинг ҳаловатини бузган эди. Алқисса, ота Холхўжани ёнига чақириб, шундай деди: "Ўғлим, мен сенинг ўқиб, врач бўлишингга ҳеч қарши эмасман. Лекин менинг сендан бошқа суянадиганим йўқ ҳозир. Балки кечқурун ўқиб, кундуслари бирон ерда ишларсан, икков ишласак, ҳарна, ҳаётимиз ҳам дурустроқ кечармиди?"

Афсуски, тиббиёт институтида кечқурун ўқитишмайди. Отанинг гапига ҳўп дейиш Холхўжа учун олий маълумот олиш орзуси билан хайрлашишни англатар эди. Дабдурустан жавоб айтолмади. Йўқ, деса отанинг гапини икки қилиб ўрганмаган, ҳўп дейиш ҳам қийин — энди орзуимга етдим, деганда ҳаммасини ташлаб кетишнинг ўзи бўладими?!

Уч-тўрт кун индамай юриб, бир куни дўстларига қўшилиб яқинроқдаги катта қурилишга борди. Қизиқ экан, деб ўйлади. Яхшигина ойлик ҳам беришаркан. Ўзи тенги йигитлар қўлида даста-даста пул кўтариб юрганини кўриб, шунчадан ойлик олса, отасига катта ёрдам бўлишини сизди. Уйга пул топиб келадиган пайтимда, ҳар куни тушлик ва йўлкира учун отамдан пул сўраб турсам, уят бўлар деб ҳаёл қилди. Минг хил ўйни ўйлаб, охири қурилишда қолишга қарор қилди.

Кўпчилик қатори, Холхўжа ака ҳам жўралар билан гап уйнайди. Яқинда зиёфат қизиб, суҳбат мавзуи турмуш ташвишларидан дунё муаммоларига кўчганида дўстларидан бири, олимнинг боласи албатта олим, мансабдорнинг боласи мансабдор, қора ишчининг боласи қора ишчи бўлиб қолаверади, деган фалсафани исбот қилишга тутинди. Бировлар қушилди, бошқалари рад этди. Баҳс роса қизиди. "Мана, — деди ўша ширакайф жўра, Холхўжанинг буваси қурувчи бўлган, отаси ҳам, ўзи ҳам қурувчи, боласи ҳам ёнига келиб юрибди. Шунинг ўзи гапимнинг исботи эмасми?". "Йўқ, — деди иккинчи жўра. — Холхўжанинг ўгли врачликка ўқияпти. Демак, сен айтган ҳалқа қай бир жойда узилиши тайин". Шунда Холхўжани ёшликдан биладиган учинчи дўсти суҳбатга қушилди: "Холхўжа мактабни битириб, мединститутга ҳужжат топширган эди, ўтолмади, кейин ҳарбийдан қайтгач, тайёрловга ўқишга кирди, ҳай, майли, уни ҳам ташлаб кетди. Лекин бугун кўриб турибмизки, отанинг орзусини ўгли рўёбга чиқараётир, насиб бўлса, келаси йили ўгли врачлик дипломини олади".

Гапдаги дўстларининг баъзилари шунда ҳайрон бўлиб қолди. Улар Холхўжанинг ўгли институтда ўқишини билишарди-ю, лекин ҳар ёзда келиб, икки-уч ой отасининг ёнида қурувчилик қиладиган ёш йигитчанинг медицина институтида таҳсил олишини билишмас экан. Шунда масалани қўзғаган жўранинг тан олиши билан бир қарорга келиндикки, ўгрининг ўгли ўғри, тўғрининг ўгли тўғри бўлади, деганлари нисбий экан. Аслида, ҳар бир отанинг орзуси ўглининг қонига кўчади.

Ҳар кимга ўз касбидан беради, дейилади нақллари-римиздан бирида. Бахт ҳам, омад ҳам касбингдан келса, қадрлироқ бўлади. Ёшлигида қўл-оёғи чақ-

қонигина бўлгани учун бригадага керакли техникани ундириб келиш учун Холхўжани юборишарди. У ҳам бу юмушга оёғини қўлига олиб югурарди. Йигитнинг хаёли қочди, анави диспетчер қиз—Людмилага илакишиб юрибди, деган гаплар чиқиб қолди. Шамол бўлмаса, теракнинг учи қимирламайди. Лекин бошқалар ўйлаганидек, Холхўжанинг Людмилага интилиши шунчаки ёшликдаги ҳавас эмас, ҳавас қилса арзийдиган ҳақиқий муҳаббат эди.

Бу маҳаббатнинг тафсилотини ёзиб ўтиришга ҳожат йўқ. Лекин Холхўжанинг Людмилани ўзбек қизига айлантириб олгани рост. Ҳозир маҳалладаги тўй-ҳашамда Людмила опани ҳеч ким, агар исмини эшитмаса, албатта, ўрис демайди. Бутун борлигини унутиб, ўзини севган одамига бахшида қилган.

Холхўжа Умаров қурувчиликни — ота касбини танлаб хато қилмаган экан.

— Бир мелиса танишим бор, автомобил назоратида ишлайди, — деб ҳикоя қилади Холхўжа Умаров.—Баъзида ўтган-кетгандан суҳбатлашиб қоламиз. Бир куни айтадики, худо ҳаққи, касал бўлиб қолганга ўхшайман, кўринган машина йўл қоидасини бузаётганга ўхшаб туюлаверади. Тунов куни бир машинани тўхтатиб, ростманасига ҳайдовчига дўқ қилишга тушдим: нега қизил чироқда ўтиб кетмоқчи бўлдинг, деб. Ҳов, ака, деди, ўзингизни босиб олинг, аввал қизил чироқда ўтай, кейин менга жарима солинг, нега қилмаган ишим учун менга дўқ қиласиз?

— Лекин мен бу ҳолни тўғри тушунаман, — деб давом этди Холхўжа Умаров. — Ўзим ҳам пиёдами, машинадами кетаётганимда учраган биноларнинг сифатига разм соламан. Камчиликларини кўрсам, тутақиб кетаётганимни сезаман, ўзимга ўзим андава ушлашни билмасанг, сувоқчилик қилишингга

бало борми, бўяшни билмасанг, нега чўтка ушладинг, деб минғирлаб қоламан. Шунини ўғлимга айтсам, бу касб касаллиги, деб тушунтирди. Касбига содиқ одамларда шундай булар экан.

Ҳаётимда жуда кўн одамни учратдим, ҳамсуҳбат бўлдим, айримлари билан талашиб-тортишган бўлсам, бошқалари билан бир умрга дўст тутиндим. Яхши кунларимни доим эслаб юришга, ёмон кунларимни тезроқ унутишга интиламан. Лекин ўзим хоҳласам ҳам, қурилишда ишлаган пайтларимда юз берган ҳодисаларни ҳеч унутолмайман. Масалан, Янгиободдаги ҳовлимиздаги ҳар бир тўсинни қандай кўтарганимиз-у ўша пайт отам менга нима деганигача, ўшанда юзимдан оққан тер қайси кўзимга тушиб, ачиштирганигача ёдимга келаверади. Ҳаётимдаги биринчи катта қурилиш—Олий милиция мактаби биноси ёнидан ўтсам, ҳавозага илк бор кўтарилганим, ўшанда ҳавоза оёғим тагида қандай лопиллагани, қорипма солинган челақ қўлларимни қийиб юборгани бирдан хаёлимга урилади. Ўшанда огир юкдан чангак бўлиб қолган панжаларимни қандай ёзган бўлсам, беихтиёр яна шу ҳаракатни такрорлаётганимни сезаман.

— 1981 йили Жиззахда "Ўзбекистон" меҳмонхонаси қурилишида ишлаётган эдик, — деб эслайди Холхўжа ака. — Шароф Рашидов келармиш, дарров коржомаларни алмаштириб олинглар, деган гапни айтишди. Аксига олиб, менинг коржомам олисроқдаги вагончада қолиб кетган экан. Бунинг устига соқолим ҳам олинмаган, юз-кўзимдан оққан терга чанг ёпишиб, ҳабаш башара бўлиб турибман. Бир маҳал ишбошимиз ҳовлиқиб келиб қолди, каттакон сени сўраяпти, дарров ёнига бор, деди. Нима қилай, шу алпозда боравердим. Ишимизни, турмуш тарзимизни, маош масаласини суриштирди. Нима деб

жавоб берганим ҳозир эсимда йўқ, лекин жавобларим маъқул келди шекилли, Шароф ака елкамга қоқиб, сўраб қолди:

— Фақат сувоқчиликни биласанми ёки техникани ҳам эплайверасанми?

— Зарил бўлиб қолса, минорали кранга ҳам чиқиб ишлайвераман.

Менинг соддалигимдан каттаконнинг чеҳраси очилди.

Ёнидагиларга қарата: "Бу йигит ҳали ёш экан, тез-тез Тошкентга — келиннинг ёнига боргиси келиб қолса ажаб эмас, биронта енгил машина беринглар, Жиззах билан Тошкентнинг ораси буларга яқин бўлсин", — деди.

Ўша куни 26 август эди, деб алоҳида таъкидлади Холхўжа Умаров.

Аслида, 26 август санаси Холхўжа Умаровнинг ҳаётида сирли бир маъно касб этганини таъкидлаб ўтиш лозим. Ҳозирда отанинг гурури бўлган тўнғич фарзанди Баҳромжон ҳам 26 августда туғилган. 1985 йил 26 августда қурувчилар куни муносабати билан орден беришди, келаси йили худди шу куни мукофотга яна бир машина олди. 1997 йил 26 август куни эса Холхўжа Умаровга Президент Фармони билан "Ўзбекистон Қаҳрамони" деган олий унвон берилди.

— Мен ўзимни бирданига икки бахтга эришган одам, деб ҳисоблайман. Биринчиси, мамлакатимизнинг илк олий унвонига биринчилар қаторида сазовор бўлганим, унвон гувоҳномаси ва "Олтин Юлдуз"ни мамлакатимиз Президенти Ислон Каримовнинг ўз қўлидан олганим бўлса, иккинчиси ота-онамнинг ҳалол меҳнатим орқасидан шундай баланд мартабага эришганимни кўргани бўлди. Ҳам мамлакат Президентининг, ҳам ота-онанинг эҳтиромига бирваракайига сазовор бўлишдан ортиқроқ бахт йўқ.

Холхўжа ака пойтахтимиздаги энг муҳташам иморатларнинг аксарияти —Оқсарой қароргоҳи, Олий Мажлис, шаҳар ҳокимлиги биноси, "Туркистон", "Халқлар дўстлиги" саройлари, "Чорсу" меҳмонхонаси, ҳайвонот боғи қурилишларида иштирок этди. Бу иншоотларнинг бугун кўзни қувонтирадиган сўнгги пардози Холхўжа ака бошлиқ бригада аъзоларининг хизмати. Энг қийин, энг масъулиятли пайтларда Холхўжа ака бригадасини ёрдамга чақириш одат тусига кирган, дейиш ҳам мумкин. Бригада аъзоларининг ҳаммаси қўли гул уста бўлишидан ташқари, бир неча касбни баравар эплайдиган кишилар. Ишга чиқолмаган ҳамкасбларининг ўрнини билдиришмайди.

— Шуро замонида сал мураккаброқ қурилиш бўлса, ўзимизникиларга ишонмасдан, Россиядан одам олиб келишарди. Малака талаб этиладиган юмушларни улар бажариб, кам ҳақ тўланадиган қора ишлар бизникиларга қоларди. Айрим раҳбарларимизда шу кайфият ҳамон сақланиб қолган. Тошкент шаҳар ҳокимлигининг биносини қураётган пайтимизда бизга иккинчи даражали ишларни беришиб, кўп ҳақ тўланадиган барча ишларни хорижлик қурувчиларга топширишди. Бир қанча вақт кузатиб турдим. Олд томондаги баланд устунларни тўрт ишчи бир неча кун давомида қураб экан. Талаб қилиб, шу устунлардан иккитасини қуришга рухсат олдим. Икки ишчимни қўйдим. Устунни бир кунда кўтаришди. Кейин хорижликлар раҳбарларга шикоят қилиб боришди. Мениям чақиришди.

Жуда жаҳлим чиқиб турган эди. "Бизнинг боболаримиз Самарқанду Бухорони, Хиваю Қўқонни қуришганда буларнинг аждодлари қамишдан қапатикиб ўтирган? Келиб-келиб энди биз шулардан ўрганамизми? Бизга ишонсаларингиз, булардан ортиқроқ қилиб қуриб берамиз-ку!" — дедим.

Хайрият, тушунадиган раҳбарлар ҳам бор экан. Уларни юпатишди. Менга эса хорижликларнинг қурилиш технологияси ҳозирча бизларникидан яхшироқ, шуни ўрганиб олинг, эҳтимол, кейинроқ бориб, сиз бошлиқ қурувчилар ҳам Англия ва Франция каби мамлакатларда бинолар қурса, ажабмас, деб таскин беришди. Кейин кўп ўйладим, ҳақиқатда биз кўпинча айрим майда-чуйдадек кўринган нарсаларга эътибор қилмаймиз. Хорижликлар бетон қуяётганда энг сифатли, силлиқ ва қалин фанердан қолип ясашади. Биз эса дуч келган қийшиқ ёғочдан қолип ясаб, бетон қуяверамиз. Кейин бояги фанернинг уч баравар пулини сарфлаб, деворни сувоқдан чиқарамиз.

Бизда режадан олдин кетиш, деган бир касаллик ҳам бор. Дейлик, фалон марқадаги бетон қуриши учун технологик режим бўйича муайян бир муддат ўтиши талаб қилинади. Бизда нима қилишади — қули билан бетонни ушлаб кўради, қурибди, энди бошқа жараёнларни ҳам бошлайверинглар, дейишади. Шундайларни кўрсам, дарров қўлидан тутаман, ҳой, биродар, бетон тобига келмаса, кейин қилган ишларинг ҳам чиннакка чиқади-ку! Ёки биринчи қатлам бўёқ қуримасдан иккинчисини сепишга буйруқ беришади. Ҳолбуки, бундай бўёқ бир йил ўтмасдан кўчиб тушади.

Холхўжа ака тиниб-тинчимайдиган одам. Эртаю кеч қурилишда эканига қарамасдан бир неча йил Сиргали туманидаги "Ёшлик" маҳалласида маҳалла қўмитасига раислик қилди. Шаҳарнинг бир чеккасида — Чирчиқ дарёси бўйида жойлашган, турли миллат вакиллари истиқомат қиладиган, аксарият аҳолиси ёшлардан иборат мавзени бир бутун маҳаллага айлантиришда Холхўжа аканинг меҳнати катта бўлган. У маҳалла гузари қурилиши, болалар майдончалари ва ўйингоҳлари барпо этишга бош-

чилик қилди. Яйдоқ сайҳонликдаги кўп қаватли иморатлар атрофи яшил белбоғ билан ўралди. Энг муҳими, кўп қаватли уйлардан иборат мавзеларга хос бўлмаган маҳалла руҳи пайдо бўлди.

— Мустақилликни ҳар ким ҳар хил тушунади, ҳар хил тушунтиради. Менга шу саволни беришганида: "Аввало, атрофингизга бир қаранг!", — дея жавоб бераман, дейди Холхўжа ака. — Ўн йил олдинги Тошкент катта бир давлатнинг оддийгина бир шаҳри эди. Икки миллиондан зиёдроқ одам яшасада, бу ерда кўзга кўринадиган, хорижликларга мақтанишга арзигулик иморатнинг ўзи йўқ эди. Энг муҳими, шаҳар ўзбекларникига ўхшамас эди. Тошкентга келган сайёҳ Ўзбекистонга келганини дарров илгаёлмас эди. Ҳозир Тошкентга келган хорижлик меҳмон нимани ўйлайди? Аминманки, у жуда тез ривожланаётган, ўзининг бетакрор маданиятига, улкан салоҳиятига эга бўлган мустақил давлатга келганини дарҳол англайди. Бу юртнинг Ўзбекистон эканини унга яна бир бор тушунтиришга ҳожат қолмайди. Бу тушунчани унга биз қурган иморатлар беради!

Мамлакатимиз мустақилликка эришиб, миллий қадриятларимиз яна халққа қайтарилга бошлаган кезлари Холхўжа Умаров илк бор газетадан Соҳибқирон Амир Темурнинг "Бизнинг қудратимизни билмоқчи бўлганлар, қурган иморатларимизга боқсин!" деган гапини ўқиб қолди. Шунда ўзининг касби айримлар бурнини жийириб айтганидай, оддий сувоқчилик эмас, мамлакатнинг қудратини белгилайдиган шараф эканига яна бир бор ишонч ҳосил қилди.

Холхўжа Умаровни ўз касбининг устаси, фидойиси дейишдан осони йўқ. Касбини ҳар нарсадан баланд қўйишини у севиб такрорлайдиган қуйидаги ривоят ҳам англатади.

Одам Ато билан Момо Ҳаво жаннатдан қувилган дастлабки пайтларда унчалик ҳам хафа бўлишмаган экан. Муҳаббатдан маст икки кўнгил ёввойи табиат қўйнида бахтиёр яшай бошлашибди. Орадан бирмунча муддат ўтиб, Момо Ҳавонинг бўйида гумона билинибди. Аввалига бундан фақат хурсанд бўлишибди. Муҳаббатимиз янада мустаҳкамроқ бўлади, дея севинишибди. Кейин ўйланиб қолишибди: биз-ку очик ҳавода ҳам яшайверамиз, лекин муҳаббатимиз маҳсули бўлган мурғак гўдаклар қийналиб қолишмасмикин. Шунда Одам Ато қўлига қиррали тош олиб, ундан болта ясабди, кейин дарахт кесиб, уй қуришга тутинишган экан.

— Айримлар "Қайси ишингиз учун қаҳрамон булгансиз?" деб сўраб қолишади, — дейди Холхужа Умаров. — Рост бу саволга дабдурустдан жавоб беролмай қоламан. Мен тўғри ва ҳалол яшадим. Сидқидилдан меҳнат қилдим. Бировга ёлгон гапирмадим, туҳматдан, ҳаромдан ҳазар қилдим. Ҳар доим адолатнинг этагидан маҳкам ушладим. Қўлимдан келса, ҳаммага ёрдам бердим, қурбим етмаганда эса яхши маслаҳатим, эзгу тилагимни аямадим. Фидоқорлик билан қилинган меҳнат эътиборсиз қолиб кетмас экан. Қаҳрамонлигимнинг боиси — шу.

БИР ИНСОН ИБРАТИ

Инсон туғилибдики, ҳаётда ўз ўрнини топишга интилади. Болаликданоқ олдига эзгу мақсадлар қўйиб яшайди. Орзу-умидлар уммони эса уни юксак-юксаклар сари бошлайди. Мактабга илк қадам қўйган кунлари унинг ҳаётида чинакам бурилиш, катта ҳаётга дадил қадам қўйиш палласи бўлди, десак муболага эмас. Чунки ана шу қувончли кундан бошлаб, унинг мургак қалбида юксак масъулият, ташвиш ва ўзига хос қувонч ҳисси уйғонди. Лекин ҳаётдаги ўзига хос бу жараён ҳар кимни ҳар хил томонларга етаклайди. Кимки ҳаётнинг аччиқ-чучугига чидаб, курашиб, ёруғ кунларга интилиб яшаса, ўз ниятига, мақсадига эришади. Кимки бу хислатларни ўзида шакллантира олмаса, продасизлик қилса, ҳаёт йўлларида тойиб, адашиб кетади. Омад эса оқ кўнгил, улуг мақсадли инсонларга кулиб боқади.

Машарип Қувоқов шундай инсонлардан бири. У баҳорнинг сўнгги ойида оддий деҳқон оиласида туғилди. Отаси Қувоқ ака жуда ишчан, тиришқоқ, қийинчиликлардан чўчимайдиган одам бўлган. Неча йиллар чексиз Қорақум саҳросидан туяда жамоа хўжалиги учун саксовул ташиган. Умри қисқа экан, ўглининг суннат тўйини кўрди, холос. Онаси Гулжон момонинг ҳам бутун умри жамоа хўжалиги билан боғланган. Шундан бўлса керак, Машарин мургаклигиданоқ ҳаёт нималигини, меҳнат нималигини ота-онаси мисолида кўрди, кўзи пишиди. Ўзи

ҳам усмирлигиданоқ далага чиқиб ишлади. Оддий ишчи бўлди. Замбилнинг оғирлигини кутара олмай икки томонига арқон боғлаб, елкасига ташлаб юрган пайтларни ҳамон эслайди.

Машарипнинг тиришқоқ, эсли-ҳушли, ақл-саводини амалда кўрган бригада бошлиги уни табелчиликка олди. Ёши ўзидан бир неча баравар катта 20-30 дан ортиқ ишчиларга бош-қош бўлиш, уларга иш буюриш, кундалик ҳисоб-китобни ўз вақтида олиб бориш ҳам мактабда ўқиш ёшгина Машарип учун осон эмас эди. Гоҳида пахта йиғим-терими даврида иш ярим тунгача давом этар, шунинг учун дарсларда берилган уй вазифаларини дуч келган жойда бажаришга тўғри келарди.

Омади бор экан, у туғилган ва илк иш бошлаган Наримонов номли хўжалик тез орада илгор бўлиб, нафақат вилоятда, балки республикамизда ҳам донги кетди. Энг асосийси, Аллоҳ унга Меҳнат Қаҳрамони, донгдор пахтакор, меҳрибон раҳбар Искандар Дусовдай багри кенг инсонни, азиз устозни рўбарў қилди. Бу тақдир эса унинг ҳақиқий инсон, раҳбар бўлиб шаклланишида катта рол ўйнади. Шундай улуг одамлар билан ишлаш унга битмас-туганмас куч-қудрат, бир олам руҳ бағишлади. Мактабни тугаллагач, тенгдошларига ўхшаб ўқиш учун шаҳарга шошилмади. Ҳам ишлади, ҳам сиртдан ўқиди. Тошкент Халқ хўжалиги институтининг иқтисод факультетини 1966 йилда муваффақиятли тамомлади. Кўпгина тенгқурлари олийгоҳларни тамомлаб, энди иш бошлаётган булсалар, Машарип эса бу пайтда ҳаётда ўзининг муқим ўрнини топиб олган тажрибали иқтисодчи эди.

Бетакрор қобилиятни, юксак ташкилотчиликни, янгилик сари интилувчи ва қолаверса, ҳақиқий одамийликни ўзида кўрсата олган Машарипни хўжа-

лик раҳбарлари жамоа хўжалиги ёшларига етакчилик лавозимига тавсия этишди. Бир неча йил машҳур колхознинг шижоатли, оёгидан ўт чақнайдиган, ташаббускор ёшларига бош бўлиб не-не топшириқларни бажармади, дейсиз. Айниқса, устози Искандар Дўсовнинг ўғитлари, қўллаб-қувватлаши ва рағбатлантириб туриши унга беқийёс катта куч-қувват, ишонч бағишлади. Ўша йиллари унда етакчилик хислатлари кенг қулоч ёзди. Бу хислатлар туман ёшларига бош бўлган кезларида янада ривожланди, камолга етди.

...1974 йилнинг эрта баҳори. Машарип ака илк бора Москвада бўлди. Шу кунлари Россия пойтахтидаги Пушкин номи музейда Мисрнинг қадимий осори-атиқалари, Тутанхамоннинг машҳур олтин қийёфаси (маскаси) намоён этилмоқда эди. Биз (Ўшанда мен Москвада ўқирдим) бу ноёб ёдгорликни кўриш учун тунни мижджа қоқмай ўтказиб, эрта тонгда музейга киришга мушарраф бўлганмиз.

— Биз ўзбек давлатчилиги тарихи, Хоразм тарихини энг қадимий, деб билардик. Лекин бу кенг дунёда Миср тарихи ҳам жуда кўхна ва ниҳоятда бой экан,— деганди Машарип ака, ҳаяжонини яшира олмай.

Ўшанда Машарип аканинг тарихга, қадимшуносликка катта қизиқиши борлигини билиб олгандим.

Москвадан қайтган ёшлар етакчисини катта синов кутиб турарди. Ўша пайтдаги туман раҳбари Матчон Вайсов уни ҳузурига чорлаб: "Сени Юмалоқ тўқайдаги хўжаликка раҳбар қилиб юборишга қарор қилдик", деди.

У бундан уч йил муқаддам тўқайзор ўрнида, Амударё соҳилида ташкил этилган ва шолчиликка ихтисослашган бу давлат хўжалигини яхши биларди. Дастлаб тажрибали шоликор Анатолий Тегай бош

бўлган бу хўжалик деҳқонлари минг гектар ерга шоли экиб, илк йиллари 28-30 центнердан қирмизи дон ҳосили олишди. Кейинги йили яна 200 гектар янги ер ўзлаштирилди. Аммо хўжаликнинг фақат шоли экиш билан чекланиб қолиши тўғри бўлмас эди. Пахтачилик, богдорчилик, чорвачиликни ҳам ривожлантириш керак эди. Уч йил ичида хўжалик аҳолиси ҳам минг кишидан ошиб кетди. Уларни иш ва уй-жой билан таъминлаш, маданий-маърифий шохобчалар бунёд этиш керак эди. Шундай қийин бир пайтда хўжалик раҳбари Анатолий Тегайнинг соғлиги ёмонлашиб, ишдан бўшаш ҳақида ариза берганди...

Машарип бу хабарни катта устозига етказиб, маслаҳат олишдан олдин сирдош устози, қўшни жамоа хўжалиги раиси Абдулла ака Худойбергановга айтди. Абдулла ака жуда камтар, катта билан каттадек, кичик билан кичикдек муомала қиладиган қалби беғубор, дилкаш инсон эди. Шунинг учун ҳам Машарип энг мураккаб масалаларни у билан маслаҳатлашар, дилидагини унга очарди.

— Сен энди пишиб етилдинг, — деди Абдулла ака. — Нималарга қодир эканлигингни кўрсатишинг керак. Ҳақиқий устозинг Искандар Дўсов тарбиялаган шогирдининг кимлигини халқ билиб қўйсин. Наримоновдай донгдор хўжалик ташкил қилиш сендай гайратли ёшларга ярашади.

— Раҳмат, Абдулла ака. Ёнимда Искандар ота, қолаверса, Сиз борсиз, — деди Машарип. — Хуллас, ишончларингизни оқлашим керак.

Шу куни Машарип Искандар Дўсов ҳузурида ҳам бўлди. Туман раҳбари Қувоқов масаласини Дўсов билан батафсил маслаҳатлашиб, ҳал этилганлиги суҳбат давомида аён бўлди.

— Сен раҳбарликнинг ҳамма босқичларини босиб ўтдинг, — деди Искандар ака Дўсов. — Кўпни кўрдинг, тажрибаларимизни ўргандинг. Энг муҳими, сенда одамлар билан ишлаш ва уларни бошқариш қобилияти шаклланди. Туманда ёшларга бош бўлган пайтларингда ҳам сени синаб юрдим, ўзгармадинг. Бу — энг яхши хислат.

Машарип Қувоқов шундай қилиб 1974 йили "Богот" давлат хўжалигига раҳбарликка тайинланди. Туман ва вилоят раҳбарлари ҳеч иккиланмай "оқ йўл" тилашди. Бу вақтда у тоғни урса талқон қиладиган, гайрати тўлиб-тошган, айни қирчиллама йигит ёшида эди. Унга жуда катта ишонч билдирилганди. Эндиликда у давлат хўжалигида барча ички имкониятларни излаб топиши, давлат хўжалигини кўп тармоқли йирик хўжаликка айлантириши лозим эди. Бунинг учун эса янги раҳбарга ишчан ва қобилиятли, узоқни кўзлаб иш юритадиган ёш, тажрибали ишбошилар керак эди.

Ёш раҳбар олдида жуда кўп муаммолар бор эди. Хўжалик энди оёққа тура бошлаган. Асрлар бўйи ёввойи ҳайвонлар ва қушларга макон бўлган тўқай ўрнида янги тураржойлар, маданий-маиший шохобчалар, болалар богча ва яслилари, мактаблар, шифохона, устахона, маъмурий бинолар, автотрактор парки каби муҳим тармоқларни бунёд этиш, уларга табиий газ, электр энергияси, ичимлик суви олиб келиш жуда зарур эди. Ўша йиллари бу улкан ишларни амалга оширишда унга Искандар Сафоев, Қодир Оллаберганов, Машарип Ражабов, Саттор Қодиров, Саъдулла Жуманиёзов, Аҳмад Нурматов, Эшчон Оллашукуров, Шоназар Матёқубов, Самандар Сафоев сингари уруш ва меҳнат майдонларида чиниққан, тажрибали инсонлар катта ёрдам бердилар.

Утган 10-12 йил ичида хўжалик оёққа туриш билан бирга қишлоқ қиёфасидаги ўзига хос замонавий шаҳарчага ҳам айланди. Бу ўзгаришлар одамларнинг дунёқарашини, фикр-ўйини ҳам тубдан ўзгартириб юборди. Шу сабабли бу хўжаликка ва унинг ишбилармон, уддабурон раҳбарига бошқаларнинг ҳам қизиқиши ортди.

Юксалиш йўлидан дадил бораётган "Богот" давлат хўжалигида ишлар анча жадаллашиб, тажрибаларни оммалаштиришга киришилган бир пайтда Машарип Қувоқовни вилоятга, масъулиятли вазифага ишга тайинлашди. Бу гал ҳам сўраб ўтиришмади. У вақтларда шундай эди. Партия маъқул кўрдими, бажариш керак эди. Шундай қилиб, Машарип ака Қувоқов вилоят агросаноат уюшмаси раисининг иқтисодий масалалар бўйича биринчи ўринбосари лавозимида беш йил фаолият кўрсатди. У бу лавозимда ишлаб кам бўлмади. Таниқли раҳбарлар, йирик-йирик олимлар, тажрибали мутахассислар билан танишди, улардан кўп нарсаларни ўрганди. Лекин, йил сайин ўзи ишлаб суяги қотган хўжаликнинг аҳволи ёмонлашиб, иқтисоди пасаяётганини кўриб, юраги ачишди. Шундай кунларнинг бирида, яъни 1991 йилнинг январида Машарип Қувоқов, хўжалик аъзоларининг талаби, туман ҳокими Шакаржон Хужаниёзованинг тавсияси ва ўз хоҳиши билан яна ўзининг жонажон "Богот" давлат хўжалигига қайтди.

Кўҳна юртимиз узра Мустақиллик шамоллари эди. Бу қувончли ва унутилмас кунлар кўплар қатори Машарип Қувоқовга ҳам янада куч-қувват, ғайрат-шижоат бағишлади. Бу кўтаринкилик, ўзгача бир руҳ одамлар қалбини ҳам жўш урдирди. Инсонларда ерга, мулкка ўзгача бир қараш ҳисси пайдо бўлди. Бу ўзгаришлар хўжалик бошқарув усули-

га таъсир этди. 1993 йилга келиб давлат хўжалиги урнида жамоа хўжалиги ташкил топди. Шундан кейин хўжаликда чинакамига иқтисодий ислоҳотлар малга оширила бошланди. Ерлар жамоа аъзоларига булиб берилди. Бригадалар янада такомиллаштирилди ва барча техника воситалари, ўғит ва сув манбалари тенгма-тенг равишда тақсимланди.

Ўша пайтларда юртбошимиз деҳқонларимиз олдига галла мустақиллигига эришишни асосий мақсад қилиб қўйди. Хўжалик раҳбари, барча аъзолари бу юксак вазифани ўзлари учун муқаддас бурч, топшириқ сифатида қабул қилдилар. 1991 йилда бугдой майдонлари атиги 13 гектарни ташкил этган бўлса, 1994 йилга келиб 310 гектарга, яна икки йилдан сўнг эса 450 гектарга етди. Ҳосилдорлик ҳам ўсди. 1992 йилда ҳар гектар ердан атиги 27 центнердан ҳосил олинган эди. Қўрғоқчилик бўлган 2000 йилда бу кўрсаткич 55 центнерни ташкил қилди. Пахтакорлар ҳам тер тўкиб меҳнат қилдилар. 3800 тонна "оқ олтин" етиштириб, белгиланган режани ортиги билан уддаладилар. Қанд лавлагидан ҳам юқори ҳосил олинди. Давлатга 6748 тонна лавлаги сотилди.

— Хўжалигимиз 1997 йил ёзида ёпиқ турдаги ҳиссадорлик жамиятига, 1999 йилда эса ширкат хўжалигига айлантирилди,— дейди Машарип ака. Бу мустақиллигимизнинг самараси, истиқлол берган бахт. Бизда ҳар бир қарич ер ҳисобда, унинг ўз эгаси бор. Агар аъзоларимиз қарилик нафақасига чиқишса, фарзандлари ерга эгалик қилишади. Бундай имконият, эгалик ҳуқуқи қачон бўлган? Бизнинг деҳқонларимиз зиммасига яна бир масъулият юклатилган. Улар барча экинлардан сара уруг тайёрлайдилар. Бу юксак фахр, ишонч, қолаверса чинакам гурур.

Президентимиз хўжаликда бўлганида Корея, Хитой шонликорлари билан алоқада бўлиш, улардан янги техникаларни сотиб олиш, технологияни ўрганиш, бунинг учун ана шу мамлакатларга мутахассислар, айниқса, ёшларни юбориш кераклигини алоҳида таъкидлаган эди. Шундан сўнг Машарип Қувоқов Жанубий Кореяда бўлиб, шонли кучатини экадиган машина олиб қайтди. Кейинчалик яна 2 та шундай техника харид қилинди. Уларнинг афзалликлари жуда катта. Бу техникалар билан экилган шонли утоқ қилинмайди. Бир ойлик кучат экилгач, сув ҳам анча тежалади. Ҳар гектар ер ҳисобига 150 кг уруг кам сарфланади, шонлининг етилиши ҳафта ёки 10 кунга тезлашади. Шу билан бирга ҳосилдорлик ҳам ортади, дон сифати яхшиланади ва ундан олинадиган гуруч миқдори ҳам тубдан кўпаяди.

Лавлагидан янада юқори ҳосил етиштириш ва тажриба алмашиш учун бир гуруҳ мутахассислар Германияга сафар қилишди. У ердаги илгор технологиялар ўрганилди, сара уруг харид қилинди. Шунинг эвазига ҳосилдорлик бир неча бараварга ошди. Хўжалик Хоразм шакар заводига 6748 тонна қанд лавлагисини топшириб, ўзаро шартнома режасини ортиги билан уддалади. Бунинг эвазига заводдан 90 тонна юқори сифатли шакар олинди. Ана шу шакар ишловчиларнинг меҳнат ҳақи ҳисобига тақсимлаб берилди. Бир қисми эса минерал ўғит ва машиналар учун эҳтиёт қисмлар харид қилиб олишга сарфланди.

Ютуқлар кўп. Уларга эришиш, бир маромда сақлаб туриш ва кўпайтириб бориш осон эмас. Бу борада раисга Ёқуббой Рўзиматов, Арслон Вафоев, Юсуфбой Нурматов, Ҳусайн Қиличев, Комилжон Абдуллаев сингари раҳбарлар қўлни-қўлга бериб катта

ёрдам бермоқдалар. Бу раҳбарларнинг ўз ўрни, ўз улуши ва алоҳида роли бор. Ҳамжиҳатлик, ишонч билан юксак мақсад сари интилиб ишланган жойда муваффақият ҳам ўз-ўзидан келаверади.

Бошқалар ҳам раҳбарларга эргашади, улардан ўрнак олади. Халқимизда: "Катта арава қаердан юрса, кичик арава ҳам ўша ердан юради", деган мақол бор. Шу ўринда далаларда енг шимариб ишлаб, ҳосилдорликка ҳосил қўшиб, хўжалик ва ўз хонадони хазинасини бойитаётган Олтин Оллаберганова, Гулбаҳор Ражабова, Ҳаббор Раҳмонов, Абдулла Саидов, Аҳмад Содиқов, Қодир Турумбетов сингари ўнлаб меҳнатсевар пахтакор, шоликор, чорвадор, боғбон ва техника жиловкорларининг ҳиссасини алоҳида таъкидлаш жоиз. Уларсиз "Богот" ширкат хўжалигининг додруги оламга таралармиди? Уларсиз Машарип Қувоқовга шунчалик шон-шўҳрат, обрў-эътибор насиб этармиди?!

Машарип ака билан хўжаликни айланамиз. Ҳаммаёқ озода, саранжом-саришта. Гуёки қишлоққа ўнлаб келинлар бир кунда тушгандай. Атрофи турнақатор тераклар билан ўралган теп-текис йўллар, боғ ва тутзорлар, узумзорлар... Кузинг қувнайди. Бу ердаги ибратли ишлардан, тажрибадан нега қўшни хўжаликлар ўрнак олишмайди? Нега бу хўжаликда ҳар йили бир неча ўн миллионлаб соф фойда олинади-ю, бошқа бир қатор хўжаликлар ҳамон қолоқлик ботқоғига ботиб ётишибди?! Қани уларда хўжаликка, ерга эгаллик ҳисси?! Қани ватанпарварлик, миллий гурур ва фахрланиш туйғуси?!

Хўжаликда ҳар йили кенг нишонланадиган Наврўз ва Мустақиллик байрамларини айтмайсизми. Бу йилги Наврўз айёми, айниқса, гўзал бўлди. Тантанага ҳар бир оила тайёргарлик билан келди. Ўзаро беллашув бўлди. Байрамда иштирок этган

Ўзбекистон халқ шоири Омон Матжон ўқиган шеърлар одамлар қалбини ром этди. Шоир ёниб-ёниб шеър ўқиди:

Хушназар инсонлар билан эл тирик,
Одам нур олади одам юзидан.
Дерлар:— Паҳлавон пир қадамин хушлаб,
Дарёлар эргашиб юрмиш изидан...

Искандар Дусовлар ибрати тенгсиз —
Кукракда урушдан мерос ўқ билан.
"Юмалоқ тўқай"га сиз йўл солдингиз,
Эл билан эл учун қалбда ўт билан.

...Замонлар ростланиб, Адл тик келса
Бунёдкор, ижодкор инсон олса дов,
— Унинг манглайдан таралган нурдан
Ёришар эли ҳам, ери ҳам дарров.

Демак қаҳрамонлик — қомусий бир шахд,
Истиқлолда бутун юрт шахди аён:
Бахтдир эли, ери ҳикматларини-
Сиздек, замон аро этмак намоён!

Бу ернинг ҳақиқий эгаларига шоир берган баҳо эди.

Хўжалик тўкин, тинч-тотув, аҳил оилага ўхшайди. Бу ерда одамларни ўйлашади, қадрлашади, эъзозлашади. Тўю маърака раҳбарларсиз ўтмайди. Ҳар бирини ўтказиш учун алоҳида маслаҳат қилинади, моддий ёрдам берилади.

Аҳолининг гам-ташвиши, қувончи билан шерик бўлиш Машарип Қувоқов учун оддий ҳол.

Деҳқончилик яхши, кўнгилдагидек. Ҳосил ҳам режадан ошиқ. Яна қанақа ташвиш бўлиши мумкин раҳбар учун, деб ўйларсиз.

Кейинги йилларда Машарип акани бир муаммо қийнади. У ҳам бўлса хўжаликка табиий газ келга-

нига анча йиллар бўлганлиги сабабли аҳоли сони бир неча юз бараварга ошиб кетганлиги учун таъминотда узилишлар, етишмовчиликлар юз бераётган эди. Айниқса, қиш пайтида анча ташвишли кунлар бўлди. У бир куни ўз фикрини "Хоразм-трансгаз" бошлиги Зафар Отажоновга баён этди. Ниёти холис эканми, иш битди-қўйди. Ишга тезда киришилди. Ҳозирги кунда газ шохобчалари таъмирланди, қўшимча қувурлар ётқизилди. Янги юқори босимли газ тақсимлагич қурилиб ишга туширилди. Аҳоли беҳад хурсанд бўлди.

Раҳбар учун халқ олқишини олишдан, ишончини оқлашдан ҳам фахрли иш йўқ. Шунда у эъзозланади, ҳурмат қозонади.

Лекин биз Қувоқовнинг қирқ йилдан буён тинч-тотув яшаётган оиласи Норжонбиби ҳақида, ота-она изидан бориб ҳаётда ўз ўрнини топиб олган, ўз меҳнати билан эл ҳурматига сазовор бўлаётган икки ўғли, тўрт қизининг ибратли ишлари, бир-биридан ширин тўққиз невара ҳақида ҳали сўзламадик.

Биз кун бўйи хўжаликда бўлдик. Бундан икки йил илгари "Богот"га қўшилган "Атов" булимини ҳам кўздан кечирдик. Ҳамма ерда иш қайнаган. Раис идорага келгач, қўлимга бир дафтарчани тутқазди. "Бўш пайтингизда ўқиб кўрарсиз. Анча йиллардан буён қоралаб юргандим. Бирор-бир ёшга ёрдимим тегар. Ахир Мустақил Ўзбекистонимизнинг ҳар бир йигит ва қизи — келажаги порлоқ Ватаннинг бизи ва сизи..."

Мен кўп вақт кутмай қайтишда уни варақлашга тушдим. Уларда ўтган йилларнинг ҳам қувончли, ҳам ташвишли онлари, ибратли тақдир, тажриба ва ютуқлар, жонли воқеалар қаламга олинган эди...

Мен уларни "Бир ибратли инсоннинг ҳаёт мактаби" деб атадим. Сизнинг эътиборингизга ундаги айрим фикрларни ҳавола этмоқчиман.

◆

"Отам оддий деҳқон бўлганлар. Кундузи колхоз ишини бажарган бўлсалар, кечалари томорқамизда ишлаганлар.

Кейинчалик бригада бошлиғи бўлганлар. Бу давр уруш йилларига тўғри келган. Фронт орқасида озиқ-овқат маҳсулотлари етиштириб, ғалабани таъминлашга ўз ҳиссаларини қўшганлар. Аммо уруш тугаган йили қаттиқ бетоб бўлиб, терлама касали билан оғриганлар ва энг навқирон йигит пайтида— 35 ёшларида оламдан ўтганлар. Мен ўшанда 7 ёшда эдим.

Бизни онам Гулжон Матёқубова, худога шукур, ҳозир 100 ёшни қаршиладилар 2 ўғил ва битта қизни бир ўзлари катта қилиб, авайлаб-асраб вояга етказдилар.

Мен жуда кичиклигимдан ота-онамдан ўрнак олиб, фақат меҳнат эвазигагина инсон ўз орзу-умидига, ниятига етишини кўнглимга солганман. Оддий колхозчиликдан иш бошлаб меҳнат аччиқ-чучугини, лаззатини тотганман. Бугун нимага эришган бўлсам, фақат шулар эвазига."

◆

"Мен улғайиб, камолга етишимда, ўзимнинг салоҳиятимни, билимимни элимга, халқимизга бахшида этишимда, устозларимнинг хизматлари беқиёс. Айниқса, шу ўринда машҳур пахтакор, Хоразмнинг ардоқли ёшуллиси, Меҳнат Қаҳрамони, устозим Искандар ака Дўсовнинг номини катта ҳурмат билан тилга оламан. Жойлари жаннатда бўлсин. У киши менга 15 йил давомида отам ўрнида отамдек жуда кўп меҳрибончилик кўрсатганлар, ҳатто фар-

зандларига ҳам бермаган ёрдамларини аямаганлар. Устозимдан инсонийлик, раҳбарлик фазилатларининг жуда кўн қирраларини олганман. Менда нимаки шаклланган, камолга етган бўлса, у кишидан урганганман. Ҳар бир одамга ҳурмат ва эҳтиром, меҳрибонлик кўрсатиш, ҳаётнинг қадрига етиш, энг қийин пайтларида ёнида бўлиш, ишнинг огирликларини зиммага олиш, тоншириқларни бажаришдан чўчимаслик, доимо янгиликлар огушида яшаш, ерни ва сувни эъзозлаш — буларнинг барчаси менинг ҳаётим даврида қатъий амал қилган устозларимнинг фазилатларидир. Ана шундай ибратли ўғитларни яна бир устозим — Абдулла ака Худойбергеновдан ҳам олганман”.

“Ҳозирги болаларни кўриб, кўзим қувнайди. Ҳамма нарса етарли. Бизга, урушдан кейинги йиллардаги болаларга жуда қийин бўлган. Шунинг учун ёшларга кексалар билан кўпроқ учрашувлар ташкил этиб, бу кунларнинг қадрига етишни, Ватанни севишни, ҳақиқий ватанпарвар бўлишни, қийинчиликлардан чўчимасликни ўргатишимиз керак”.

“Дўстликнинг қадрига етиш, авайлаш керак. Мен болаликдаги дўстларимни жуда ҳурмат қиламан, тез-тез кўрмасам, суҳбатлашиб турмасам, бир нимани йўқотгандай бўламан. Улар — Латифжон Бобожонов, Бобожон Қурбонов, Арслон Вафоевлар ҳозир ҳам мен билан бирга, шу хўжаликда ишлайдилар, қувончимга, гам-ташвишимга шериклар”.

◆

"Мен бир нарсага диққатни қаратмоқчиман. У ҳам бўлса мана шу ўттиз йил ичида одамларимиз асрий тўқай ўрнида ажойиб бир бўстон яратдилар. Бу бўстон ўз-ўзидан барпо бўлмади, албатта. У шу ердаги минглаб одамларнинг пешона тери, фидокорона меҳнати туфайли бунёдга келганлигини ҳеч қачон унутмаслигимиз керак.

Шу ўринда ўша пайтдаги туманимизга раҳбарлик қилган раҳматли Бобожон Бободиновнинг хизматларини, қўллаб-қувватлашларини тез-тез эслаймман. Бевосита у киши раҳбарлигида хўжалигимизда 300 та тураржой, 400 кишилик маданият саройи, техника саройи, дала шийпонлари, кенг ва равон йўллар, табиий газ ва сув шохобчалари бунёд этилди".

◆

"Бизда кадрлар билан ишлаш ва уларни ўз қобилиятларига қараб жой-жойига қўйишга қаттиқ риоя қилинади. Аввало ходим иш жойида нималарга қодир эканлиги синаб кўрилади, сўнгра бирон вазифага қўйилгандан сўнг у имкони борича алмаштирилмайди. Чунки, ҳар бир ишда ютуқ ва камчилик бўлади. Ҳар ким аввало ўз ютуғидан ўзи қаноатланиши, камчилигини ўзи бартараф этиши керак. Шунинг учун бизда ишлаётган ходимларнинг кўпчилиги 15-25 йил ва ҳатто ундан кўпроқ вақтдан буён ўз вазифаларини уддалаб келишяпти".

◆

"1997 йил 26 август. Бу кун ҳаётимдаги энг бахтли, унутилмас кун. Шу куни Ўзбекистон Мустақиллигининг 6 йиллиги арафасида Президентимиз

Ислом Каримовнинг Фармони билан менга "Ўзбекистон Қаҳрамони", деган юксак унвон берилди. Бу жамоа аъзоларимиз билан эришган муваффақиятларга, меҳнатимизга, бутун фаолиятимга берилган юксак баҳо эди. Ана шу беқиёс катта ишончни оқлаш учун бутун умримни бағишлашга тайёрман".

"Муҳтарам Президентимиз Ислом Каримовнинг 1997 йил 26 сентябрь кунини хўжалигимизга қилган ташрифлари тарихий кун бўлиб қолади. Бу қутлуг кун нафақат менинг, балки барча боготликларнинг бир умрга эсидан чиқмайди.

Юртбошимиз ҳар бир вилоят, туманда пахтаининг камида учта, хўжаликларда эса иккита навини экиб, синовдан ўтказиш, энг яхшиларини доимий экишга қолдиришни тавсия этган эдилар. Шундан сўнг далаларимизда пахтаининг 7 та навини синовдан ўтказдик. Улардан биттаси, яъни Топшкент тажриба майдонида академик Астон Жалилов томонидан яратилган "Меҳнат" нави хўжалигимизга жуда мос келди. Ҳозирги кунда 500 гектар ерга ана шу нави экилди. У машинабоп, эртапишар, сув кам талаб қиладиган нав. Биз вилоятимиз хўжаликларини энг яхши пахта, шили уруғлари билан таъминлашга ўтаяшимиз. 2000 йилда 1000 тонна юқори сифатли пахта уруғини етиштириб, давлатга сотдик".

"1997 йили энг самарали йил бўлди. 4000 тонна пахта, 6748 тонна шили, 1235 тонна буғдой, 400 тонна сабзавот-полизи, 120 тонна мева етиштирилди ва уларнинг бир қисми давлатга сотилди. Буларнинг барчаси хўжаликка 210 миллион сўмга яқин даро-

мад келтирди. Хўжалик ҳеч қачон бундай бойликка эришмаган эди. Президентимизнинг хўжалигимизга келиши биз учун қутлуг қадам бўлди”.

“Ҳар бир дала, табиатан инсон каби ҳар хил бўлади. Шунинг учун ҳам биз ҳар бир даланинг имкониятларини пухта ўрганиб чиққанмиз. Бригада бошлиқларининг қўлида ҳар бир қарич ернинг, ҳар бир мевали ва манзарали дарахтнинг тўла, даламадала жадвали бор. Биз уларни қишин-ёзин назорат қиламиз. Масалан, жийда дарахти ҳамма ерда, ҳатто зах ерларда ҳам ўсаверади. Тераклар ундай эмас.

Яқин тўрт-беш йил ичида нафақат ўзимизнинг, балки вилоятимиз ва туманимиз аҳолисининг ёғочга бўлган эҳтиёжини қисман бўлса-да қондирамиз”.

“1998 йилнинг айни пишиқчилик маҳали. Хўжалигимизда “Китоб байрами” бўлди. Тошкентдан манман деган шоирлар, ёзувчилар, олимлар, журналисту ноширлар келишди. Чунонам китоблар совға қилишдики, асти қўяверасиз. Бу чинакам маънавий бойлик. Кейинги ўн йил ичида хўжалигимизга бунчалик кўп китоб келмаган эди. Мен уларни ёруглик белгиси, деб билдим”.

“1999 йилнинг сентябрь ойи. Америка Қўшма Штатларининг “Инсон-инсонга” халқаро ташкилоти аъзоларидан бир гуруҳи хўжалигимизга ташриф буюришди. Бу ташкилотга 1956 йилда АҚШнинг 34-Президенти Дуайт Эйзенхауэр асос солган экан. Ташкилот дастурининг асосий мақсади ер юзидаги

оддий кишиларнинг бир-бирини тушунишига, шу тариқа жаҳонда тинчликни сақлаш ишига кўмаклашишдан иборат.

Миссия аъзолари хўжалигимиз билан танишдилар, оилаларда бўлдилар, ёшлар турмуши, янги оилалар, кексаларнинг ҳаёт тарзи, анъана ва удумлари билан қизиқдилар.

Шу куни эсда қоларли бир воқеа содир бўлди. Гуруҳ раҳбари Чарльз В.Хостлер музейимизга қўйилган бир тарихий сурат олдида узоқ тикилиб қолди. Бу иккинчи жаҳон уруши қатнашчиси, хўжаликда узоқ йиллар бригада бошлиғи бўлиб ишлаган, меҳнат фахрийси Искандар Сафоевнинг сурати эди. Та-содифни қарангки, бу икки қария бундан 55 йил муқаддам Одер дарёси бўйида учрашган эканлар”.

“Ҳар бир қарич ердан имкони борича унумли фойдаланиш керак. Биз бугдойдан бўшаган ерларга шolini кўчат қилиб экишни ва ундан ҳам юқори ҳосил олишни йўлга қўйдик. Бу билан биз йилига ҳар гектар ердан 110-120 центнердан шoли, бугдой, дов олиш имкониятига эга бўлдик.

Бугдойдан бўшаган ерларга 12 хил экинни эка-япмиз. Буларнинг айримлари, яъни тариқ, оқ жўҳори, кунжутларни айрим деҳқонларимиз эсдан чиқариб юборишди.

Яна бир масала. Бир вақтлар яхлит карталарга экин, айниқса, пахта экилганда трактор ернинг ҳар иккала бошига тўла чиқмай айланар, карта бошидаги айланиш майдонига эса чигит кўндалангига экиларди. Культивация даврида эса айланиш қисмига экилган гўзалар тракторлар гилдираги ва культиватор тишлари остида қолиб нобуд бўларди. Биз айланиш майдонидан тўғри фойдаланишни йўлга

қўйдик, бунинг учун шароит яратдик. Шу сабабли умумий пахта майдонимизга яна 50 гектар ер қўшилди. Шу қўшилган еримизнинг ўзи бизга яна 120-150 тонна нахта беради. Бу хўжаликка қўшимча равишда миллион-миллион даромад, маблағ киряди, дегани”.

“Ер ҳақиқатан ҳам ҳаёт ва тириклик манбаи. У инсонга Аллоҳ томонидан берилган буюк инъом. Лекин ундан оқилона фойдалангандагина инсонга ўзининг битмас-туганмас хазинаси эшигини очиб беради. Биз ерга ана шу нуқтаи назардан ёндошиб келяпмиз”.

“Энди Россиянинг Сибирига кўз тутиб бўлмайди. У ердан қачон ёғоч маҳсулотлари келади, деб умид қилиш ҳам хомхаёлдир. Давлатимиз мустақилми, ўзимиз мустақилмизми, бу қурилиш материалларини ўзимиз етиштиришимиз керак.

Бу гоёни менга хўжалигимизнинг кекса боғбони Тожибой Рўзметов берган. Ҳозир хўжалигимиз йўлларини бегаб турган бўй терак, мирза терак ва Калифорния теракларини кўриб, кўнглингиз кўтарилди. Ёғоч муаммосини ҳал этиш мумкин эканку, дейсиз?! Чиндан ҳам шундай.

Дастлаб, 1991 йили ҳукуматимизнинг шу хусусдаги қароридан сўнг 3 гектар теракзор ташкил этиб, 60 мингта терак кўчати ўтқазган эдик. Улар тезда ўсиб, уй-жойларимизга яраб қолди. Яхши самара берди. Шундан сўнг бу ишга алоҳида эътибор қаратдик. 2000 йилга келиб хўжалигимизда 150 мингта терак, 20 мингта тол ва 30 мингта жийда кўчатлари

устирила бошланди. Биз 2005 йилгача янада қўшимча равишда 100 минг туп терак, 10 минг туп тол ва 40 минг туп жийда ўстиришни ният қилиб қўйдик.

Бу дарахтлар асосан ариқ ва захкашлар бўйларига экилади.

Терак ва толлар қурилиш материали бўлиши билан бирга, атроф-муҳитни тозалайди. Жийдалар меваси эса кони фойда. Уларни мен "Келажак авлодга совга" деб атаган бўлардим".

"Қадимдан Богот тумани боглар макони бўлган. Хужаликка илк бор раҳбар бўлиб келганимда, боглар яратиш фикрини илгари сурган эдим. Лекин айрим кишилар, "бу ерларнинг захи кўп, дарахтлар бир-икки йилдан сўнг қуриб қолади", деган фикрга чалғиб, мени ниятимдан қайтаришмоқчи бўлишди. Лекин мен ўз мақсадимдан қайтмадим.

Атрофи чуқур захкашлар ўтган ерларни танлаб боглар яратишга киришдик. Ўн йил ичида 60 гектарли бог яратдик. Бошқа ишга ўтганимдан сўнг бу ишлар қолиб кетган экан. Қайтиб келгач, ишга яна астойдил киришиб, мевазор ва узумзорлар майдонини 130 гектарга етказдик. Ҳозир бу богларни кўрган одамнинг кўзи қувнайди. Йўл ва йўлаклар, ариқ ва захкашлар бўйларига ўтқазилган минг-минглаб мевали ва манзарали дарахтлар, кўкка бўй чўзиб, яшнаб ўсаётган қурилишбоп тераклар бу ҳисобга кирмайди".

"Ҳар куни эрта тонгда туриб, далаларни айланар эканман, дарахтларга, қушларга разм соламан. Аммо жажжигина чумчуқлар менинг эътиборимни ўзига

тортади. У қуёш билан тенгма-тенг уйғониб, то қуёш ботгунча тинимсиз ҳаракат қилади, кичкина қорнини тўйгазиш учун тинимсиз ҳаракат қилади. Айрим ёшларимизнинг ана шу қушдан ўрнак олишини жуда-жуда истардим”.

“Бир куни хўжалигимизга Исмоил Журабеков иш билан келди. Экинларимизни кўрди, деҳқонларимиз билан учрашди. Қимматли маслаҳатлар берди. Суҳбат охирида у киши: “Машарип! Хоразм ўзига хос гужум дарахтлари билан гўзал. Афсуски, уларнинг кўпчилигини ҳашоратлар йўқ қилишди. Асрай олмадик. Мана сиз юзлаб гужумлар ўстираяпсиз. Раҳмат. Уларни асраб-авайлаб кўпайтиринг. Савоб бўлади. Сиз учун бундан ҳам ортиқ ёдгўрлик йўқ”.

Биз ҳозир ана шу маслаҳатни доимо ёдимизда тутиб, гужумларни асраб қолишга, уларни ўстиришга алоҳида эътибор бермоқдамиз”.

“Биз бир неча йилдан бери қургоқчиликка дуч келаяпмиз. Сув танқис, деб қараб ўтиришимиз керакми? Исроил ва бошқа араб мамлакатларида сувдан тежаб-тергаб фойдаланиш йўлидаги илғор тажрибаларни бизда кенг жорий этиш керак. Богдорчиликда нега томчилаб сугоришни йўлга қўймаймиз? Бу усул пахтачиликда ҳам яхши самара бериши исботланган. Эндиликда шу йўлда изланаяпмиз”.

“Биз дунёда яратилаётган энг замонавий техникалардан сотиб олиб, уни ишимизга изчиллик билан жорий этсаккина, тез ривожланамиз. Ҳозир биз

Американинг ер ҳайдайдиган ва пахта терадиган 2 та "Кейс", "Магнум" машиналари, Жанубий Кореянинг шоли кўчатини экадиган 2 та техникасини сотиб олдик. Молдавиядан эса 2 та лавлаги йиғиштирадиган ва 2 та уни транспортга ортадиган машина, Германиядан эса уруғ тозалайдиган "Фитнус" машинаси, Испаниядан чигитни плёнка билан экадиган сеялкани харид қилдик".

"Биз ўз кучимиз билан барча имкониятларни яратаяпмиз. Бизга ҳеч ким четдан имкониятни ҳам яратиб бермайди, маблағни ҳам икки қўллаб топширмайди".

"Аслида қишлоқ шаҳардан ҳам гўзал, жаннатмакон бўлиши керак. Биз шу олий мақсад сари интилаяпмиз. Ҳозир қишлоққа, барча хонадонларга электр, табиий газ ва тоза ичимлик суви келтирилган. Маданият саройи, иккита ўрта мактаб, иккита врачлик пункти, музей, кутубхона, маърифат ва маънавият хоналари, "Бахт уйи" аҳоли хизматида. Ҳозир ҳашар йўли билан стадион барпо этилмоқда. У тез кунда ишга тушади. Қалъажикдаги шифобахш шўр сув ҳавзаси ёнида хўжалик аъзолари учун бир кунлик 50 ўринли оромгоҳ ишлаб турибди. Қарийб кўпчилик хонадонларда енгил машиналар бор".

"Президентимиз хўжаликда бўлганида менга "Мустақиллик нима берди?" деган саволни берган эди. Ўшанда мен уларга: "Жуда кўп нарсани — биринчи навбатда озодлик ва эркинликни берди", деб

қисқагина жавоб бергандим. Ҳақиқатан ҳам биз мустақиллик даврида ота-боболаримиз орзу қилган кўп нарсаларга эришдик. Жумладан, кўп масалаларни ўзимиз мустақил ҳал этиш ҳуқуқини қўлга киритдик. Бир тармоқли хўжалиқдан кўп тармоқли йирик хўжалиқ ташкил этдик. Биз ўзимизда етиштириладиган маҳсулотлардан халқ истеъмоли учун тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқарадиган (масалан: ун, гуруч, нон, макарон, консервалар, қуруқ мевалар, ёғ ва шарбатлар каби) ўнга яқин кичик корхоналар ташкил этдик. Яқинда мева шарбати ишлаб чиқарадиган завод қуриб ишга туширдик. Унинг илк маҳсулотлари Мустақиллигимизнинг 10 йиллиги байрами дастурхонига тортилади. Биз энди ўзимизда етиштириладиган мева ва сабзавотлардан йилига 2 минг тоннасини шарбат қилиб ишлаб берадиган корхонага эга бўлдик. Исроил давлати технологияси асосида ишлайдиган бу заводда ёшларимиз учун 50 дан ортиқ иш ўрни очилди. Заводнинг ишга туширилиши саноатнинг қишлоққа кириб келишининг ва маҳсулотни экспорт қилиб дунёга танилишининг ёрқин намунасидир”.

*“1998 йил 30 январь. Тошкент,
Ўзбекистон Республикаси Президенти
И.А.КАРИМОВга*

Муҳтарам Ислом Абдуғаниевич !

“... Халқимиз Сизни ўзининг мард ва фидокор раҳнамоси сифатида севиб ҳурмат қилади. Чунки Сиз ўзингизнинг доимий гамхўрликларингиз ва эътиборингиз, ҳаётий тажрибаларингиз билан биз

деҳқонларнинг катта ихлос ҳамда эътиқодимизни қозондингиз. Қишлоқ хўжалигида ислоҳотларни изчил амалга ошириш заруратини бугун барчамиз чуқур англаб, ишларимизда фаоллик кўрсатишга интилоқдамиз. Сизнинг қимматли йўл-йўриқларингиз ва оқилона маслаҳатларингиз бизни — барча дала меҳнаткашларини тармоқни ривожлантириш йўлида фидокорлик, тадбиркорлик кўрсатишга сафарбар этади. Ўтган йили жамоа хўжалигимизга ташриф буюрган вақтингизда Сиз билан бўлиб ўтган суҳбат менинг ҳаётимда ўчмас из қолдирди. Самимий сўзларингиз, беқиёс диққат-эътиборингиз менга қанот бахш этди, десам ҳеч муболага эмас, бир гайратимга ўн гайрат қўшилди”.

“Кимки ўз ўтмишини, қадриятларини пухта билиб, дунёқарашини кенгайтирмаса, маънавиятини бойитиб бормаса, келгусидаги ишларини, фаолиятини донолик ва ақллилик билан юрита олмайди”.

“Агар сиз мустақил мамлакат вакили сифатида бирор-бир чет эл давлатига ташриф буюрсангиз истиқлолимизнинг биз учун улуг бир эркинлик ва Аллоҳ томонидан берилган тенгсиз ва баҳосиз буюк бир неъмат эканлигини, унинг қадрига етиш кераклигини тушунасиз”.

“Йўлбошчимиз айтганидек, биз жуда яқин келажакда ҳар томонлама ривожланган қудратли, фаровон давлатга айланамиз. Буни мен одамларимиз

дунёқарашада, фикр-уйларида юз бераётган ўзгаришларда, бизнинг хўжалик мисолида яққол кўриб турибман... ”

”2001 йил Хоразм деҳқончилиги тарихида энг қийин ва мураккаб йиллардан бири бўлмоқда, деса янглишмайман. Қургоқчилик, сув танқислиги баҳордан бошлаб яққол сезила бошланди. Сув етишмаслигидан шўр ювишни қисқарттирдик. Шоли экиладиган майдонлар ҳам анча камайди. Биз фақат ерга уруғлик шоли кўчатини эдик.

Лекин ҳақиқий деҳқон қийинчиликлардан чўчимаслиги, энг мураккаб шароитларда ҳам имкониятларни қидириб топиши, одамлар тақдири ҳақида ўйлаши керак. Бу йил ҳам тушкунликка тушиб, қараб ўтирганимиз йўқ. Мўл ҳосил етиштириш учун тунни-кунга улаб ишламоқдамиз. Худо хоҳласа, жорий йилда ҳам кўзланган ҳосилни оламиз... ”

...Бу хоразмлик оддий деҳқон оиласидан етишиб чиққан бир инсоннинг қувончли тақдири, ҳаёт мактаби юзлаб ёшларга ибрат бўлса, ажабмас. У Мустақиллигимизни мустаҳкамлашга ҳисса қўшаётган, озод Ватанимизнинг, оддий Қаҳрамонларидан бирининг ҳаёт йўли. Бундай ибратли инсонлар юртимизда жуда кўп. Биз эса улардан биттаси ҳақида ҳикоя қилдик, холос.

ЕРГА МЕҲР — ЭЛГА МЕҲР

Б у — шоиртабиат деҳқон Парда Зиётовнинг се-
вимли, кундалик сўзлари. Шахсий шиори.
Сал мушоҳада юритиб, у билан баҳслашмоқ-
чи, тортишмоқчи бўлсангиз, деҳқончасига гапнинг
"пўскаллеси"ни айтади: Ер деганим — она-Замин,
она-Ватан ҳам деганим.

Куришиб турибдики, баҳсга, бошқача мулоҳаза
юритишга ўрин қолмайди.

Парда аканинг эса ерга меҳри тушганига салкам
40 йил бўлаяпти.

Кечагидек эсимда, вилоят газетасида мухбир
булиб ишлай бошлаган кезларим. Жиззах тумани-
даги энг ёш бригада бошлиғи Парда Зиётовнинг пах-
тачиликдаги фаолиятини ҳар қандай ижодкорнинг
диққатини тортадиган, маҳлиё этадиган даражада
гапириб беришганди.

... Етмишинчи йилларда ўзининг деҳқончилик-
даги илми, ташкилотчилиғи билан танилган "Мос-
ква" жамоа хўжалиғи раиси Ҳамроқул ота Носиров
Пардабойни ҳузурига чақирди. Унинг деҳқончилик-
ка, айниқса, пахтачиликка алоҳида ишқибозлиғи,
муҳими, ерга меҳри баландлигини сезиб юрганли-
гини айтиб, бригада бошлиғи лавозимини таклиф
этди. Бундай илтифотни кутмаган, катта масъули-
ятни ҳис этган Пардабой ҳеч уйламай, шоша-пиша
таклифни рад қилди.

— Болам, сенинг аввало "Ҳосилот" деган дипло-
минг бор. Қолаверса, ун-ун икки йилдан бери пах-

такорлар орасидасан. Мактабда ўқиб юрган чогингдаёқ ёшларни жамлаб, ёрдамчилар гуруҳи ташкил этганинг, гўза ишловида қатнашиб юрганингни ҳамма билади.

1972 йилнинг кеч кузида унга шўрхок майдондан ер беришди. Бригада етакчиси ишни дарҳол шудгордан бошлади. Шудгорлаганда ҳам 40—42 сантиметр чуқурликда. Ҳар гектарига тўйдириб суперфосфат солинди. Ернинг шўри ювилди, яхоб берилди.

Ёш бригадирнинг имконият топиб, нотекис жойларни қишда ҳам ҳайдаётганини кўрган баъзи ҳамқишлоқлари Парданинг устидан кулишган ҳам эди ушанда.

Парданинг бу ишлардан ҳам кўнгли тўлмай, эрта баҳорда ерни қайта текислаб, ҳайдаб, чигитни ўз намига ундириб олди. Шундан кейин раҳбарлар бригада бошлигининг тиришқоқлиги, уддабуронлигига қойил қолишди.

Кечагина асосий қисми қордай оқариб, шўри чиқиб ётган тупроқнинг кўпчиганини айтмайсизми?

Ўша йили мўл ҳосил етиштирилиб, жамоа аъзолари пахта тайёрлаш йиллик режаларини бир ҳафтада адо этишди. Гўзалар машинабоп қилиб ўстирилгани боис, ҳосилнинг ҳаммаси техникалар ёрдамида териб олинди. Бунинг эвазига ерни қайта ҳайдаш, текислаш учун сарфланган ортиқча харажат ҳам қопланди.

Раиснинг ташаббуси, бошқарув аъзоларининг қўллаб-қувватлаши сабабли бригаданинг барча техникаси янгилаб берилгач, бригада аъзоларининг ўзларига бўлган ишончлари янада ортди.

Минг шукрлар бўлсинки, жамоа барча синову имтиҳонлардан муваффақиятли ўтди. Фикримиз тасдиғи учун битта оддий ҳақиқатни таъкидлаш жоиздир. Ўтган йиллар давомида Парда аканинг

бригадаси давлатга пахта сотиш режасини уддалай олмаган бирон йил бўлмаган. Айрим йиллари жамоада ҳатто 560—570 тоннагача пахта тайёрланди. Ва аксинча, хўжалик ва туманда ўша йиллари режа 50 фоиз атрофида қолиб кетган эди. Бу эса қаҳрамонимизнинг ҳақиқий тадбиркор, уддабурон ва айтиқса, меҳнатсеварлигини яққол кўрсатиб турибди. Муҳими, эл орасида "Парда Зиётовнинг пахтачилик мактаби" деган ибора пайдо бўла бошлаганидир.

Кўпчиликнинг эсида, 90-йилларнинг бошида туманда бўлган катта йиғилишда Парда Зиётов баралла: "Мен мактаб болаларининг пахта йигим-термига жалб этилишига қаршиман. Жиззах тумани шароитида теримни ҳам, чопигу яганани ҳам ўқувчиларсиз уддаласа бўлади. Шундай жамоалар кўпку", — деди.

Йиғилишда тумандаги корхоналар, қишлоқ хўжалик ташкилотларининг раҳбарлари иштирок этишпаётганди. Ростини, бу гап уларнинг кўпчилигига ёқмади.

Аммо, танқид исиз қолмади. Бир қатор хўжаликларда мактаблар ёпилмайдиган, аксинча, идора ва корхоналарнинг, маҳаллалар аҳолисининг оммавий сафарбарликдаги фаол иштироки таъминландиган бўлди.

Қаҳрамонимиз қирқ йиллик меҳнат фаолияти давомида бундай мулоҳазалар, ўринли, асосли эътирозлар ва таклифлар билан кўп марта чиққан.

Бир вақтлар хўжаликка янги тайинланган раис ҳузурига бир неча "ташаббускор"лар киришиб, боғроғларни кўпайтириш масаласини кўтаришибди. Яхши гоё. Аммо, деҳқончиликда анча пишиб қолган Пардабойга ана шу боғларни Жиззах — Фориш йўлининг чап томонидаги тоғ этакларида барпо

қилиш тўғрисидаги таклифлари маъқул бўлмади. Негаки, кўчат экилиши кўзланаётган ерлар тошлоқ бўлиб, ота-боболаримиз бундай ерларда богдорчилик қилмаган. Чунки мевали дарахтлар тез ривожланмайди. Бунинг устига кўп сув талаб қилади. Туманда эса сув танқислиги йилдан-йилга кўпроқ сезилиб борапти.

Парда ана шу мулоҳазалари билан раисга кирди. Аммо бунгача улар ишни пишитиб қўйишган эканми, раҳбар бошлаган ишидан қайтгиси келмади.

— Бўлмаса сувсизликка чидамли бодом, беҳи каби кўчатларни ўтқазиб, ораларига эса лалми галла экиш керак. Ўшанда ютқазмаймиз, — деди бригадир.

Шундай қилиб, 40—50 гектар ерга минглаб туп шафтоли, ўрик, олма кўчатлари ўтқазилди. Улар 2—3 йилда ҳосилга ҳам кира бошлади. Аниқроғи, гуллади. Довучча тугди. Айни пишадиган найти эса дув-дув тўкилди. Бундай ҳол 5—6 йил давом этди. Кейин дарахтлар қурий бошлади. Тогдан узоқроқдаги — қудуқ қазиб, мунтазам сув билан таъминланган богларгина сақланиб қолди.

Қанча маблағ, меҳнат ҳавога совурилди. Ернинг умри бекор ўтди. Кимларнингдир ҳавойи гапига ишониб обрў орттирмоқчи бўлган раҳбарнинг аксинча, юзи шувут бўлди.

Қишлоқдагилар бу ҳақда ҳамон ачиниш билан гапириб юрадилар.

Меҳнатга янгича муносабатлар шакллана бошлаган дастлабки кунларда нафақат хўжаликда, балки туман ва ҳатто вилоятда биринчилардан бўлиб бригада пудратини жорий этган ҳам Пардабой Зиётов эди.

Унинг айнан мана шундай янгиликка интилувчанлиги, куюнчаклиги, ҳалол меҳнатлари боис юртдошлари уни Ўзбекистон Олий Кенгашига депутат

этиб сайлашди. Депутатлик фаолиятининг иккинчи йилида эса унинг ҳаётида бир умр ўчмас из қолдирган воқеа содир бўлди.

Олий Кенгаш сессиясига жўнар экан, кайфияти ҳар қачонгидан кўтаринки эди. Турмуш ўртоғи Сабоҳат аянинг: "Пахта деб, турли йиғилишлар деб ўғлимиз Олимжоннинг тўйи кечикиб кетаяпти", — деган танбеҳига жавобан негадир яйраб кулди.

— Тошкентдан келай, катта тўй қиламиз. Фарзандларинг, келинларинг билан даврадан чиқмай уйнайсан, — деди ҳазиллашиб.

Эртаси куни оила аъзолари отани Олий Кенгаш сессиясига — эндиликда тарихий бўлиб қолган йиғилишга кузатиб қолдилар.

— Пахтачилик муаммолари, деҳқончилигимиз истиқболларини яратиш хусусидаги фикрларимни жамлаб юргандим. Депутатларга шулар ҳақида гапириб бериш мақсади туғилганди менда, — эслайди Парда Зиётов. — Ўз-ўзим билан бўлиб, атрофдагиларнинг ўзгача ҳаяжоню барчанинг ниманидир кутаётганлигини ҳам дастлаб пайқамай қолибман.

Муҳтарам Президентимиз минбарга кўтарилганидан кейин беихтиёр анча сергак тортдим. Юртбошимизнинг бир қадар ҳаяжонланаётганининг боисини эса унинг тантанали равишда, раҳбарга хос босиқлик, аммо ички шижоат билан Ўзбекистонни **Мустақил Давлат** деб эълон қилган сўзларидан кейин англадим.

Мустақиллик!

Ўзбекистон **Мустақил Республика** бўлди. Биз озод эл бўлдик, юрт бўлдик, Ватан бўлдик.

Энди ҳақиқат қарор топади. Айбсиз инсонлар оқланади. Энди ўз бахтимизни, ўз келажагимизни ўзимиз яратамиз!

Олий Кенгаш қошида ташкил этилган Ошкоралик қўмитасига аъзо бўлиб кирганидан кейин ана шу фахрийфтихор ато этган куч, гайрат билан жўшиб ишлади.

Қўмитанинг дастлабки йиғилишидаёқ оддий пахтакор, қишлоқ фуқароси 80-йилларнинг қатағонларида азоб чеккан, маънан эзилган, "Ўзбеклар иши", "Пахта иши" деган тавқу лаънат осилиб ноҳақ зулм қилинган кишилар ишини кўриб чиқиш масаласини тезлаштириш таклифини киритди. Чунки, бундай уйдирмалар қурбони бўлган, хотираси топталган пахтакорларнинг, раҳбарларнинг кўпини шахсан танирди, биларди. Бўлиб ўтган воқеалар учун ич-ичидан эзилиб юрарди.

Буни қарангки, унинг таклифини ўша пайтнинг ўзидаёқ бўғмоқчи бўлганлар топилди. Бундай одамларнинг кўпчилигини Москва қоралаган. Бу ишлар билан ўша ёқдагилар шуғуллансин, деди депутатлардан бири.

— Яхшиям, Президентимизнинг ўзи бу масалаларга жиддий эътибор билан қаради. Батафсил шуғулланишга вақт топди, — дейди ўша дамларни эслаб П. Зиётов. — Бизнинг олдимизга эса масалага ақл-заковат билан ёндашиш, адолатли бўлиш вазифаларини қўйди.

Мамлакатга кўп йиллар раҳбарлик қилган Ш. Рашидов номининг тикланиши қўмита аъзоларига мисли қанот бағишлаганди ўшанда. Шунингдек, кўплаб уста пахтакорлар оқланди.

"Москва" жамоа хўжалигининг номи ўзгартирилиб, донгдор пахтакор Ҳамроқул Носиров номи қўйилишида ҳам, хўжаликда жуда қисқа фурсатда пахта яккаҳоқимлигининг тугатилишида ҳам, янгича усул, технологияларнинг ишлаб чиқаришга жорий этилишида ҳам Парда Зиётовнинг хизматлари беқиёс.

Республика мустақиллигининг 7 йиллиги арафасида Истиқлол тантаналарини мустаҳкамлаш, илоҳотларни чуқурлаштиришдаги жўшқин фаолияти, мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги салмоқли ҳиссаси ва энг асосийси, она-Ватан равнақи йўлидаги сидқидилдан қилган меҳнатлари учун Парда Зиётовга "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвони берилди. Унга мамлакатимизнинг энг олий нишони — "Олтин Юлдуз" медали топширилди.

Фармон эълон қилинган куннинг эртасигаёқ бир неча ҳамкасблар билан Парда ака хонадонига бордик.

Ўша куни ҳовли эрталабданоқ гавжум бўлди. Отани табриклагани келган қизлари — Сайёра, Дилфуза, Дилшода, Нилуфарлар дарров меҳмон кутишга ҳозирлик кўра бошладилар. Ўгли — мактаб ўқитувчиси Олимжон эса даҳлиздаги устунлар, деразаларни бўяётган экан. Унга куёвлар қараша бошлашди. Неваралар ҳовлига, кўчага сув сепишди. Кимдир бозорга жўнади.

Афтидан, оиладагилар бундай хабарни кутишмаган. Далада айни иш қизиган пайт эмасми, уларнинг кўпчилиги ҳатто телевизор ҳам кўришмаган.

— Одилжон ўглим кечаси дадасини шийпондан айтиб келди, — дейди Сабоҳат ая кулиб. — Ҳеч гапдан хабарлари йўқ, майдонларни машина теримига тайёрлаш билан овора эканлар.

Киши бир ишга бел боғласа, унга бутун вужуди билан киришсагина уз фаолияти натижасидан қониқиши мумкин. Парда ака худди ана шу бошлаган ишига қалб қўри, юрак меҳрини берадиган инсонлардан.

Мамлакат Президентлигига бўлиб ўтган кейинги сайловларда ҳамюртлари унга Президентликка номзод Ислом Абдуганиевич Каримовнинг ишонч-

ли вакили бўлишдек шарафли вазифани юклашди. Парда аканинг ушандаги ҳолатини кўрсангиз эди. Завқ-шавққа, ўзгача ишонч, гурур, куч-қувватга тўла эди вужуди. Мавсум давомида жуда кўтаринки кайфиятда юрди. Сайловчилар билан бўладиган учрашувларга алоҳида масъулият билан тайёргарлик кўрди. Кўн ўқиди, ўрганди, изланди. Сайловчилар билан бўлган мулоқотлар, уларнинг Юртбошимизга бўлган чуқур ҳурмат-эҳтиромлари Парда акага куч, илҳом бағишлади. Ватанимиз, халқимиз танлаган йўлнинг нақадар тўғри эканлигига минг карра ишонди. Бошқаларни ҳам ишонтирди.

Сўзимизни ерга меҳрини берган кишининг ҳеч қачон кам бўлмаслиги ҳақидаги фикрдан бошлагандик. Парда акани жиззахликлар ер билан суҳбатлашадиган бободехқон сифатида эъзозлашади. Ўтган йиллар давомида унинг одамлар билан ишлаш, муомала қилиш тажрибаси янада ортди.

— Деҳқон учун енгил келган йилнинг ўзи бўлмайди, — дейди у. — Йил оғир келди, деб айюҳаннос солишдан ҳеч кимга наф йўқ.

Ҳақиқий деҳқон об-ҳаво қийинчилиги, сув танқислигини енгиб, ҳосил оламан, деса кеч кузу эрта баҳордаги агротехник тадбирларни жойига қўйиши керак. Айниқса, баҳорги юмушлар сифати, муддати жуда муҳим. Бободехқонлар "Баҳорнинг бир куни йилни боқади", деб бежиз айтишмаган.

Парда ака гўзага дастлабки ўғит, ишлов бериш технологиясини менга эринмай тушунтирди. Кўпчилик буни яхши билишини, аммо риюя қилмаслигини айтиб куюнди.

Ўтган йили сув ҳаддан ташқари танқис бўлди. Буни олдиндан кўра билган бригада аъзолари ҳар 50—60 метрдан ариқ олиб, гўзани қўшқатор қилиб сугоришди. Намни сақлаш, ҳосилни тезроқ етилти-

риш чораларини кўришди. Яна маҳаллий ўғитга зур беришди. Натижа эса кутилганидан ҳам яхши бўлди. Ҳар гектар ердан олинган ҳосил 44 центнерни ташкил этиб, режа 123 фоизга бажарилди. 22 гектар ердаги галладан 45 центнердан ҳосил олинди. Бу бир хил шароитдаги қўшни хўжаликлардагидан бир ярим баробар кўпдир.

Бу йилги деҳқончилик янада мураккаб бошланди. Яна сув танқислиги, об-ҳаво инжиқлиги. Қатқалоқ эса кўпчилиكنинг тинкасини қуритди. Аммо жамоадаги ишчанлик руҳи, иноқлик, ижарачиларнинг тадбиркорлиги туфайли барчаси ортида қолди. Тракторчи Икром Исроилов нафақат жамоа ерини, балки қўшни 4—5 та бригада майдонини культивация қилишда фаол иштирок этди. Шартнома асосида меҳнат қилаётган пудратчилардан Мавжуда Одилова, Одил Юсупов, Гулзода Шербоевалар оилалари 5—6 гектар майдондаги гўзанинг серҳосил бўлишини таъминлашяпти. Жамоа далаларида умуман бегона ўт кўринмайди.

— Кейинги ўн йиллар мобайнида Жиззах туманининг давлатга пахта сотиш режасини бажара олмаётганига сабаб нимада, деб ўйлайсиз? — сўрайман қаҳрамондан. — Наҳотки бу ҳол шундай давом этаверса?

— Биласизми, бир пайтлар туманимизда 50 минг тоннадан ошириб пахта етиштирилган. Ҳар йили пахта экилаверган. Ирригация-мелиорация тармоқлари бузилган. Ер чарчаган. Она заминга тўғри муомала қилолмаямиз. Ер эса уни эъзозлаганни боқади. Биз ҳалигача ерга меҳримизни бериб, уни эъзозлашни ўргана олмаямиз. Хуллас, деҳқонларимизда ерга эғалик ҳисси ҳалигача мустақкам қарор топмаган. Бундай ҳолларга иложи борича тезроқ барҳам бериш зарур.

Мен эса қишин-ёзин жамоамиз аъзоларига, мендан маслаҳат сўраганларга қуйидагиларни уқтириб чарчамайман.

У шундай дея ёндафтарчасини узатди. Ундан қуйидагиларни кўчириб олдим:

— Ер билан тиллашмаган деҳқон яхши деҳқон эмас, чунки у ернинг дардини эшитолмайди, билолмайди.

— Озуқа кам, бунинг устига вақтида ололмаймиз, деймизу фермаларда, шахсий молхоналарда уюлиб ётган ўгитни далага чиқазишни ўйлаб ҳам кўрмаймиз. Очиғи, ялқовлик қиламиз.

— Бегона ўт пахта озуқасининг шериги. Ғуза озуқасини етарли даражада олмадим, тола қисқа, ҳосил енгил бўлади. Ғуза ҳам доим "Менга соя ҳам, ҳамсоя ҳам керак эмас", деб турадиганлардан.

— Ғуза сув ичдими, ўз вақтида культивация қил. Бўлмаса ер ёрилиб, сув бугланиб кетади. Ғузанинг илдизи шамоллайди.

— Чеқанкани вақтида, сифатли қилмасанг, ҳосилдорликни 4—5 центнерга камайтирдим, деявер.

— Ҳар чаноқда 4—5 грамм тош босадиган пахта биринчи ярусда бўлади. Пахтам сифатли бўлсин десанг, юқоридагиларга амал қил.

Биз эса қаҳрамонимизнинг ишларига омад, ҳосилига барака тилаб, у билан хайрлашдик.

СУЗИ БИЛАН ИШИ БИР

Андижонликлар ўз ҳокимлари Қобилжон Гофурович Обидов билан ҳақли равишда фахрланадилар. Бунинг боиси бор, албатта.

Қобилжон Обидов оддий хизматчи оиласида дунёга келиб, ҳамюртларининг кўз ўнгида ўсди, улгайди. Бугунга келиб у замон, мустақил Ўзбекистон корига ярайдиган тадбиркор, ташкилотчи, ташаббускор раҳбар, ноёб қобилиятли катта қалб эгаси сифатида эътибор қозонди. Унинг номи ҳозирги давр раҳбарларининг кўндан-кўп қирраларини мужассам этган, ҳамиша эринмай изланиш билан муваффақият қозониш мумкинлигини амалда исботлаётган инсон сифатида тилдан-тилга ўтмоқда.

Қобилжон Гофуровичдаги ишчанлик, мардлик, камтарлик, Ватан, Президент, ҳамюртлари олдидаги юксак масъулиятни чуқур ҳис этиш, халқ фаровонлиги, юрт ободончилиги йўлида астойдил қайғуриш фазилатлари кўплар учун чинакам ибратлидир. Унга "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвонининг берилиши эса Андижоннинг кейинги саккиз йилда жадал ривожланиши, айтиш мумкинки, кўн соҳаларда республиканинг бошқа вилоятларига ўрнак бўлиши йўлида Қобилжон Гофурович етакчилигида амалга оширилаётган ибратли ишлар, эришилган ютуқларнинг тан олинишидир.

Албатта, бу кунларга осонликча эришилгани йўқ. Андижоннинг асл ўғлони ҳамиша она-юрт, узини тарбиялаб вояга етказган муқаддас Ватан тақдири,

ташвишлари билан қўйнида яшайдики, унинг камолида бу ҳамиша ўз аксини топиб туради.

Қобилжон Гофурович Обидов 1951 йилда Хонобод шаҳрида хизматчи оиласида таваллуд топган. Отаси Гофурали Обидов ўз даврининг етук, ишбилармон, саховатли, фақат яхшилик йўлида ўчмас из қолдирган табаррук инсонларидан бири эди. У бошқа фарзандлари қатори Қобилжонни ҳам ўқитди, касб-кор эгаси бўлиши учун оталик бурчини адо этди. Қобилжон Гофуровичдаги одамларга бефарқ қарамаслик, ёрдамга муҳтож кишилардан ҳамиша меҳр-мурувватини аямаслик каби хислатлар "ота мерос" дир.

Қобилжон Гофурович 1972 йилда Андижон пахтачилик институтини битириб, муҳандис-гидротехник мутахассислигига эга бўлгач, меҳнат фаолиятини "Андижонгидрострой" га қарашли 3-қурилиш-монтаж бошқармасида бошлади. Икки йил ичида қурувчилар бригадирлигидан смена устаси, иш юритувчи лавозимларига кўтарилди.

1974 йилда эса Андижон сув хўжалиги қурилиши бирлашмасига қарашли ёрдамчи корхоналар бошқармасида бош муҳандис, бошлиқ, 1975—1976 йилларда бирлашманинг технология жамламаси муҳандиси, бошлиги, 1986 йилда шу бирлашма бошлиги бўлиб ишлади. Сўнг мазкур икки ташкилот бирлаштирилгач, "Андижонсувқурилиш" бирлашмаси бошлиги этиб тайинланди.

Қобилжон Гофурович вилоят сув қурилиши тизимида ишлаган кезларида ҳам ўзидан яхши из қолдирди. Энг муҳими, у Андижон сув омбори қурилишидек улкан иншоот бунёдкорлари сафида самарали меҳнат қилди. Ўша кезлари унинг қурувчи-муҳандис сифатидаги мутахассислиги, раҳбарлик қобилияти янада шаклланди, кўп синовлардан ўтиб, тобланди, чиниқди.

Марҳамат тумани ижроия қўмитаси раиси, биринчи котиб, туман Кенгаши раиси бўлиб ишлаган 1988—1992 йиллар ҳам Қобилжон Гофуровичда ёрқин хотиралар қолдирган. Марҳаматликлар—ориентли, ўз сўзида турадиган, мард, меҳнаткаш инсонлар. Фақат уларнинг қалбига қулоқ тутилса, тиллашилса, диллашилса бас! Туманнинг биринчи раҳбари бўлган Қобилжон Гофурович ана шу йўлни тутди. Вилоятнинг бошқа ҳудудларида ана шу кезлари сохта демократлар, амалпараст кимсалар томонидан жамоа хўжаликларини нарчалаш, ер талаш-шиш авжига чиқаётган бир найтда Қобилжон Гофуровичнинг зукколиги, тадбиркорлиги, одамларни ўзига эргаштира олиши туфайли 3—4 бўлакка бўлиниб кетган хўжаликлар қайта бирлашиб, ривожланиш йўлига дадил киришдилар.

Бундай мисолларни унинг Андижон шаҳрида ҳоким бўлиб ишлаган қисқа, лекин самарали давридан ҳам келтириш мумкин. Шаҳарни ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштиришнинг пухта уйлаб тузилган режасига Қобилжон Гофурович асос солган бўлиб, айти пайтда унга изчил амал қилинмоқда.

Муҳтарам Президентимиз Ислом Каримовнинг Қобилжон Гофурович Обидовни Андижон вилоятига ҳоким этиб тайинлаш ҳақида Фармони чиққан кун (1993 йил) Андижон ва андижонликлар учун алоҳида сана, унутилмас воқеадир.

Мана, ушандан бери вилоятда мўътадил вазият, самимий руҳ, ўзаро ишонч ва талабчанлик, ҳалол ва фидокорона меҳнат, ижод-изланиш, охир-оқибат, ютуқ устига ютуқ Андижон аҳлига ёр бўлмоқда. Бунда, албатта, андижонликларнинг ҳурматию, юртбошимизнинг катта ишончига сазовор бўлган, уни содиқлик билан оқлаб келаётган Қобилжон Гофуровичнинг хизматлари каттадир.

Президентимиз ва ҳукуматимизнинг Ўзбекистоннинг миллий мустақиллигини иқтисодий жиҳатдан мустаҳкамлашга қаратилган сиёсатини Андижонда амалга оширишда муваффақиятларга эришилмоқда.

Бунда, албатта, вилоятнинг Қобилжон Гофурович Обидов раҳбарлигида "Етти ўлчаб бир кес" қабилида пухта ўйлаб ишлаб чиқилган истиқбол дастури асосий қўлланма бўлмоқда. Бу дастур Андижонда бозор иқтисодиёти шароитида халқ хўжалигини асоратсиз, оғриқларсиз ривожлантириш шароитларини яратмоқда.

Дастурдаги бош масала чет эл сармояси ва янги замонавий технологияларни жалб этиш орқали кўплаб кичик ва қўшма корхоналар қуриш, қишлоқни саноатлаштириш йўли билан қишлоқ хўжалигидаги ортиқча ишчи кучларини бошқа соҳаларга жалб этиш, бунинг учун янгидан-янги ишчи ўринлари яратишдан иборат эди. Асакада бунёд этилган Ўзбекистон — Жанубий Корея енгил автомобил ишлаб чиқарувчи қўшма корхона ана шу йўлда Президентимиз раҳнамолигида бошланган ишларнинг энг кўзга кўринарлиси бўлди. Завод қурилиши бошланганидан то фойдаланишга топширилгунга қадар Қобилжон Гофуровичнинг бир оёғи "ЎздЭУ-авто" да бўлди. Қурилиш-монтаж ишларининг белгиланган муддатда бориши учун зарур шарт-шароитларни яратиш, муаммоларга ўрин қолдирмаслик унинг зиммасида бўлди. Қобилжон Гофурович бунинг уддасидан чиқди. Президент Ислон Каримовнинг автокорхона очилишидаги тантаналарда унга берган юксак баҳоси ҳам бу фикримизни исботлайди.

Кейинги йилларда автомобил заводига бутловчи қисмлар етказиб берувчи 6 та қўшма корхона қурилди ва фаолият кўрсатмоқда.

Умуман, вилоятда "Флоруп ойл", "А.Навоий интернейшнл", "Ўз Сем Юнг Ко", "Дурдона", "Антекс", "Олтин дери" каби 90 дан зиёд қўшма ва йирик корхоналар ташкил қилинди. Уларга 60 мингга яқин ишчи ишга жалб этилди. Оқибатда вилоятда саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми салкам уч баробарга ортди.

Андижон қишлоқларига саноат кенг кўламда кириб бормоқда. Тадбиркорларнинг бу соҳадаги саъй-ҳаракатларига шахсан Қобилжон Ғофурович ғамхўрлик кўрсатмоқда.

Шаҳрихонлик Комилжон Отахонов, қўргонтепаллик Алижон Аҳмедов сингари юртга қут-барака олиб келаётган ишбилармон, тадбиркор кишиларни вилоятнинг ҳар бир шаҳри ва туманида учратишингиз мумкин.

Андижоннинг бугун пахта ва галла етиштиришда эришаётган ютуқлари, бу борада тўплаган тажрибаларининг довури Ўзбекистон деҳқонларига яхши маълум. Бунга қандай эришилди? Гапнинг рости, Андижон вилояти республикамизнинг салкам 1 фоиз ҳудудини ташкил этса-да, мазкур мўъжазгина ерда Ўзбекистоннинг 10 фоизга яқин аҳолиси истиқомат қилади.

Салкам 2,5 миллионли халқни боқиш, кийинтиришнинг ўзи бўлармиди?!

Саноат, аҳолига хизмат кўрсатиш шохобчаларини очиш, одамларни ишга жойлаш билангина бу масала тўла ечилмасди. Нима қилиш керак? Мустақилликнинг дастлабки йилларида вилоят ҳокими-ни мана шу масала қийнар эди. Ўйлар оғушида кунлар-кунларга, тунлар-тунларга уланарди.

Ўша кезлари мамлакатимизда Президент Ислон Каримов ташаббуси ва раҳнамолигида бошланган галла мустақиллигига эришиш вазифаси Андижон

деҳқончиликни ривожлантириш учун катта туртки бўлди. Вилоят ҳокими масалага жиддий ёндашиб, дахлдор раҳбар ва мутахассисларни оёққа тургазди. Иқтидорли мутахассислар иш ўргангани хорижга ҳам юборилди.

Олиб борилган жиддий изланишлар туфайли Андижон галлачилиги қаддини кўтарди (кези келганда айтиб ўтиш керакки, илгари бу ҳудудларда галла фақат чорва озуқаси сифатида етиштирилар эди). Беш йил ичида галла ҳосилдорлиги 38 центнердан 72 центнерга етди.

2000 йили вилоятда шартномавий режа, қўшимча топшириқ, уруғлик учун ажратилган ҳосилдан орттириб барча пудратчиларга, қолаверса қишлоқ ўқитувчиларига ҳам галла тарқатилди. Хўжаликлар омбори дон кўрмай қўйган эди. Бугун хўжалик аъзоси тўй-маърака қилмоқчи бўлса, жамоа ёки ширкат хўжалиги ёрдам кўрсатиш имкониятига эга.

Яна бир қувончли ган Андижоннинг сара галласи, уруғчилиги жаҳон кўригида энг яхши деб топилиб, "Олтин Юлдуз"га сазовор бўлди.

— Галлачиликда уруғчилик масаласини йўлга қўйиб олдик, — дейди Қобилжон Гофурович, — салкам 2000 хил уруғлик синовимизда. Энди пахтачиликда ҳам ўзимизнинг истиқболли навларимиз бўлиши учун астойдил интилишимиз керак.

Андижон пахтачилик соҳасида ҳам ҳаммани қойил қолдираётгани рост. Ишонмаганлар вилоятга келиб кўриб кетишяпти ҳам. Пахта топшириш режасини республикада карвонбоши бўлиб бажариб, тўрт бор юртбошимизнинг қутловини олиш осон иш эмас! 2000 йилда эришилган муваффақият эса ўзбек пахтачилиги тарихида ҳали кузатилмаган воқеа бўлди.

Сентябр ойидаёқ вилоятда пахта тайёрлаш шартномавий режаси бажарилди. Шартномавий режадаги 305 минг тонна пахта юз фоиз биринчи навга сотилди. Йил якунига кўра олди хўжаликлар 50 центнердан ҳосил олди. 60—70 центнердан хирмон кўтарган бош пудратчилар ҳам кўп.

Октябр-ноябр ойидаёқ вилоят далалари ҳосилдан, гўзапоядан тозаланиб, шудгорланиб, пуштаси олиб қўйилди. Белгиланган жойларга бугдой сепилди.

Андижонликларнинг эртаги пахта етиштириш тажрибаси, яъни Андижон технологиясининг бош муаллифи Қобилжон Гофурович Обидов бўлади. Бу йўлда катта изланишлар қилинди ва бу иш давом этапти.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Иброҳим Раҳим газетадаги бир мақоласида вилоятдаги бунёдкорлик ишларидан илҳомланиб, "Андижон—мустақиллик лабораторияси" деб ёзган эди. Дарҳақиқат, бугун вилоят Ўзбекистон мустақиллигининг шарофатини кўз-кўз қилмоқда.

Вилоятда қурилиш ва ободонлаштириш ишлари жадал олиб бориляпти. Сўнгги уч йил давомида вилоят бўйича жами 52 та мактаб, 5 та шифохона, 41 та қишлоқ врачлик шохобчалари, 43 та спорт иншооти, 2,5 минг квадрат метр турар жой, 1365 километр узунликда табиий газ, 2083 километр тоза ичимлик суви тармоқлари қурилганлиги фикримизнинг далилидир.

Хонободнинг зилол суви Андижон шаҳри ва унинг теvarак-атрофига олиб келинди. Хўжаобод ер ости газ сақлаш иншооти бунёд этилиб, андижонликларнинг чорак асрлик орзу-умидлари рўёбга чиқарилди.

Вилоятда таълим ва тиббиёт ислоҳоти муваффақиятли амалга оширилмоқда. Кейинги икки йилда ишга туширилган 28 та касб-ҳунар коллежлари

ва академик лицейлар биноларини шарқона миллий меъморчилигимиз намунаси, деб баҳолаш мумкин. Бу коллежлар—кошоналар лойиҳасининг асосий муаллифи Қобилжон Гофурович Обидов бўлади!

Қобилжон Гофурович Обидов табиатан саранжом-сарипшталикни ёқтирадиган, юксак маданиятли инсон. Унинг ўткир диди, шахсий ташаббуси билан 3 йилдирки, "Андижонни гуллар вилоятига айлантирайлик!" кўрик-танлови ўтказилмоқда.

Вилоятда маънавият ва маърифат соҳасидаги ишлар ҳам чуқур мазмун касб этмоқда. Бобур, Чўлпон юбилейлари, уларга ўрнатилган ҳайкаллар, замонавий асосларда қайта таъмирланган вилоят мусиқали комедия ва драма театри, жаҳон талаблари бўйича янги қурилган амфитеатр, маънавият саройлари ва бошқа қатор масканлар билан андижонликлар ҳар қанча фахрланса бўлади.

— Барча ишларнинг тақдири кадрлар қўлида,— дейди Қобилжон Гофурович.— Шунинг учун кадрларга ишонишимиз, яхши ишлаши учун шароитлар яратиб, ёрдам беришимиз керак. Ўзаро ҳурмат ва талабчанлик ҳамма ишларимиз ўзагини ташкил этсин.

Бу талабга авваламбор Қобилжон Гофуровичнинг ўзи амал қиляпти. Халқимизда "Сўзи билан иши бирнинг омади ҳамиша ёнида" деган нақл бор.— Шунинг учун бўлса керак, унинг омади бутун Андижон аҳлига қут-барака улашяпти.

*Вилоят ҳокимлиги ижтимоий
масалалар мажмуи котибияти*

МАЛИК УШ-ШУАРО

Бугунги ўзбек адабиёти осмонида алоҳида порлаб, жаҳоннинг қаеридан қарасак ҳам кўришиб турадиган унинг ёрқин юлдузи ҳақида сўз кетса, ҳамма биладики: у шоирлар шоири Абдулла Ориновдир. Тугма истеъдод соҳиби илк машқлариданоқ адабиётга бетимсол бир қудратли куч бўлиб кириб келаётганини ҳис этган эдик. Машҳур шоир Қайсин Қулиевнинг 70-йиллардаги ибораси билан айтганда, "Абдулла Ориповнинг ҳар бир чиқиши халқ байрами" даражасига кўтарилди. Эркин фикр ва миллат онги топталган мудҳиш шўро замонига назар ташлаганда ҳам халққа маънавий суянч бўлиб турган озчилик орасида Абдулла Ориповнинг буй-басти Ўзбекистон оша бутун атрофга кўриниб турганини ҳеч ким унутмайди.

Бугун эса, Ўзбекистон ва жаҳон адабий жамоатчилиги халқ онги ва қалбини уйғотган шоир шеърятини Марказий Осиё мамлакатларининг, хусусан, йигирманчи асрдаги бутун туркийзабон адабиётининг ютуғи, энг гўзал шеърятини деб баҳоламоқда. Бадий сўзимиз унинг сиймосида дунёга кўз-кўз қилса арзийдиган, жаҳоннинг энг баланд шеърини чўққилари билан бўйлашадиган дурдоналарига эга бўлди. Ўзбек китобхонлари унинг таржимасида улуг Дантенинг "Илоҳий комедия" асарини ўз тилларида севиб ўқишга муяссар бўлдилар. Муаллифнинг "Жаннатга йўл", "Ранжом" ва бошқа драма-дostonлари ўзбек саҳнасини шеърини жо-

зиба, фалсафий мушоҳадалар билан бойитди. Амир Темур бобомизнинг жанговар, шиддатли, адолатли ҳаёт йўлига бағишланган "Соҳибқирон" шеърӣ драмаси Ўзбекистон театрларида ва хориж саҳналарида қўйилди.

Мустақиллик адабиётини яратишда ўз ижоди ва фаолияти билан йўл-йўриқ мактаби бўлган, Президентимиз йўлидан бошқаларни эргаштиришда ҳам "куп ва хуп" жонкуярлик қилаётган, халқ фидойиси, ўзини ҳеч қачон ўйламайдиган, ҳамиша ўзгалар бахт-саодатига хизмат қилиш ишқида яшайдиган "Малик уш-шуаро" мизнинг бу фазилатларини бутун дунё адабий жамоатчилиги қадрлайди. Америка Қўшма Штатлари Калифорния Халқаро Академиясининг ҳақиқий аъзоси бўлганининг ўзи ҳам сўзимиз далилидир. У — Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг раиси, Ўзбекистон Олий Мажлиси депутати, муаллифлик ҳуқуқини ҳимоя қилиш Республика агентлиги раиси, Навоий номидаги давлат мукофоти совриндори, Ўзбекистон мадҳияси матнининг муаллифи, жамоат арбоби — Ўзбекистон Қаҳрамони!

Ҳозир унинг ана шу истеъдоди, бардоши, муҳаббати меваси бўлган хизматлари, ана шу шону шуҳратлари рўбарўсида лолу ҳайратда туриб, нега жим қолдим? Нимани эслаяпман, нимани уйлаяпман? Шунчалар донишмандликни, юракдаги шунчалар сунмас алангани, Ватанга аталган шунчалар беқиёс туйғуни қаердан олган? Ич-ичимдан савол айланади. Кўнгилларимизни ёритган, таскин бўлган бу буюк ишқнинг, бу эътиқоднинг, ҳамиша жўшқин турган бу қудратли садоқатнинг илдизи қаердан бошланади?! Китобларини варақлаб, мақолаларини, эсдаликларини титкилаб, саволларимга шоирнинг бисотидан жавоб излайман.

У тугилиб ўсган, болалиги ўтган жойлар, Қарши (қадимги Насаф) шаҳридан беш-ўн чақирим шимолроқдаги сув камлиги, дов-дарахти йўқлиги, кўри-ниши кул ранг-қўнгир тусда бўлган Қўнгиртов этакларида, бу ердаги ягона, аммо суви шўр Қўтирбулоқ қиргогида кезаман. Некуз қишлоғи кўчаларида чопқиллаб юрган болакайлар орасидан шоирнинг болалигини қидиргандай бўламан. Нега Некуз?

Ҳар ҳолда у қадимий ўзбек уруғларининг бир шохобчаси бўлиши мумкин, — дейди шоир ёзувларида. Дарвоқе, Амир Темур бобомизнинг оналарини Некузбегим ҳам деганлар.

“Ота тарафдан катта боболарим Норбой бобо, Боймурод бобо, Убайдулла боболар бўлишган. Ундан кейин менинг отам Ориф бобо, она тарафимдан бобомни Эрдона карвон деганлар. У киши чамамда қандайдир карвончилик билан машғул бўлган.

Қишлоғимизда сув ниҳоятда тақчил эди. Қашқадарёдан тортиб келинган иккита ариқ бўлиб, бирини Хомариқ (Хонариқ ҳам бўлиши мумкин), иккинчисини Гаданг дейишган. “Гаданг” — арабча сўз, маъноси ёйнинг ўқини билдиради. Гўё Қашқадарё эгик камон бўлса, Гаданг ундан отилган ўқ каби. Лекин бу ариқларга сув жуда қийинчилик билан чиқар, шу сабаб одамлар ариқни тинимсиз чуқурлаштиргани чуқурлаштирган эди. Бу жараёни ҳайров дер эдилар. Сув етарли жойда албатта, у-бу нарсалар экиларди, тоғнинг этаклари, лалмикор ерларда эса асосан бугдой, арпа етиштирилди. Аёнким, бу поёнсиз қир-адирларда чорва кўп эди. Туя, йилқи, қўй дегандай. Қудуқларнинг суви батамом шўр, ичишга яроқсиз. Лекин уни негадир мол-қол ичиб юраверарди. Айниқса, баҳор пайтларида бу ерларда ёгин кўп тушар, Қўнгиртов этаклари минг хил ўт-ўлан, чучмомаю қизгалдоқлар билан, қуёнтўпигу

исмалоқ билан, каррагу хазоринсфанд билан, қўзигуллар билан қопланар, атроф-теварак жаннатий бир манзара касб этарди”.

Назаримда худди ўша ажиб гўзаллик бағрида сел сувлари тўпланиб қолган кичик-кичик кўллар атрофида уймаллашиб, унинг тоза сувини ташиб, гиёҳларни теришиб, бу ерда баҳорда тушган турналарга сакраб-сакраб қўл силкитиб, кунни кеч қилаётган бола-бақра ичида синчков, уйчан бир ўспириннинг кўзлари алоҳида чақнаётганини кўргандай бўламан. У турналарнинг ўт, гиёҳларни териб еб, қўй-қўзиларнинг орасида бемалол, беҳадик юрганига жуда-жуда севинарди. Ўша вақтларда кийик ҳам, бошқа жониворлар ҳам кўп эди. Эҳ, сенга ёқиб турган гўзал манзаралар, қарасанг, яйратадиган борлиқ қани, бузилмаса, давом эта берса, мазза қилиб яшай берсанг! Бу орзу дарахтини буккан ҳам, кейин уни шафқатсиз кесган ҳам одамлар! Болакай, қани буларни ўз кўзи билан кўрмаган бўлса! Бу ерларни одамлар ишгол қилгандан кейин нега ёввойи ҳайвонлар ўз-ўзидан йўқолди? Турналару лайлаклар қаёққа учиб кетдилар? Наҳотки инсон зоти шундай нафсибад бўлса, наҳотки, шундай гўзалликни ҳам аямаса, бир бошдан еб битира берса?! Муҳаббатга йўғрилган мурғак қалб қандай чидайди бунга?!

Шоирнинг ўша болалигида дилига тугилган, аммо энди қогозга тушган сўзларини ўқигим келади.

“Отам раҳматлик колхозда раис бўлиб ишлар, райкомнинг котиблари қишлогимизга тез-тез ташриф буюришиб, усти очиқ “Газик” машиналарда кўпинча тунда кийик овига чиқишарди. Кийик жонивор кечаси қоронгида машина ёругига рўпара келганда кўзи қамашиб, жойида таққа тўхтаб қоларди”, — сатрларни нафас ютмай ўқишга уринаман. Воқеанинг ичида тургандай ҳаяжонланаман. Қани, энди нима бўлади:

— Ана ушанда уни отиб олсаям бўлади, тутиб олсаям бўлади. Эсимда, бир сафар ўша котиблардан бири овга чиқиб, ўн иккита кийикни отиб машинага босиб келган эди. Улардан биттасини уйда қовуриб ейишди. Ушанда онам раҳматлик ҳалиги овчи котибларни ўзича ўкиниб-ўкиниб қаргагани ҳамон эсимда. — "Нафсингга ўт тушгур, кийик есанг биттасини е, ўн иккитасини ўлдириб нима қиласан" — деди онам. Улар қолган кийикларни машинага босиб шаҳарга кетишарди."

Шоирнинг "Кийик" шеърини қайта ўқийман, болалик меҳри мени сийлайди, томогимга нимадир тиқилгандай бўлади, раҳмсиз мансабдорларни қаргаётган онага ҳамдард бўлиб, жавдираб турган ўсинрин кўзимга кўринади. Шоир туғиляпти, — деб кўнглимдан ўтказаман, негадир ўзимнинг ҳам хору ночор бўлган болалигим ёдимга тушиб, йиглаб, кўнглимни бўшатиб олгим келади.

Яна хаёлим гоҳ шоирнинг болалиги ўтган Қўнғиртовнинг 50-йиллардаги баҳорида ўт-ўланларнинг ёқимли хушбўй ҳидини яйраб-яйраб симираётган, ёмгир шаррос қуйганда тоғ чўққиси ўнгиридаги кичик-кичик горларга бекинаётган, ўша юксакликдан шимол тарафдаги ям-яшил бепоён кенгликларни томоша қилаётган, тўйиб-тўйиб нафас олаётган, юрагида орзу жўш ура бошлаган, юлдузлари ниҳоятда гўзал кўринадиган жануб кечаларининг тим қора осмонида томларга яқинлашиб, қўл чўзсанг етгудай турган юлдузларга маҳлиё боқиб, ширин-ширин хаёл сураётган, ўзи сезмаган ҳолда шеърый оҳангларда эркаланган ўспиринни гурунгда тортади. Гоҳ унинг қишлоқдаги қудуқ суви яроқсизлиги учун Некуздаги бошқа болалар қаторида эшакка тўртта кўзани кажава қилиб ортиб олиб, тўрт чақирим наридаги Эшонқудуқдан чучук сув ташиб кела-

ётганини кузатади. Нега у сув ташиш йўлида ўртоқларига қўшилгиси келмай, ўзи билан ўзи бўлиб, бир нималарни пичирлайдиган, бир нуқтага узоқ-узоқ тикилиб қоладиган одат чиқариб қолди?! Нима бу? У аввало яшириб-яшириб ёзиб юрди, кейин, барибир билиб қолишди. Ҳатто ўзидан юқори синфларда ўқиётганлар ҳам уни ҳурмат қилишарди. Хонадонларига меҳмон бўлиб келганлар ҳам кўнинча ундан шеър эшитишарди.

Шундай воқеалардан бири унинг ёдидан ҳеч кўтарилмайди. Ориф бобонинг ошналаридан бўлган Ҳамроқул ота Мамедов (ўшанда райижроком раиси эди) меҳмон бўлиб ўтириб, ёш Абдуллажонни шеър ўқишга даъват этди. У "Кремль деворлари" деган шеърини тантанали равишда ўқиди. Меҳмоннинг кайфияти баланд эди. У аллақандай дадиллик билан сўради.

— Кремлни кўрганмисан?

— Йўқ.

— Ие, бу ёғи қандай бўлди? — Ҳамроқул ота нима дейишини билолмай жим қолган Абдуллажонни кузатиб, кейин:

— Бўлмаса, — деди у, — энди кўрмаган нарсангни ёзма!

Кўпни кўрган, аммо соддадил одамнинг бу сўзлари мағзини вақт етган сари чуқурроқ тушуна борди. Бу угит шоир учун ҳамिशалик дарсга айланди.

У нима ёзган бўлса, мана, ихлос, ҳавас, иштиёқ билан яна бир бошдан ўқияпман. Ўзим ҳам яйраяпман. Иқтисодий масалалар қаърида эзилган кўнгил ҳам худди осмонда чарх ураётган қушдай яйраяпти. Бу шеърларни, бу дostonларни ўқиш керак, уларни тушунтириш, улар ҳақида сўз айтиш қийин. Бу шеърят ҳақида жуда кўп ёзишди, турли шаклларда, турли маромларда таҳлил этишга уринишди. Аммо ҳеч бирларининг ёзгани ўша шеърлар дара-

жасига хиёл бўлса-да кўтарилмаган. Мен эса, сўзим бошидан ҳайратли саволларимга жавоб излаяпман. Шеър баҳсига ҳозир кучим етмаслигини, юракни яна бир жўшдириб олиб, кейин астойдил қайтишни уйлаяпман. Аммо шу дақиқанинг ўзида ёзмасдан ҳам туролмайман. Илк қадамларимизданоқ бир-биримизни тонганмиз, сирлашиб келганмиз. У 1966 йилда чиққан биринчи китобимга муҳаррир бўлган. Олти йилдан буён Ёзувчилар уюшмасида бирга ишлаб, аччиқ-чучукни бирга татиб, бирга келяпмиз, ахир! Унинг инсон сифатидаги ҳар бир кундалик ҳаёти, юриш-туриши, муомаласи, етган ё етмаган ниятлари кўз олдимдан ўтяпти. Хурсандчилиги нимадану инжиқлиги нимаданлигини биламан. Наҳотки, шулардан баъзиларини қоғозга тушира олмасам?..

...Некузга бориб келганига ҳали бир ҳафта ҳам бўлгани йўгу яна уни кўздан кўрмагандай соғиняпти. Илгари бунчалик бўлмас эди. Некуздан янги қайтган кунлари худди унинг бағрида юргандай, онаси билан, отаси билан, ҳамқишлоқлари билан гурунглари хаёлида такрорланиб, ўзини бардам сезар, кайфияти ҳам баланд булар эди. Бу сафаргиси нега бошқача? Нега онаси хайрлашган дақиқалардан бошлаб, яна ўглини пойлашга тушгандай, жигаргўшаси ҳозир кириб келадигандай илҳақлик билан кўча эпик тарафидан кўзини узмай тургандай. Ўшанда онаси соғлиги ёмонлашиб бораётганини, ҳозир келин олиш орзуси унга тинчлик бермаётганини яна такрорлаган эди.

Ўғил эса, одатдагидай: "Шошманг, орзуингиз ушалади" дан бошқа гапга ўтмаган. Хайрлашаётган она ўглининг пешонасидан ўпиб туриб, "Ҳадеб ҳазилга йўя берма, Худо мени сенга боғлаб бергани йўқ", — деди ўкинч билан. У иш столида энгашиб,

қайсидир шоирнинг тўпламини таҳрир қилиб ўтираркан, онасининг ўша сўзлари ёдига тушиб, бехос қўзғолиб, даҳлизда у ёқдан-бу ёққа юрди. "Онажон, ўзимнинг онажоним, — деди дили ничирлаб, — Парвардигори олам Сизни менга боглаб берган, ахир мен Сизсиз яшолмайман. Сиздан ортиқ меҳрибоним йўқ-ку, бу ҳаёт деганлари Сиз эмас-ку ахир?! Бу шафқатсиз дунёга мени ёлғиз ташлаб кетолмайсиз! Сиздан бошқа ҳеч кимга ишонмайман, атрофимдагилар мени ҳозирдан ҳеч кимга ишонмайдиган қилиб қўйишди. Йўқ-йўқ, онажон, бугуноқ ёнингизда бўламан".

У ўша ондаёқ нашриёт директориға нимани баҳона қилди, эсида йўқ, аммо Қаршиға учди. Йўловчи машинани кўча бошида тўхтатиб, уйи олдида бир оз тўхтаб, остонаға қадам босишдан олдин қия очиқ турган эшикдан ҳовли бетига кўз югуртирди. Ҳовли ўртасидаги сўрида ётган онасининг юзи кўча тарафға қараган, оёқларини дуркунгина қиз уқалаанти. Абдуллажонға биринчи бўлиб онасининг кўзи тушди. Она ўрнидан қўзғалишға уринди. Қиз унға кўмаклашди.

— Айтдим-ку, сенға, Ҳанифа, Абдулла аканг келади, кўнглим сезиб турувди, келади деб...

Севинганидан еру кўкка сигмай кетган она кўзлари ёшланиб, Абдуллажонни бағриға босиб, оёгини уқалаётган қизнинг тараддудланиб, ийманиб турганини кўздан қочирмай:

— Раҳмат, Ҳанифа, ҳар куни келиб, жонимға жон қўшяпсан, қизим — деди. — Аканг билан сўраш, қани ўтир...

Остонадан утаётганда "Онамға меҳрибонлик қилаётган ким бўлди?" — деб кўнглидан ўтказган Абдуллажон қизнинг нурли чеҳрасини кўришға ҳали улгургани йўқ эди. Яна унға қарамай онасидан:

— Кимнинг қизи бу? — деб сўради.

— Ие, илгари кўрмаганмисан?

— Йўқ!

— Ё тавба! Ахир Мунаввар момонгнинг қизи-ку!

— Шу қизни келин қиласиз, онажон, розимисиз?

Қиз у ёқ-бу ёққа қарамай қочиб кетди. Абдуллажон унинг юз-кўзини кўролмай ҳам қолди. Турдибиби хола қизнинг орқасидан тикилиб турган ўглини ўзига қаратиб:

— Рост айтасанми, ўғлим, — деди иккилангандай жовдираб. — Аммо бу қизга ҳазил кетмайди. Мен учун бу дунёда ундан ортиқ келин топилмайди.

— Бундан бошқасини энди ўзим ҳам тополмайман! Туй қиламиз, онажон!

— Туй қиламиз, болажоним, дунёдаги энг гўзал, энг оқила, энг меҳрибон, энг бардошли қиз келиним бўлса-я, Худо, ўзингга шукур...

Онасининг ранги-рўйи бир пасда ўзгариб, ўзи тетикланиб қолганидан Абдуллажон ҳам яйраб кетди. "Туйни тезлаштириш керак, — кўнглидан ўтказди. — Зора, онам, бутунлай оёққа туриб қолса..."

Эҳ, қани, кўнглингга келган ниятинг амалга оша берса! Энг ширин орзу, ушалиши шундоқ кўриниб турган орзу етай-етай деганингда ғойиб бўлиб қолса? Нима бўлди ўзи?!

Нега Абдуллажон кундузини йўқотиб қўйди, нега бугун борлиги қоронғуликка айланди? Унинг вужуди йигляпти! Ўзини қўйгани жой тополмаянти, ҳаммани йиглятянти:

У кун четда оҳ чекардим
Ғуссаларнинг дастидан.
Сен отамга пул берибсан
Ёстигингнинг остидан.

Айтибсанки, онасизлик
Келмасин ҳеч уйига.
Сарф қилингиз, менга эмас,
Абдулланинг тўйига.
О, ўглингга сен шафқатни
Билардинг-ку, онажон.
Бундан кўра бағрим уйсанг,
Бўларди-ку, онажон.
Заррагина раҳм этгали
Сабринг менга йўқмиди?
Онажоним, бундан узга
Жабринг менга йўқмиди?
Йўқмиди ҳеч узга гапинг
Нола қилиб сўйласанг.
Наҳот, ахир сўнгги дам ҳам
Фарзандингни уйласанг.
Ахир орзу қочиб кетмас,
Битказар-ку тириклар.
Онажоним, бир кунини
Ўтказар-ку тириклар.
Унутилар гуссалар ҳам,
Орзулар ҳам чўзар буй.
Онажоним, балки бир кун,
Айтганингдай бўлар тўй...

Ё, раб, бу не кўргулик, онажони қани, унинг онажони! Наҳот, "Қабри узра кўкарганда гул чечак", унинг остонасига қадам қўйди "у истаган келинчак!" Ўгил учун бир таскин бор: Волидаи жаҳоннинг тириклигида олқишини олган ўша "дунёдаги энг гўзал, энг оқила, энг меҳрибон, энг бардошли қиз" энди унинг чирогини ёқиб, дуои фотиҳасини уқиб, ўглини оқ ювиб-оқ тараб, қатор-қатор қизу ўгиллик, санасанг санагудай неваралар ўртасида...

...Абдулла Оринов шундай салобатли, шундай салоҳиятли улкан дарахтки, унинг кенг кўламли соясидан биз, Ёзувчилар уюшмаси ходимлари ҳам баҳ-

римидмиз. У бир жамоада ишлайдиган кишиларнинг бир-бирига бўлган ҳурмат-оқибати энг аввал ширинликка риоя қилишдан бошланишини баъзан бошдан эслатиб туради. Зарурат тугилганда ҳар бир инсондор, ҳар бир ходим учун ўз вақтини, ўз имконини аямайди.— Ҳозир 2000 йилнинг 30 августи келишимга келяпти. Олий Мажлис сессияси кечки шайт тугади.

Редакцияга ўтаман, — деди Абдулла Орипов шонилиб хайрлашар экан, — мустақилликка бағишланган мақолам чиқяпти. Кўздан ўтказиб қўймасин булмайди.

— Кайфиятингиз бошқачароқми? — дедим руҳинидаги ҳоргинликками, гашликками ўхшаш ҳолатини ҳайрон бўлиб, — тинчликми?

— Сезиляптими?

— Ҳар ҳолда!

— Билмайман, ҳеч гапдан ҳеч гап йўқ кўнглимин қоронгулик тушиб турибди.

— Қўйсангиз-чи, — дедим, — бориб дам олинг, газетани Муроджоннинг ўзи бошлайди.

Менинг ҳам кўнглим хира тортгандай бўлди. Ўрим кечадан ўтганда телефонимиз жиринглаб қолди. Гўшакни ҳовлиқиб кўтардим. Абдулла Орипов экан.

— Э, буво, бормисиз, — деди ташвишли оҳангда, бутунлай синиқ овозда, — Муҳаммад Юсуфни сақлаб қолишди. Шифокорларга раҳмат!

— Нима гап, нима бўлди? — ҳушим бошимдан учиб сўрадим.

— Машинасини уриб кетишибди.

— Ўзи соғми?

— Узилган ичагини улашди. Боши ҳам қаттиқ лат еган. Эски ТошМИда реанимацияда ётибди. Ёнидан ҳозир келдим. Энди эрталаб учрашамиз.

Кечаси билан ухлолмадим. Тафсилотини эртасига тулиқ эшитдим. Абдулла Орипов таҳририятга кириб бориши билан Мурод Абдуллаев Муҳаммад Юсуфнинг яқинлари уни ҳамма жойдан қидираётганларини айтибди. У уша ондаёқ ТошМИ га етиб келди. Муҳаммад Юсуф огриқ азобидан беҳуш. Навбатчи шифокорлар бир нималарни муҳокама қилишяпти. Абдулла Ориповни кўриб, шошиб қолишди. "Фалончи кўрса булар эди, пистончи кўрса яна яхши", — дейишарди бирлари қўйиб, бирлари яна кимнидир эслашди. — "Энг зўри уша профессор". Абдулла Орипов кимники таниса, ёнидагилар кимнинг номини тилга олса, ҳамма-ҳаммасини чақирди. Соғлиқни сақлаш вазири ҳам қолмади. Уша соатнинг ўзида ҳамма йигилди, бемор жарроҳлик хонасига олиб кирилди.

— Агар ярим соат кечиксак, иложсиз қолар эканмиз, — деди операция хонасидан чиққан профессор. Кейин бир пас жим қолиб, миннатдор кўзларини тикиб: — Абдулла Орипович, — деди меҳр билан. — уни биз эмас, Сиз сақлаб қолдингиз. Қаранг-а шундай шоирнинг кетиб қолишига бир баҳя қолибди-я, ё тавба! Бизларни Сиз топдингиз, Сизнинг обрўйингиз топди.

Абдулла Орипов бемор реанимациядан чиққунча касалхонадан жилмади, қандай дори-дармон зарур бўлса, шахсан ўзи муҳайё этиб турди. Бундай фидойилик баъзан тугишган аканг ё укангнинг қўлидан ҳам келиши қийинлигини, Абдулла Орипов баланд, жуда ҳам баланд инсонлигини ўйладим.

Кейин эса Абдулла Ориповнинг бу ҳақда гапирганини ҳеч эшитмадим. Жони фойдага қолган Муҳаммад Юсуф эса, гоҳ-гоҳ эслаб:

— Мени одамлар қаторига қўшган ҳам Абдулла акам эди, ўлимдан ҳам у олиб қолди, — дейган эди

кўзлари беихтиёр ёшга тулиб, — буюк одамнинг муқаббати ҳам буюк бўлар экан.

...Яна уюшмамизда бўлиб ўтган бир воқеа беихтиёр ёдимга тушди. Гап интизом устида кетди. Уюшмамиз раиси ҳар қандай эзгу ишни бамаслаҳат бахширишни талаб қилади. Муҳаммад Юсуфни сўраб келувчилар кўп эди. Баъзан унинг ижодий учрашувлари қаерда бўлаётганидан беҳабар қолардик.

— Муҳаммад яна йўқ, — деди раис хонасига киришим билан, — бу менсимасликми ё ишлагиси йўқми? Суриштиринг, яхшиси жавобини бериб юборинг.

— Қандай жавоб бераман, Муҳаммад Юсуф бутун мамлакатга машҳур бўлса, йўқ-йўқ, бундай қилолмайман.

— Бўлмаса сўрамасдан у ёқ-бу ёққа кетишини йўқотсин. Давом эттира берса, худди ўз ўғлимдай яхши кўрсам ҳам аямайман. Сиз ҳам аяманг, сўраб кўринг, ишлайдими-йўқми?

— Сўролмайман, янги шеър ёздими-йўқми, шуни сўрашим мумкин.

— Қизиқ экансиз-ку, унинг ўрнига ҳам ўзингиз ишлайсизми? Гаплашинг, тамом, гаплашинг...

Муҳаммад Юсуф эртасига ҳам келмади. Шу куни эрталаб "Халқ сўзи" газетасида унинг бокс бўйича жаҳонга машҳур чемпионимиз Муҳаммадқодир ҳақидаги ажойиб шеърини ўқиб, раисга суюнчиламоқчи бўлиб турганимда хонамга котиба Барноҳон кириб:

— Сизни Абдулла ака йўқлаяптилар, — деди.

"Халқ сўзи"ни олиб киришим билан унинг кечаги "инжиқ" лигидан асар йўқлигидан хурсанд бўлдим. Столи устида газетанинг шеър чиққан саҳифаси очиб қўйилганига кўзим тушди.

— Ўқидингизми? — деб сўрадим.

— Муҳаммад зўр-да, тўгрими — деди хуш кай-фиятда, — жудаям зўр, тўгрими?

— Тўгри, тўгри, — дедим ҳаяжонланиб, — яйраб ўқидим.

— Уни эҳтиёт қилиш керак!

— Ҳа-ҳа, — дедим. Уни биримиз қўйиб, биримиз мақтадик. Яхши шеър Муҳаммад Юсуфни оқлаб юборди. Ҳа, Абдулла Орипов ана шундай гоят но-зиктаъб, багри гоят кенг одам.

...1999 йилнинг 16 феввали, сешанба куни ҳам одатдагидай эрталаб, Муҳаммад Юсуф ва мен раис-нинг хонасида бўлдик. Абдулла Орипов қўлидаги газетани стол устига қўйиб, биринчи саҳифасидан кўз узмай турди. Бу Президент Ислом Каримовнинг "Туркистон" газетаси мухбири саволларига "Ўз тақ-диримизни ўз қўлимиз билан қурмоқдамиз" номи остида икки-уч кун бурун чоп этилган жавоблари эди.

— Яна ўқидим, — деди у уйчанлик билан. Буюк келажагимизни барпо этиш баркамол авлодни воя-га етказиш билан боғлиқлиги, бу мақсадга эришиш учун уларни тарихимиз, миллий қадриятларимиз руҳида тарбиялаш гоят муҳим аҳамият касб этаёт-гани ҳақидаги аниқ-аниқ хулосалар фаолиятимиз учун дастуриламал, тўгрими? Бу йўл-йўриқлар ёш шоир ва ёзувчиларимизга қандай таъсир этди? Улар нималарни уйлашпти? Индинга ўтадиган ёшлар мушоирасини ана шу суҳбатдан бошласак...

Маъқулладик. Мушоира доирасини кенгайтира-диган бўлдик. Абдулла Орипов яна газетага ишора қилиб, Президентимиз мамлакатимизда меҳмон бўлиб турган француз ишбилармонлари билан уч-рашганидан сўз очди. Франция корхоналари уюш-масининг Ўрта Осиё ва Кавказорти мамлакатлари

билан ҳамкорлиги бўйича қўмитаси раиси Кристи-
нн Монс "Ўзбекистон эришган ютуқлар бизни лол
қолдирди" дебди.

— Шундай ютуққа қандай, ким туфайли эришян-
миз? — Абдулла Орипов жавоб кутгандай Муҳам-
мад Юсуф иккаламизга бир-бир қаради. — Бунда
бизнинг ҳам ҳиссамиз борми? Уюшмамиз фаолия-
тидан қониқа оламизми? Назаримда, ҳали ҳам роса
ўнганимиз, ҳали ҳам роса куйганимиз йўқ. Юртим
деб, элим деб ёниб-куйиб иш кўрсатаётганларнинг
бадий образини, намунали образини нега тўлиқ
ярата олмаяпмиз? Бу ҳақда ҳам жиддий кенгашиб
олмасак бўлмайди!

Ой охирида ўтказилиши мўлжалланган фаоллар
йигилиши мавзуига ўзгариш киритадиган бўлди.
Бундан адабий маслаҳатчиларни хабардор этиб, ада-
бий кенгашларнинг жамоатчи раисларига ҳам
эшиттириб қўйишни топширдик. Ва кейин ҳар
биримиз кунлик режаларни бажаришга киришиб
турганимизда ҳаммаёқ бирдан зириллаб, биномиз
ердан кўтарилгандай бўлиб кетди. "Шу яқин ўрта-
да, чамаси деворимизнинг орқасида газ портлади-
ми, нима бўлди?" деган хаёлда тараддудландик.
Яна гумбурлади ва яна ...ҳаммамиз кўчага отилиб
чиқдик.

— Нима ган? Бу нима ўзи? — Ҳаммамиз бир-
биримизга қараймиз. У ёқ-бу ёққа чопдик. Бу куч-
ли портлашлар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар
Маҳкамаси ёнида, кейин "Нодирабегим" кинотеат-
ри, Ташқи иқтисодий фаолият Миллий банки, Ички
ишлар вазирлиги бинолари яқинида содир бўлиб-
ди. Оқибатда ўн уч киши ўлди, юздан зиёд киши
оғир тан жароҳати олди, биноларга катта зарар етди.
Бу худбинлик ортидаги энг асосий мақсадлардан

бири — мамлакатимиз Президенти Ислом Каримовнинг ҳаётига тажовуз қилиш эканини эшитиб, вужуд-вужудимиз титраб кетди. Шу куни соат ун бирда Вазирлар Маҳкамасида мамлакатимиз Ҳукумати-нинг 1998 йил якунлари ва жорий йилдаги иш режаларига бағишланган мажлис бошланиши, унда Президентимиз Ислом Каримовнинг иштирок этиши кўзда тутилган эди. Хайрият, ёвуз ниятли кучлар ўзларининг манфур ниятларига етолмадилар. Жонажон Президентимиз, Ҳукуватимизнинг барча аъзолари соғ-саломат. Бу таскин юрагимизга мадад бўлди. Аммо ёвузларга нисбатан газабимиз, алам борган сари тошяпти. Назаримда, Абдулла Ориповнинг юрагидаги галаён ҳамманикидан бошқачадай, оғригига чидаёлмаётгани шундоқ кўришиб турибди: оёқ-қўллари қалтираяпти, елкалари силкиниб-силкиниб кетяпти.

— Хуш, бировга ёмон гапирсанг, жавобини оласан. Бировга қўл кўтарсанг, у ҳам жим турмайди. Буниси тушунарли. Лекин жонингни жабборга бериб, кечани кеча, кундузни кундуз демай, ҳаловатни унутиб, эзгулик учун, одамларнинг бахти деб, осойишталиги деб, меҳнат қилсанг, улардан раҳмат ўрнига бомба олсанг! Нима деган гап ахир бу? Нега бундай махлуқлар борлигини сезмадик? Ким ўзи улар, қаердан келиб қолди? Наҳотки, ўз орамизда яшаётган бўлса бу надаркушлар, бу модаркушлар?!

— Ахир айтинглар, — атрофини ўраган оломонга жавдирагандай қараб, гапини давом эттиради. — Йигирманчи асрда халқимизга Ислом Каримовчалик буюк хизматлар қилган ва қилаётган иккинчи бир шахс борми?

— Йуқ-йуқ! — деган овозлар эшитилади.

— Балли, буни бутун жаҳон кўриб, билиб турибди. У бизнинг бахтимиз-ку, имонимиз-ку! Отамизни ўлдирмоқчи, бизни отамиздан жудо қилмоқчи бўлибдилар! Қандай жим турамиз бунга?!

Ботқоққа ботаётган қадимий ва гўзал тилимизни ювиб-тараб, унга давлат мақомини берган жасур раҳбар ким? Ўша мудҳиш вақтларда машъум "пахта иши" юзасидан бегуноҳ жабр тортган юртдошларимизга қалқон бўлиб, жонини аямай ҳаракат қилган раҳнамо ким? Тутқунликка абадий маҳкум этилган мустамлака юртни заррача қон тўқтирмасдан мустақил деб ким эълон қилди? Миллий қадриятларимизни, ғуруримизни ким тикляпти? Ахир бу уз отамиз-ку, биз учун яшаётган, биз учун уз ҳузур-ҳаловатидан кечган, ўзини бизга бағишлаган Ислом Каримов-ку бу!

Хизмат юзасидан хорижий сафарларда кўп буланман. Баъзан нотаниш суҳбатдошлар "Сиз қаердансиз?" деб сўрашади. "Ўзбекистонданман" дейман. Шунда у америкаликми, францияликми, инглизми, швейцарияликми, италянми, покистонликми ё арабми, ким бўлмасин, юзларига беихтиёр табассум таралиб: "Ҳа, Ислом Каримовнинг мамлакатиданми?"—дейди.

Юрак-юракдан айтаётган сўзларини ҳаяжон билан тинглаётганлар кўзидаги меҳр унга куч бераётгандай. "Йўқ, бу кўзлар алдамайди! — хаёлидан ўтказди шоир, — уларни ким эргаштириши, ким уларга намуна бўлиши керак? Мустақиллик учун жон олиб-жон бериб ишлаётган, курашаётган фидойилар кам эмас-ку? Уларни ҳамма-ҳаммага таништирадиганлар, ахир биз шоирлар, биз ёзувчилар-ку!" Абдуллажон идорада ўтира олмади. Бомба портлаган жойларга кетди.

У уша куни кечаси телефон қилиб:

— Телевизорга қараяпсизми? Ислом Каримовни кўряпсизми! Ҳар бир одамга, ҳар бир жабрдийдага узини фидо қилишларини кўринг. Бу фожиада ўглидан айрилган она йиглаб туриб, Президентнинг елкасидан олиб "Сизнинг тирик қолганингиз юрагимизга малҳам бўлди. Узоқ яшанг, жуда узоқ яшанг" деганини эшитдингизми? Оддий одамлар Президентни қанчалар севишади! — Абдулла Ориповнинг юрак уриши кундузи қандай безовта бўлса, шундайлигича турганлигини ҳис этдим.

17 феврал эрталаб, уни яна уша ҳолатда учратдим. Бир жойда туролмайди, хонага киради, кўчага чиқади, яна қайтади. Кечки пайт шаҳар жамоатчилигининг йиғинида қатнашиш учун Санъат саройига бордик. Олдинги қатордан урин олдик. Абдулла Ориповнинг хаёли ҳамон жойида эмасдай, ҳамон вужуди қалт-қалт титраяпти, юрагидаги аланга эса, борган сари кўтарилаётгандай. "Президентга қайси юз билан қараймиз? — шивирлагани эшитилади, — биз бепарво одамлармиз, уйқусираганлармиз. Анови форма кийганлар ҳам, анови саллаликлар ҳам, биз ҳам айбдормиз!" Ранги оқарган, қовоқлари киртайган. Кўзлари катта-катта бўлиб кетгандай. "Шу ҳолатда сўзга қандай чиқади? Юраги дош берсин, — деб Худодан сўрайман. — Йўқ-йўқ унда илоҳий куч бор. У гапиради, унинг сўзлари ҳамманинг юрагини нурлантиради, — дейман яна ичимда, — қани, сўзла шоирим, сўзла, сени бутун халқ кутяпти!" Уни халқ эшитди, ҳар бир сўзидан куч олиб эшитди. У шундай ҳайқирдики, ўртага савол ташлаб, "хўш, хўш" деб бутун зални энтиктирди. Телевизор орқали эшитаётган халқ унинг қалт-қалт титраб гапирётганини сезди. Унинг наърасини, назаримда ақл

эмас, юраги бошқаради. У минбардан тушиб ёнимга қайта утирганида тирсагидан ушлаб, хурсандчилигимни билдирдим. У эса, уша ҳолатда.

— Бўлди, бўлди, ўзингизни бундай совитинг — дедим чин кўнгилдан, — бундай ақлга ҳам йўл беринг.

— Майли-майли,— деди.— Кўзимиз қайта очилди.

Чиндан ҳам кўзимиз қайта очилди, шу туйғу, шу ҳис телевизорга, радиога, газеталар саҳифаларига кўчди. Аммо Абдулла Ориповнинг уша кунлардаги бесаранжомлигини, Президентга бўлган чексиз-чегарасиз эътиқодини, жонидан ортиқ кўришини, мустақилликни ҳимоя қилиш ва мустаҳкамлашдан бошқа сўз қулогига кирмаслигини, бошқа иш унинг хаёлини торта олмаслигини юрак-юрагимдан ҳис этдим. Оғир кунларда Абдулла Ориповни, буюк Абдулла Ориповни бошқатдан кашф этганим, ўйлашимча, ҳеч-ҳеч ёдимдан кўтарилмайди...

...Кундузи билан Наврўзи оламни байрам қилиб, яйраганлар оқими кечки пайт Дўрмондаги ижодкорлар боғига кириб келди. Кўпларни кўрган бу бог узоқ умри давомида ҳеч қачон бугунгидай тўлиб-тошмаган. Абдулла Орипов таваллудининг 60 йиллиги тантаналари шу куннинг оқшомидан бошланди. Наврўз ва унинг ошиқ шоири худди эгизакдай, худди бир-бирларини тўлдириб тургандай. Бутун Ўзбекистон зиёлилари, пешқадамлари, оддий китобхонлар шу ерда. Ҳамма шоирлар Абдулла Орипов ҳақидаги мушоирада қатнашиш истаги билан навбат кутяпти. Машҳур олимлар сўзи эпитиляпти.

— Сиз бутун туркийзабон халқларнинг ҳозирги кундаги алп сўзли шоирисиз. Жумладан, қорақалпоқ халқи бизнинг заминда сиздай дониш нафасли шоир борлигидан фахрланади. — Тўлепберган Қайип-

берганов юрагини ёзипти. — Шу туфайли, Абдуллажон, ҳар бир қорақалпоқ Сизни ўзининг улуг Бердақидан кам кўрмайди. Бизнинг Оролбўйида сизнинг китобларингиз, заковатли сўзингиз кириб бормаган хонадоннинг ўзи йўқ. Сизга "Қорақалпоғистон халқ шоири" унвони берилганлиги билан барчамиз ифтихор этамиз.

Улуг рус шоири Евгений Евтушенковнинг "Ўзбекларга хос донишмандлик, багри кенглик ва андиша Абдулла Орипов поэзиясига сингиб кетган" деган табриги, тожик Лойиқ Шералининг бир неча йил илгари айтган "Давлат мадҳиясини яратип камдан-кам ижодкорларга насиб этадиган бахтдир. Абдулла Ориповнинг ҳар бир ўзбекистонлик қалбидан жой олгани шубҳасиз" деган сўзлари, қозоқ Ўлжас Сулаймоннинг "У ўзбекнинг рамзи бўлган ижодкор" дейиши, Чингиз Айтматовнинг Абдулла Ориповни "XXI асрга қадам қўйган давримизнинг буюк маданий аҳамиятга молик шоири" деб баҳолаши, уни "Ўз даврининг ҳаками ва куйчиси" дир, "У жарчи ва файласуф, у — сўз сеҳргари ва узлатга чекинган мутафаккир — дарвиш" деб таъкидлаши, Андрей Вознесенскийнинг "Қадрли Абдулла! 60 ёшли умр тўйинг билан қутлаётганимдан бахтиёрман. Доимо навқирон, доимо ростгўй, ҳақ сўзли ва ҳар галгидай гўзал шоир бўлиб қолишингни тилайман" — деб юборган хитобномалари, олқишлар билан сийлангани, эҳтиром қарсаклари боғни оромли тебратгани эсдан чиқадими? Ва яна дунёнинг кўп ерларидан, элчихоналардан келган изҳори муҳаббатлар-чи?

Тонггача шеърү қўшиқ тинмади. Эрталаб эса, янги хушхабар: Президентимиз Ислом Абдуганиевич Каримов соат ўн иккида Абдулла Ориповни

Оқсаройда қабул қилишларини эшитиб, ниҳоятда ҳаяжонландик. Ажиб тўлқин огушида ўйлаб олиб, лабларини беихтиёр-беихтиёр тишлаб, атрофга мамнун кўз югуртиради, қўлидаги соатга қараб-қараб қўяди. Уюшманинг деярли барча ижодий ходимлари унинг хонасида бир-биримизга жилмайиб, нигоҳ ташляпмиз. Хурсандчилик қўйнидаги жимликдан ҳузур оляпмиз. Оромли сукунатни раиснинг ўзи бузиб:

— Бу учрашув ҳамма шоир ва ёзувчиларимиз учун ҳам имтиҳон, — деди. Чақнаб турган кўзлари бехос ўйчанлашиб, қовоқлари хиёл тортилиб, қошлари чимирилиб, столни беихтиёр бир-икки чертди. Мустақилликнинг фидойи ва оддий қаҳрамонларини севимли бадий образларга айлантирган асарлар борми? Президентимиз биздан одамларни ўз изидан эргаштира оладиган қаҳрамонларнинг бадий образини яратишимизни кутяпти. Буни кечиктириб бўлмайди. Йўлдош буво, — деди гапини менга қараб давом эттириб, — Эҳ, қани, ҳозир шунга эришган бўлсак! Ислом Абдуғаниевични хурсанд қилишимиз зарур, ахир у зот бизни доим қўллаб-қўлтиқлаб, доим рағбатлантиряптилар. Биз-чи?

— Хабарингиз бор, асарлар ёзиляпти, — дедим. — Шу ойнинг ўзида театрлар бир неча янги драмалар олди. Наср кенгашимизга бугунги кун кишилари ҳақидаги қиссалар кела бошлади. Президентимизнинг даъватлари адибларни ҳаракатлантириб қўйди.

— Ҳа, майли, кўзимиз очилгандай турибмизку, — деб Абдулла Орипов ўрнидан турди. Уни гурур ва ифтихор билан кузатиб қолдик. Кейин ҳаяжон билан кута бошладик. Унинг йўлига яқин тўрт соат

қарадик. Ва ниҳоят у келди: бир паснинг ўзида худди ёшлигига қайтгандай, елкалари кенгайгандай, бўйлари кўтарилиб қолгандай. Унинг ўткир нигоҳидаги доимий маъсумлик яшнаб, бахтиёрлик ҳистуйғуси шундоққина кўриниб турибди.

— Зур бўлди, жуда зур бўлди, — деди юзи тўла нурли табассум билан ўнг қўлини чаққон-чаққон силкитиб, бошини тебратиб, — Президент ҳар бир ишимиздан хабардор-а! Йигирма беш миллион ўзбекининг ҳар бири Юртбошимизнинг кўзлари олдида туришига, ҳар бирининг дилидан нима ўтаётганини билишларига лол қоласан киши.

У гурурланиб, тўлиқиб-тўлиқиб, кўзлари гоҳ хурсандчиликдан ёшланиб сўзлар, биз эса худди нафасимизни ичга ютгандай энтикиб-энтикиб тинглардик. Ислом Каримов шоирнинг "Она тилимга", "Тилла балиқча", "Ўзбекистон" дostonларини алоҳида эслабдилар. Эшитганларимизни кечқурун телевизорда кўриб, кейин газеталарда ўқиб, қайта-қайта тўлқинландик. 60-йиллардаёқ ўзбек шеърияти осмонида чақиндай пайдо бўлган Абдулла Ориповнинг "Митти юлдуз", "Кўзларим йўлингда", "Руҳим", "Онажон", "Ҳайрат" каби илк шеърий тўпламлари, кейинчалик "Юзма-юз", "Йиллар армони", "Ишонч кўприклари"дай китоблари, "Ҳаким ва ажал", "Жаннатга йўл", "Ранжом", "Соҳибқирон" сингари дoston ва драмалари ўзбек адабиёти-ни янги босқичга кўтарди. Бугунги маънавий-маърифий юксалиш даврида бу шеъриятнинг аҳамияти ниҳоятда катта бўляпти. Суҳбат чогида адабиётнинг жамият олдидаги вазифаси, унинг ҳаётдан доимо олдинда юриши, одамларга тўғри йўлни кўрсатиши, уларни юксак мақсадлар сари сафарбар этиши лозимлиги ҳақида қизгин баҳс юритилди.

Бугунги куннинг замонавий қаҳрамонларини эратип, ҳаётга эндигина қадам қўяётган ёшларни ана шу фидойи инсонлар ҳаёти мисолида тарбиялаш адабиётимиз олдида турган муҳим вазифа экани таъкидланди. Ҳозирги адабий жараёнга танқидий баҳо берар экан, Ислоҳ Каримов, адабиёт аҳли, муҳтарам ёзувчи ва шоирларимиз халқимизга Ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлиги дея мухтасар ифодаланган олий мақсадларимиз моҳиятини, бугунги мураккаб ҳаётимизда ўз фидойилиги, тадбиркорлиги билан бошқаларга ўрнак бўлаётган инсонлар ҳаётини бадий образлар орқали очиб беришлари керак. Айтмоқчиманки, ижодкорларимиз кўн бўлсин, элим, юртим деб яшасин, замонга муносиб ижод қилсин, дея таъкидлади.

У "Маънавий келажакимиз, фаровон ва буюк истиқлолимизни Абдулла Орипов ижодисиз ҳам кўз олдимизга келтира олмаймиз, — деди. — Ҳозирги даврда ҳам унинг шеърлари халқимизни адолат тантанаси, ёруғ келажакка ишонч руҳида тарбиялайдиган юксак маънавий омил бўлиб хизмат қилмоқда".

Йўлбошчимиз сўзининг ниҳоясида Абдулла Ориповга эсдалик совгаларини топширди. Ислоҳ Абдуганиевич шоирни меҳру муҳаббат билан бағрига босганини, уни ардоқлаганини, бу эъзоз, бу эҳтиромдан боши кўкка етган Абдулла Ориповнинг ҳаяжонини халқ ойнаи жаҳон орқали яйраб кўрди.

...Шу куни у ишдан эрта қайтди, уйга шошилди. "Шоҳруҳ Мирзо шу ердадир. Бу — бутунлай бошқача бўлади. Мен етишмаган баландликка у чиқади, — дея невараларини бир кун кўрмаса соғинишини, улар билан яйрашини кўнглидан ўтказди. — Биби Хоним билан Зебунисо-чи? Бошқалар-чи? Қани, ҳам-

маси келган бўлса эди! Шоира билан Зарифани тўрт кундан буён кўрганам йўқ, майли, тез-тез келиш-маса ҳам тинч яшашса бўлди. Юлдуз ҳам телевидениедан ўз ўрнини тониб олди, хайрият! Мавлуда, Рухсора, эй, жонимга малҳам қизларим, Сизларнинг бахтли бека бўлишларингни тилайман. Ё Худо, уларга бахт ато эт! Ё, худо, ўзингга шукр” У ўзи билан ўзи ичдан ганлашиб, шоирларнинг “Дўрмон ижод боғи”га яқинлашганини сезмай қолди.

— Ие, келиб қолибмиз-ку, — деди. Кейин дарвозага етмасдан шофёрга қўли билан “тўхтаг” ишорасини қилди.

— Ичкарига кира берай, уй анча олис-ку, — деб сўради шофёр.

— Келинг, бугун устозларни бир-бир эслаб берай, — деди Абдулла Орипов юксак кайфиятда эканлигини сездириб. — Бу ердаги ҳар бир ариқ, ҳар бир дарахт, ҳар бир йўлак уларни ёдга туширади.

У берироқда машинадан тушиб, дарвоза олдида Дўрмон ёзининг кечки салқинида мазза қилиб ўтирганлар билан саломлашиб, у ёқ-бу ёқдан гурунглашди. Кимдир устоз Ойбек ҳақида сўз очиб, машинасини ҳаминша дарвоза ёнида қолдириб, йўл-йўлакай кўринган ҳар бир одам билан астойдил саломлашиб, ҳол-аҳвол сўрашишларини эслади. Абдулла Орипов кўзларини унга меҳрли тикиб:

— Устозни ёдга олиб, мени жуда хурсанд қилдингиз, — деб ўрнидан қўзгалди.

“Эҳ-ҳе, бу гўзал гўшага кимларнинг пойи қадами тегмаган, бу ерда кимлар ижод қилмаган? — у дарвозадан ўтиб бораркан, яна хаёлларга берилди. — Чап тарафдаги йўлакдан худди Абдулла Қаҳҳор чиқиб келаётгандай... Ҳали ёшлигимдан менга ишонган, мени катта шоирлар қаторига қўшган ана шу

устоз эмасмиди? Дунё таниган шундай беназир адибнинг ҳар бир сўзини нега титкилашди, нега гоҳ курсатиб, гоҳ кўрсатмай тош отишди, нега гам-алам касалига мубтало этишди? Шогирднарварликда қозир унга етадиган топиладими?". Унг тарафдаги улкан аргувон дарахтига кўзи тушиб, шоири аъзамнинг юраги беихтиёр жизиллади.

Унинг тагидаги сўрида Ойбек домланинг кўпинча тенгдошлари даврасида ўйчан ўтирганлари хаёлига келди. Устоз тоғдай-тоғдай ижодий ишларни бажариб қўйиб, нега эвазига қўрқувда яшади? Булбул нега сайролмай, илҳом қабартирган қўллар нега бирдан қалам ушлолмай қолди? Оқ подшо замондан қолган мана бу мўъжаз, аммо муҳташам бионинг иккала қаватида кўпинча Ғафур Ғулом, Шайхзода, Миртемир ё Уйғун навбати билан турарди. Уларнинг орасида қайси бирининг бағри бутун бўлган? Рўпарадаги узун йўлакда Зулфия опажонимиз билан қанча-қанча гурунглашган. У "Қибрай" шифохонасининг девори тагидан ижод богига чиқиб, ундан қиялаб ўтиб кетадиган анҳорга нигоҳ ташлади "Ўша вақтларда ҳам шундай тулиб-тошиб оқар эди. Қанча-қанча сувлар оқиб ўтди, қанча-қанча дарахтлар қуриб, қанча-қанча ниҳоллар дарахт бўлди. Ўша замонлар ҳам аллақачон оқиб кетди". У беихтиёр тетикланиб, кўкси беихтиёр кўтарилиб, ўзининг ҳам кўпни кўриб қўйганлигини ўйлади.

У Абдулла Қодирийни, Чўлпонни, Фитратни, Беҳбудийни, Усмон Носирни ўйлади, уларга бўлган меҳрини, истиқлол бахтидан шодумонлигини изҳор этди: "Озодликни кўриш, мустақиллик бағрида ижод қилиш бизга насиб этди". "Ҳа, Сизга, сизларга насиб этди, — Қодирийнинг овози келгандай, унга бошқалари ҳам қўшилаётгандай бўлди. — Сиз бахт-

лисиз, Сиз омадлисиз, Абдуллажон, истиқлол бағрида яшайсиз. Уни асранглар. У — жонни тикиб асрашга арзийдиган буюк неъмат.”

— Асраяпмиз, уни жонимизни ўртага қўйиб туриб асраяпмиз, — Абдулла Орипов худди рўпарасида кимлардир тургандай иккала қўлини беихтиёр мушт қилиб кўтариб, силкитди, — бутун Ўзбекистон кўксида мустақиллик туйғуси ёняпти...

Бобосини олисдан кўриб қолиб, бирин-кетин қоқиниб-суриниб чошиб келаётган невараларига кўзи тушиб уларга талпиниб:

— Ана-ана келажак, мени кутгани келяпти, — деди у ўзига ўзи. Абдулла Орипов уларга қучоқ очиб борар экан, вужуд-вужудини ажойиб бир ором ширин-ширин титратди.

ЮРТИНИ КИФТИДА КЎТАРАР ЙИГИТ

К он тубидан юракларни ларзага солувчи бир чинқириқ янгради. Лекин Жонсаиднинг бу ҳайқиригини ҳеч ким эшитмади. Экскаваторлар гулдуриси, руда ортилган вагонларни юқорига шишқириб тортиб чиқаётган электровознинг шовқини уни босиб кетди.

Эндигина кабинага кўтарилиб, вагонларга руда ортган Михаил Макаренко бир ёнбошига ағдарилганича жонсиз ётарди. Дафъатан Жонсаид нима бўлганини англамади. Машинист шу алфозда ётадиган пайтларини бот-бот кўриб юргани учун аввалига эътибор бермади. Макаренко ҳозиргина унга изларни руда парчаларидан тозалаб, темирйўлни электровоз келишига тайёрлашни буюрган, ўзи эса негадир жонсарақ бир ҳолатда кабинага чиқиб-тушиб, экскаватор платформасида турганича юқорига бетоқат нигоҳ ташлаб қўярди.

Жонсаидни унга ёрдамчи қилиб белгилашганига кўп бўлгани йўқ. Сменага тушаётганида Макаренко ҳамиша икки қўлини биқинига тутганича, дагал устки кийими елкасидан тушиб кетадигандек эҳтиётлаб борар, қатордан чиқиб, гоҳ у, гоҳ бу баландликда турган экскаваторларга қараб юрган жўраларининг хайр-хўшларига жавобан жимгина калласини лиқиллатиб қўяқоларди. Ёш бўлса ҳам нималарни кўрмади бу Жонсаид. Макаренконинг биқинида шиша борлигини, уни устки кийимининг этаклари билан тутиб бораётганини дарҳол тушунди.

"Ичаркан-да", — йигитнинг хаёлига келган илк фикр шу бўлди. "Иш пайтида, конда-я?" Бундай пайтларда Жонсаид ўз вужудидаги "мен"и билан баҳслаша бошларди. Бу қачондан унга одат бўлиб қолган, ўзи ҳам билмайди. Шуниси ёдидаки, бир куни, иккинчи синфни битириши арафасида онаси билан яйловга — Сарик булоқ тепаликларига борди. Олис-яқинларда турли-туман гуллар очилиб, шабадада селпиниб турарди. У йўл-йўлакай онасини саволга тутиб, тинмай гаплашиб борди. Бир пайт, Каромат ўглининг чексиз саволларидан бездими, қўл силтаб, бўлди-ей, дегандек имо қилди-да, ёлғизоёқ йўлдан илдам бораверди.

Жонсаид хафа бўлиб, орқароқда қолиб кетди. Кўнгли ўксиди. Ҳозиргина бамисоли шу кенг яйловларга, еру кукка сизмай, ўйноқлаб бораётган эди. Энди бўлса, ёқимли баҳор шабадаси ҳам, қир ёнбағирлаб тўшалган гилам — гулзор ўтлоқ ҳам унинг кўнглига ўтирмай қолди.

"Нега ранжияпсан?"

Жонсаид беихтиёр чўчиб тушди, ён-атрофига олазарак кўз ташлади. Ҳеч ким йўқ. Онаси юз метрлар илгарилаб кетипти. Саволни ким берди? Товуш қаёқдан келди? У шу аснода кимнинг овозини эшитди?

Жонсаид онасига етиб олиш учун чопқиллаб кетди. Ҳатто ҳозиргина базўр кўтариб бораётган нонхалта оғирлигини ҳам сезмай қолди.

"Шундай бўлсин".

Жонсаид қоқилиб, муккасидан йиқилай деди. Лекин бир-икки катта-катта қадам ташлаб, қаддини унглаб олди-да, яна атрофга аланглади: олис-яқинда ҳеч ким йўқ.

"Олазарак бўлаверма, илдамла".

Жонсаид овозни таниди — ўзи гапирарди. Гуё яна бир вужуд танасидан ажралиб чиққан унгинасида унсиз қадам ташлаб, уни кузатиб борарди.

Авваллари бу ҳол болани чўчитиб юрди. Лекин "ундан" бирор ёмонлик сезмас, аксинча, иккиланган, ҳаяжонланган, кўнгли огриган пайтлари далда олар, яхши маслаҳатлар эшитарди. Ва, бора-бора, кўникиб ҳам кетди. Энди мана шу "мен"и уни бир умр тарк этмаслигига ишонди. Унга суяниб қолди. Иккиланган, жумбоқли ҳолатларда унга мурожаат қилар, фойдали маслаҳатлар оларди.

Ҳозир ҳам шундай бўлди.

"Ўзингни қўлга ол, — деди "у". — Устозинг ўлди. Бу синоат сенга бир умрлик сабоқ".

Жонсаид чўчиб тушди. Ёнбошлаб ётган Макаренкнинг бошига борди. Ҳеч қачон тиниб-тинчимайдиган, ҳазилкаш йигит жонсиз ётарди. Шу-шу Макаренкнинг бахтсиз ҳодиса туфайли, аслида ичкиликка ружу қўйганлиги сабаб иш пайтидаги фожиали ўлими унинг шууридан ўчмайди.

Жонсаид бегубор болалик йилларини, отаси билан пода ҳайдаб кезган қир-адирларни ҳали-ҳануз кўп эслайди. Бугунги Олмалиқ шаҳри у каби болалар кўзи унгида тикланди. Ҳозирги Амир Темур шоҳ-кучаси ўша яйловлар оша ўтиб, тоғ этаги — Қалмоққирга туташарди. Бир куни ўша томонларда мол боқиб юришганида арчанинг тагида кўзи илиниб қолди. Ҳозиргина нон-чой олиб келган онаси ўглининг бошини оҳиста кўтариб, нимчасини ёстиқ қилиб қўйди. Ибодулла ака пастда машиналарнинг чанг-тўзон кўтариб ишлашига, кранлар хартумларига илинган гишт тахламларини уйларнинг учинчи-тўртинчи қаватида ишлаб турган қурувчиларга пайдар-пай кўтариб беришига маҳлиё бўлганича, Каромат опа қўйиб берган чойни ҳўплаб ўтирарди.

— Зап бир шаҳар бўлади-да, — деб қўйди у ўйчан. Кейин нарироқда пишиллаб ухлаб ётган ўглига меҳр билан тикилганича қўшиб қўйди. — Фарзандларим

иншоолло мен каби подачи бўлиб юришмайди энди, онаси.

Улар чой ичиб, ҳар бири ўз хаёллари билан бўлиб, пастликда бораётган ишларни кузатиб қанча ўтиришганини сезмай қолишди. Бир пайт икковлари боядан буён ўгиллари ухлаб ётган арча тагига талпиниб қолишди.

"Юлдузим юлдузимни тутиб олдим, ота!" — деганича Жонсаид, дик этиб ўрнидан қўзғалди, кейин уйқули кўзлари чақнаганича туриб қолди. У иккала қўлининг кафтларини маҳкам ёпиб турарди.

Она ўглининг қошига учиб борди гуё. У қучоқларини очиб югурди:

— Болам, болагинам, сенга нима булди?! Нималар деяпсан?

Жонсаид онасининг багрига ташланди, лекин ҳовучини очмади. У бошини онаси кўксига қўйиб, олис-олисдаги қорли тоғ чўққиларига тикилганича турарди.

Ибодулла ака ҳам салмоқли қадам ташлаб етиб келди, чўккалаб ўглининг кўзларига тикилди. Шундагина Жонсаид бир сесканди-ю, отаси билан онасига бир-бир тикилди.

— Туш кўрдингми, ўглим? — салмоқланиб сўради ота.

Жонсаид бош силкиб қўйди. Онаси етаклаб бориб нарироқдаги муздек булоқ сувида ювинтириб келди.

— Ўглингиз кафтини очмади, — деди она.

Ота-она унга бир пиёла чой ичиришди. Ниҳоят, бироз ўзига келган ўгилларига тикилганича улар ҳам жим ўтириб қолишди. Охири Жонсаид тилга кирди:

— Бир туш кўрдим, ота, — деди ҳалигача унда кузатилмаган бир ҳолат, ёшига хос бўлмаган жид-

дият билан.— Ҳов, ана у адирларда мол боқаётган эканмиз. Улкан бир қуш, унақасини кўрмаганман, учиб келди. Одамлар кўп, у тепада айланиб учади. Тумшугида бир нима ялт-юлт этади. Қуш юқори кўтарилиб, ана у томонга — Қалмоққир тепаликларига учди. Бир тўп болалар ортидан югурдик. Ҳориб-чарчасам, тошлар оёқларимни ёрса ҳам,— Жонсаид шундай дея жонсарак бўлиб оёқларини пайпаслаб қолди, яна хотиржам гапини давом эттирди, — оёқларим қонаб кетса ҳам қушнинг ортидан қолмай югуравердим.

Ўша, тунов куни молларимизни ўтлатган Қалмоққир тепаликлари устида қуш айлана ясаб, оҳиста уча бошлади. Тухтаб, ортга қарадим. Болалар анча пастда қолиб кетишибди. Баъзи бирлари ўт-ўланлар устида ётишар, баъзилари чўнқайиб ўтиришарди. Мен тошдан-тошга сакраб, сирганиб, йиқилиб, яна туриб, юқори боравердим, ниҳоят сайхонликдаги ўша кекса бодом дарахтига етиб келдим. Қуш қанотларини ёзиб, пастлаб келди. Қўлимга қўнади, деб уйлаб, икки қўлимни чўзиб, у томонга юрдим. Қуш яна пастлаб келди. Шунда кўрдим, тумшугида бир юлдуз товланиб турарди! Беихтиёр кафтларимни очдим. Қуш бошимга қўнгудек учиб ўтаётиб юлдузни кафтимга ташлаб юборди. Бир сакрадим у илиб олдим, ота. Мана у...

Шундай деб, Жонсаид кафтларини очди. Унда ҳеч нима йўқ эди!

— И-е, юлдуз қани? — Жонсаид яна ҳайратга тушиб, жонсарак бўлиб қолди. — Ҳозиргина кафтимда турувди. Мана, кафтимни қаттиқ сиққанымдан учлари этимга ботган, орриётган эди.

— Юлдузинг ўзинг билан бўлади, ўғлим, — деди Ибодулла ака салмоқланиб. — Уни албатта топасан. Қани, энди булоққа бориб, юз-қўлингни бир ювиб кел-чи.

Жонсаид ботаётган қуёш нурлари остида ярқираб турган тоғларга тикилганича булоқ томон кетди. Она ўглининг ортидан ташвишланиб қараб ўтирарди, тилига калима келмай қолганди.

Жонсаиднинг авзойидаги ўзгаришлар ўша ҳодисадан кейин пайдо бўлди. Гоҳи кунлари ундан бир оғиз сўз олиб бўлмас, эртаю кеч гоҳ китоблари, гоҳ яйловдаги подаси билан бўлиб, хаёл суриб юрарди. Уйдагилар ё ўқитувчилари бирор гап сўраса, саволларини эшитиб "ҳа" ёки "йўқ" деб қўя қолар, ишларини билиб-билиб қилиб кетаверарди. Синфдан синфга кўчгани сари ўқишга иштиёқи кучайиб, тенгдошлари давраларида ақл-идрокли, ўқувли бўлиб ўсди. Онаси, отасига ҳамма ишда ёрдамчи эди. Саккиз ака-ука иноқ бўлиб вояга етишди. Акаси Мирсаид Тошкентга бориб, Юридик институтда ўқишга жазм қилиб қолди. Ўша йили Жонсаид тўққизинчи синфни битирган эди. Ота-она бир томони ўғилларидаги интилиш, иштиёқни кўриб, қувонишса, бошқа бир жиҳатдан ташвишга тушиб қолишди. Оила — жўжабирдай жон. Ҳаммаси ейман, кияман деган "жиш" ўсмирлар. Бир куни кечки пайт Ибодулла ака гап очиб қолди:

— Қани, болаларим, бир фикрлашиб олайлик. Мана, Мирсаид ўқишга жазм қиляпти. Бу томонда жўжабирдай жонмиз. Шу ўғлимиз ҳам Парпибойдай бир ишнинг бошини тутса, қаддимиз тикланиб, рўзгоримиз бутлашиб, кичиклар мактабини ортиқча қийинчиликсиз тугатиб олишармикан, деб ўйлардик.

Ҳаммалари ўз хаёллари билан банд, ота аста чой ҳўшларди. Жонсаид ўтирган жойида бир қўзғалиб қўйди. Бир акаси Мирсаидга, бир ота-онаси, укаларига қараб турди-да, ниҳоят:

— Куп ҳам ташвиш чекаверманг, ота, — деди бўғиқ бир овозда, — мана Парпийбой акам ишляптилар. Бу томонда мен, укаларим кучга тўлиб, йигит етиб қолдик. Мирсаид акам ўқисинлар. Албатта институтга киришлари керак. Мана, мен ишга кираман.

У бир дам жим ўтирди, онаси ўзига синчиклаб назар ташлаганини пайқаб, қаддини яна ҳам тиклаброқ ўтириб олди. Кичик жуссали, аммо пишиққина ўғлининг салмоқланиб айтаётган гапларидан отанинг ҳам кўнгли тўлиб борар, учинчи ўғлидан кўз узолмай, ич-ичидан завқланарди. Аллақандай бир ички мамнуният билан:

— Ўқишинг-чи? — деб сўради-да, болалик йилларидаги воқеани эслаб, айёрона кулимсиради. — Юлдузингни топиш-чи? Бу ган нима бўлади?

— Ота, энди бу бир туш-да...

Ибодулла ака бир селкиниб олди, ниёлани дастурхонга қўйди.

— Йўқ, ўғлим, тушдан тушнинг фарқи бор. Бу — биринчидан. Иккинчидан, бу ҳаётда ҳамма ўз юлдузини — истиқболини кўзлаб яшайди. Орзу-ниятли дунё бу. Ҳамманинг ўзига аталган юлдузи бўлади. Бир-биридан фарқли, ухшаши йўқ юлдузлари бўлади. Гап уни топишда. Биров уни ҳалол, оғир ва машаққатли меҳнати орқали излайди, бошқа биров — енгил-елпи кўчаларда, ҳавойи иштиёқлар гирдобида унга интилади...

Жонсаид отасини илк бор кўраётгандек кўзларини катта-катта очиб олганди. Онаси ҳам айтилаётган фикрлар таъсирида, чойнак-ниёлани муаллақ тутганича сел бўлиб ўтирарди.

— Топаман юлдузимни, ота! — деди ниҳоят иштиёқли бир ҳаяжон билан Жонсаид. — Меҳнатим билан топаман. Ўқиш ҳам қочмайди, кечки мактаб бор-ку, ахир?!

— Балли, углим, — Ибодулла ака Каромат опа узатган чойни бир ҳўплаб, ўгилларини бир-бир кўздан кечириб чиқди, кейин оҳиста қўшиб қўйди: — Парпибойнинг ишга кириши билан хонадонимизда бир кўтарилиш бўлди. Мана, Мирсаид уқишга кириб олса, яна бир кўтарилиш. Жонсаиднинг аҳдини ҳам мана эшитдик! Ҳаммаларингиз эр йигит бўлиб етишяпсизлар, Аллоҳга шукр! Ёмон кўздан, бало-қазодан ўзи асрагай, — ота яна чой ҳўплади, бироздан сўнг суҳбатга яқун ясагандай деди. — Эр йигит — ота-она, хонадон устунни. Эр йигит улгайиб, ота-она юкини, хонадон оғирини, юрт юмушининг оғирликларини ўз кифтларига олади. Юртига суянган, унинг оғирини енгил қилган эр борки, асло кам бўлмайди. Сизлар ҳам кам бўлманглар.

Ота дастурхонга фотиҳа ўқиди.

...Мана ҳозир Жонсаид Макаренконинг жонсиз гавдасига тикилиб турганича ҳаёт ва шу конда кечадиган меҳнат жараёнларини ўйлар, минг бир савол унинг борлигини жунбушга келтирганди. Наҳотки умрни шундай яқунлаш керак? Қўли гул бир экскаваторчи эди. Одил, ҳақгўй, меҳнаткаш бир инсон эди. Фақат вақтида ўзини қўлга ололмас, иродаси бўштоброқ эди, холос. Ичарди. Охири шу касофат уни ўз домига тортиб кетди.

"Сен қатъиятли, продвали йигитсан, — дерди Жонсаиднинг "мен"и. — Йўлинг булак, орзуларинг қанотли, уларга интилишларинг ўзгача".

Шу орада ҳарбий комиссариатдан чақирув қогози келиб қолди. Бориб учрашса, шофёрликка ўқитишмоқчи экан. Бу айни муддао бўлди. Бир неча ой ичида курсни битирди, кон-металлургия комбинатининг автокорхонасида машина ҳайдай бошлади. Кўп ўтмай ҳарбий хизматга чақирилди. Владивостокда, ҳарбий-денгиз авиацияси қисмларидан бирида

хизмат қилди. Уша 1975 йили отаси вафот этди. Бу хабарни эшитиб, Жонсаид Тинч океани соҳилида кун бўйи қолиб кетди. Отаси билан Олмаликнинг чексиз яйловларида ўтказган кунлари, оддий, лекин доно бир чўпоннинг Ватан, унинг эпкишли ўтмиши ва умидли келажаги, бу ёруғ дунёда одам боласининг ўрни ва вазифалари ҳақидаги ҳикоялари бир-бир хотиридан ўтди. Кечки пайт, сокин уммонни ярқиратиб қуёш ботаётган кези у яна:

"Тур, йигит, — деган ўз "мени"нинг товушини эшитди.— Отангинг гапларини унутма. Эсингдами, у сенга ўз юлдузингни албатта топишингни айтган. Бўшашма, қўзғол!"

Жонсаид Тинч океанининг кечки сокинликда жимирлаб турган сувидан бир ҳовуч олиб, устига сепиб юборди. Муздек томчилар уни сескантирди. Шахт билан ўрнидан туриб, қирғоқдан узоқлашди.

Ниҳоят ҳарбий хизмат муддатини тугатиб, йигит Ватанига қайтди, яна уша илгариги автокорхонасида машина ҳайдай бошлади. Лекин ишлар аста-аста сустлашиб борар, гоҳ ёқилги йўқ, гоҳ эҳтиёт қисм бўлмагани учун машина ишламайди. Қанча ҳаракат қилса ҳам на ишда унум, на маошда барака бор. Каромат ая ҳам ташвишда. Мана, армиядан келганига йиллар ошяптики, шу ўглини уйлашнинг уддасидан чиқолмайди. Ёлғиз Парпининг топгани эса ҳеч нима бўлмайди. Ака-укалар яна маслаҳат қуришди. Охири Парпи:

— Конга ўт, Жонсаид, — деди. — Ҳа, Қалмоққирдан топасан бахтингни.

Акасининг сўнгги сўзлари Жонсаидга уша ёшликдаги тушини, отаси булоқ бўйида чой ичиб утириб айтган гапларини эслатди. Яна вужудини англаб бўлмас бир ҳаяжон эгаллади.

"Мени" ҳам огоҳ эди:

"Шундай қил, кам бўлмайсан. Пешонанг ярқираб турибди".

Жонсаид пастга барвақт, смена бошланишидан ярим соатча олдиноқ тушиб борар, бир четда экскаваторнинг ишлашини кузатиб турарди. Аввалига унинг бу одати, айтайлик, туни билан ишлаб чарчаган, охирги составни юклаймизу сменани тоншириб, юқорига чиқиб кетамиз, деб турган машинистнинг гашини келтирарди. Лекин кўп ўтмай одамлар машинист ёрдамчисининг бу одатига кўникиб кетишди, унинг харсанг тош устига ўтириб олиб, гоҳ руда тўла чўмични, гоҳ унинг базур кўтарилиб бориб вагонга тўкилишини кузатишига эътибор ҳам бермай қўйишди.

— Нима қилипсан? — сўради устози, машинист Матқосим Худойбердиев биринчи куни унга яқинлашиб.

— Ҳисобини оляпман, — қисқагина жавоб берди Жонсаид.

Устоз унга қизиқсиниб қараб қўйди. Руда тўла огир чўмични бир-икки вагон тепасида бўшаб қайтганидан кейин шогирдига бир қараб қўйди-да, ол ҳисобини, яхшилаб ол, дегандек экскаватор томонга ўтиб кетди. Яна ўн дақиқалар шу алпозда қолган Жонсаид ҳам экскаватор кабинасига кўтарилиб, дўстлари билан қўл олишди.

— Машинанинг ишлашини ҳис қилсам дейман, — деди Жонсаид тунги смена йигитларини кузатиб, иш бошлаш олдиан Худойбердиевга. — Тинч океанида старшинамиз бор эди. Ҳамиша: "Моторга қулоқ сол, гувиллаб нима деяётганини илгай олсанггина ўзингни ҳақиқий шофёр ҳисобла!" — дерди.

— Ҳақиқий мутахассис экан, — деб қўйди Худойбердиев юқоридан шақирлаб тушиб келаётган электровоздан кўз узмай. — Машинани тушунмасанг, асил экскаваторчи бўлолмайсан, бу гапинг тўғри.

Шу-шу Матқосим Жонсаидни ёқтириб, унга меҳр қўйиб қолди. Уни бўлар-бўлмасга тергамас, ишларини билиб қилаётганидан кўнгли тўлиб, рудани мустақил ортишга барвақт қўя бошлади. Вагонларни юклаб, составни жўнатиб юборганидан кейингина аста олдига келиб, қаерда ишни яна ҳам яхшироқ, пухтароқ бажариши мумкинлигини айтарди. Бирор ой ўтмай, у Жонсаид Қалмоққирга шунчаки келмагани, бу касбни шунчаки танламаганига ишонч ҳосил қилди. Уни кончилар ҳаёти билан атрофлича таништириб, жамоа аъзолари билан илакиштириб борди. Орадаги икки ёш фарқ билинмай, устоз ва шогирд ўртасида ўзгача бир дўстлик бошланди. Бригададаги бошқа экскаваторчилар — Валера Шерстюк, Анатолий Гринкинлар уларга ҳавас қилишарди.

Бир куни сменани қабул қилиб, электровоз тушишини узоқ кутиб қолишди. Ҳадемай кеч ҳам бўлиб, конни қоронғу тун нардаси ўраб олди. Кутакута машинист ухлаб қолди. Жонсаид бекор ўтириш жонига тегиб, электр чироғи ёруғида темирўл изларини яна кўздан кечириб бошлади. У ер-бу ерда тўнланиб қолган рудаларни олиб ташлаб, ҳаммаёқ батартиб эканлигини кўргач, экскаватор кабинасига кўтарила бошлади. Шу пайт ёнбағирда яқинлашиб қолган электровознинг чинқириви эшитилди. Саккизта вагон юк ортиш жойида тўхтади.

"Айни муддаонг эди бу. Тур, рудаларни ортишни бошла".

Жонсаид машинистга бир қур кўз ташлади. На электровоз чинқириви ва на вагонларнинг шақирлаб урилиши унинг оромини бузолмаганди. Жонса-

ид уриндиққа утирди, чўмични тўлдириб-тўлдириб, рудани вагонларга орта бошлади. Сўнгги вагонни юклаётганида чўмич дункарнинг четига тушиб қолди. Дафъатан нима бўлганини йигит тушунмади, нима қилишни ҳам билмасди. Дункар огирлик остида қийшайиб қолди, юклаб қўйилган рудалар тўкилди. Экскаватор нега тўхтаб, бундай кўнгилсиз ҳодиса юз берганлигини идрок қила олмади. Машинистни уйғотишдан бошқа чора йўқ эди. Матқосим юкланган вагонларни кўриб, шогирдидан мамнун бўлди:

— Шунча иш қилиб қўйибсан-ку, — деди-да, уриндиққа утирди.

Уста-уста-да, кавш билан дункарни кўтариб, изга тўғрилаб қўйди. Кейин уни тўлдириб юклади-да, электровоз машинистига сигнал берди. Состав бир силкиниб, огир қўзғолди. Матқосим эса ёнида ноқулай алпозда турган Жонсаидга ўтирилди:

— Биласанми, нима бўлган? Сен дункарларга юк ортиб ишлаётганингда мана бундай-мана бундай ҳаракат қилгансан. Шу аснода тирсагинг бошқарув тугмасига сал тегиб ўтган. Буни пайқаш ҳам қийин. Тирсак тегиши билан электр учган. Экскаватор тўхтаган. Бор гап шу.

Шундай улкан экскаватор озгина эҳтиётсизликни ҳам сингдира олмаслигини Жонсаид энди тушунди. Ва, шу аснода, яна бир ҳақиқатни — билимсизлигини англаб етди: устоз ҳам бу хусусда бир-икки гапириб ўтган, аммо ҳозирча йигит унинг даъватлари тагидаги гапни бугунгичалик чуқур илғаманганди. Унинг ўйланиб қолганлигини Матқосим ҳам тўғри тушунди.

— Бу-ку ҳеч гапмас, — деди. — Тажриба оляпсан, малаканг ортяпти. Асосийси — экскаваторни ҳис қила бошладинг, — кейин оҳиста кулиб қўйди. —

Ахир, туя ҳам ўзини англаганга эргашади-ку. Гарчи жонсиз кўринса-да, экскаваторда ҳам хислатлар етарли.

Шу куни Жонсаид қатъий бир қарорга келди: ўқийди. Сменани топшириб, юқорига кўтарилишаётганда бу аҳдини устозига айтди.

— Вақт-соати кепти, яхши, — мамнун бўлди Худойбердиев.

Синовларни топширганидан кейин Жонсаид бирор сабабга кўра ишга чиқмаган ҳамкасблари ўрнида бўш экскаваторларда машинист бўлиб ишлай бошлади. Олдинига бу унга бироз эриш туюлди, кайфияти бузилди. У сменага ҳафсаласизлик билан отланар, уззукун қачон шу улкан конда унинг ўз ўрни бўлиши, ўзига бириктирилган экскаваторда муқим ишлай бошлашини ўйларди.

Буни сезиб юрган эканми, бир куни энди сменани топшираётганида экскаваторга Худойбердиев чиқиб келди. Матқосим, сменани қабул қилиб олаётган экскаватор машинисти билан қўл олишди, кейин шогирдига алланечук синовчан тикилди. Жонсаид устозининг бевақт ташрифидан таажжубланди, наридан-бери сменани топшириб: "Қани, кетдикми?" — дегандек Матқосимга қаради.

— Алоҳида машина беришмаганидан ранжияпсанми? — тўсатдан сўради устоз. — Кўнглингни чуқтирма, йигит. Аслида-чи, бир-бир ярим йил шундай ишлаганинг маъқул. Негаки, кондаги машиналарни, барча машинистларнинг ишлаш усулини пухта ўрганиб оласан. Одамларни танийсан, кўпчилик билан ҳамкорлик қилишни яхши билиб оласан.

Орадан икки йил ўтди. Энди Жонсаид ой сайин иш жойи алмашиб туришини ўйламас, ким дам олишга кетса, машинасига ўтиб ишлайберар, бу бировнинг машинаси, эрта-индин ташлаб кетаман

деб асло хаёлига келтирмас, аксинча, уни артиб-суртиб, бўшашган жойларини қотириб, ишлай берарди. Бора-бора унинг касбга меҳри, кон жамоаси анъаналарига содиқлиги тилга тушди. Катта-кичик йигилишларда, кенгашларда унинг ишини намуна қилиб кўрсата бошлашди. Учинчи йили эса, ниҳоят, Жонсаидни мустақил ишлашга утказишиб, ЭКГ — 4,6 экскаваторини бириктириб қўйишди. Ғайрат Масодиқовни ёрдамчи қилиб тайинлашди.

Кейинроқ "ЭКГ — 8 Н" экскаваторини бошқарди. 80- йилларнинг бошларида Қалмоққирда ҳам бир йўла 12 куб метр рудани юклай оладиган кучли экскаваторлар йигиб, ишга туширилди. Жонсаид ҳам дастлабки шундай қудратли машиналарни бошқара бошлади.

Жонсаид конга ўтиб, акаси Парнибой айтганидек, кам бўлмади. Турт-беш йил ичида Олмалиқ кон-металлургия комбинатининг доврўқли экскаватор машинистларидан бирига айланди. Тониш-тутишига ҳам барака кирди. Энди Каромат опа қаддини роз тутиб юрар, кимсан Қалмоққирда доврўқли икки кончи йигитнинг онаси эди. У елиб-югуриб келин излаб қолди. Раҳматли Ибодулла аканинг васиятларини кўнглига тутиб олган она буй етсаю уғилларини уйлантираверса. Парпи билан Мирсаид оилали бўлиб кетишди. Бирин-кетин набиралар буй чўзиб боряпти. Жонсаидни уйласа бу ёқда Абдусаид, Абдусамат, Пардабой. Баҳодирлар кетма-кет. Саккизинчи фарзанд Баҳодир туғилганида Каромат опанинг кўнгли бироз илҳақ бўлгани рост. Қани энди шуниси қиз бўлақолса, деб кутган эди, бўлмади. Унинг ҳолатини сезиб юрган эканми, бир куни кечки пайт Ибодулла ака:

— Каромат, асло ташвиш чекма, — деди. — Ҳали қараб тургин, бу йигитлар шунақанги дилбар қизларни уйингга етаклаб келишадики...

Эрининг сезгирлиги унга синашта эди. Лекин кўнглининг бунчалик нозик англашини еттинчи ўгил дунёга келганидан кейин тушунди у. Мана, эри айтган паллалар етди. Афсуски, ўзи йўқ. Қўшни хонадонларда карнай-сурнай чалиниб, чилдирма садолари унга жўр бўлса, раҳматлининг баҳри-дили ёришиб кетарди.

— Ҳадемай бизнинг хонадонда ҳам тўйлар бошланади, онаси, — дерди оҳорли кўйлакни кияётиб. — Шундай тўйлар бўладики, етти тумандан одамлар келади. Негаки, болаларинг юрт хизматига яраб ўсишяпти, шу юрт уларни ҳам кафтига кўтаради ҳали. Мана кўрасан, Каромат.

Каромат кўрди, лекин раҳматлининг ўзи кўрмай кетди.

Тўй ҳам ўтди. Қизилой қишлоғининг бир дилбар қизи — Савриниса Турдиевлар хонадонига ўйнаб-кулиб кириб келди. Тошкентда савдо техникумини битирган, у ҳам ишласам, юрт хизматида бўлсам, дерди, лекин остона ҳатлаб ўтган онларда ўзининг бахти, бундан буёнги ҳаёти шу хонадон билан тўқислигини, бутлигини, чароғонлигини кўнглидан ўтказдию ўзининг бутун ҳис-тўйгуларини шу хонадонда кечадиган умр тизгинига берди.

Жонсаид аввалгидек сменага қатнар, ишидан кўнгли тоғ эди. Йиллар югуриб ўтарди. Тўнғич ўгил туғилганидан кейин Савринисанинг кўнгли оҳанглари сизгандек бир куни:

— Агар хўп десанг, ишламаганинг маъқул, — деди секингина. — Уйда саришталик бўлса, эркак кишининг гайратига гайрат қўшилади. Сен мана буни тарбияла, менинг топганимга барака берсин. Муҳими, боламиз соғлом, тарбияли бўлиб ўссин.

— Нима дердим, адаси, — деди Савриниса гўдакни бағрига босиб. — Бахтим бу, қувончим шу. Ум-

рини берсин. Фақат адасига куч-қувват тилаймизда қўшлашиб.

Кенжалари Бобур туғилган йили Олмалиқ кон-металлургия комбинати Жонсаидга янги қурилган кўп қаватли уйлардан тўрт хона ажратди.

Қалмоққир адирларида ҳам мустақиллик шабадалари эса бошлади. Мамлакат ҳаяжонли, тарихий кунларга қадам қўйди. 1991 йил ёзи ва кузини Жонсаид ва унинг экскаваторчи дўстлари ҳам бир умр унутишмайди. Ўзбекистон мустақил Республика деб эълон қилинган куни конда, сменалар алмашинаётганида машинистлар, электровозлар, қудратли автомашиналарнинг ҳайдовчилари бир-бирларини қучишди.

— Ана энди кунимиз тугди, — деди Жонсаид қувонч билан. — Энди ўзимиз, ўз юртимиз, ўз мамлакатимиз учун меҳнат қиламиз. Биз мана шу ер қаъридан қазиб олаётган мис ва олтинлар, бошқа маъданлар энди ўз диёримизнинг ободлиги, фаровонлиги, куч-қудратини оширишга хизмат қилади. Бу бойликлар ўз юртимизда қолади, унинг хазинасини бойитади.

Қалмоққирга Россияда қўшма корхоналар ясаган қудратли, бир олишда 12 кубметр ҳажмдаги рудани транспортга орта оладиған экскаваторларни келтириб монтаж қила бошлашди. Уларни тиклаш жараёнида Жонсаид монтажчилар билан ёнма-ён ишлаб, йўл-йўлакай бошқаришни ҳам ўрганиб олди. Мутахассислар унинг саволларини эринмасдан ойдинлаштириб беришар, қайси агрегатлар нима мақсадга хизмат қилиши, қандай ҳаракатга келтирилишини батафсил тушунтириб боришарди. Ҳар бири

беш қаватли уйдек қудратли машина биргина мўъжаз шу тугмачани босиш, мана шу ўйинчоқсифат ричагларнинг ҳолатини ўзгартириш билан ҳаракатга келиши, ўз кавшига 12 кубметр рудани олиб, енгил айланиши, вагонларга осонгина юклаши кўпни кўрган машинистларни ҳам ҳайратга соларди. Ниҳоят машина тикланиб, мутахассислар томонидан синаб кўрилгач, уни доимий бошқариш учун машинистлар танлаш бошланди. Тортишув, баҳс ана шунда авжига минди, бригадага тавсия этилган машинистлар кўп эди. Экскаваторни йигиш жараёнида Жонсаиднинг хатти-ҳаракатини кузатиб юрган карьер бошлиғи Шокир Фитляев бу ишга уни тавсия этди. Бошқармада эса бошқа номзодни кўрсатишиб, Жонсаидни ўтказишмади.

— Бас энди, — деди муҳокама чоғида Фитляев қизишиб. — Шунча фурсат ўзбек йигитларини бунақанги машиналарга қўймай келишгани етар. Қолаверса, карьерда мен бошлиқман. Бу ердаги ишларга ўзим жавоб бераман. Янги экскаваторда Турдиев ишлайди. У йигиш жараёнидаёқ бу машинани бошқаришни мукаммал эгаллаб олди. Янги машинага шу ўтади.

Бу қатъий фикр баҳсга якун ясади, Жонсаид янги экскаваторга машинист қилиб тайинланди. Шунда илк дафъа йигитни ваҳима босди: бошқарув пультидаги ранго-ранг тугмачалар, мана шу айлантириш тортқичларига аллақандай ички бир хавотирлик билан қараб қўйди. Монтаж тугаб, машинани синаш бошланганида Жонсаид бу ўриндиқда кўп ўтирган, уни бошқариб, неча-неча вагонларга руда ортган. Лекин у кезлари ёнида қилни қирқ ёрувчи мутахассислар туришар, уларнинг бир қарашлари, имо-ишоралари ҳам кишига далда берар, ўзига ишончни кучайтирарди. Энди улар йўқ,

экскаваторни ўзи тасарруф этади, унинг юк ортиш чогида бирор кор-ҳол содир бўлмаслиги учун ўзи жавоб беради. Айни шу жиҳат Жонсаидни бироз чўчитарди.

"Ўзингни қўлга ол! Дадил бўл!"

Яна "мен"и йигитга кўмакка келди, далда берди. Пастда эса электровоз машинисти вагонларни тўғрилаб, устма-уст сигнал берарди. Жонсаид тугмачани босди, айлантириш ричагига қўлини юборди. Узун хартум енгил бурилиб, кавш руда уюми устига борди, катта-кичик харсангларни ўз "оғзига торта" бошлади. Тула кавш енгил кўтарилиб, вагон сари сузиб кетди. Кабина зич ёнилган, ташқаридаги гулдурос овозлар, кавш руда уюмига ботиб кўтарилаётганда атрофни қонлаган чанг-губорлар ичкарига кира олмасди. Кабина ҳавоси доим мўътадил, тоза сақланарди.

Биринчи куни Фитляев янги машина ишлаётган участкага икки-уч келиб-кетди. Бир четда машинанинг бир маромда ишлашини, рудани вагонларга юклашдаги унумни кузатиб, кўнгли кўтарилди. Айниқса, Жонсаиднинг хотиржам ишлаши, ҳаракатларидаги аниқлик карьер бошлигини мамнун қилди. Сменани тоншириб, юқорига чиқиб борган Турдиевни табриклаб:

— Баракалла, Турдиев, — деди. — Ҳамиша бугунгидек ишла. Сени албатта қаҳрамон қиламан, қаҳрамон қилмагунимча пенсияга чиқмайман.

Бошлиқ ҳазиллашиб айтган шу бир ган йигитни ҳаяжонлантириб юборди, болалиқдаги тушини, отаси булоқ бошида айтган гапларни эслатди. Сменани қабул қилиб олгач, Жонсаид рация орқали диспетчерни чақирар, иш жойида ҳамиша ҳозир Анатолий Александрович Кан билан илиқ саломлашарди.

— Эшитаман, Турдиев, — дерди диспетчер.

— Менга ҳозирча икки дункар қолдир.

— Яхши.

Жонсаид ҳадемай дункарларни рудага тўлдириб, электровоз машинистига сигнал берарди. Конда экскаватор ёки электровозларнинг сигналлари басмабас янграб туради. Рудани ортиш чогида вагонни биров олдинга суриш керак бўлса, экскаватор машинисти бир сигнал чалиб қўйса кифоя, вагон силжиб, керакли ҳолатда тўхтади. Бордию биров орқага тисарилиш лозим бўлса икки марта сигнал чалинади. Сигнал уч марта кетма-кет чалинса, вагон жойида тўхтади. Сигнал, рация конда ишловчиларнинг бирдан-бир суҳбат воситалари.

— Диспетчер, диспетчер, — дейди Жонсаид юкланган вагонларни жўнатиб. — Яна вагонлар керак.

— Тушундим, мана, саккизинчи вертушка келяпти. Юбораман.

Юқорига қанча кўп руда чиқарилса, кон туби шунча пастлашиб бораверади. Жонсаиднинг ўзи конда иш бошлаганидан буён 500 минг тоннадан ортиқ рудани юклаб юқорига жўнатди. Бу 1400 тонна соф мис, яна қанча-қанча маъданлар дегани. Руда харсанглари саралаш фабрикасида тозаланиб, мис эритиш печларига узатилади. Олмалиқдан мамлакатимизнинг турли шаҳарлари, хорижий мамлакатларга сотилаётган мис урамларида экскаватор машинистининг меҳнати ҳам жамланган. Шу йиллар ичида Жонсаид ҳам бир неча шогирдларга оқ фотиҳа берди. Гайратдан кейин Леонид Ким, Барот Очиллов, мана энди Нодир Жўраев билан ишламоқда. Унинг экскаватори коннинг энг марказида — 500 метр чуқурликда. Руда 110 тоннали машиналарга юкланади. Огир юкли машина гулдурос солиб қўзгалгач — Жонсаид салонга ўтади, ёрдамчи дамлаган чойни бирга ўтириб ичишади. Кондиционер

ҳавони муътадиллаштириб турипти. Салон салқин, эшик ва деразалари зич ёпилгани учун ҳавоси тоза. Овқатни ҳам шу ерда иситишади. Экскаватор иккинчи уйдай бир ган.

Шу пайт радиода эълон эшиттирилади:

— Диққат, диққат! Портлатишга уч дақиқа қолди. Ҳамма хавфсиз жойларга ўтсин.

Жонсаид ҳам ёрдамчиси билан пастга тушиб, паналанишади. Кон туби портлатилади, ҳаммаёқни гумбурлаган овоз босиб кетади. Чанг-тўзон босилгач, қудратли машиналар яна пастга ўрмалаб тушиб кела бошлайди. Ҳозир марказий карьерда 8 та экскаватор юк ортади. Бригадир Владимир Киселёв, машинистлар Валерий Тужиков, Сергей Морозовлар сменама-смена ишлашади. Тунги смена айниқса мураккаб.

1996 йили у болалигида кафтларига маҳкам ҳовучлаб олган юлдузни кўксига тақди. Олмалиқ кон-металлургия комбинатининг экскаватор машинисти Жонсаид Турдиевга Ўзбекистон Қаҳрамони олий унвони берилди. Бу ҳақда Президент Фармони эълон қилинганда йигит қулоқларига ишонмасдан туриб қолди. Конда, уйда, куча-кўйда ҳамма уни табриклар, худди ўзлари шу олий унвонни олгандек қувонишарди.

— Мустақиллик йилларида оддий меҳнат киши-сига ғамхўрлик бениҳоя кучайдики, буни ҳар биримиз ишда, турмушда кун сайин ҳис қила бошладик, — Жонсаид олис тоғ чўққиларига тикилганича оҳиста гапиради. — Ҳалол, сидқидилдан қилинган меҳнатнинг қадри кўтариляпти. Мендек оддий бир ишчининг шундай юксак унвон билан сийланиши бунинг далили. Шу ҳақдаги гувоҳнома ва Олтин медални шахсан ҳурматли Йўлбошчимиз қўлларидан олишдаги ҳаяжоним умрим бўйи татийди.

Кўп ўтмай Жонсаид Турдиев Тошкент вилоят кенгашига депутат этиб сайланди. Энди унинг юмушлари яна ҳам кучайди. Сайловчилар ўз муаммолари билан унга мурожаат қилишади, ҳукуматда бизнинг вакилимизсиз, ёрдам беринг, дейишади.

Бир куни Амир Темура хибонидан бораётса, "Камалак" да икки киши уни тўхтатди.

— Жонсаид, мана шу уйда кўзлари хиралашиб қолган рус аёли яшайди, — деди улардан бири. — Мана шу йўлда 27 йил троллейбус ҳайдаган ўзи. Бир кириб кўрсак.

Ғарибгина хонадонга кириб боришди. Уй соҳибаси уларнинг мақсадини англаб, кўзларига ёш олди:

— Бир умр шу шаҳарда яшадим, троллейбус ҳайдовчиси эдим. Мана энди шу аллоҳда утириб қолдим. Врачлар айтишича, операция ёрдам бераркан. Лекин бунинг учун 50 минг сўм ҳақ сўрашапти.

Жонсаиднинг ич-эти узилиб тушди:

— Сиз хафа бўлманг, онахон, — деди кекса аёлни юпатиб. — Ҳаракат биздан.

У Қизил Ярим ой жамиятига борди, воқеани айтиб, ёрдам сўради.

— Бундай катта суммани беролмаймиз, лекин ёрдам кўрсатамиз, — дейишди у ерда.

— Энди ўша аёлнинг ишхонасига учрашмоқчиман. — Жонсаиднинг овозида хазинлик оҳанглари ни сезмаслик мумкин эмас. — Кейин Тошкентга тушаман, кўз дўхтирларига учрайман.

— Шунақа, депутатлик юки ҳам енгил эмас экан, — деб қўйди Жонсаид пировардида.

— Бу кишининг қонда ишлаб ўтказётган умрларини соатма-соат гапириб бера оламан, — суҳбатга қўшилади Савриниса. — Ўша август куни телевизорда Қаҳрамонлик унвони ўқилганида қотиб қол-

дим. Қуни-қушни табриклагани чиқишди, қариндош-уруг йигилди. Ҳамманинг қувончи бир дунё, оғзида бир гап:

— Мана адолат! Меҳнат қилсанг, юзага чиқар экансан.

— Ўзлари жуда соддалар, — гапида давом этади Савриниса. — Ортиқча гапирмайдилар ҳам. Менинг билганим иш дейдилар. Оналарини сийлайдилар, оғанилари билан борди-келди қиладилар. Жўралари билан гап-гаштақда бўладилар. Бу энди ҳаётда.

У бир дам тин олди, чеҳрасига майин кулги ёйилади:

— Энди-энди қулфи диллари очилашти ўзиям. Ҳар куни уйга бир олам гапу таассуротлар билан қайтадилар, болаларини эркалаб, бағрига босадилар...

Ҳозир қаҳрамон йигит, унинг аёли билан суҳбатлашиб ўтирибману тақдир ўйинлари ҳақида ўйлайман. Ҳали комбинат касаба қўмитасида Жонсаид Турдиевнинг ҳаёти ва ишлари билан қизиққанымда:

— Ган орамизда қолсину, — деди суҳбатдошлардан бири оқ кўзойнакни қора кўзойнак билан алмаштира туриб. — Қаҳрамонлиги энди бир тасодиф. Ган йўқ, ипчан. Лекин бу кифоя эмас-да. Мажлисларда гапира олмайди. Қаҳрамон бўлганидан кейин ҳар томонлама етук бўлса-да. Маънавиятли бўлса-да...

Ўшанда, ҳали Жонсаидни кўрмасдан, Савринисанинг ҳангомаларини эшитмасдан турибоқ касаба қўмитасидаги бу тўраваччага нисбатан нафрат пайдо бўлган эди менда. Мана энди Олмаликдаги бу хонадон ҳаёти, дўлвор ва журъатли бир йигит тақдири билан танишиб чиққач, ўша туйғуларим тўғрилигини яна ҳам чуқур англаб етдим. Агар минбарларда йиллаб сўзамоллик маҳоратини намойиш

қилиб ўтган "маънавиятли" нотиқларнинг барчаси қўшилса ҳам шу оддийгина экскаватор машинисти ўз кифтларида кўтариб келаётган юрт юкига дош бера олмасликларини тушундим. Раҳматли Ибодул-ла ака ўша тиниқ булоқ бошида гўдак Жонсаидни бағрига босиб, унинг бахт қўшини топиши, ўз юлдузини қўлга киритиши ҳақида айтган гаплари бугун рўё эканлигининг ўзи бир синоат. Мустақиллик бу юртнинг асл ўғлонлари учун бахт йўлини очганлиги, унинг Йўлбошчиси кўксига Олтин юлдузни таққани Қалмоққир кони тубидан оддий, ҳалиги касабат тўраваччаси айтгандек, "гапда йўқ" қишлоқи бир йигитни юксакликка кўтариб чиққани — яна бир синоат. Юрт ўз юкини кўтариб келаётган фарзандларини улуглаши, сийлаши — бугунги кун ҳақиқати. Бу ҳақиқатни қора кўзойнак таққан "маънавиятли"нинг қалби илғайдими ёки йўқми — бу ҳам бир синоатки, у бизни доимо огоҳ бўлишга, ярқираб кўринган ҳар бир металл тилла эмаслигидек, уни гоҳи чангу кул остидан пуф-пуфлаб ажратиб олишга ундайди. Шунда бу Ватаннинг Жонсаид Турдиевдек ўғлонлари юзага чиқади, бир гайратига ўн гайрат қўшилиб боради.

ҚАҲРАМОННИ ИЗЛАБ...

Чул ҳавоси ўзгарувчан булади, шамолига эса гап йўқ. Халқ "Беговот шамоли", деб атайдиган шамол Фаргона водийси ва Туркистон тизма тоғлари ҳамда Мирзачўлнинг иссиқ оқимлари тўқнашуви туфайли юзага келади. Чўлни чул, гул қилган ҳам унинг шамоли!

Донишмандлар, шамолни жиловлаган одам кучқудратли бўлиб, табиат инжиқликларига бардош бера олади, деганда чул кишилари ва уларнинг бунёдкорлигини назарда тутишган бўлса керак. Албатта, чулга сув чиқариш, экин экиш, бог-роғлар барпо қилиш, бинолар қуриш — қўриқ ерларни ўзлаштириш осон иш эмас. Одамзод ўз меҳнати ва бунёдкорлиги туфайли оламни гуллатиб-яшнатмоқда.

Мен ўтган асрнинг 60-йилларида ёз кунлари шу чулда бўлиб, Боёвутдан ҳозирги Шароф Рашидов тумани марказига боргунимча чул шамолидан юзларим қорайиб, лабларим ёрилганини эсладим. Менинг қаҳрамоним эса шу чулда туғилиб, уни гулистонга айлантираётган минглаб замондошларимнинг бири.

Машина елдай илгарилайди. Ўша чул, уша чул шамоли ҳамон эсиб турибди. Бироқ, энди чул бутунлай ўзгарган. Тошкент — Термиз шоҳ йўлининг Сирдарё бекатидан ўтиб, илгариги Мирзачўл деб аталмиш гўшанинг ўрнида ташкил этилган ўнлаб

жамоа хўжаликлари ҳудудидаги бир-биридан хушбичим бинолар ва ҳовлиларни кўрган одам чўлнинг Мирзагулистонга айланганига тан беради.

Равон йўллар четларида саф тортган мирзатераклар, бетон новлардан шарқираб оқаётган сув, борлиқни эркалаётган шаббодада яйраб кетасиз: йўл азоби сезилмайди.

Ўзбекистон Қаҳрамони Анвар Қурбонов билан учрашишга ошиқардик. Кўп ўтмай Гулистон туман марказига кириб келдик. Йўлда Гулистон тумани ҳокими полвон келбатли Маъмуржон Эгамназаровдан одамнинг ҳавасини келтирадиган бежирим коттежларнинг бунёдкори — қурувчилари сафида Анвар Қурбонов ҳам борлигини эшитдик.

— Қаҳрамонимиз икки жабҳада меҳнат қиляптилар, — дейди ҳоким.

Мен савол назари билан қарагандим, у изоҳ берди:

— Қурилиш-монтаж бошқармасида маҳаллий касба уюшма қўмитаси раиси — қурувчилар мураббийси. Бундан ташқари ўзи ўнлаб коттежлар қурган "Дўстлик" жамоа хўжалигида фермерлик қилаётган ўгли Нодирбекнинг ишларига ҳам бош-қош. Қаҳрамон — тиниб-тинчимас инсон-да! Отасининг касбини тутган катта ўгли Шокиржон Деҳқонободда¹ туради.

Ҳеч қанча вақт ўтмай, биз "Дўстлик"ка ҳам етиб келдик. Қишлоқ хонадонларида кечки овқат тарадудуи кўрилянти шекилли, пиёз доғи, сабзи қовуриги, димлама ҳидлари қўшилиб, иштаҳангизни қитиқлайди...

"Дўстлик" деҳқон-фермер хўжалиги уюшмаси учта қишлоқдан иборат экан. Халқободга яқинлаш-

¹ Гулистон тумани маркази — Деҳқонобод қалъаси деб аталади.

ган сайин бежирим, салобатли, миллий руҳда қурилган иморатлар кўзга ташланади.

— Мен у пайтда институтда ўқир эдим, — дейди ҳоким. — Анвар ака бригадаси тезкорлик билан хўжаликлар учун уйлар қураётганини кўп эшитардим. Мана улар кўз олдингизда. Уй қурган — эл олқишини олади, дейди халқимиз.

Ҳақиқатан, кўз олдимда, нақ чўл ўртасида пайдо бўлган режали қўрғонча, у бог-роғлар, пахтазор, бепоён бугдойзорларга туташиб кетган.

— Бу бинолар — Анвар акага қўйилган ҳайкал, — деди у чиройли иморатларга имо қилиб.

Анвар ака Нодирбекнинг фермер хўжалигига кетган экан. Шу сабабли биз фуқаролар йиғини раиси Убайдулла ака Райимбердиев билан уни излаб, ўглининг уйига келсак, Қаҳрамоннинг рафиқаси Саҳима ая ҳам ўглиникида экан. Гапга тутдик.

— Хўжайиним меҳнаткаш, тиниб-тинчимайдиган одам. Мана, 32 йилдирки, сен-менга бормай яшаб келяпмиз. Биз турмуш қурганимизда, у эндигина армиядан қайтган, хипчиндеккина йигит эди.

— Институтда ўқимадими? — даб-дурустан берган бундай саволимдан ўзим уялиб кетдим.

— Йўқ, катта ўқишда ўқимади. Фақат 2—3 ой ўқиб келди-ёв. — Менга чой узатар экан, Саҳима ая гапида давом этди: — Институтни тугатмаган бўлса ҳам, баъзи олий маълумотлилардан кўра маданиятли, билимдон. Ўз ишининг профессори. У билан ўтган умримда жуда кўп ташвишли ва қувончли кунларни бошдан кечирдим. Масалан, унинг Қаҳрамон бўлгани ҳақида бундан уч йил олдин эшитганимда ҳушимдан кетиб қопман. Раҳмат Каримовга, асл меҳнат қилган одамни Тошкентда туриб ҳам билар экан, дедим.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг 1998 йил 26 августдаги Фармонида кура, давлат ва халқ олдидаги улкан хизматлари, Ўзбекистон мустақиллигини мустаҳкамлаш, ислохотларни чуқурлаштириш йўлидаги улкан фаолияти, мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётидаги фаол иштироки, миллий мустақиллик гоёларини амалга оширишдаги салмоқли ҳиссаси ва қаҳрамонона меҳнати учун Сирдарё вилояти "Сирдарёоблколхозқурилиш" акциядорлик жамияти 49-сон қўшма механизациялашган колоннаси бригадасининг бошлиғи Қурбонов Анвар Сармоновичга "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвони ва олий нишон — "Олтин Юлдуз" медали берилди.

Анвар ака Қурбонов бошлиқ бригада қурувчилари Истиқлол йилларида 15 га яқин маъмурий ҳамда кўплаб уй-жой бинолари қурилишида фаол қатнашган. Бу иморатлар ҳозирда Гулистон шаҳри ва тумани, Боёвут, Сайхунобод туманлари ҳамда Янгиер шаҳрига ҳусн қўшиб турибди.

Анвар ака одамларга яхшилик қилишдан, уларнинг ҳожатини чиқаришдан чарчамайди. Шу йилнинг баҳорида у "Дўстлик"даги учта — Чортоқ, Иломобод ва Халқобод қишлоқларига тоза ичимлик суви трассаси ўтказишни ҳашар йўли билан амалга ошириш ташаббускори бўлди.

"Илгари, — деб изоҳ беради Убайдулла ака, — сувни ер қаъридан насос орқали олардик. Дам-бадам насос бузилиб қолар, уни тузатиш учун вақт кетарди. Чўл шароитида одамларни сувсиз қолдириб бўлмайди. Насос ишдан чиқса, сувни транспортда олиб келиб, аҳолини таъминлашга мажбур бўлардик.

Бир куни Анвар ака идорага кириб келди ва: "Убайдуллажон, Сирдарё ҳавзасидан "Деҳқонобод — Гулистон" филтрланган тоза сув трассаси шу қишлоқ ёнидан ўтади. Мен туман ва вилоят ҳокимлигига шу трассадан қишлоқларимиз учун сув сўраб мурожаат қилсам, нима дейсиз?!" деди.— Анвар ака, таклифингизга икки юз фоиз қўшиламан, дедим"

Ўша куни мактуб ёзилиб, туманга ва вилоятга мурожаат қилинди.

Вилоят ҳокими мактуб билан танишган заҳотиёқ тегишли ташкилотларга кўрсатма берди, орадан кўп ўтмай сўралган қувур ва қурилиш ашёлари етказиб келинди. Трассани ҳашар йўли билан қуриш маслаҳати қилинди.

Қаҳрамон қўлига кетмон олиб, ҳашарчилар билан бирга бир неча юз метрли сув қувурини ётқизишда фаол қатнашди. Албатта, сув келтириш оддийдай туюлгани билан унинг ўзига хос машаққатлари ҳам бор. Анвар ака буни яхши билади. Шу боис, ҳамқишлоқларига бу ишларни бажаришда ишбошилиқ қилди. Натижада, 470 хонадон сувли бўлди.

Уйга мен кутган Анвар ака кириб келди: кўзлари кулиб турадиган, зуваласи пишиқ, оддий ва самимий Анвар ака...

Менинг қаршимда не-не кунлар бошидан ўтмаган, аммо қувноқ ва дилкаш Анвар ака ўтирибди. Кийинишлари ҳам одми, гаплари мулойим ва самимий.

— Саҳимахон, чойдан, фамил чойдан дамланг. Меҳмон, ҳойнаҳой, қора чой ичадилар, — деб хотинини тезлатди.

Мен Қаҳрамоннинг ишларидан бирмунча хабардор бўлганим учун у билан Ватан истиқлоли ҳақида суҳбатлашгим келиб:

— Мустақилликни Сиз қандай тушунасиз? — дея савол ташладим.

— Унга кирдинг — сонга кирдинг, дейди халқимиз. Ислом Каримов эрк берди, онгимизни ривожлантирди. Энди Истиқлолнинг равнақ топиши учун ҳаммамиз ҳормай-толмай меҳнат қилишимиз керак.

Ишлаган одам — тишлайди. Ишламагани Аллоҳ ҳам хуш кўрмайди. Агар туман миқёсида оладиган бўлсак, деҳқончилик, қурилиш ва чорвачиликда ишлаш учун ҳамма имкониятлар бор. Фақат ишсиз ёшларга касб-ҳунар ўргатиш, уларни фойдали меҳнатга жалб этиш бўйича кўп иш олиб боришимиз керак.

— Шогирдларингиз кўпми?

— Улар ҳақида гапиришдан аввал, устозим Акром Мингжигитовга таъзим қиламан. Яхши уста бўлиш учун ўз соҳасини сув қилиб ичиш даркор, дер эди устозим. Шогирдларим — Нуриддин Тожибоев, Маҳмуд Бекқўзиев, Маҳмуд Эшонқулов, Абдугани Ўсаров ва бошқалар билан фахрланаман. Улар менинг фаҳрим, қанотларим.

Устоздан ўтмаган шогирд шогирд эмас! Бизнинг ишда, масалан, гишт териш учун нафақат хом ашё, балки ақл-фаросат ва дид ҳам керак. Кўп қаватли биноларга эътибор берганмисиз? Иморатнинг ҳар бир гишти меҳр-муҳаббат билан қўйилмаса борми, бинони тиклаб бўлмайди. Ёки дурадгорчиликда ҳам аррани ушлаш, теша билан чопа билиш, рандалашни эплаш — ҳаммаси учун одамда уқув бўлиши керак. Хуллас, ишимиз кўзга унча ташланмаса-да, нозик жиҳатлари етарли. Буларни эса устоз шогирдига сабр-тоқат билан ўргатиши шарт ва лозим.

Ҳар қалай, бирор шахс ҳақида фикр юритишдан олдин унинг таржимаи ҳолидан ташқари атрофидаги одамларга ва аксинча, одамларнинг унга муносабати — унинг кўп қирраларини очади. Самимийлик, соддадиллик, бошқаларга меҳрибонлик, ҳалоллик, поклик, меҳнатга садоқат, оилапарварлик... Бу қиёслар Анвар акага тегишли. Боиси, мен у киши ҳақида ким билан суҳбат қурмай, самимий фикрлар билдиришди.

Сирдарё вилоятида Истиқлолнинг ун йиллигига туҳфа сифатида Боёвут ва Гулистон туманларида касб-ҳунар коллежлари бунёд этилди. Унинг тез ва соз қурилишида Анвар ака Қурбонов ва шогирдларининг хизматлари катта бўлди.

Суҳбат асносида Қаҳрамоннинг невараси Азизбек Анвар аканинг тиззасига ўтириб, бова, қани героийлик орденингиз, деб тихирлик қилди. Анвар ака эса бир оз хижолат чекиб:

— Болажоним, ҳали-замон ҳовлига борайлик, ордени Сизнинг кўкрагингизга тақиб қўяман. Худодан сўрайман: Сиз ҳам қурувчи бўлиб, эл уртасида катта обрўга эга бўлинг!

Азизбек тинчланди.

Мен Анвар акани яна гуруннга тортаман:

— Дам олаётганингизда нималар билан машгул бўласиз?

— Телевизор кўраман. Айниқса "Ахборот" ва "Давр" менга ёқади. Нега қурувчилар ҳақида алоҳида кўрсатувлар йўқ?! Онда-сонда кўрсатувлар бўлади. Лекин етарли эмас, деб ўйлайман.

— Гулистон шаҳрида кўп бўларсиз. Тошкентдачи? — сўрайман. Менинг мақсадим қурилишдаги янгиликларга унинг муносабатини билиш эди.

— Гулистон сўнгги 3-4 йилда бутунлай янги шаҳарга айланди. Янги замонавий бозор, маъмурий бинолар, кўчалар қурилди.

Яқинда Тошкентда бўлганимда, у ой сайин эмас, балки ҳафта сайин янги объектлар ҳисобига кўркамлашаётганидан бошим осмонга етди. Мен оддий бинокор сифатида Тошкентнинг шаҳарсозлик жиҳатидан жаҳон шаҳарлари билан беллаша олишига имон келтирдим.

Анвар ака суҳбатни давом эттирар экан:

— Футбол менинг жону таним, — деди. — Ҳофизлардан Шерали Жўраев ва Абдулҳай Каримовларни ёқтираман. "Халқ сўзи", "Адолат кўзгуси" каби газеталарни ўқийман. Учрашувларда бўламан.

Азизбек ухлаб қолган. Вақт алламаҳал эди.

Кўчага чиқамиз. Онпоқ уйлар ой нурида жилоланиб турибди...

Ойдин кеча. Мирзатераклар шивирлайди. Садақайрагочлар силкиниб, дув тўкиламан, дейди! Чул шамоли эса уларни силаб-сийпалаб ўтади. Инсон қудратига табиат таъзим қилади, гўё. Ана шундай қудратли инсонлардан бири — Анвар Сармонович Қурбонов эканлигига тан бериб, ойдинда тасмадай ялтираган йўлда Тошкент томон илгарилаймиз.

Машина шамолларни кесиб тезлашади. Назаримда, шамол бизга қаршилиқ қилиб эмас, балки оқ йўл тилаб, илгарилашимизга эш бўлаётгандай...

ЖОНСАРАК

Бу қишлоқнинг тарихи узоқ даврларга бориб тақалади. Унда қадимдан илм-маърифатли кишилар, ўз даврининг илғор зиёлилари, ула-молари вояга етган. Улар оддий халқ вакиллари билан баҳамжиҳат, аҳил-иноқ яшапган. Ушбу аҳиллик қишлоқ номида ҳам ўз аксини тониб, Эшонқора аталиб кетган.

Дўстмурод, мана эллик йилдирки, шу қишлоқ ҳавосидан нафас олади. Эсини танибдики, у эшонқораликлар хизматида. Қишлоқнинг тўй-маъракаси усиз ўтмайди. Даласи эса Дўстмуродсиз туролмайди. Дўстмуроднинг қадами етмаган жой, кетмони урилмаган тупроқ қолмаган бу ҳудудда.

... У ҳали ёшгина бола эди. Уруш кетарди, атрофда қаҳатчилик ҳукмрон. Лекин болалик барибир болалик-да. Улар трактор ортидан чошиб юришганида дунёнинг барча гаму ташвишларини бир зум унитишар, улардан бахтли одам бўлмасди, дунёда. Катта-кичик болалар раҳматли Абдулла аканинг ортидан "Тракторингизга бир мартагина мингазинг!" деб чонишарди. Тракторга миниб насиб этган болаларнинг огзи қулоғида, гўё Абдулла ака эмас, улар тракторни бошқараётгандай сезишарди ўзларини. Шундай пайтларда ёшгина Дўстмуроддан ҳам бахтлироқ одам бўлмасди.

Энди ёши бир жойга бориб, уйлаб қараса, раҳматли отаси ҳам уларни тракторига миндириш учун

нтайлаб ялинтирганида, улардан кам завқ олмаган экан. Уларнинг бегубор болалик туйгуларини кўриб, уруш даврининг барча гам-андухларини бир зум унутар, тинимсиз оғир меҳнатнинг чарчоқларини буткул ёзиб юборар экан. "Бахтимизга шу болаларнинг ризқи бутун бўлсин, шу болалар уруш кўрмасин", деган биргина умид ва ният билан меҳнат қилган экан отаси раҳматли...

Уни далага дастлаб отаси НАТИ тракторига миндириб олиб чиққанди. НАТИнинг гулдираган овозидан қалби сурурга тўлиб, отасига илжайиб боққани ҳали-ҳануз эсида.

Кейин отаси ёнида ЧТЗ, "Универсал" русумли тракторларга миниб далага қатнади. Абдулла ака шу тариқа ўзи ҳам билмаган ҳолда Дўстмуродда далага сўнмас меҳр уйғотди.

Асад ойининг сўнгги кунларида дала кезишнинг завқи ўзгача. Пахтазорни ораласангиз, эгат ичида чалишиб кетаётган оёгингизга бўлиқ кўсаклар ширт-ширт урилади. Баъзан майин оғриқ ҳам сезилиб қолади оёгингизда. Шунда деҳқонман деганнинг оғзидан "яшавор, акангнинг гўзаси", деган ҳайқириқ беихтиёр чиқиб кетади. Ўта бахтли дамлар бу дамлар.

— Бир воқеа сира ёдимдан чиқмайди, — деб ҳикоя қилади Дўстмурод ака. — Раҳматли Бобошер Шавқиевнинг тавсияси билан маккажўхоричилик ва галлачилик бригадасига бошлиқ бўлиб қолдим. У пайтлар галлага ҳозиргидек эътибор йўқ эди-ю, маккажўхори барчанинг диққатида турарди. Баъзан гўза ҳам маккажўхорининг соясида қолиб кетарди. У полвон экин, сал эътибор, меҳнат бўлса, ҳосилни тўкиб солади. Биз ҳам бир оз ишлаб қўйиб-мизми, ўша йили сўталар шундай етилдики, ҳатто "Херсон" комбайни уришга қийналиб қолди. Эсим-

да: комбайнчи — ёши ўтинқираб қолган киши тўхтаб қолган комбайнидан тушиб, оёгини ўроққа тираганича, тиқилиб қолган сўтани тортиб олмоқчи бўларди. Тасаввур қилинг: ўроқлар орасида қолдирилган тирқишга сўта сигмаяпти-я! Комбайнчи сўтани бир амаллаб суғуриб олди-да, сўкинганича четга улоқтириб юборди. Унинг шу сўкиниши менга мойдек ёққанди ушанда.

— Бахтлимисиз? — сўраймиз Дўстмурод акадан. У эса елка қисади. Тўғри-да, деҳқон кечинмаларини тилига чиқариб ўрганмаган. Энди қойил қилиб дўндириб қўйган ишини ҳам оддий ҳол деб тушунади Дўстмуродлар. Бахтли дамлари эса кўн уларнинг. Сиғири бузоқлагандан бошлаб гўза гулга киргани-ю, кузда опноқ хирмон уйилгани ҳам улар учун сурури адоқсиз дамлардир. Шундай, улар меҳнатга боғланган, бахтини меҳнатда деб билган оддий, камсуқум қишлоқ одамлари.

— Уйқу йўқ, ака, — дейди Дўстмурод. — Туни билан насос бошида бўламиз. Дашт бағридан янги узлаштириб олган 250 гектар ерни сугориб бўлсак, ташвишимиз бироз камаярмиди?

Қаёқда! 250 гектар ернинг ташвиши Дўстмурод ака зиммасидаги мингта ташвишнинг биттаси. У раислик қилаётган Рўзиқул Маҳманов номидаги ширкат хўжалигида оз эмас-кўн эмас — 3500 гектар экин майдони бор. 1700 гектар майдондаги гўза ялнисига сув деб турибди, 581 гектар ердаги ғалла ҳам тинимсиз сув сўраянти. 300 гектарлик боғни, 107 гектарлик бедапояни айтмайсизми! Бу ёқда яна сабзавот экинлари!

Суҳбатлашаяпмиз, суҳбатлашаяпмиз, Дўстмурод аканинг тилидан дала тушмайди. Хўш, рўзгор-чи, уйдаги бола-чақанинг, мол-ҳолнинг аҳволи қандай?

— Кун утаяпти, ака, муҳими, ҳозир сув. Ялпи майдонда тўлиқ кучат ҳосил қилганмиз. Сув керак.

— Ярим асрни ортда қолдирибсиз, неваралар ҳам талайгинадир.

— Уч нафар. Насос ишламай қолди, ака 2 та под-шипник топишим керак.

— Тўнгич фарзандингиз ёнингиздами?

— Навоий шаҳрида, ўқитувчи. Қизим Манзурагина хўжаликда пудратчи. Уларга ҳам сув етишмаяпти.

Ҳа, ҳозир деҳқон билан бафуржа гаплашиш қийин, ташвиши чандон ошган, далани уй этиб, тун пардасини кўрпа қилиб елкасига тортган палла бу дамлар. Суҳбати дала-ю, дилида — экин.

Дўстмурод ака-ей, тинчгина бригадирлигингизни қилиб юраверсангиз бўларди-ку! Обру ҳам шу ерда, шон-шараф ҳам. Ахир кўксингизга Ўзбекистон Қаҳрамони нишонини тақиб қўйган ҳам ҳозирги амалингиз эмас, меҳнатингиз эди-ку!

Бизда шундай: Қаҳрамон бўлдингми, дарров амалдор қилиб кўтаришади ва дала битта заҳматкашидан жудо бўлади. Амалдор — амалдор-да!

— Йўқ, ака, хато ўйлаяпсиз, — Дўстмурод ака эътироз билдиради. — Бобошер Шавқиев ҳам Қаҳрамон эди, бирга ишлардик. Кейин уни хўжаликка раис қилиб сайлашди. Бирам ишлади денг, ҳатто унинг гайратига катта колхоз ҳам торлик қилиб қолди. Қарийб 9 йил раис бўлди. Ҳақиқий устозим эди. Унинг даврида ўнлаб бригадаларда пахта ҳосилдорлиги 50 центнерга етди. Хўжалик бўйича эса ўртача кўрсаткич 40 центнер эди. Булар ўз-ўзидан бўлмасди. Мавсум пайтлари деярли ухламасди Бобошер ака... Машина ичидагина бир зум мизгиб оларди.

— Демак, тунги бедорликлар устоздан мерос экан-да! Яна кимлардан, нимани ургангансиз?

Бу хўжаликка кимлар бошчилик қилмади. Ҳар бири бир тоғ эди. Рўзиқул Маҳманов 12 йил раислик қилиб, бир марта ҳам раисман, демай ўтиб кетди. Ўтганда ҳам меҳнатининг ҳузурини кўролмай ўтди. "Пахта иши" деган улкан ясама иғвонинг қурбони бўлиб кетди. Йўқ, иғвогарлар у кишининг бўйнига сиртмоқ сололмадилар, лекин даласидан айириб қўйдилар. Даладан айрилса яшай олмас эди Рўзиқул ака... Ҳозир хўжалигимиз шу хокисор инсон номида. Туроб ака, Нурилла ака, Тожинор ака... Қайси бирини таърифлай ...

Дўстмурод ака — шундай фазилатли деҳқонларнинг шогирди. Ҳаммасидан меҳнатни, деҳқончиликни ўрганиб, ҳар биридан айри-айри фазилатлар ортирди. Мана бугун Рўзиқул Маҳмановдаги оддийлик, Бобошер Шавқиевдаги бедорлик, Туроб Номозовнинг талабчанлиги жамоани бошқаришида жуда-жуда қўл келяпти.

Бунинг устига ғамхўр кишилар ҳомийлигида, аввало, Қишлоқ хўжалиги техникумини, кейин Самарқанд Қишлоқ хўжалиги институтини битирди. Отасидан, ҳамқишлоқларидан олган амалий тажрибалари узук ҳалқаси бўлса, олий ўқув юртида олган билимлари бу ҳалқага ярашиқ кўз бўлиб тушди.

— Сизни Қаҳрамон деб танитган ўша ғаллазорингизни қўмсайсизми? — сўраймиз Дўстмурод акадан.

— Қўмсайман, жуда қўмсайман. Лекин бу ерга керак эканманки, катта хўжаликка бош қилиб қўйишди. Ташвишларнинг адоғи йўқ! Қарийб 1200 нафар оилавий пудратчи билан муроса қиламан. Бу 1200 та ташвиш, 1200 та муаммо дегани. Пудратчи билан ички шартнома асосида ишлашнинг ўзи бўлмайди.

Мустақиллик йилларида қишлоқ хўжалиги соҳасида катта ўзгаришларга асос солинди. Бозор иқтисодиёти шароитида ишлашга утилди. Ишни янгича ташкил этиб, юқори самарадорликка эришадиган хўжаликлар, давлатимизга, халқимизга катта фойда келтираётган, ўзлари ҳам бой-бадавлат бўлиб бораётган фермерлар сони кўпайди. Ер ўз эгасини топа бошлади. Аммо беш қўл баробар эмас. Сабаби нимада? Ердами, сувдами, техникадами? Йўқ, ер — ўша ер, сув — ўша сув, фақат раҳбар...

Ҳа, раҳбар, айниқса, хўжалик раҳбари деҳқонга қайишмаса, унинг ташвишига шерик бўлмаса, оғирини енгил қилмаса, қишлоқ хўжалигида юқори натижага эришиб бўлмайди.

... Нуробод туманида "Каттақўрғон" давлат хўжалиги бор эди. Кўп тармоқли, йирик хўжалик эди. Яйловда 30 минг бош қорақўл қўйи сурув-сурув юрарди.

Шу қўйларга "бўри" ораламоқчи бўлди. Хайриятки, хўжаликнинг ўша пайтдаги раҳбари, ҳозирда марҳум Темир Жумаев ҳайқириб унинг олдида чиқди:

— Ҳой, тўхта. Мен борманми, "Каттақўрғон" — "Каттақўрғон" бўлиб тураверади. Бўлинмайди ҳам, тақсимланмайди ҳам. Ҳукумат айтганидек, ширкат бўламиз. Ўлсам... Кейин билганларингизни қилинглари.

Шу гапдан кейин 8 йил давомида 30 минг бош қорақўл кўпайгандан кўпайди. Унинг даромадидан халқ тўй қилди, янги ерларни ўзлаштириб, сув чиқарди. Ҳозир Темир ака йўқ, чорва эса йил сайин кўпаймоқда.

Ҳа, қишлоқдаги ислоҳотларга, аввало, ислоҳотчи раҳбар керак экан. Бинобарин, Дўстмурод акани бекорга таълашмаган. Дўстмурод аканинг раислик

чекига аввало қишлоқда кечаётган илк ислоҳотлардан бири — ширкат хўжалигини шакллантириш, чек дафтарчаси асосида ишлашни ташкил этиш тушди. Чек дафтарчасининг илгариги наряд усулидан фарқини тушунтираман дегунича, озмунча заҳмат чекдими у. Ҳайрият ҳозир ҳар бир нудратчи чек дафтарчаси юритишни билиб олди. Шунинг учун харажатлар тежамли.

— Хўжалигимизда қирқ нафарга яқин фермер бор, — дейди у. — 300 гектар сугориладиган ер уларга бериб қўйилган. Ер берилган-у, лекин фермерларга техника, ўғит ва бошқалардан етарли даражада ёрдам бериляптими? Баъзан улар техника излаб тўрт томонга чопишади. Сув беринг, деб менга термулишади, нима қилай, техникадан ҳам, сувдан ҳам ёрдам қиламан. Нега уларга сервис хизмати кўрсатишни ташкил этишни уйлаб кўришмайди-а? Майли, МТПлар хўжаликлардаги ишини битириб, кечиктириб бўлса ҳам фермерларга техника ажратар, лекин уларга оқаётган сувни ким беради? Ким экинни култивация қилишга чопиқ тракторини ажратади? Ўзим ширкат хўжалиги раҳбари бўлсамда, яъни ташвишларим қулогимдан ошиб ётса-да, шулар ҳақида кўп ўйлайман.

— Нима қилиш керак? — сўраймиз Дўстмурод акадан.

— Фермерга ер ажратиб бериш билан бўлди, мен ислоҳотга муносиб улуш қўшдим, деювчи раҳбарни яхшилаб силкитиб қўйиш керак, — жавоб беради у. — Фермер мустақил меҳнатга ўтиши билан у хўжалик доирасидан чиқиб кетади. Бинобарин, шу хўжалик раҳбари ўзи билиб унга одамгарчилик қилмаса, раҳбарни бунга нима деб мажбур этасиз? Масала туман доирасига чиққан. Бинобарин, фер-

мерга гамхўрлик, унинг бор-йўгидан хабар олиш ҳокимлик, туман деҳқон-фермер хўжаликлари уюшмаси, МТПлар зиммасида. Афсуски, айрим ҳокимликларимиз ҳали ҳам хўжаликлар билан фермерларнинг ҳар бирига бошқа-бошқа кўз билан қарашади. Буни кўриб таажжубим ошади: ахир, хирмон битта-ку, огайни. Сиз учун иккаласи ҳам бирдек азиз фарзандлар...

Уюшма эса ҳалигача ҳисоб-китоб ишларини қайд этиш билан банд. Амалий фаолият ҳали тўла бошланмаган бу уюшмаларда. Лекин нафсиламбирини айтганда, уларда амалий фаолият учун шароит ҳам камда. Ўз техникаси бўлмаса фермерларнинг, ўз ариғида ўз сувлари оқмаса. Навбат кутиб туришади: қачон жамоа ёки ширкат хўжалигида ишлар тугалланса, кейин фермерга гал келади. Тенг тақсимот деган гап бўлиши керак, ахир! Шу нуқтага назардан ҳар бир туманда битта МТПни фермерлар ихтиёрига ўтказиш керакми, дейман-да! Шу МТП фермерларнинг техникага бўлган эҳтиёжини тўлиқ қопласа.

Агар Дўстмурод Абдуллаев галлачиликда ҳосилдорликни сурункали 50 центнердан ошириб Республика Президентининг Фармони билан 1999 йилда Ўзбекистон Қаҳрамони бўлмаганида фермер бўлиб кетармиди! Мумкин. Лекин бунга қаҳрамонликнинг алоқаси йўқ. Қаҳрамон сифатида ҳам фермерлик қила оларди. Лекин у қатор фазилатлари билан хўжаликка керак бўлди.

Тўғри қилишган экан. Дўстмурод ака ширкат хўжалигига раис этиб сайланганидан буён ўтган вақт ичида хўжаликнинг ширкатчилардан меҳнат ҳақи бўйича қарзи батамом узилди. Шу туфайли одамлар ерга маҳкам боғланиб қолдилар. Улар билаларки, далада ҳосил мўл бўлса, чўнтакда пул, уйда

ёғ-мой, кунжара кўп бўлади. Шу туфайли жорий йилнинг ўзида даштдан узлаштирилган 250 гектар ерга 60 нафар пудратчи дарҳол эга чиқди. Лекин ҳали хўжаликда тайинли ишга эга бўлмаганлар бор. Уларга ҳам машгулот топиб бериш — раиснинг яқин галдаги вазифаси.

— Қишлоқда яшаб, ишсиз қолиш деган сўзнинг ўзи кулгилидир, — дейди яна Дўстмурод ака. — Чунки томорқа, мол-ҳол деганларидек... Лекин, барибир, уларни ҳам ширкат ишларига тортамыз. Вақти-соати билан. Ҳаммаси деҳқончилик ривожига боғлиқ. Биласизми, илгари хўжалигимизда пахта ҳосилдорлиги гектар бошига 40 центнергача кўтарилган. Бу йил эса 27,7 центнерни режалаштириб турибмиз. Хуш, 12,3 центнер ҳосилдорлик қаерга йўқолди? Шу рақамни 3500 гектар ерга бир тўқиштириб кўринг-чи!

"Тўқиштириш", юқори ҳосил соясида ором олиш билангина иш битмайди.

Дўстмурод аканинг янгича яшаш ҳақида ўз фалсафаси бор.

— Янгича яшаш учун велосипед ихтиро қилиш шарт эмас — оддий бир нарсани тушуниш керак: одам, энг аввало, ўзини ўзи ҳам маънавий, ҳам моддий таъминлай билсин, — дейди у. — Халқимиз содда қилиб, "ўзинг учун ўл етим" дейди. Баъзан дуппа-дуруст ҳовлисининг олдидаги майдонга ҳеч нарса элмаган ёки маккажўхори уруғи сепиб ташлаган ҳамқишлоқларимни кўрсам хафа бўлиб кетаман. Ўзининг томорқаси бўлиб, давлатдан қарз сўраб юрганлар-чи?

— Дўстмурод Абдуллаевни хўжаликка тасодифан раис этиб қўйганимиз йўқ, — дейди Пахтачи тумани ҳокими, Олий Мажлис депутати Эшбой Ум-

матов. — Уни қишлоқдошлари таклиф этишди. Бундан ташқари, улар Қаҳрамонни вилоят кенгашига депутат қилиб сайлашди. Дўстмуродда айрим раҳбарларда етишмайдиган қатъийлик, бир сўзлик бор. Ер, ҳосил учун жонини жабборга беради.

... Пахтачидан қайтар эканмиз, қандай одамлар Қаҳрамон бўлади, деган саволимизга жавоб топгандек бўлди. Юртига содиқ, элига фидойи одамлар Қаҳрамон эканлар.

ДЕҲҚОН ФАЛСАФАСИ

Хуш ажойиб замонлар келди-да. Қани эди бир амаллаб йигитлик давримга қайтиб қолсам. Абдувалининг ёнига кириб, меҳнатнинг хуморидан чиқардим. Мана, ҳақиқат бор экан-ку! Агар ҳуррият бўлмаганида чекка бир қишлоқда яшовчи оддий деҳқонга Қаҳрамонлик мартабаси қаёқда эди, дейсиз. Барака топкур, суяги қотгандан буён далада. Деҳқончиликнинг иссиғига ҳам, совуғига ҳам чидайди. Ҳар ишларни бошидан ўтказди. Аммо бирор марта далани ташлаб кетганини эслолмайман. Шу кунларни раҳматли отаси кўрганида борми, юраги қинидан чиқиб кетармиди? Буюрсин, буюрсин...

Меҳнат фахрийси Собиржон ота Тошпулатов ҳам-қишлоғининг қувончига шерик бўлиб, айтган бу ганлар бутун коросконликларнинг ҳам дилидан ўтган бўлса не ажаб.

Чиндан ҳам Абдували аканинг отаси кўзининг оқу қораси бўлган яккаю ягона ўғлининг бу шону шуҳрати, меҳнатининг эътирофини кўрганида эди...

Короскон туман марказидан узоқ эмас. Шимолӣ Фарғона каналининг шундоққина ўнг соҳилида жойлашган катта қишлоқ. Абдували аканинг бригадаси аҳоли хонадонларидан бир оз чеккағида. Дала шийпонига бора-боргунча илонизи йўлнинг икки тарафида бўлиқ тут новдалари енгил силки-

нади. Уларнинг орқасида белга урай деб қолган бугдойзор кўзга ташланади. Биронта бегона ут кўринмайди. Пуптасига экилганидан барвақт униб чиқиб, беқасам янглиг чизилган гўза ниҳоллари ва кўмкўк бедазор баҳри дилингишни очади.

— Буларни Абдували ака экканлар, — дейди ҳамроҳимиз, "Ўзбекистон Мустақиллигининг 5 йиллиги" ширкат хўжалиги раисининг ўринбосари Ҳамидулло Усмонов етилган тут дарахтларини кўрсатиб. — Шулар бор экан, баргдан сира қийналмаяпмиз. Ўзимиздан орттириб, бошқаларга ҳам бериб турибмиз.

Ҳаш-паш дегунча шийнонга етиб келдик. Унинг ёнидан ўтган катта ариқ уватидаги сўри бўм-буш, атрофда ҳеч ким кўринмайди. Нарироқда нишиқ гиштдан кўтарилган, усти очиқ чала бино. Ҳамроҳим бизни ўша ёққа бошлади.

— Нариги шийпон анча эскириб қолди, буниси битса, уни бузамиз. Янгисида эркаклар ва аёллар, болалар учун барча қулайликлар, фаввора билан ҳовузи ҳам бўлади.

Шу орада пахталик тўн кийган, ўрта бўйли, қотма, кўзлари қисикроқ мўйловли, истараси иссиқ, юзидаги тиришларига қараганда ёши бир жойга бориб қолган, аммо йигитлардай эпчил ва чапдаст киши пайдо бўлди. Қўлларини бир-бирига қоқиб, пешвоз чиқаркан, эски қадрдонлардай очиқ юз билан кўришди.

— Плёнка остига пича қовун эккандик, чопиққа кириб қошти, ўшатдан келяпман.

Қисқача танишув, салом-алиқдан сўнг гап деҳқончиликка бурилди.

— Бугдойингишнинг авжи жуда бошқача экан.

— Тўғри сезибсиз. Бу Франциядан келтирилган "Балтазар" нави. Вилоят олимлари билан синов-

дан утказяпмиз. Унинг хислати кўп экан. Бултур эккан "Юна" навимизнинг ҳар тупида 50-55 та, "Балтазар" да 65—70 дан, ҳатто 75 тагача бақувват ноя бор. Ҳаммаси соглом. Назаримда, бу йил ҳосилдорликни оширамиз. Бунинг поясиам ниҳоятда пишиқ, ётмайдиган хилидан. Бунда ҳикмат кўп. Эскиларнинг гапи бору, арпанг ётса — омбор қур, бугдойинг ётса — сомонхона. Ўғитниям аммо роса еркан.

— Бултур ҳосилдорликни 75 центнерга етказиб, вилоятда энг юқори кўрсаткичга эришдик, — гапга қўшилади Ҳамидулло. Олди пудратчилардан Аҳмадали Отахонов 91, Маҳмуджон Турсунов эса 90 центнердан ҳосил олди. Уларнинг ҳар иккисига 10 тоннадан галла берилди. Демак, ер эгасини топса, қуруқ қўймас экан. Ҳозир ижарачи бўламан деганлар қанча. Ҳаммасига ер етказиб бўлмапти.

Абдували аканинг жамоаси галлачиликда ҳам вилоятга намуна бўлиб, мўмай даромад қилди: 6 миллион 136 минг сўм фойда олди. Баъзилар тармоқнинг кам даромадлигидан нолишади. Қўшни бригадада бу кўрсаткич бундан тўрт баравар кам бўлганини назарда тутсак, қаҳрамон галлачиликнинг ҳам ҳадисини олгани кўзга ташланади.

Суҳбат қизиганидан 10-15 қадам нарида одоб сақлаб турган йигитнинг қачон келганини ҳам пайқамай қолибмиз.

— Ҳа, Гайбулла, сув кўпаймади-ку? — сўз қотди бригадир.

— Трактор бормаса бўлмас, экан. Ариққа аллаким каттакон гилдирак ташлаб, қозиқлаб кетибди.

Бригадирнинг қошлари чимирилди.

— Ёш болани ишга буюр, орқасидан ўзинг югур экан-да. Аравамни обчиқ, орқасига озгина дам бер, мингашамиз.

Улар кетиб улгурмаган ҳам эдики, ёнимизга оқ машина келиб тўхтади. Ундан хўжалик бош ҳосилоти Абдуваҳоб Нишонов тушди.

— Хизрни йўқласак бўлар экан, суҳбатимизга сиз кам эдингиз. Сирасини айтганда, бригадирнинг ким эканлигини бош ҳосилотдан ортиқроқ биладиган одам йўқ. Қани, бир гурунглашайлик-чи.

Миқтидан келган, қорамағиз Абдуваҳоб ака бизнинг гапимизни киноя деб тушунди шекилли, бир оз ўнғайсизланди. Ўртадаги хижолатпазликни Ҳамидулло тарқатиб юборди.

— Меҳмон рост айтди, сизни кечқурун идорада учратмоқчи эдик. Чунки, Абдували аканинг бутун сирини биласиз, қолаверса, ошнасиз.

— Ундай бўлса, майли. Мен бемавруд келиб қолдимми, деб изимга қайтмоқчийдим.

— Абдували ака бошқа бригадирлардан қайси фазилатлари билан ажралиб туради?

Бош ҳосилот ўйга чўмди. Афтидан, у жавобларни инга тизолмасдан қийналарди.

— Бизга чиройли гапларни қидирманг, деҳқончасига борини бор, йўгини йўқ, деб қўяқолинг.

— Хўп, майли, сиз айтганчалик бўла қолсин. Бир воқеани сўзлаб бераман, хулосасини чиқариб олаверинг. Аввалги йили учинчи бригадада, яъни мана шу ерда — вилоятда биринчи бўлиб пахта тайёрлаш режаси бажарилди. Аммо далада ҳосил кўп. Одамларга айтсангиз ишонмайди. Ўйлай-ўйлай раис билан келишиб, хўжалиқдаги 18 та бригада бошлигини олиб келдик. Ҳаммамиз пайкалга тушдик. Чақирилганлар ҳам анойи эмас, олди 20-30 йил, ками 5-6 йил ишлаб қўйган. Ҳаммалари тан беришди. Яна 40-45 фоиз ҳосил борлигини тасдиқлашди. Пайкалдан чиқмаган ҳам эдики, туман ҳокими келиб қолди. Ган нимадалигини сезгач, "Сизлар бригадирлар-

ни йигибсизлар, мен хўжалик раҳбарларини олиб келаман, Абдували аканинг кимлигини кўриб қўйишсин” деди.

Ўша йили якун ҳам чакки бўлмади. 26 гектар майдондаги “С-6524” навли пахтадан режадаги 20 урнига 55 центнердан хирмон кўтарилди. Қўшни хўжалик ва туманлар териб кетган ҳосил бу ҳисобга кирмайди. Соф фойда 2 миллион 640 минг сўмга етди.

— Рекорд ҳосил олишнинг сирини нимада?

— Деҳқончиликнинг фаҳмига етадиган одам Абдували аканинг гўзасини кўриб ёқа ушлайди. Кучат тўлиқ, эгатнинг боши ҳам, охири ҳам қайчилаб қўйгандай бир текис. Албатта илғор тажрибани икки оғиз гап билан мухтасар қилиб бўлмайди. Назаримда, бошқа омиллар қатори, Абдували ака сугориш билан чеканкага алоҳида зеб беради. Мана, ўзлариям келяптилар.

— Сув кўпайдими, — сўрадик ариққа қараб.

— Бўлмасам-чи, — деди Абдували ака енгил тортгандай. — Икковлашиб гилдиракни суриб ташладик.

Суҳбатимиз яна қизиди. Бригадир бош ҳосилот айтганларига қуйидагиларни қўшимча қилди:

— Кўпчилик августнинг бошида 6-7 тадан кўсакка эга бўлиб, хотиржамликка берилади. Мен ундай қилмайман. Об-ҳавонинг келишига қараб, теримга тушилгунча ишловни тўхтатмайман. Шунда кўсак 10 та бўлади, 12 та бўлади, боринг 15 тага етса, зарар қиладими? Кўсак бўлганидан кейин пахта беради-да.

— Ўзиям тугилгандан буён шу бригадада бошлиқ-мисиз, дейман?

— Йўқ. Орада 21 йил адирда ишлаб келдим. Катта Наманган капали қазилганидан кейин Чортоқ теварагидаги Ойқирон ва Шўрбулоқ адирларида янги ерлар ўзлаштирилди. Мен ҳам ҳавас қилиб ер оч-

дим, пахта экдим, уй қурдим, терак ўтқаздим. 3 гектар ерга эккан теракларимиз хўжаликнинг корига яраб қолди. Ёшлигимда оппоққина бола эдим, ҳозир кўриб турибсиз, ҳиндудан қолишмайман. Адирнинг иссиғи ва шамоли одамни жуда қотириб ташлар экан.

— Менимча, юқори ҳосил олишнинг ҳал қилувчи омили одамлар билан ишлаш, тил топишиш санъатида бўлса керак, — гапга қўшилди раис ўринбосари. — Мен кўп йиллардан бери Абдували аканинг жамоани бошқариш санъатини кузатиб келаман. Ҳали айтганимдек, у адирга кетганидан сўнг бу ердан ҳам файз кўтарилди. Ҳар йили, пари борса, икки йилда раҳбар алмаштирилса ҳам режа бажарилмади. Охири, Абдували акани олиб келмасак, иш ўнгланмаслигига кўзимиз етди. Қарангки, бир йилдаёқ ҳаммаси ўрнига тушди.

— Хўп, бригадирлар кетди дейлик. Аъзолар ҳам кетишдими ёки ўшаларнинг ўзи билан иш юришдими? — қизиқиб сўрадим.

— Бир қисми менинг келишимни эшитиб, бошқа бригадага ўтиб кетди, — деди Абдували ака. Маълум бўлишича, менгача шийпонда битта катта, битта кичкина қозон қайнар экан, кейингиси баъзида икки, уч маҳал қайнарган. Гап нима устида кетаётганлигини сезгандирсиз. Албатта, кичик қозон шипасиз қайнамайди. Шунинг учун ҳам ишдан барака қочган. Деҳқончиликка ҳаром аралашдими, барака кетди деяверинг. Мен қирқ тўрт йил бригадирлик қилган бўлсам, бирор марта қозоним иккита бўлмаган. Дастурхонга ҳамма билан тенг ўтириб, тенг тураман.

Ўзларинг биласизлар, ҳар одам алоҳида бир дунё. Унинг нафсониятига тегиб кетиш ҳеч гапмас. Ана шундан ўзимни эҳтиёт қиламан. Масалан, бир ки-

шига бир кунда уч хил иш буюришга тўғри келади. Бунинг маъноси шуки, аввал енгилроқ, кейин оғирроқ, орасида дам оладиганроқ. Шундай қилмасангиз одам меҳнатдан бешиб қолади. Ҳозир ёшларни иш билан таъминлаш долзарб бўлиб турибди. Даладан қўли бушади дегунча уларга иш топиб бераман. Мисол учун, ўтган йили 5-6 та йигит каналдан лой олиб гишт қўйди. Ўзига ҳам бўлди, бригадага ҳам. Кўп болалар 2-3 йил ишлаб, ўқишга кириб кетяпти. Аҳмаджон деган йигитимиз буларди. Учқўргондаги режа-иқтисод техникумини битириб, шаҳар ташкилотларининг бирида иқтисодчилик қиляпти. Убайдулло бўлса шу билим даргоҳини тугаллаб, яна сафимизга қайтди. Отаси мендан илтимос қилди: "Ўғлим шўх, ўзингиз яна уч-тўрт йил қуйилтириб бермасангиз бўлмайди", деди. Ҳашарот назоратчиси қилиб қўйдим. Бундайлар кўп.

Қаҳрамон атрофига уюшган каттаю кичикнинг аҳиллигига ҳавасингиз келади. Одамларга нисбатан талабчанлик ва гамхўрликнинг уйғунлаштирилганлиги жамоа аъзоларини бир оила фарзандларидек жипслаштирган. Барчалари эзгу мақсад йўлида яқдил. Етакчи уларнинг кучи билан тоғни талқон қила олишига ишонади. Бригадага ишга келганларнинг бирортаси бошқа жойни ҳавас қилганини эшитмайсиз. Аксинча: бу ерни кўзлаганлар талайгина.

— Пудратчиларни тендер асосида танлаб олишни йўлга қўйганман, — дейди Абдували ака. — Деҳқончиликни яхши билишини, ернинг тилини билишини исботлаб берган кишигина сафимизга қўшилади.

Шундай тартибда кўпчилик билан талашиб-тортишиб, ер олган пудратчи экинзорнинг қадрига етади.

Хўжалик ширкат усулига ўтгач, оилавий пудрат афзалликларини ҳам А. Абдураҳимов бригадаси

ойнадай равшан намоиш этди. Деҳқонга мустақиллик берсанг, у тоғни талқон қила олишини унинг бригадаси мисолида кўриш мумкин дейди кўпчилик. Бу ерда аввало пировард натижадан манфаатдорликни юқори ўринга қўйиб тўғри қилишди. "Шартномани қойиллатиб қўй-да, қўшимча ҳақингни-ю, иккиламчи маҳсулотингни олавер", шартини эълон қилди бригадир.

Мулжал тўғри олинган эди. Азиза Мамадалиева деган пудратчи ўтган йили 1,5 гектар ердаги гўзани парвариплади. У жиккаккина кўрингани билан жуда чайир экан. Эркаклардан қолишмай ишлади. Экинига худди томорқасидагидай, балки ундан ҳам ошириб меҳр қўйиб қаради.

— Лоф эмасу, ўзиям ҳар бир туп гўзанинг униб чиқишидан тортиб, гуллашию, кўсак олишигача тепасида турди назаримда, — дейди Абдували ака. Пахтадай эътиборталаб экин буни сезмай қолармиди. Қизи тушмагур мениям тинч қўймади. Тракторчи сал кечикдими, олдимга югуриб келади. Сал сифатсизроқ ишлов берса, чек дафтарчасига қўл қўймай қийнайди. Бир гал азотли ўғит таъминотида озгина узилиш бўлиб қолувди. Мени тополмасдан тўғри хўжалик раисига учрабди. "Ҳой, инсон, озгина сабр қилсанг, келардиму, раиснинг олдида нима бор" дея уришган бўлдим. "Мен-ку, сабр қила оламан, бироқ озуқа кутиб турган гўзаларим кўнмайди-да", дея ҳазилга олди у.

Пудратчининг ўзигаям, бригадиру механизаторларга ҳам талабчан бўлган яхши экан. Бу йил якунида кўринди. Азиза шартномасини 177 фоизга дўндирди. Ҳосилдорлик салкам икки бараварга ўсди. Йил давомида чорак миллион сўмдан зиёд даромад қилди. Режани қойиллатгани учун 359 килограмм пахта ёғи, 1546 килограмм кунжара, 1576 кило-

грамм чигит пўчоги олди. Ойлик маош ўттиз минг сўмга тўгри келди.

Биргина бу эмас. Галлачиликда юқори натижага эришган Аҳмадали Отахоновнинг хурсандчилигини айтинг. Натура ҳолида олган галласининг пули 145 минг сўмдан ортди. Бунга иш ҳақи, қўшимчаси, мукофоти ва дивидентини қўшинг, ҳалол меҳнат деҳқон дастурхонига қанчалик барака киритаётганини биласиз-қўясиз.

Бригадада пахта эккан, галла етиштирган пудратчилар йил якунига кўра 100 минг сўм дивидентдан ташқари беш тонна пахта ёғи, 21 тонна кунжара ва шунча чигит пўчоги олишди. Қишнинг изгиринли кунларида баъзи одамлар чорваси учун озуқани уч-тўрт баравар қиммат нархда сотиб олган паллада Абдували аканинг аъзолари омборидан арзонгина кунжара аримади.

Бу рақамлар мағзини чақиб, одамлар А. Абдурахимовнинг бригадасига ҳавас қилишларини тушуниб етдим.

Бригада пудратчиси Баҳриддин Отабоевнинг гапларини тингладим.

— Бригадиримизнинг бошидан сув ўгириб ичсак арзийди, — деди у. — Кишини ҳар томондан "ёмон" деяверишса, одамнинг боши қотиб қолар экан. Бултур бекор қолиб роса қийналдим. Бола-чақа ташвиши эзиб ташлади. Ахийри, Абдували аканинг олдига бош эгиб келдим. Бағрига олиб, ер ажратиб берди. Ун, ёғ, гуручдан ёрдам қилди. Жонимиз кириб қолди. Ишим ҳам юришиб кетди. Ҳамма гап эътибор, яхши гапда экан. Юринг, гўзаларимни кўрсатаман.

Жамоа аъзоларининг ҳар бирида етакчилари ҳақида ўзига хос фикрлар бор. Аксарияти миннатдорлик туйғулари.

Абдували Абдурахимов жамоаси иқтисодиётини янада кўтариш мақсадида бу йил 4 гектар майдонга пиёз экиди. Гектарига ўртача 500 минг сўмдан зиёд даромад беради, дейди бригадир. Пудратчи Тождор Қозоқова эса "Даромадни бир миллион сўмдан ошираман" демоқда. Муҳими — етакчи бу ишга қўл ураётганида ишчиларнинг қиш учун арзон нархда пиёз гамлаб олишларини уйлагани табиий.

Далага оқшом чўкди. Суҳбатимиз яқунланмаганини сезган Абдували ака қўярда қўймай уйига олиб кетди. Ҳашаматсиз ҳовли. Тол холадан қилинган узун сўритокда узум гулламоқда. Соҳибнинг айтишича, бу Каттақўргон навининг энг сараси бўлиб, раҳматли отаси ўтқазган. Пишганида ҳар бир боши челақдай келар эмиш. Баҳоргача узум еб чиқишар экан. Камтарона қурилган бир уй, даҳлиз ҳам отадан мерос. Турсунхон опа билан шу уйда 44 йил умргузаронлик қилишган. Тўрт қиз, икки ўғилни вояга етказишди. Унинг ёнидаги ҳайдовчи ўғли Авазхон учун қурилган иморат ҳам эл қатори. Дон-дун омборлари, мол-қўй, товуқ учун ажратилган бинолар ҳам ҳолига яраша. Томорқада мевалардан ташқари, ноз-неъмат қозонга тушадиган экиннинг ҳамма туридан бор. Кузда сенилган кўк пиёзнинг узидан еганичганидан ташқари 30 минг сўмлик сотишибди. Уй бекалари дастурхонга нон, кўк чучвара билан коваток солинган палов қўйишди.

— Хотиним тошкентлик-да, хамир овқатга жуда эпчил, — кулиб қўйди Абдували ака.

Тошкентлик келинойини суҳбатга чорлаймиз. У доялик мутахассислигини эгаллагач, вазирлик гу-

воҳномаси билан шу қишлоққа ишга юборилган экан. Бир-бирларига маъқул тушиб, турмуш қуришибди.

— У пайтларда, — деб эслайди Турсунхон опа, — шундай катта қишлоқда бир ўзим доялик қилардим. Ишдан ташқари пайтларда мени йўқлаб келадиганлар ҳам кўп буларди. Қўшниларимиз уйимизнинг орқасидаги сувоқ доим кўчиб ётишидан кулишарди. Ярим кечада келган одам уйимизнинг орқа деворини тешиб чақиришдан бошқа илож тополмасди. Хўжайиним бундан сира нолимас, аксинча, йўқлигимни билдирмасдан, уйнинг ишларини, болаларнинг юмушларини саранжом-сарипталиқ билан уддалаб турардилар. Бир йили касал бўлиб шаҳарда ётиб қолдим. Согин сигирим бор эди. Болалар ёш бўлганлиги учун, беш-олти эшик нарироқда турадиган қариндошимизни чақириб, соғдирибдилар. Лекин бу ҳол узоққа чўзилмабди. Ётсираган мол соғувчини тешиб юборибди. Бундан хижолат тортган хўжайиним эртасидан ўзлари соғишга тушибдилар. Қаранг, ўшанда ҳовлимизни этагидаги ерда бригадир эдилар. Бригадада ким кўп, аёл кўп. Битгасига "молимни соғиб бериб тур" десалар, йўқ демасди. Ҳозир ҳам даладан келиб, чарчадим, демайдилар. Ҳали у ишга, ҳали бу ишга ўзларини урганлари-урган.

Катта ўғил Абдураҳим ота изидан боряпти. Олий маълумотли мутахассис. Тўрт йилдан бери адирдаги пахтачилик бригадасига бошлиқ. Хадича фармацевтика институтини битириб келиб, туман марказий дорихонасида ишляпти. Маҳфуза — муаллима. Маҳмуда Андижон Давлат тиббиёт олийгоҳини ўтган йили тамомлади, ички касалликлар шифокори. Машҳура — богча тарбиячиси. Ўн тўрт невара келса, ҳовли тўйхонага айланади-қолади.

Вақт алламаҳал бўлганлигига қарамай, узоқ гап-лашдик, Абдували аканинг айтишича, даштнинг ишқи бўлакча бўлармиш. Бир гўзалар ер бетини қоплаганда, бир олтин бошоқлар майин силкиниб, нон ҳидини таратганда, бир дастлабки терим тарозига чиққанида келсангиз менинг фалсафамнинг тўгрилигига ишонч ҳосил қиласиз, деди у қатъият билан.

Қаранг: Чортоқ туманидаги "Мустақилликнинг беш йиллиги" ширкат хўжалигининг муҳим бўғинида одамларни меҳнат орқали эзгуликка етаклаб келаётган, суяги далада қотган бу кишининг кўнглида қанчалик завқ-шавқ бор. Унинг мустақилликка, у берган неъматларга шукрона сифатида салкам етмиш ёшда ҳам фидойиликни қўлдан бермаётганини кўриб, "Юртимизда шундай элсевар кишилар кўпаяверсин", деган фикрлар ўтади хаёлдан.

СЕНСИЗ ЯШАЙ ОЛМАЙМАН

Багрида боғлар яшнаган сўлим Қорақўрғон қишлоғи ҳам, Аравонсойга лаб тутган асов анҳорлар ҳам ортда қолди. Тасмадай равон йўлни, ҳали у ерда, ҳали бу ерда кўзга ташланиб қоладиган катта-кичик биноларни ҳисобга олмаганда, бийдай дала бошланди. Баҳор кезлари бу ерда бўлсангиз, қорли қоялари булутларга бош қўйган Аравон тоғларининг сархуш ҳавоси дилингизнинг эрка меҳмонига айланади. Тўрғай кўкда чарх уради. Олис-олисларда бедана босиб-босиб сайрайди. Қир-адирлар пойи ҳақиқ қадаҳларини кўкка тутган лолақизғалдоқларга, мовий осмони аргимчоқ солиб учган турналарга тўлади.

Қишлоқдан тўрт-беш чақирим олисдаги ана шу далалар унга бағрини очган, битмас-туганмас бойликларини тортиқ этган. У ҳам поёни уфқларга туташ пахтазору бугдойзорнинг наст-баланди, ўнқир-чўнқир, ҳар бир қаричи билан болаликдан сирдош; шодликларини ҳам, гамгузаронликларини ҳам бирга кечиради.

"Осмон узоқ, ер қаттиқ бўлган йиллари йил-ўн икки ой ўлиб-тирилиб ишлабмиз-у косамиз оқармабди-я, — хаёлларга эрк беради Отахон. — Устимиздан заҳри қотил ёғдиришса ҳам ишлайверибмиз. Қорли-қировли кунларда "қарилик гаштини" сураётган кексалардан тортиб, "болалигим — пошшолигим" дегувчи болакайларнинг қўлига этак тутқазиб, шудгорма-шудгор изгитишса ҳам ишлайвериб-

миз. Уйқу элитган кўзимизни ишқалай-ишқалай ярим тунгача кўсак чувиганларимиз-чи? Энди билсам, ўшанда яхши кунлар умиди билан яшаган эканмиз”.

— Нималарни ўйлаяпсиз, дадаси?

Арофатхоннинг туйқусдан берган саволи унинг хаёлларини тўзгитди.

— Қачон келдинг? — нигоҳини текис бошоқлаган бугдойзордан узиб Арофатхонга юзланди Отахон.

— Ўчоқни алангалатиб, чой дамладим. Ўрик остига сув сешиб, палос ёзиб тўшак ташладимам, билмадингиз.

Отахоннинг меҳри товланди. Ҳамиша кулиб турувчи кўзлари шўх чақнади. Қорамтир юзига табассум қўнди. Алпомишдай қаддини тиклаб, чордона қурди. Арофатхон Отахоннинг қўлига сув қўйди, дастурхон ёзиб, сутга қориб ёпилган иссиққина нонни ушатди. Унинг димоқни қитиқловчи ҳиди анқиди.

— Олинг, дадаси, ўзимизнинг бугдойдан!

— Ишонгинг келмайди, — кўнгли тўлди Отахоннинг, — ахир ҳаммаёқни пахта эгаллаган йиллар вақти келиб, ўзимиздаям бугдой ўстирилишини, нонимиз беминнат бўлишини ким ҳам ўйлабди дейсан.

— Мазасини айтинг, бирам ширин.

— Меҳнат қилиб топилган ноннинг таъми шунақа тотли бўлади, онаси.

Болаликнинг тутқич бермас шўх-шодонликлари, ўсмирликнинг сирли-симоатли даврлари, қишлоқнинг далаларга элтувчи ёлғизоёқ йўлларида кечган ноҳақликлар, таъна-дашномлар, камситишлардан урчиган армонларнинг зил-замбил юкини кўтаришдан бошқа иложи қолмаган Отахон билан Арофатхон сабрни йўлдош билди. Оғир-босиқлик, ҳалим-

ликка ошно тутинди. Аксинча, қайнотаси, устози Обиджон аканинг ўғитларини қалбига муҳрлади:

— Раҳбар қўл остидагиларни эргаштириш учун ўзи кўн нарсани билиши, идрок этиши шарт,— деган эди у куёвига.— Мана бригадага бош бўлдингиз. Энди сувчига сувчи, механизаторга механизатор бўласиз. Уларнинг камчиликларини тўғрилаб борасиз, йўл кўрсатасиз, меҳр берасиз.

Деҳқончиликда ҳамма нарсани ўзим биламан, деб ҳаволаниш кетмайди, уғлим. Ахир, табиат ҳар йили бир текис келавермайди. Бунинг устига, навлар янги-ланиб боради. Бу янги синов, янги машаққат дегани.

Ўшандан буён қанча сувлар оқиб ўтди. Умр дегани ойлар, йиллар ортидан чонди. Ёшлик кучининг қаймоғи, ҳусн-латофати сонсиз-саноқсиз эгатларга сочилди. Йиллар сурони эса нешонага қат-қат чизиқлар тортди.

Этакчи ўз аъзолари, шогирдлари билан бир пиёла чой устида дилкашлик қилганида ўша чизиқлар таранглашгандай бўлади. Ва Отахон одатича салмоқ билан чертиб-чертиб гапиради.

— Гавҳар деса гавҳар дегулик еримиз, зар деса зарга арзигулик сувимиз бор, — шогирдлари юрагидаги қўрни аланга олдиради Отахон. — Унинг бағридаги бойликка эга бўлиш учун нима қилиш керак? Ишнинг кўзини билиб, терлаб-терлаб меҳнат қилиш керак. Қулоққа қуйиб олинглар: ерни алдаб бўлмайди. Ерни бир марта алдасангиз у йил бўйи сизни жазолайди.

— Ер тўла бойлик, дейсиз — устозининг деҳқончилик борасидаги "сир-асрори"дан бохабар бўлгуси келади Бахтиёрнинг, — мен уни кўрмаётгандайман.

— Изланинг, ҳаракат қилинг, ўшанда топасиз бойликни. Ҳаш-паш дегунча бойиб кетмасангиз мана, мен кафил.

— Ахир ишлаяпмиз, айтган топшириқларингизни киприк қоқмай бажаряпмиз, — бўш келмайди йигит.

— Ишлашда ҳам ишлаш бор, ука. Топшириқни бажариш бошқа, мияни ишга солиш бошқа, — бироз қизишгандай бўлди Отахон. — Қаранглар, бизда нима кўп зовур, анҳор кўп. Қишин-ёзин оқин сув тўхтамайди. Тап-тайёр балиқхона-ку улар. Нима учун биз ўша зовурларда балиқ боқмаймиз. Ёки бўлмаса, ўрдак-гоз кўпайтирмаймиз. Асаларичиликчи? Биронтамиз асалари боқиб кўрдикми? Йўқ. Ахир бу беозор, ақлли жониворнинг турган-битгани бойлик-ку. Ё нотўғрими?

Бугдойдан бўшаган ерларнинг бир қисми кеч кузгача бошқа экин экилмай қолиб кетяпти. Ўша майдонларда картошка, кечки сабзавотлар етиштириш қийинми? Ҳаммасини яратса бўлади. Фақат ҳафсала, озгина жонсараклик керак. Ем-хашак етарли бўлса чорва ўз-ўзидан ривож топади. Бу дегани қозонга гўшт, мой тушади дегани, укаларим. Сизминан биз бой бўлсак, юрт бой бўлади, ободонлашади, тўғримасми?

— Деҳқон ҳовлиси ҳақидаям гапириб бераман деган эдингиз, — мактабни битирибоқ ўзини далага урган Миродил Мўминовнинг бу саволи ҳаммани сергак торттирди. Аслида бу йигит Отахоннинг бригадасига онаси Тожихон ая Мўминованинг таклифи билан келган, меҳнатга ўчлиги, тиниб-тинчимаслиги, ҳар нарсага қизиқувчанлиги билан огизга тушганди.

— Болам сизга, қайнотангиз Обиджон акага ўхшаш деҳқон бўладиган кўринади, — деганди ўшанда Тожихон ая. Қўлидан кетмон тушмайди бояқининг. Ҳовли юмушлариниям шу ўғлим ўз қўлига олди.

Бригадир Миродилжоннинг гўлабир қўлини каф-
тига олди. Қаттиқроқ сиқди. Йигит кулимсираган-
ча тураверди.

— Мен сувчилик қилмоқчиман, — муддаога кўчди
йигит. — Сувни, экинни яхши кўраман.

— Айтганинг бўлади, йигит, — суви шарқираб
оқаётган ариқ томон юрди Отахон. — Аввал ерлари-
мизни ўрган, экинларнинг ривожига қара. Талаби-
га қараб сугор. Ўшанда сув зарга айланади.

Мана уша Миродилжон яна устозининг "қитиқ
пати"га тегяпти.

Бундай пайтларда Отахон яйраб кетади. Сабаби
бугунги ёшлар, айниқса шогирдлари лоқайд, бепар-
во, тайёрга айёрлардан эмас. Улар янгиликка ўч,
илгор тажрибаларга чанқоқ. Бу хилдагилар униб-
ўсади, иши ривож топади. Отахон эса юрагида бо-
рини ўртага ташлайди. Бу гал ҳам шундай бўлди:

— Биз қишлоқда яшайдиганлар ҳовли-томорқа
билан тирикмиз. Ҳайҳотдай ҳовлига маккажўхори
экиб, йилни охирлатган пайтлар ўтиб кетди энди.
Яхши еб, яхши кийинаман, рўзгоримни бут қила-
ман деган одам аввало ҳовлисига қарасин. Мевали
дов-дарахтларни кўпайтирсин. Мевасини сотсангиз
ҳам, бола-чақангиз билан есангиз ҳам, соя-салқи-
нида дам олиб яйрасангиз ҳам мазза. Умуман ол-
ганда томорқадаги ҳар бир туп гиёҳдан тортиб да-
рахтгача наф келтирсин.

— Яқинда йўлим тушиб Асакага боргандим, —
бригадирнинг сўзини бўлди Бахтиёржоннинг дада-
си Турдиали ака. — Йўл бўйидаги ишкомларни
кўриб ҳавасим келди. Одамлар томорқаси қолиб йўл
қиргоқларидан ҳам даромад топяпти-я!

— Жалолқудуқнинг Ёрқишлогига бўлмаган кўри-
насиз, — суҳбатга қўшилди сувчи Машрабжон ака
Ҳожиқобулов. — Бутун қишлоқ кўзимга узумзор

бўлиб кўринди. Раҳмат ушаларга. Билишимча, ёрқиншарликлар кўча қиргогидан олган узумни баҳорда бозорга чиқарар экан. Ҳазилакам пул бўладими ахир.

— Қандини урсин, ана ўшани тadbиркорлик, ишбилармонлик дейдилар, — суҳбатдошлар юрагига чўг ташлади Отахон. — Қани айтингларчи, улар қилган ишлар бизнинг қўлимиздан келмайдими? Ёки еримиз ёмонми? Ҳаммаси жойида. Фақат боя айтганимдай озгина ҳафсала етишмаяпти, бизда. Тўғри, ҳар ишнинг бошланиши қийин кечади. Узоққа бормайлик: пахтачилик, галлачиликдаги ютуқларимизга ҳам осонликча эришганимиз йўқ ахир.

Бағри кенг далаларга эрта баҳорда плёнка тўшалди. Тўғри, одамларда ҳали тажриба етишмасди. Ҳозиргидай мукамал ишлаган махсус агрегатлар, мосламалар йўқ эди. Бунинг устига плёнка остида униб чиққан гўза ниҳоли билан очиқ далада ривож топаётган экиннинг агротехникаси бир-биридан кескин фарқ қиларди. Кесаклари яхши майдаланган майдонлардаги плёнкани баҳор шамоли учуриб кетган кунлар ҳам бўлди. Плёнка тешилмай қолиб, гўза ёввойи ўт исканжасида қолган дамларни ҳам бошдан кечиришга тўғри келди. Бироқ, Марҳамат туманидаги Қорабоев номидаги жамоа хўжалигининг Отахон Алааматов етакчилигидаги жамоа тинкани қурутувчи, асабни таранглаштирувчи қийинчиликларни енгди. Ҳар бир ниҳол атрофида парвона бўлди. Куз оёқлаб, галвир сувдан кўтарилганда ҳамма нарса ойдинлашди: плёнка шарофати кўнгилларга умид, илиқлик, ишонч олиб кирди.

— Биз ўшанда гўза шонага кириши олдидан плёнкани йиғиштириб олиш кераклигини билмаган эдик, — хотирлайди Отахон. — Экинни эрта пиширман, ҳосилдан бўшаган майдонни оби-тобида шуд-

горлаб бугдой уруги сочаман, деган деҳқон аввало, пахтанинг эртапишар навини танлашга эътибор бериши зарурлигини кейин тушундик. Қайси майдонлар қўш қаторни, қайси пайкаллар якка қаторни хуш кўришини англаб етдик. Чигитни нуштага экиш афзалликлари кўзимизни очди.

Мустақиллик йилларида бу жамоада рўй берган ўзгаришлар билан танишган киши одамлар онги, дунёқараши, меҳнатга муносабати бутунлай ўзгаришини тез илғаб олади. Одамлар ўз ери, ўз мулкига эга бўлди. Пахтачиликда янги технология, илм-фан ютуқлари ва илгор тажрибалардан оқилона фойдаланиш йўлга қўйилди. Айниқса, чигитни плёнка остига экиш бўйича Андижон усули жорий этилгач, улар ер ва иқлим шароитига мос нав танлаш, уругни бир-бир ярим ой илгари тупроқнинг ўз намида ундириш ҳадисини олдилар. Бундай ишлаш усули "Андижон усули", "Плёнка остига чигит экиш усули", "Андижон тажрибаси" деб юритилдимиз, пировард мақсади, мазмун-моҳияти битта: эртаги, мўл ва сифатли пахта етиштириш, уни барвақт йиғиб-териб олиш, шу тариқа октябр-ноябр ойларидаёқ ҳосилдан бўшаган ерларни шудгорлаб, ерга дам бериш янги мавсумга пухта замин яратишдир.

Ишни пухта ташкил этиш, янги технология ва агротехника қоидаларига қатъий риоя қилиш, чигит экиш схемасини тўғри танлаш, уругликни сифатли тайёрлаш, гўза зараркунандалари ва касалликлари кўпайишининг олдини олиш, мавжуд техникалардан унумли фойдаланиш каби бир-бирига боғлиқ юмушларни, алааматовчилар қойилмақом қилиб бажармоқдалар. Самара меҳнатга яраша бўлди. 2000 йили жамоада, хўжаликда ҳосил барвақт етилди ва сентябр ойидаёқ давлатга пахта сотиш шартнома режаси уудланди.

Мустақилликнинг ўтган йилларини деҳқончилик соҳасида синов, чиниқиш ва тобланиш йиллари деб баҳолаш мумкин. Айнан шу даврда Истиқлол фидойилари сафи кенгайди. Янгиликка ўч, ташаббускор фидойилар Мустақил Ўзбекистон пахтачилиги тарихида ўз мактабини яратдилар. Алааматовчилар ҳали куз бошланмай туриб пахта тайёрлаш режасини бажариш мумкинлигини амалда исботлади. Ўзбекистон тарихида ҳеч бир вилоят сентябр ойдёқ галаба манзилини забт эта олмаган эди. Бироқ Отахон Алааматов ва у каби меҳнат қилган юзлаб, минглаб тиниб-тинчимас, фидойилар шарафи билан ўтган йили 25 сентябрда пахта топшириш шартномавий режаси бажарилди.

Йигирманчи октябрда Андижон меҳнаткашлари мамлакат хирмонига яна қўшимча ўттиз минг тонна пахта етказиб бердилар. Вилоят бўйича 105 минг гектар ернинг ҳар гектаридан 31,6 центнердан, жами 335 минг тоннадан зиёд "оқ олтин" йигиштириб олинди. Унинг 305 минг тоннадан зиёдроги биринчи навга сотилди.

Кимларгадир рақамлар жонсиз, зерикарли туюлади. Аммо унинг магзини чақсангиз, деҳқоннинг қувончу ташвишлари, она заминга меҳри, иқтидори кўринади.

— Навда гап кўп, — мулоҳазасини баҳам кўради у. — Биз ҳар йили сермаҳсул, толаси саноатбоп навларни излаймиз.

Андижонликлар "бу нав яхши экан" дея биттасига ёпишиб олмайди. Навни мунтазам равишда алмаштириб туриш пайида бўладилар. Алааматовчилар 1997 йилда хўжаликнинг тажриба майдонида йигирмата гўза нави чигити экишди. Пировардида "Фаргона-5", "Оқдарё-6", "Армуғон", "Андижон-33", "С-4727" ва "Белый извор" навлари жамоанинг ер

шароитига мос деб топилди. Аммо деҳқонлар уларнинг биттасини — "Белый извор"ни танлаб олди. Чунки унинг пахтаси эрта очилган, ҳосил мул бўлган эди.

— Ер — бойлик онаси, уруғ — ернинг отаси, деган нақл бор халқда, — дейди бригадир. — Бизга тоголди ҳавосини кўтарадиган тезпишар, ҳосилдор нав керак. Шунинг учун биз "С-6524"ни маъқул кўрдик. У ҳашоратга чидамли, толаси узун. Шохи кам бўлса-да, кўп кўсак тугади.

— Андижон усулининг яна қандай жиҳатлари бор?

— Мул хирмонни орзу қилган деҳқон аввало чигитни плёнка остига экиш агротехикасини пухта урганиши, унга қатъий риоя этиши керак. Биз ҳар бир ижарачи ёки оилавий пудратчига шартнома асосида 1—1,5 гектар экин майдони бириктириб қўйганмиз. Уруглик чигит туксизлантирилган, сифатли тозаланган, сараланган бўлиши шарт. Ундан ташқари, у илдиз чириши, гаммоз, сўрувчи ҳашоратларга қарши препаратлар билан дориланиши керак. Экин экиладиган майдон 25 ноябрга қадар 35—40 сантиметргача чуқурликда ҳайдалиши, текисланиб иложи борича пушта олиниши зарур. Экин техникасини 15—20 декабргача созлаб, синовдан ўтказишни унутмаслик лозим. Тупроқнинг ўн сантиметр чуқурликдаги ҳарорати 8—9 даражага етганда чигит экиш бошланса яхши самара беради.

Мана энди, ерга уруғ ташлайверсак бўлади, дерсиз. Йуқ шундай ўйга борган деҳқон адашади. Сиз дала бошига етарли миқдорда маҳаллий ўгит чиқардингизми? Қанча компост тайёрладингиз? Сув йўлларининг ҳолати қандай? Яйраб сув оқмаса ҳисобмас. Деҳқон тўлин ой ёгдусида гўза оралаб, уни қондириб сугормаса ҳисобмас.

Назаримда ҳеч бир гул гўза гулига ўхшамайди. Уни лола-ю атиргулдан аъло кўраман. Ана ўша гул ҳадемай опноқ нахтага айланади. Пиёла тўла қаймоқдай чаноқлардан тошиб турган пахта — мўъжиза. Унинг ҳиди димоқларимизга болаликдан ўрнашиб қолган. Ўша бўйдан сармаст бўлмаган деҳқон деҳқонмас.

Табиатан камгап, камсуқум Отахонни шоир қилиб сўйлатган, қалбига завқ-шавқ солган, бардамлик, кўтаринкилик бағишлаган далалар... Адоги залворли қир-адирларга бориб туташган пахтазор ҳам, тилларанг бошоқларини зўр-базўр кўтарган галлазор ҳам унга отасидан қолган. Роппа-роса қирқ йилдирки, у отамерос далалар бағрида. Йигирма тўрт йилдан буён эса жамоага етакчилик қилмоқда.

Раҳматли отаси, ажойиб инсон қайнотаси унга деҳқончилик илмини ўргатган бўлса, онаси одамийликдан сабоқ берди: йигит бўлсанг тўғри сўзли бўл, болам. Ўзингдан кичикларни бошини сила. Уларниям меҳнатга ўргат.

Истиқлол барча жабҳа эгалари каби деҳқонни ҳам ўзининг ҳузурбахш насмидан баҳраманд этди. Унинг камситилган қадр-қимматини тоғ қадар кўтарди. Топталган ҳақ-ҳуқуқини ўзига қайтарди. Унинг елкасига офтоб тегди. Қуёш тафтидай иссиқ, ёқимли у. Ана шу ҳарорат ҳар бир одамга, айниқса деҳқонга ўктамлик, шижоат бағишламоқда. У меҳнатидан қониқиш, янгиликларга интилиш, эртанги кунга катта умид ва ишонч билан қарашга ундамоқда. Ўз ерига, мулкига эга бўлган деҳқоннинг кайфияти нечоғлилигини уларнинг ўзидан сўраймиз.

Тожихон Муминова — оилавий пудратчи, пиллакор: кўпинча ўзимга-ўзим ким эдиг-у, ким бўлдик деган саволни бераман. Отахон Ўзбекистон Қаҳра-

мони бўлди. Унинг мисолида деҳқон меҳнатининг қадр тонганини кўриб турибман.

Баҳодиржон Раҳимов — сувчи:— Отахоннинг қайнотаси Обиджон Акбаров бўлади. У кишини бутун мамлакат биледи. Ҳозир марказий Фаргона чўлларида. Ҳалиям меҳнатдан боши чиқмайди. Уша одам тўнгич фарзанди Арофатхонни буз болага қайлиқ қилиб узатди. Уни ўз бригадасига олиб келди. Отахон табелчи бўлди, кейин бригадирликни ўз қўлига олди. Мана, кўз олдимизда ўсиб-улгайган Отахон бугун машҳур пахтакор, галлакор.

Рафиқжон Мансуров — бригаданинг энг ёш аъзоси, Отахоннинг кенжа шогирди: — Устозимдан кўп нарсани, аввало меҳнатдан қочмасликни ўргандим. Отахон ака ўзининг якка-ю ёлғиз угли Муҳаммадраҳимни ҳам деҳқончиликка ўргатди. Муҳаммадраҳим қишлоқ хўжалик институтини тугатиши билан отаси ёнига кирди. Унга ўн гектар ер ажратиб берилган. Ярмида пахта, ярмида бугдой ўстирди. Қишлогимизда ҳамманинг ота-болага ҳаваси келади.

Рафиқжон сўзини тугатгунча бўлмай қотмадан келган, бўйчан Муҳаммадраҳим келиб қолди. Салом-аликдан сўнг узр сўраб дадасига юзланди:

— Далангизни эринмай айландим, дада. Ғўзангизнинг ривожини яхши. Текис.

— Хўш, сенинг экининг-чи?

— Унчаликмас, — бушашиброқ гапирди ўгил. — Шунинг учун олдингизга келдим. Ғўзаларимни бир кўриб бермасангиз бўлмайди.

— Хўп, кун қайтишиминан далангга ўтаман, аммо лекин шуни қулогингга қуйиб ол. Сизлар ҳам, — атрофини ўраб ўтирган шогирдлари диққатини ўзига қаратди Отахон, — экиннинг, айниқса, ғўзанинг соғлом ривожланиши учун ҳаво, ёруғлик, иссиқлик, озуқа ва нам етарли миқдорда бўлиши керак. Мабо-

до шу беш омилдан бирортаси етишмаса, ниҳолнинг ўсишидаги меъёр бузилади.

Экин билан экин оралигидаги масофа шундай танланиши керакки, биринчи кундан бошлаб гўзанинг энг пастки қисмига ҳам офтоб нури, ҳам иссиқлик етиб борсин. Йўқса ер захлашади. Бегона ўт кўпаяди, ниҳол заифлашади.

— Гўзанинг говлаб кетиши нимадан?

— Экинни ўстираман, говлатмайман, деган одам гўза қатор ораларига ишловни эрталаб берсин. Бундай пайтда кечасиминан совиган тупроқ совиган тупроққа алмашади, холос. Гўзам ҳосил тўпласин, деган деҳқон культивацияни тушдан кейин бошласин. Ўшанда қизиган тупроқ тўғри гўза илдизига бориб етади. Илдиз ҳароратдан баҳра олади. Қувватланади. Гўза қанча қувватланса шунча кўп кўсаклайди. Гулига гул қўшилади. Энди тушунгандирсан.

Мен ота-ўғил ва шогирдлар суҳбатини таҳлил қилар эканман, мувафаққиятлар етакчининг фаоллигигагина эмас, балки бевосита ижрочиларнинг ишбилармонлигига, ақл-идрок билан ишлашига ва жонсараклигига ҳам боғлиқ эканига ишондим. Шу билан бирга жамоа тепасида турган одамнинг ташаббуси унинг қўл остида ишловчиларнинг ташаббуси, орзу-ўйлари ҳамда эзгу ниятларининг ифодаси бўлганида, бу ташаббус одамларнинг кўнгил розига айланганида, улар буни қўллаб-қувватлаганида ва сидқидилдан амалга оширганидагина самарали бўлишига ишондим.

Юртбошимиз вилоятда бўлганларида "Вақти келиб андижонликларнинг деҳқончилик тараққиёти йўлидаги бу дадил қадамлари тарихга зарҳал ҳарфлар билан ёзиб қўйилади", дея умид билдирган эди. Бугун ўша қутлуғ кун етиб келди. Андижон техно-

логияси солномага муҳрлаб қўйилди. Пахтачиликдаги ана шу катта ўзгаришда шубҳасиз, Отахон Аламатов ва унинг сафдошларининг ҳам хизмати салмоқлидир.

Далалар. Текис бошоқлаган галлазор вазмин чайқалади. Эл-юртнинг ризқ насибаси у, бойлиги у. Ўттиз беш гектарни ишгол қилган беназир бойлик ҳам Отахон ва унинг сафдошлари тасарруфида. Ҳар қаричи тиллога тенг бу ерлар ўтган йили 67 центнердан қирмизи дон тухфа этган эди деҳқонларга. Бу йилги мўлжал етмиш! Шундан 148 тоннаси шартнома бўйича хужаликка топширилади. Қолган етмиш тоннаси меҳнатига қараб бригада аъзоларига тарқатилади.

Отахон ўзининг болалиги ўтган, бетакрор ёшлиги кечган ва бугун нимагаки эришган бўлса, ҳаммасини ўша далалардан тонди. Шу боис далаларга талпингани-талпинган. Уларни бир кун кўрмаса турулмайдди, гўё ҳаёт гилдираги денсиниб қолгандай.

— Сизга бир нима бўлганга ўхшайди, хаёлингиз ўзингиздамас? — беозор ўпкаланди Арофатхон.

Отахон ялт этиб умр йўлдошига юзланди ва эшитилар-эшитилмас деди:

— Сенсиз яшолмадим, яшолмасам ҳам керак.

Отахон бу сўзларни Арофатхонга қарата айтди-ми ёки далаларигами билиб бўлмади.

ДЕҲҶОН СИЙРАТИ

Миллат фахру гурури бўлишга арзирли одамлар ҳақида сўзлаганда, авваллари нуқул баландпарвоз руҳда гапиришга одатланиб қолгандик. Ҳолбуки, ардоқли шоиримиз Абдулла Орипов "тенгсиз заҳматларга кўксин тек очган" қаҳрамонларимиз сувратини ўша пайтлар ҳам табиий тасвирлаб берган эди:

Балки гапиролмас гапни дундириб,
Сувратдан ҳам боқмас ажиб зотсимон,
Турар дупписини қия қундириб,
Ҳолбуки, номи бор элда: қаҳрамон!

Шоиримиз ялангтўш бободехқонлар ҳақида юксак самимият билан ашъор айтиб: "Бизда шунақадир қаҳрамон ўзбек!" — дея лутф этади ва уларни миллат тимсолига менгзайди.

Тўгрисини айтсам, бундай таърифу тавсифга монанд инсонларни кўрмаганимга, улар билан суҳбатлашмаганимга ҳам анча бўлган экан. Касби туманидаги Шароф Рашидов номи билан аталаётган ширкат хўжалиги далаларини айланиб, ижарачи бригада иш бошчиси, Ўзбекистон Қаҳрамони Гайбулла Раҳмоновни сўраб-суриштириб борганимда, бу қадар оддий ва хокисор, камтар-камсуқум инсонни кўраман, дея сира ўйламагандим. Бироқ Гайбулла акани кўрдиму, гўё минг йилдан буён даласи ичидан чиқмай келаётган асил бободехқонни қайта топгандай бўлдим.

Назаримда, истиқлол боис елкасига офтоб теккан ўзбекнинг чинакам қаҳрамони суврати ва сийрати айнан мана шундай бўлиши керакдай эди. Бир суҳбатнинг ўзидаёқ Гайбулла ака кўзимга озод элимиз фидойи қаҳрамонларининг бир тимсоли бўлиб кўринди. Унинг гап-сўзларидан заррача мақтанчоқлик ёхуд камтарлик қилаётгани сезилмасди.

Илк бор қаҳрамон билан айна саратон чилласи кунлари учрашган эдик. Осма новдан пахтазорга жилдираб сув оқиб турибди. Эгатларга обиҳаёт шундай таралганки, беихтиёр қирқкокил қизларнинг тарам-тарам соч толалари кўз олдингизга келади. Бунинг устига бир текисда, баравж бўлиб ўсаётган гўзалару улар тупига юмшоқ кўрпадек тўшалган топ-тоза тупроқ... Пайкалнинг бошдан-оёқ кўзга бирам кўркам ташланаётган бу гўзал манзарасидан саришта богбоннинг қўли, қўлигина эмас, дид-фаросати, янада аниқроқ айтсак, билимдонлиги аён кўриниб турарди.

Меҳнат қилган билан қўл учида ишлаган одамнинг фарқи фақат ҳосил чўғи, даромаднинг миқдоридан эмас. Ҳар куни келиб-кетадиган, ўзининг, болаларининг тирикчилиги ўтадиган, ҳатто баъзан қиш-қировли кунлару саратон чилласида ётиб ҳам қоладиган даласига, шу дала ўртасидаги иккинчи уйига муносабатида ҳам асл деҳқоннинг сийрати аён кўриниб туришини мен бу жойда теранроқ англадим. Гайбулла ака шийпон атрофига эккан тоқлар, олмаю зардолулар, яна турфа ноз-неъматлар кишининг кўзини яшнатиб турибди.

Бу манзараларни эринмасдан чизаётганимнинг боиси бор. "Бу йил шароит анча ноўнгай келди", дея нолишдан нарига ўтмайдиган, ҳатто ўт босиб

кетган даласига бепарволигини айтмаган тақдирингизда ҳам, офтоб тиги остида меҳнат қиладиган қиз-жувонлар, оналар учун на бир туп райҳон, на полиз экишни хаёлига келтирмай, гўддайиб юрадиган ишбошилар ҳали ҳам хўжаликларимизда оз эмас. Бу ерда эса ўзига ҳам, ўзгаларга ҳам гамхўр ва меҳрибон, бироқ талабчан отанинг саранжом-саришта рўзгорини кўриб ҳавас қиласиз. Ҳатто даланинг бошида — шийпоннинг шундай олдида ўрилмай турган икки гектарча ғаллага кўзингиз тушганда Ғайбулла ака майин кулимсираб:

— Бу ҳам аъзоларимизнинг ризқ-насибаси, — дейди. — Эрта-индин ўроқда ўриб, тегирмонда тортиб, шийпонга олиб келамиз. Далада ёталай қолиб, гўза сугорадиган деҳқонларимиз бор... Жами қирқ беш кишимиз. Ўнтамиз — сувчи, тракторчи... Қолганлар эса мавсумий ишловчи қиз-жувонлар. Дастурхон неъматининг бир қисми ўзимиздан чиқади: узум, помидор, бодринг, қовун-тарвуз, мева-чева, пиёзу саримсоқ — даламиз баракаси. Асал ҳам бор.

Булар гайратини аямай даласини обод қиляётган деҳқоннинг туз-насибаси.

Суҳбат асносида аён бўлдики, Ғайбулла ака ҳаёти давомида қандай ишни қилиш тўғри келган бўлса — ҳаммасини уддалаб кетаверган.

— Э, болам, менинг қилмаган ишим қолмаган, — дейди. — Етимликда, ўгай она қулида ўсганман. Қандай иш тўғри келса бажарганман. Чўпонлик, подачилик дейсизми, сувчилигу тракторчилик дейсизми, тирикчилик нимага буюрган бўлса — шунини қилганман. Бироқ ҳеч вақт кам бўлганим йўқ. Ана, ҳув далаларни қаранг, биридан иккинчисининг фарқи бор-а — бизнинг пайкаларимизда ҳосил бўлиқ, қўшни далаларда эса сал, сал эмас, анча-мунча авжи паст. Бўлмаса, у дала билан бу даланинг тупроқ,

сув шароити бир хил. Сабаби оддий: менинг одамларим ерни ёлчитиб ишлайди, ўзлари ҳам ёлчийди. Экинни ёлчитиб ишламаган деҳқоннинг косаси оқармайди.

— Юз гектардан ортиқ ерингиз бор экан...

— Асли тўқсон саккиз гектар эди, ўтган йили қўшни қолоқ бригаданинг яна 28 гектар ерини ҳам бизга қўшиб беришди.

— Бу далалардан ҳаммадан юқори ҳосил, юқори даромад олаётган экансиз, бир йўла фермер бўлиб қўя қолсангиз бўлмайдими? — деб сўрайман.

— Йўқ, бўлмайди, — дея бош иргайди у.

— Нега? Сиздай қаҳрамон деҳқонга ҳам фермер бўлишнинг ташвиши оғирми? — дейман. — Ахир, ҳозир фермерлик урф бўляпти-ку. Ҳатто баъзи деҳқонман деб қўлига кетмон тутмаганлар ҳам бир амаллаб ер олиб, тадбиркорликни авж олдиришяпти. Сиз эса ҳалол, тажрибали деҳқонсиз...

— Аслида ўзимнинг ҳам фермер бўлиш орзуим йўқ эмас, — дея иқрор бўлади у. — Бироқ...

— Сиз ниманидир яшираётганга ўхшайсиз, — дейман. — Айрим жойларда маъмуриятчилар, тамагирлар деҳқон эркига тажовуз қилиб, уларнинг хоҳишига қарши боришади...

— Бизда ундай эмас. Фақат хўжалигимизда аҳоли кўн. Ҳаммаси меҳнаткаш деҳқонлар, ер илмини билишади. Ерда тер тукиб, бола-чақа боқишади. Ер эса оз. Биргина менинг бригадамда қирқ-эллик киши тирикчилик ўтказади. Мен улар меҳнат қилаётган бутун далани ўзимга олиб, фермер бўлсам, одамлар нима дейди. Қўйинг уни, бизга тўғри келмайди, ука. Одамда, аввало, инсоф бўлиши керак. Инсофли одам бошқаларнинг кўзига тик боқа олади...

Мана унинг — қаҳрамон деҳқонимизнинг фикрлаш тарзи, ҳаётга муносабати: "Одамларнинг кўзи-

га тик боққанга нима етсин!" дейди. Назаримда, чинакам қаҳрамонлик — бу камтар, камсуқум одамнинг асл табиатида. Уни қаҳрамонликка тавсия этганларга ҳам тан бермай илож йўқ. Юртимизда, бободехқон халқимиз орасида аслида бундай асл деҳқонлар жуда кўп. Бироқ излаганда уларни топиш осон эмас. Улар ҳадеганда кўзга ташланавермайдилар ҳам. Бир чеккада ўз ишини ҳалол, ҳеч нарсадан нолимай бажариб юраверадилар. Шунинг учун битта-яримта уддабурон ўзини кўз-кўзлаб, нақ пешонангдан чиқиб турганда, улар панада, сояда қолиб кетиши ҳеч гап эмас-да. Шундай чоғлар Гайбулла ака сингари асл деҳқоннинг меҳнати рўёбга чиқаётганидан қувонмай бўладими?! Бу Истиқлолимиз шарофати. Юртбошимиз мана шундай асл ишбошиларни эъзозлаётганига, озодлик, ўз юртига эгалликнинг қадри мана шундай асл инсонларни рўёбга чиқаришда намоён бўлаётганига шукрона айтасиз!

Бугун истиқлолимиз боис қишлоқларга ҳам саноат, маиший хизмат ва маданият тармоқларининг кенг инфратузилмалари кириб келаётир. Шундай экан, аҳолининг асосий қисмини саноат иншоотларида ишлаб чиқариш билан банд этиш, бизда ҳам хориждагидек, деҳқончилик билан қишлоқда яшаётган дуч келган одам эмас, Гайбулла ака сингари асил деҳқонлар шуғулланиши, жаҳон синовидан ўтган ва тараққиёт омили бўлаётган фермерликнинг янада кенгроқ ёйилишига имкон яратади.

— Ер умри бекор ўтмасин. У одамларни тўйдирсин, — дейди Гайбулла ака. — Ернинг эгаси ким бўлмасин — фермерми, ижарачи ёки пудратчими, бу ҳақиқатни унутишга ҳаққи йўқ! Бу деҳқон учун ҳам, деҳқоннинг бошида турган хўжалик раҳбариятуман ҳокими учун ҳам қонун бўлиши керак. Афсуски, ҳали кўп жойларда бунга эришганимиз йўқ.

Ернинг умри бекорга ўтаётган, одамларга хизмат қилмасдан қаровсиз ётган жойлар кўп. Бугун фикрлайдиган одам буни унутмаслиги керак.

Мана қаҳрамонимизнинг жайдари фалсафаси.

... Ҳали қуёш ботмаган. Уфқда оловранг шафақ. Ложувард осмон қизғиш тус ола бошлаган кез дала ичидан елкасига енгил кетмончаларини ташлаб олган қиз-жувонлар бирин-кетин чиқиб келишади. Баъзи бирлари шўх-шаддод — олдинроқда бир этак ўтни елкалаб ҳоргин қадам ташлаб бораётганларни қувиб етишади, гангур-гунгурлашиб, сўнг бирдан шодон қийқириқлари билан бу кўҳна заминга бетакрор гўзаллик ҳадея этиб, яна илгарилаб кетишади. Мен бу оддий ва айни чоғда сеҳрли қишлоқ манзараларига узоқ болалик йилларимни согингандай ажиб бир энтикиш билан қараб қоламан. Гайбулла ака пайкал ёнидаги полиздан ҳозиргина узиб чиққан қовунни эринмай тилимлаб кесаркан, яна суҳбатимиз ўз-ўзидан уланиб кетади.

— Муаммонинг энг каттаси — бу техника масаласи эди, — дейди у. — Президентимизга раҳмат, уни ҳам ҳал қилиб берди. "Ўзқишлоқхўжаликмашлизинг" компаниясига қарашли бўлинмалар энди лизинг шартномалари асосида энг замонавий техникаларни олишиб, уларни хўжаликларга, пудратчи, ижарачи, фермерларга қулай шартлар асосида бериб туришибди. Ҳозирги шароитда шу — энг қулай йўл. Бизнинг ширкат хўжалигимизнинг ўз "Магнум"лари ҳам бор. Навбати билан олиб ишлатамиз.

— Шу техникалардан фойдаланишнинг афзал ва мураккаб жиҳатлари нимада?

— Биз илгари иш унуми кам бўлса ҳам нисбатан арзонроқ техникаларга ўрганиб қолган эдик, — дейди Гайбулла ака. — Энди замон ўзгаряпти. Бир умр ўша алмисоқдан қолган техникалар билан андармон

бўлиб қололмаимиз-ку. Янги техниканинг иши унумли. Унинг ўзига яраша афзаллигию инжиқлик-лари ҳам бўлади-да. Масалан, сиз эски "Москвич"-ни бемалол қишлоқнинг ўнқир-чўнқир йўлидан ҳам ҳайдаб кетаверасиз, "Жигули"нинг эса таги пастроқ — ўнқир-чўнқирга тегади, деб мундайроқ йўлда аяйсиз. Энди мана ўзимизнинг "Нексия"лар чиқди. Ким уни тупроқ йўлга ҳайдайди? Катта, текис йўлларда у манзилингизга аввалги машиналардан икки баробар тез етказди. Биз хориждан олган янги тракторлар ҳам ана шундай. Уларни қотиб ётган ерга солсангиз, юза ағдариб кетади, плуглар ерга чуқур ботмайди. Ёки майдони яхшилаб текисланмай галла экилган жойга "Кейс"ларни солсангиз ўрим сифатига путур етади. Буни билган, қондасига амал қилган деҳқоннинг кўнгли бутун, кайфи чоғ.

Янги техникадан катта унум билан фойдаланиш ҳақида Ғайбулла ака билан анча суҳбатлашдик. У бу борадаги тажрибалар хусусидаги фикрларини жамлар экан, эндиликда ўзимизда ҳам деҳқонбоп мини-тракторлар, турфа қишлоқ хўжалик техникалари ишлаб чиқариш йўлига қўйила бошлаганидан мамнунлигини изҳор этади: "Мен эртага ҳар бир деҳқоннинг ўз шахсий трактори бўлишига ишонаман ва шундай куннинг тезроқ келишини соғиниб яшайман!"

Биз деҳқон меҳнатига рақамлар тили билан баҳо беришга одатланиб қолганмиз. Зеро, рақамлар содда тилда борини руй-рост кўрсатади-қўяди. Ғайбулла ака бу йил 85 гектар ерга С — 6530 навли пахта, қолган 38 гектарга эса "Санзар — 8" навли галла эқди. Доннинг уруглиги ҳам бригаданинг ўзидан чиққан. Асил бободеҳқон ҳар йилгидек бу йил ҳам пахтадан 45, галладан 50 центнердан ошириб хирмон уйиш ниятида.

◆

Мен элу юртнинг ризқ-насибаси сочилган кенг далалар, бу далаларнинг соҳиби — асил бободехқон янглиг ерини яшнатиб меҳнат қилаётган ва таърифга сифмас шу буюк, бунёдкор меҳнати билан фаровонлик яратаётган қаҳрамон ҳузуридан қайтар эканман, яна беихтиёр Абдулла аканинг ушбу мисраларини эсладим:

Минбарга судраклаб чиқмасанг агар,
Четда тураберар демай бирор сўз.
Ҳолбуки, номи бор элда муътабар,
Ҳолбуки, кўксиди чарақлар Юлдуз...
Олий биноларнинг энг тўрида у,
Режалар тузади — суҳбат баҳона.
Болаларга у-бу харид қилару
Яна даласига бўлар равона...

ФАЗЛУ ФАСОҲАТ ВА ЗАКОВАТ СОҲИБИ

Олти-етти яшар болалик чоғлари қаттол уруш йилларига тўғри келган, уруш туфайли барча одам боласи қисматиға тушиши мумкин бўлган машъум айрилиқлар, талафотлар, азоб-уқубатларни мурғак бошларидан кечирган, маъсум юракларини уруш ваҳималари тилкалаган, эзган ва худди пўлаланган анор ҳуққачасидай қилиб қўйган кишилар тинчлик, эминлик, фаровонлик, нисбатан тўқчилик даврида ўсган, суяғи қотган одамлардан доимо ҳар бир жиҳатда, ҳар бир ҳодисотда фарқланиб турадилар. Улар ҳеч қачон, ҳеч бир кимсанинг ҳақини емайдилар, ҳеч қачон ҳеч бир кимсаға зиён-заҳмат етказмайдилар, кишиларнинг эрки, ихтиёри, қарашлари, ўзлигини бўғмайдилар, дахл қилмайдилар, аксинча, ҳамиша ўзгаларға ҳақ берадилар, кишиларнинг ҳақ-ҳуқуқларига қаттиқ риоя қиладилар. Қўллари доим эзилган, қийналганларнинг бошини силашға, уларнинг оғирини енгил қилишға, етим ҳолини сўрашға чоғланади...

Уруш ва ундан кейинги турли ҳаёт қаттиқчиликларини кўравериб улар чиниқиб, метиндай бўлиб кетиш ўрниға табиатлари ҳаддан зиёд юмшоқ, ҳалим, ўта назокатли бўлиб қолганлар. Шу билан бирға улар ўз ҳаётий қарашлари ва принципларида жуда собит, барқарор кишилардир. Уларнинг ҳаёт бўронларига собит туришлари феъллари, хатти-ҳаракатларининг юмшоқ, майин, назокати билан сира келишмаётганға, булар ўзаро бир-бирларига жуда

зид келиб, уларни ҳамиша қийнаётган, ҳамиша йул танлашга мажбур қилаётганга ўхшайди. Чунки, ган уларнинг ҳаётий принциплари ҳақида борганда, улардан ҳам қаттиқроқ, улардан ҳам кескинроқ, улардан кўра ўткирроқ бошқа биров топилармикин? Ўта юмшоқлиги, ўта қаттиқлиги билан уйғун, мутаносиб одамлар бўлса, улар болалиги ўша машъум уруш йилларига тўғри келган, суяги уруш йилларида қотган, уруш йилларининг иродасини ўзлаштирган одамлардир. Улар энди олтмишдан ошиб, етмишларни қоралаб, қувалаб бораётирлар.

Эл-юрт чин дилдан севган, ардоқлаган, номи дунёга танилган ўзбек шоири, адиби, жамоат арбоби Эркин Воҳидов болалиги ана шу уруш даврига тўғри келган авлоднинг вакили: у ўзида шу авлоднинг барча фазилат, хусусиятларини мужассамлаштирган дейилса, бу сўзда ҳеч қандай муболаға йўқ.

Унинг барча ёзган асарлари замиридаги тиниқ самимият, қаҳрамона инсонийлик, меҳр-оқибатни одамийликнинг энг юксак идеали даражасида тушуниш ва ўз асарларида шундай талқин этиш, яъни шеър-достондагина эмас, ҳатто ҳаётда ҳам, ҳаётнинг ҳар қандай ҳолатларида ҳам шунга риоя этиш, оғишмай амал қилиш, Ватанга худди отага суянгандай суяниш, халққа худди онага талпингандай талпиниш, юртнинг, элнинг камолини ўйлаш, орзу қилиш, унинг учун тинимсиз қайғуриш ва юрт маънавияти, тарихи ва анъаналаридан доим завқларга тўлиб юриш, қадим мумтоз шоир, муаррих, донишманд адиб ажодлар каби комилликка сажда қилиш, комилликни кўрган, унга дуч келганда дарҳол илҳомга тўлиш, ҳаяжонланиш — Эркин Воҳидовни инсон, шахс, катта санъаткор шоир сифатида ўз даври, ўз авлодининг жуда ёрқин, пешқадам вакили деб қарашга имкон беради.

Эркин Воҳидов узини шеърга багишлаган ва ҳеч қачон шеър у шеърийатга хиёнат қилган эмас. Рост, балки унинг мана қирқ йилдан бери нашр қилаётган китоблари, асарлари жилдларини ўта қийиқ танқидчи кўзи ва талаби билан ахтарса, балки замонасозлик руҳида битилган айрим намуналарни топиш мумкиндир. Лекин, шундай замонасозликда айбситиш мумкин бўлган намуналарда ҳам шеърий сатрлар худди арганун торларидек тегмасангиз ҳам, ўз оҳангдорлиги билан жаранглаб туради. Ҳолбуки, ўша замонасозлик, тоталитар тузум, унинг мафкураси билан мурасозлик кўп шоирлар, талантларнинг эркин ўсишига йўл қўймади, баъзан талантларни ўтмаслаштириб, уларни ўта жўн, сийқа, таъмагир мадҳиябозлик, маддоҳлик йўсинида асарлар ёзишга кўндирди. Замонасозлик, мадҳиябозлик ижоднинг эркин томирларини касаллантирди.

Эркин Воҳидов тоталитар муҳитнинг замонасозлигига қатъият билан қарши тура олди. У ҳоким гуруҳнинг эмас, қалбининг амри билан ижод қилди, ўз инсоний, ижодий принципларини мафкуранинг шиддатли тазйиқ ва амрбозликларидан сақлашга муяссар бўлди.

Эркин Воҳидовнинг илк босилиб чиққан шеърлари эллигинчи йилларнинг айни бошларига тўғри келади. Ўшанда мафкуравий тазйиқлар, шахсга сизиниш деб аталган ижтимоий ҳодиса, коммунистик дағдағалар авж нуқталарига кўтарилган ва етилган миллий шоирлар яна навбатдаги таъқиб ва қатли омга учраган чоғлар эди. Эркин Воҳидов ўқувчилик пайтлари ҳам ҳукмрон мафкуранинг пуч тумтароқликларига эмас, эл-юрт юрагига, ўз қалбининг зарбларига қулоқ тутди. Тазйиқлар, чеклашлар, ҳақларни поймол қилишлар қанчалар зўр бермасин, халқ назар-эътиборида ҳаётбахш некбинлик

доим тирик эканлигини эрта англаб етди. Эрта ёшлик чоғидан шу ҳақиқатни у қалб-қалбидан туйди. Унинг илк шеърларидан бири "Олма" кўпларнинг ҳамон эсида. Халқим "олма" демайди, "ол" дейди. Богбон мевасини халқ учун етиштиради. Халққа туҳфа этади. "Олма" дейишлик меҳмондўст халқимнинг одатига зид. Халқим ўз боғида ниманики етиштиради, уни бошқаларга тортиқ қилади. Эркин Воҳидов халқнинг бағрикенглиги, саховатпешалигини болаликдан жуда чуқур туйди. Шу бағрикенглик, саховатпарварлик шоирнинг ҳамиша илҳом манбаи бўлиб келди.

Эркин Воҳидов университетни 60-йилда тугаллади. Университет даври унинг учун билимлар билан бойиган йиллар бўлди. Ажиб дўстлар орттирди. Адабиётнинг катта қарвонини етаклаб бораётган устозлар давраларига кирди. Уларнинг ҳурмат-эътиборини қозонди. Эркин Воҳидовни қайноқ ҳаёт ўз бағрига олди. У ёшлик боғидан лазиз мевалар терди. Ўз такрорланмас шеърий богининг асосини қўйди. У ёшликни қанча улугласа, ёшлик унга шунчалар гўзал туҳфаларини кетма-кет, пайдар-пай тортиқ қилди. У ёшликнинг бир дамини ҳам бекор ўтказмади. Халқ ичига кирди. Тинмай юрт кезди. Халқнинг ҳаётини яқиндан таниди, ўрганди.

Олтмишинчи йилларда унинг "Тонг нафаси", "Қўшиқларим сизга", "Юрак ва ақл", "Менинг юлдузим", "Нидо", "Палаткада ёзилган дoston", "Ёшлик девони" сингари шеърий китоблари дунёга келди. Уларда ўз қарашлари ва турфа кечинмаларини баён қилди. 1953 йилда ўрта мактабни битириш арафасида ёзган шеърларидан бирида у она юрт олдида туриб сўз берган эди: "Мен жилгаман, Дарё бўлиб тўлгим келади, Она юртим, Сенга ўғлон бўлгим келади"... Бу унинг учун Ватан қошида аҳд-

паймон, Ватанга қасам каби янграган эди. У аҳдини қадам-бақадам адо эта борди. Олтмишинчи йилларда у, чиндан ҳам, бамисли дарё каби тўлиб оқди. Эркин Воҳидовнинг бу ўн йилликда шеър ёзмаган, шеър ўқимаган куни йўқ, десак муболага бўлмас. У тўхтовсиз илҳом қанотида учди. Юрагига ато этилган камол уни баланд нарвозга ундар, рағбатлантларди. Олтмишинчи йиллар унинг ижоди тадрижма-тадриж "Ёшлик девони" ҳамда "Ўзбегим" сари кўтарилди борди. "Ёшлик девони" шоирнинг қисқа бир давр ичида шеърининг қанчалар юксак чўққиларига кўтарилди олганлигини ва маданиятимизда янги бир миллий адабий-бадий ҳодиса найдо бўлганлигини кўрсатди.

У қасида, фахрия, газал, мухаммас, дoston каби шеър турлари ва жанрларини янги замон мақомига олиб чиқди. Кўҳна анъаналарни янгича санъаткорлик билан бойитди. Энг муҳими, уларда инсонни унинг бутун зиддиятли, огриқли, дардли кечинма ва ўйловлари билан тасвирлади. Шарқнинг даҳо шоирлари қасиданинг беҳад гўзал намуналарини, уларда образларнинг мислсиз фасиҳ норлоқликларини яратганлар. Лекин, "Ўзбегим" қасидани янги мазмун юксакликларига кўтарди. Ниқобдор истибдод остида ётган халқнинг ўзини англаши ва таниши, ўзига ишонч ҳосил қилишида мислсиз аҳамият касб этди. Коммунистик мафкура бу асар тимсолида ўз душманини кўрди ва унга қарши турли йўллар билан кураш олиб борди. Унда миллатчилик руҳини топишга уринди. Шоир турли тазйиқларга учради. Лекин "Ўзбегим" ва "Ёшлик девони" бу пайтда энди халқ ичига кенг тарқалиб бўлган, темир сарҳадлар оша ташқи дунёга чиққан, ўзбек халқининг миллат сифатида ўлмаганлиги, ухламаганлиги, ўз тарихини яратишда давом этаётганлиги, миллий

озодлик йўлидаги кураш ҳеч қачон тўхтамаганлиги, йигирманчи аср бошида миллий озодлик, мустақиллик учун курашган маърифатпарварларнинг иши йўқ бўлиб кетмаганлигини намоён қилди. "Ўзбегим" халқни ўзига янги нуқтаи назар билан қарашни ўргатди. Бир пайтлар халқ "Ўткан кунлар" ва "Меҳробдан чаён" романлари билан қандай туташган бўлса, олтмишинчи йилларнинг охирида ва ундан кейинги даврда бу асарнинг одамлар ичига юриши бошланган чоғда "Ўзбегим" билан ўзбек халқи шундай туташди. Асар бутун бир халқнинг дардига дармон бўлди. Лутфий ва Навоидан сўнг шунча асрлар ўтиб "ЎЗБЕГИМ" сўзига Эркин Воҳидов тамомила янгича ургу бағишлади. Уни тушунчага — миллий ҳодисани англатадиган салмоқли тарихий ижтимоий тушунчага айлантирди. Тушунча бадий-образли тарона каби халқ ичида ўзлашди.

Эркин Воҳидов "Ўзбегим"нинг драматик ва шонли юриши то авжга юксалиб бораверар экан, 70-йилларга шу ҳодисаларнинг шукуҳи ҳамда ташвиш, изтироблари билан қадам қўйди. "Ўзбегим" халқ орасида кўп фикр тўлқинларини уйғотмоқда эди. Шоир ҳам шу тўлқинлардан ташқарида эмас эди, уларнинг шиддатли овозлари, бутун симфонияси ўз ҳаёти баробарида қулоқлари остида янграб турарди. Шоир мавзуни давом эттиришга қарор қилди. Етмишинчи йилларнинг бошларида "Ўзбегим" мавзуини давом эттирувчи икки салмоқли асари — "Ўзбекистон" фахрияси ҳамда "Инсон" қасидаси яратилди. Шунинг билан миллий уйғониш, ифтихор ва ўз-ўзини таниш мавзуида бир-бирини тўлдирувчи, бойитувчи, мавзунинг янгидан-янги қирралари ва йўналишларини очувчи ёрқин кўтаринки триада туғилди. Улар гарчи тўрт-беш йилнинг орасида ёзилган бўлсалар-да, лекин ягона руҳ — мил-

лий парвоз руҳи, кўтаринкилик уларни ўзаро бир-бирларига мутаносиб қилиб, маълум маънода бирлаштириб, триадага айлантириб туради.

Кўтаринкиликдан кўтаринкиликнинг фарқи бор. Кўтаринкилик теран мазмундан узоқ бўлса, у қуруқ риторика тусини олади. Ўттизинчи-эллигинчи йиллар шеъриятида советизм мафкураси талаби ва тўғридан-тўғри тазйиқи ва таъсири остида бундай риторика шеъриятда урф бўлган ва охир-оқибат уни бутунлай емиришга олиб келган эди. Эллигинчи йилларда пуч риторика янада кучайган эди. Эркин Воҳидовнинг шеърлари маълум маънода ана шу риторикага қарши исён тусини олган эди. "Ўзбегим", "Ўзбекистон", "Инсон" триадасида Эркин Воҳидов томонидан истифода этилган кўтаринкилик бу — юрт ва халқнинг тарихий тақдири, келажаги билан чамбарчас боғланган, асли мақсади миллатда ифтихор туйғуларини уйғотиш ва шу орқали ҳаракатга чорлайдиган кўтаринкилик эди. Шоир бу асарларини бежиз "фахрия" ёки "қасида" деб атамайди. Уларда жанр талабларидан келиб чиқиб, ва албатта, уларни ўз заковати қудрати билан бойитиб, янги ўзанга солиб, ўзининг асил фарзандлик фахри, ифтихори, ғурури ва шулар орқали туганмас муҳаббатини изҳор этди. Кўҳна жанрларга янгидан жон бағишлади.

70-йиллар Эркин Воҳидов ижодида янги давр. У "Ўзбегим" да ўзи учун тамомила янги тасвир усулини очди. Биз унинг бу усулини миқёсли тасвир усули деб атаган бўлардик. "Ўзбегим" да бу усул ўзини тўла намоён қилди. "Ўзбекистон" фахриясида, "Инсон" қасидасида миқёсли тасвир усули янада мустаҳкамланди. Триадада қўлланган бу усул — тасодифий ҳодиса эмаслигини кўрсатди. Шоир унга онгли тарзда келган ва ўзининг йирик ижодий мақ-

садини рўёбга чиқаришга сафарбар этган эди. У шеърӣ асарда қўллангач, у том маънода бадий усул тусини олди ва барча-барча хусусиятларига кўра усул деб қарашга имкон беради. Бу усул маълум даража ва маълум меъёрда "Ёшлик девони" учун ҳам характерли бир бадий ҳодиса бўлган эди. Шоирнинг газалга тўла маънода даврон юкини, XX аср кишисининг драмаларини юклаши, шеър воситаларига — қофия ва радифларга даврнинг миқёсли ҳодисаларини чиқариши кабиларда ҳам миқёсли тасвир усулининг ўзига хосликлари кўзга ташланган эди.

Миқёсли тасвир усули Эркин Воҳидов шеърятининг 70-йиллардаги тўлқинларида тўла ва рангбаранг тарзда намоён бўлди. 70-йиллар унинг шеърятини шу миқёсли тасвир усулининг ҳукмрон бўлганлиги билан характерланади. Бу шоирнинг ажиб бир муваффақиятли тонилмаси эди ва у санъаткор адибга ёрқин бадий асарлар яратишга хизмат қилди. Миқёсли тасвир усули унинг шу йиллардаги асарларида кенглик ва теранлик яратилиши учун зўр восита бўлди.

Бу усул маълум маънода даврнинг характеридан келиб чиқди. Бошқа маънода эса шоирнинг янгиланган, ўзгарган ижодий мақсадларини ҳам акс эттирди.

Дунё сиёсатида қарама-қаршилик, қутбланиш кескин кучайди. Тоталитаризмга асосланган тузум билан эркин бозор иқтисодига асосланган демократик тузум ўртасида ҳар соҳада кураш драматик тус олди. Икки системанинг зид туришидан дунёнинг турли қитъаларида бухронлар, қонли низолар, можаролар чиқди. Инсоният вужудга келган темир деворларни емириш заруратга айланганлиги, тоталитаризмга ажратилган муддат шиддат билан қисқара ва охирлай бошлаганлигини англади. Берлин

девори остида ҳалок бўлаётганлар қисмати, Афғонистонда олиб борилаётган ўта машъум шафқатсиз уруш, Куба, Ҳабашистон, Вьетнам, Африка мамлакатлари атрофидаги огир машмашалар гоёлар ўртасидаги омонсиз кураш маълум бир ҳал қилувчи босқичга кираётганлигини кўрсатарди. Совет салтанати Афғонистондаги урушда ўта ҳолдан тоймоқда эди. Шарқий Европа мамлакатларида таланиш оқибатида норозиликлар кучайгандан-кучаярди. Собиқ совет республикаларининг ўзи ҳам нотинч эди. Қозғистон, Украина, Болтиқбўйида рўй бераётган воқеалар ўз тарихининг энг огир яқунловчи қисмига кириб бораётганлигини англатарди. Салтанат қайта қуриш деб аталган даврга кириб бормоқда эди. Огир ижтимоий-иқтисодий аҳвол билан генсекнинг кителени тўлдирган нишонларнинг шарақ-шуруги ўртасида ҳеч келиштириб бўлмас зиддият аён кўзга ташланарди. Советизм гоёлари ўзини тамомила барбод қилмоқда эди. Халқнинг асосий кўпчилиги ўртасида уларга ишонч йўқолди.

Дунёда гоёлар ўртасида янги босқичга кирган кураш Эркин Воҳидов ижодида ҳам ўз аксини топди. Бу даврда ўзгача тафаккур ва ўзгача фикрлашга қарши кураш авжга минди. Ўзгача фикрга қарши курашда ютиб чиқиш, мустаҳкамланиш учун расмий мафкура миллий адабиётларнинг атоқли намояндаларига бир миқдор йўл беришга мажбур бўлди. Ана шу сиёсатнинг натижаси ўлароқ Эркин Воҳидов бир қатор ўзбек адиблари билан бирга мамлакат миқёсидаги анжуманларда, халқаро йиғинларда қатнашиш имкониятига эга бўлди. Совет адиблари билан бирга чет эл сафарларига чиқди. Кўпгина мамлакатларга борди. Анжуманларда ўзбек шоирининг сўзини айтди. Шеър ўқиди. Кўп адиблар билан мулоқотларда бўлди. Баҳслар, мунозарар

ларда фаол сўзи билан иштирок этди. Украина, Қозғистон, Россия, Озарбайжон, Белоруссия, Латвия, Литва, Эстония, Тожикистон, Туркменистон, Қирғизистон адиблари қаторида адабиётнинг тақдири, халқлар ўртасидаги маданий алоқаларнинг мазмуни, ҳаёт ва инсон муаммолари юзасидан баҳсларда ўз сўзини айтди. Инсон гоёси атрофида кўп фикр юритди. Бинобарин, бу даврда инсон гоёси етакчи гоё тусини олди. Инсон гоёсидан миллий адабиётларда шахс эркинлиги масаласи тугилди, аста юзага чиқди.

Шу мулоқотларнинг каттайиши ва кенгайиши Эркин Воҳидов ижодида боя эслатганимиз миқёсли тасвир усулининг ишланишига замин яратди.

Эркин Воҳидов бу пайтда буюк немис адиби Гётенинг машҳур "Фауст" асарини таржима қилишга ўтирди. Европа шеърини ва бу шеърини хос тафаккур чўққисидан туриб ўз шеърига, миллий адабиётимизга назар солди. Миллий адабиётимизнинг аҳволи, моҳияти, дунёдаги бошқа миллий адабиётларга унинг туташ қирралари устида мушоҳада юритди. Есенин, Блок, Светлов, Твардовский, Ҳамзатов ва Шарқ шеърининг улкан намоёндалари — Иқбол, Ҳофиз, Ибн Сино, Голиб, Бедил, Тагордан қилинган таржималар Эркин Воҳидов ижодининг янги қирралари очилишига бир туртки берди. Миқёсли тасвир усули пайдо бўлишига бу ижодий иш ҳам ўз таъсирини кўрсатди. "Фауст" билан 70-йиллар Эркин Воҳидов шеърининг чўққиси бўлган "Руҳлар исёни" ўртасида тўғридан-тўғри боғланиш йўқ, албатта. Лекин "Фауст" таржима қилинмаганда "Руҳлар исёни" худди мана шу шаклда ва йўналишда вужудга келиши мумкинми? — деган савол қўйиш ҳам мумкин. 70-йилларда Эркин Воҳидовнинг "Ҳозирги ёшлар" (1975), "Тирик сайёралар"

(1978), "Муҳаббат" (1976) сингари шеърий китоблари дунёга келди. Шоирнинг илк сайланмаси "Муҳаббат" унинг қирқ ёшга тўлиши муносабати билан сарҳисоб тариқасида чиқарилган бўлиб, унга Лазиз Қаюмов сўнгсўз ёзган эди.

Шоир ўзи кашф этаётган миқёсли фикрлаш усулидан келиб чиқиб замонавий, илмий, маданий, фалсафий ҳодисаларга тўхталади, уларнинг магзини чақишга уринади. Унинг "Бизлар ишляпмиз", "Замин ташвишлари", "Сен менга тегма", "Манфаат фалсафаси", "Арслон ўргатувчи" сингари шеърларида ҳодисалар моҳиятини фалсафий, ижтимоий изчиллик билан очади. Шеърда ижтимоий танқид руҳи уч кўрсатади. Саксонинчи йиллар ва тўқсонинчи йилларнинг аввалларида бу ижтимоий танқид жуда ўткир тус олади. Ижтимоий танқид билан бирга Эркин Воҳидов талантининг янги бир қирраси кучли суратда намоён бўлади.

Эллигинчи-олтмишинчи йилларда ўқувчилар Эркин Воҳидовни нафис лирик шоир, ақл билан юрак ўртасида зиддият ва мутаносиблик қидирган, ақл билан юракни хуб солиштириб, қиёслаб, уларнинг вазнини ўлчаб, ўзи учун юрак амри билан иш тутишни тавлаган бўлса, эндиликда, 70-йилларнинг иккинчи ярмида, саксонинчи йиллар бошланишида шоир кўнроқ ақл изми билан ҳаракат қилишга интиланлигини кузатишлари мумкин. Ақлнинг изми унинг шеърий тафаккурида янги йўналишлар очди. Эҳтирос ва кечинмаларнинг лирик тўлқинлари ўрнида ижтимоий муҳокама, танқид, ривоят — интеллектуал шеъриятга хос унсурлар, хусусиятлар куч олди. Шеърий ривоятларда юмор, киноя, зарофат билан бирга ўткир танқид кучайди. Унинг кинояси, танқиди жамиятнинг турли иллатлари — дабдабазлик, нуноқлик, манфаатпарастлик, сод-

далик, эпсизлик, ожизлик, қулларча фикрлаш ва иш тутиш сингариларни ўзининг ўткир тиги остига олади. Лекин бу танқиддан мурод — ҳажв эмас. Бу лирик-фалсафий, ижтимоий йўналишдаги танқиддир. Унинг асосий тиги жамиятнинг ахлоқий-маънавий муҳитини яхшилашга қаратилган.

Эркин Воҳидовнинг таланти — ҳаракатчан, ўсишга, янгилашишга, яшариб боришга қобил талант. Унинг кейинги йилларда яратган "Бедорлик", "Шарқий қирғоқ" (1983 йилда Давлат мукофотига сазовор бўлган), "Шоиру шеър ушуур", "Изтироб", "Яхшидир аччиқ ҳақиқат" сингари китоблари, "Руҳлар исёни", "Донишқишлоқ латифалари" туркум асарлари, "Истанбул фожиаси", "Олтин девор" сингари драматик асарлари чуқур фалсафий-ҳаётий мазмуни, ифодаларининг реалистик ёрқинлиги ва соддалиги, шоирона мантиқий инсоний қувватининг кучига кўра ўзбек интеллектуал шеърляти, публицистикаси, шеъринг драмаларининг энг яхши намуналаридан бўлиб қолди. Унинг ривоятлари, "Қумурсқалар жанги", "Тоғ лочини", "Арслон ўргатувчи", "Тандир ҳақида эртақ" сингари кўнлаб асарлари замирида драматик тугёнлар, аҳдлар, ҳақиқат йўлидаги баҳслар ётади.

Шоир ижодининг ҳали ўсмирлик чоғидаёқ элга фидойи фарзанд бўлишга аҳд қилган эди. У кейин шу аҳдидан бир зум бўлсин чекинмади, уни ёдидан чиқармади. Балки, аҳди йилдан йилга кучайиб борди. Элни қанча яхши билса, дунёни қанча кўн кезса, ўзга юртларни кўрса, бу аҳд зўрайиб борганлигини, шоир ўз олдига халқининг жуда катта мақсадини қўйиб яшаганлиги ва ёзганлигини кузатиш мумкин. Унинг барча асарлари шу аҳд ва юракдаги камолдан етишди. Унинг аҳдида қанчалик қаттиқ ва устувор туриши, айниқса, "қайта қуриш" деб аталган йил-

ларда қатъият билан намоён бўлди. 1988—90-йилларда унинг "Руҳимиз эҳтиёжи", "Ўзбекча саломга ўзбекча алик бўлсин", "Инсон маъмур бўлмаса...", "Мулоқот", "Эгалик ҳуқуқи", "Улгайиш азоби" сингари истиқлол арафасидаги миллий тараққиёт, озодлик, халқнинг янгидан уйғониши, XX аср охиридаги инсониятнинг ўта азобли масалаларини кўтарган мақолалари ва суҳбатлари одамлар ўртасида қизгин муҳокамаларга сабаб бўлди. Бу каби уйчанлик ҳоким мақолаларида у жамиятимизнинг равнақи ва ўнглалиши, тикланиши учун гоят муҳим бўлган таклифларини ўртага қўйди.

Унинг халқ ишончини қозонган депутат эканлиги ҳам халқ, мамлакат турмушини яхшилаш, жамият ҳаётини янги асосларда йўлга қўйиш сингари давр тақозо қилаётган масалаларни катта масъулият билан кўтариш имконини берди. 1989 йилда ёзилган "Ўзбекча саломга ўзбекча алик бўлсин" деган ўта жонли чиқишида у Давлат тили билан чамбарчас боғлиқ жиддий масалалар ҳақида фикр юритаркан, Атамалар маркази тузиш, уни Ўзбекистон Олий Кенгаши ёхуд Вазирлар Кенгаши қошида ташкил этиш таклифини илгари сурди. Кўп ўтмай жамоатчилик ва Ўзбекистон раҳбари томонидан қўллаб-қўлтиқланган бу таклиф асосида Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида Атамақўм тузилди, шундай комиссия Олий Мажлис Кенгаши томонидан ҳам ташкил этилди. Улар Давлат тилини жорий қилиш ишларида ҳукумат ва жамоатчиликка яқиндан ёрдам бера бошладилар. Эркин Воҳидовнинг 1989 йилда нашр этилган, жамоатчилик фикрини уйғотган "Эгалик ҳуқуқи" ҳамда "Улгайиш азоби" сингари чиқишларида республикамизда фавқулодда истеъдодли болалар учун махсус мактаблар — ижтимоий фанлар мактаби, техника мактаби, тиббиёт мактаби, биз-

нес, менежерлик сингари мактабларни ташкил этиш, ёшларни кенг суратда хорижнинг илғор университетларига юбориб ўқитиш ва, айниқса, жамият ҳаётида кўппартиявийлик яратиш сингари йирик ижтимоий таклифлари жамият муҳокамасига қўйилди. Бундай миллат тақдирини тубдан ўзгартирадиган ва тубдан яхшилашга, уни тиклашга хизмат қиладиган ғоялар, таклифларни рўёбга чиқариш учун миллий истиқлолгина, миллий озодликгина қодир бўлганлиги боис ўз ҳаёти ва тақдирига эгалик ҳуқуқини тўла ва барқарор қўлга киритиш зарур эди. Бу улкан ижтимоий тарихий ҳодиса 1991 йилнинг августида Ўзбекистон етакчиси Ислом Каримов раҳбарлигида, унинг улкан саъй-ҳаракатлари билан амалга оширилди. Шоир илгари сурган юксак ғояларни рўёбга чиқара оладиган ижтимоий шароит тугилди.

Эркин Воҳидов кейинги ўн йиллар ичида халқ депутати, давлат ва жамоат арбоби сифатида халқнинг унга билдирган катта ишончи, меҳр-муҳаббатини оқлаш йўлида фаолият олиб бормоқда. Ислом Каримов етакчилик қиладиган кўламли ислохотчилик ҳаракатларининг ижтимоий-сиёсий, маънавий-маърифий йўналишлари муваффақиятли амалиёти учун ўз ҳиссасини қўшмоқда, Ўзбекистоннинг парламентлараро муносабатларининг ривожланиши, мустақамланиши, обрў-эътибор қозониши учун зиммасига юклатилган кўп қиррали вазифаларни фидойилик билан адо этмоқда.

Эркин Воҳидов кейинги ўн йилдан ортиқ ҳаёти ҳамда жамоатчилик фаолиятини Ўзбекистон Республикаси парламентида тўла-тўқис бағишлади. Истиқлол арафаси ва айниқса, тўла миллий озодликка эришилган йилларда давлатимиз раҳбари Ислом

Каримов бошчилигида мустақил мамлакат тақдирини белгилайдиган бири-бирдан улкан тарихий масалалар ҳал қилинаётган, бири-бирдан улуг асос ҳужжатлар яратилаётган, давлат билан бирга бутун халқ ҳаёти янги иқтисодий-ижтимоий изга тушаётган энг юксак масъулиятли онларда бу ишларнинг барини қўллаб-қувватлаб, ёқлаб, алқаб зиёлиларнинг пешқадам намояндалари ва улар ичида Эркин Воҳидовнинг вазмин, ишончли, донишманд овози ҳамма вақт эшитилиб турди. Президент истиқлол қурилиши йилларида мамлакатнинг тамомила янги маънавий-маданий-маърифий вазифаларини белгилаш ва ечишда ижодкор зиёлиларнинг ёрқин вакилларига суянди, мамлакат олдида турган вазифалар ҳақида улар билан ҳамиша мунтазам фикр алмашишни йўлга қўйди. Фикрлар ранг-баранглиги, плюрализм, қарашлар эркинлиги ва дахлсизлигини рағбатлантирди. Шундай ўта тўлқинли, масъулиятли даврда Эркин Воҳидовнинг парламентда аввалда Ошкоралик, сўнгроқ Халқаро ишлар ва парламентлараро алоқалар қўмиталарининг раиси бўлиб ишлаши бежиз эмас эди. У янгидан вужудга келаётган демократик парламентаризмнинг асосини яратишга ўз муносиб улушини қўша борди. Парламентимиз халқаро алоқаларининг беқиёс кенгайиши муносабати билан у 1995 йилдан эътиборан Халқаро ишлар ва парламентлараро алоқалар қўмитасининг раиси лавозимида ЕХХТ Парламент Ассамблеясининг анжуманлари ва семинарларида Ўзбекистон делегацияси аъзоси ҳамда раҳбари сифатида қатнашди (Олий Мажлисимиз 1993 йилдан буён ЕХХТ ПА аъзоси). Шу билан бирга жаҳоннинг 140 парламенти аъзо бўлган халқаро ташкилот — Парламентлараро Иттифоқнинг конференцияларида фаол иштирок этди, муҳим ҳужжатлар қабул қилинишида ҳисса қўшди.

2000 йилдан буён Эркин Воҳидов Европа Ҳамкорлиги Ташкилоти билан Ўзбекистон ўртасидаги келишувга мувофиқ тузилган "Ўзбекистон – Европа Иттифоқи" парламент ҳамкорлик комитетининг ҳам раиси, ҳам Ўзбекистон делегациясининг раҳбари сифатида фаолият кўрсатмоқда.

Дунёнинг кўпгина мамлакатларида Эркин Воҳидовни Ўзбекистоннинг ҳаётий манфаатларини кўтариб чиқувчи босиқ, қатъиятли, салоҳиятли парламентар сифатида яхши танийдилар. Эркин Воҳидов XX асрда етишган халқ дипломатиясининг ёрқин намояндаси сифатида дунёнинг қайси ерида бўлмасин, ҳамма вақт мамлакатимизда бораётган тарихий янгиланиш, ўсиш-ўзгариш жараёнлари ҳақида жаҳон аҳлини воқиф этади. Мамлакат ва халқ обрўси учун зарур сўзни айтади. Унинг мунаввар толеига шундай элни сўз билан муътабар этмак шарафи ёзилган. Толенинг бу амрини юртнинг чин ўғлини сифатида аъло ўтамакка у ҳамиша ўзини тайёр сезади.

Унинг ёшликдаги она-Ватанга жонни фидо этишга, ўла-ўлгунча унга жон бағишлаб хизмат қилишга берган ваъдаси бор эди. У ваъдасининг устидан мана шунча тарихий замонлар ўтиб қандай чиқди?

Ўзни фидо этмаклик аҳди ўз ичига нималарни олади? Нималарни тақозо қилади? Бунга унинг бутун ранг-баранг, салмоқли ижодиёти, ижтимоий-инсоний тинимсиз фаолияти, Ўзбекистон шон-шавкати, обрўси учун олиб борган ва олиб бораётган баҳслари, муҳокамалари, аччиқ ҳақиқатларни кўтариб чиқишдан чекинмайдиган гражданлик жасорати маълум даражада жавоб бўла олади.

Эркин Воҳидовнинг дунёқараши, эстетик меъёрлари анча мураккаб даврларда, мураккаб шароит-

ларда, лекин ўта интенсив тарзда шаклланиб борди. Бу шаклланишга тадрижийлик, бир погонадан иккинчи погонага кўтарилиб бориш, ҳаракатчанлик хос бўлганлигини кузатиш мумкин.

У ҳақ сўзни айтиш қийин бўлган, фақат пичирлабгина айтиш имконигина қолган замонларда яшадди ва улгайиш йўлини босиб ўтди. У ижодкор ва инсон сифатида доимо янгилашиб боришга эҳтиёж сезади, ўзи учун шу йўлни — йўл деб билади. Баъзан мухлислари, уқувчилари бундан ҳайрон бўладилар. Чунончи, "Тирик сайёралар"ни "Ёшлик девони"га қараганда бадий жиҳатдан орқага чекиниш деб қараган уқувчилар ҳам йўқ эмас. Улар шоирнинг бу ижодий қадамини гўзаллик ва нафосатдан ва катта маънода йўлдан чекиниш деб билдилар ва шоирга: "Сиз заргарсиз, кулол эмассиз", деган мазмунда эътирозлар баён қилдилар. Шоир бундай кайфиятдаги уқувчиларига жавоб бераркан, "буни ижодий, эстетик маслақдан чекиниш деб бўлмас. Бу китоб ҳам (яъни "Тирик сайёралар" — *И. Ғ.*) юрак туйғуларига, унинг ҳолатларига ифода услубини излаш йўлидаги бир уриниш", деб айтди ва яна давом этиб: "Қирқ ёшда шоир елкасига бир юк тушар экан. Бу, аввало, адабиётда ўз урнингни, ўз услубингни тондингни, деган савол юки", дейди ("Изтироб", 129-бет). У шу ерда яна оҳанг ва услуларни тинимсиз ўзгартириб, янгилаб туриш зарурати борлигига тўхталади. Бу ганлар 1978 йилда бўлиб ўтган эди. Лекин бир оз вақт кейинроқ шоирнинг "Шарқий қиргоқ" китоби дунёга келганда уқувчилар бу масалага яна қайтдилар. Баъзи мухлислар: "Шарқий қиргоқ", "Руҳлар исёни", "Ёшлик девони", Есенин ва Гёте таржималари — булар бошқа-бошқа нарсалар. Уларни бир ижодкор яратганига ишониш қийин, деб ёздилар. Бироқ, улар шеъ-

рият фақат қалб амри, қалб садоси эмас, ижтимоий борлиқ, миллий ҳаёт воқелигининг ҳам садоси эканлиги ва шундай бўлиши зарурлигини ҳисобга олмайдилар. Шоирнинг ўзи ҳам бошқа бир баҳс муносабати билан: "Халқни мақтаган шоир улуг эмас, унинг ўзлигини ўзига кўрсатиб беролган, аёвсиз гапни айтолган шоир улуг." Сопқон отолмайсиз ҳануз" деб аччиқ гапларни ёзган Тавалло "Ўзбегим"нинг авторидан юз карра баландроқ кўринади менга..." ("Изтироб", 166-бет) дейди. Албатта, бу гоятда баҳсли фикрдир. Чунки, "яхшидир аччиқ ҳақиқат" принципи, гоёси қанчалар кучли бўлмасин, бу универсал принцип, универсал гоё бўлолмайди. Таваллонинг шеъри ижтимоий ҳақиқатнинг бир қирраси. "Ўзбегим" эса унинг ўзга бир қиррасидир. Уларнинг ҳар бири ҳам халқ ичида яшайди, ишлайди ва тарбиялайди.

Ҳамма гап шундаки, Эркин Воҳидовнинг таланти ва инсоний интилишлари "Ёшлик девони"га сигмайди.

Унинг таланти "Шарқий қиргоқ", "Тирик сайёралар", "Руҳлар исёни"га ҳам сигмайди.

Унинг таланти "Изтироб" ва "Яхшидир аччиқ ҳақиқат"га ҳам сигмайди. Ҳар бир китоб, ҳар бир дoston, драматик асарлар унинг талантининг бир қобиғи ва у доим ижодкор сифатида шу қобиқларни ёриб ўтишга, ўз-ўзини такрорламасликка, янгилаб боришга интилади. Шунини ўз ижодий принципи деб билади. Бундай сигмаслик катта адибларда бўлади. Навоий "Хамса"дек улуг асарга сифмаганлигини армон билан ёзганлигини эслайлик. У шоҳнома-лар ёзиш орзуси билан яшаган эди. Машрабнинг ўз газаллари алангалари ичига сифмаганлигини ҳам тушунса бўлади: "Бир ўзумдурман бу дам, ҳафт осмонга сигмадим" ёки: "Шариат ҳам, тариқат ҳам,

ҳақиқат ҳам мендадур мавжуд, Чу султони азал-
дурман, ки арши аълога сигмамдур..." Бу ҳодиса-
нинг тескарисини Ҳусайн Бойқаро беради: у фақат
бир вазнда ишқий газалларгина битган эди.

Эркин Воҳидовнинг улкан ижодиёти, ижтимоий
фаолияти халқ томонидан тўла тан олинди. Давлат-
нинг катта эътиборини қозонди. "Буюк хизмат-
лари учун" ордени нишондори Эркин Воҳидов Ўзбе-
кистон Республикаси Президенти Ислоҳ Каримов-
нинг 1999 йил 25 август Фармони билан "Ўзбекис-
тон Қаҳрамони" унвони ва "Олтин Юлдуз" медали
билан тақдирланди. Шоиримизнинг кўп қиррали
ижодиёти ҳақида Лазиз Қаюмов, Озод Шарафидди-
нов, Наим Каримов, Турсуной Содиқованинг порт-
рет-рисолалари, заҳматкаш олим Раҳматулла Ино-
гомовнинг жуда жонли ва ҳаётий "Шоир қисмати",
иқтидорли, жонкуяр ёзувчи Дадахон Нурийнинг
"Покистон "Олтин девор" тирқишидан" деган гоят-
да қизиқарли китоблари дунёга келди. Камина ҳам,
Эркин Воҳидовнинг ҳар бир китобининг туғилиши-
ни байрамдек қабул қилган кўп минг сонли мух-
лислари қатори.

Эркин Воҳидов — юксак масъулиятли инсон,
ижодкор ва арбоб. У Ватан, халқ равнақи, бахт-сао-
дати йўлида фидокорлик билан ҳормай-толмай
ишламоқда.

Унинг иш қуроли — сўз. СЎЗ эса ҳамيشа навқи-
рондир.

ҚОЯДАГИ АТИРГУЛ

Кишлоғимизда бир момо бўларди. Сўзлагани нақл, излагани ҳикмат эди. У ўзининг қорақура набираларини ҳар доим катта ёшли болалар билан жунатар, "Қани, акаларинг ортидан боринглар", дер эди. Шу момонинг "Ўзингдан баландроқ давралар суҳбатида бўл", деганини кўп эшитганман. Йиллар утиб, мен шу сўзларнинг мазмунига тушуниб етдим. Агар киши катта давраларга кириб бориб, ўзидан кўра баландроқ сўзлайдиганлар суҳбатини тингласа, яшашнинг мазмуни анча илгарироқ фаҳмларкан. Чуқур фикрли, ўткир сўз айтгувчи одам аслида журъатлидир. Бундай кишининг журъати юрагингга ўт ёқади, вужудининг ич-ичларида мудраб ётган кучни беихтиёр туртиб юборади, шунда ҳис-ҳаяжонларинг, орзуларинг бирданига улгайиб кетгандек бўлади. Мен гоҳо шундай аҳволга тушганимда болалик тасаввуримда қолган ўша момонинг оддий фалсафаси хаёлимдан ўтади. Ва ўйлайман: "Ҳаёт ҳайратми ё жумбоқ? Инсон қандайин мўъжиза? Гуё биз бу дунёга бир-биримизни уйғотиб яшаш учун келгандекмиз. Қалбимизда кечган уйғониш соатлари эса улуг ишларга дебоча, улкан мақсадларга етакловчидир! Бир-биримизни уйғотиб яшайлик, азизлар. Мен сени, сен уни, у эса ҳаммани..." Ўйлаганларимдан кўнглим ёришади. Сўнгра ўзимдан кўра баландроқ сўз айтгувчиларни излаб йўлга тушаман.

Мавлуда Исмаатовани ҳамма танийди. У Топшкентдаги 273-мактаб директори, халқ ўқитувчиси, Ўзбекистон Қаҳрамони. Давраларда сўз берилса, "Қани, қаҳрамон қандай гап айтаркин?" дея ўзгача тараддуд билан эшитгувчилар кўп бўлади. Шунда англайсан, қаҳрамонлик унвони фақат рағбатнинг ўзигина эмас, балки у катта масъулият, эл-юрт олдида баландроқ сўзлаш зарурияти ҳамдир. Мавлуда опа аслида минбарларда туриб кўп сўзлаган. Бир пайтлар, янги ишга келган чоғларидаям унинг яхшигина нотик эканини сезган мактаб директори йигинларда дарров сўзга чиқарарди. Шундай бўлсада, у хоҳ йигинда, хоҳ суҳбатдоши ёнида бўлсин, сўзлаётиб барибир ҳаяжонга тушаверади. Лекин, суҳбат пайтида ўзи ёқтирган ибораларни қайта-қайта таъкидлаб, чертиб-чертиб гапиради. Овозидаги нозик титроқ, юзидаги маъноли ифодалар, сўзлаётганда кўз қароқларининг ўт сочиб туриши унинг ички эҳтиросларидан дарак беради. Мана шу эҳтирослар жилваси суҳбатдошни мафтун этади, сеҳрлайди. "Қалби гўзал аёл экан", деб ўйлайсиз, беихтиёр.

Қалб гўзаллиги нимада, ўзи? Қадимги китобларда "Қалб — Оллоҳнинг назаргоҳидир" дейилган. Жамики чиройли сифатларни яратганнинг ўзи, аввало, қалбга жойлар экан. Агар киши истаса, шу сифатларга эга чиқиб, ўзини камолга етказди, ҳаёт отлиг дарёга жилга бўлиб қўшилади, инсонлик шаънини улуглаб, илгарилайди. Бундай инсонларнинг кўнглидаги мақсадлари ҳам улуг бўлади. Мавлуда опа ана шундай улуг қалб соҳибаси. Унинг ўзи ҳам, сўзи ҳам, иши ҳам, орзу-хаёллари ҳам гўзал. Бу жиҳатдан қаҳрамонлик унвонига хўб муносиб!

Аслида элнинг назарига тушиб, қаҳрамонлик унвонини олиш осон эмас. Не-не беҳаловат кунлар, уйқусиз кечган тунлар заҳмати яширин унинг ортида. Қаҳрамоннинг ўзигагина маълум бўлган шундайин машаққатлар ҳам борки, буни Мавлуда опа "минг бора ўлиб, минг бора тирилиш лаҳзалари", деб таърифлайди. Менимча, инсон шундай кезларда нимадандир куч олади. Хуш, нимадан?

— Феълимда ички қатъият бор, — деди у оддийгина қилиб. — Тутган жойимдан кесаман. Аслида бу одат раҳматлик дадамдан ўтган. Бир сўзли, жуда олижаноб киши эдилар. Ўзлари оддий завод ишчиси бўлсалар-да, илмни жуда қадрлардилар. "Нимагаки эришсанг, фақат билим туфайли эришасан!" деган ўғитлари бир умрга қулогимда қолган. Аяжоним тўқсондан ошганлар. Шу ёшларида ҳам "Одам меҳнатдан ўлмайдди, бир ишни бошладингми, охирига етказ!" деган гапни кунига такрорлайдилар. Ота-онамнинг шу ўғитлари мени қийинчиликларни енгишга ўргатгандир, балки...

Қаҳрамонимнинг суҳбатини тинглаётиб, фақат унинг шахсигагина хос бўлган ёруг нуқталарни ўзимча кашф этдим. У ўз устида тинимсиз ишлайди. У — интилувчан, янгилик излаб яшайди. У — ташаббускор! Президентимиз ўз нутқларидан бирида "Ташаббус ўлмасин, ташаббус сўнмасин!" деган сўзларга алоҳида ургу берган эди. Менинг назаримда истиқлол орамиздаги энг ташаббускор кишиларга катта имконлар яратди, уларни юзага чиқарди. Мавлуда опа ҳам шундайлар сирасига киради. Унинг бир пайтлар бошлаган ташаббуси кейинчалик қанот ёйиб, юрт ичра оммалашди. Ўшанда Мавлуда Исмадова ҳали ҳеч ким қўл урмаган ишга ўзгача тараддуд билан киришганди...

1989 йилнинг бошлари. Ҳадемай ўқувчиларнинг ёзги таътили бошланади. Хўш, тўққизинчи синфни битираётганлар тақдири нима бўлади? Ахир уларнинг ҳаммасиям институтларга боришмайди-ку. Демак, аксарияти бекор юради. "Бекордан Худо безор!". Қолаверса, ёшлар ўртасидаги ножўя ишларнинг бариси бекорчилик оқибатида юз беради. Бунинг олдини олиш керак! Мавлуда опа ўйлаб-ўйлаб, ана шу муаммони ечишнинг йўлини топди. У тиббиёт институти ректорининг ҳузурига кирди.

— Бу йил тўққизинчини битираётганлар орасида иқтидорли ўқувчиларим кўп, — деди у дилидагини очиқ гапириб. — Институтдаги малакали ўқитувчилар бўш пайтларида мактабимизга бориб, ана шу ўқувчиларга дарс ўтишса. Уларга маош белгилаш билан боғлиқ ишларни ўз зиммамга оламан. Ёрдам бермасангиз бўлмайди. Балки бу борада бирорта шартнома тузармиз.

Ректор аввалига унинг таклифини хушламайроқ эшитди. Сўнг рози бўлгандек бош ирғади. Кейинги гал Мавлуда опа шартнома лойиҳасини ректорнинг иш столига ташлаб қайтди. Орадан уч-тўрт кун ўтиб, у яна институтга йўл олди. Шартномага имзо чекилмаган, у столнинг бир четида ётарди. Мавлуда опа бундай бепарволикка чидаб тура олмади:

— Мен энди бу масалани сессияга олиб чиқишга мажбурман! — деди. (У уша пайтда Тошкент шаҳар Кенгашига депутат эди.)

Аёлнинг бу қадар қатъиятлилиги ректорни бироз шошириб қўйди. Сўнг қўлидаги шартномани синчиклаб кўздан кечирди. Имзо чекди. Институтдан хурсанд бўлиб қайтган Мавлуда Исматова эртасига ўртачароқ ўқийдиган ўғил-қизларнинг ота-оналарини йигди.

— Агар рози бўлсанглар, фарзандларингизга мактабнинг ўзида ҳунар ўргатамиз. Улар бундан кейин ҳам бағримизда бўлади, — деди.

Ота-оналар директорнинг ташаббусини маъқуллашди. Ўша куни Мавлуда опа Собир Раҳимов туманидаги машинасозлик билим юртининг директорига учради.

— Ҳунар ўрганишга мойил бўлган ўқувчиларимдан иккита махсус синф тузганман. Сизнинг кумагингиз керак, — деди.

Бу гал иш осон кўчди. Билим юртидан малакали усталар ажратилди. Улар мактабга келиб, ҳафтанинг белгиланган кунларида ўқувчиларга сабоқ бера бошлашди. Амалиёт машғулотлари учун ҳафтада икки марта ўқувчиларни билим юртига олиб бориш ва олиб келиш хавфсизлигини таъминлаш яна Мавлуда Исматова зиммасига тушди. Билими ўртача ўқувчиларни касбга йўналтириш, улардан чилангарлар, пардозчилар тайёрлаш, қизлар учун тикувчилик сирасорларини ўргатиш шу тарзда йўлга қўйилди. Қарабсизки, мактаб ҳаёти янада жонланиб кетди. Энди аксарият ўқувчилар ўзларини худди институт талабаларидек ҳис этар, қай бирларида катта бир корхонани бошқаргудек гайрат-у шиддат бор эди. Мактаб эса кун сайин олий таълим ва ҳунар-техника масканига айланиб борарди! Бу ҳолатни кўриб турган Мавлуда опа ич-ичидан қувонарди. Ўқитувчилар ва ўқувчиларнинг кўтаринки кайфияти унга куч ва илҳом берар, кўнглида янги-янги изланишлар чироғини ёқарди.

ИЗЛАГАН ИМКОНИЯТ ТОПАДИ!

Ҳақиқатан шундай. Мана, ўшандан бери пойтахтдаги кўпгина институтлар — Молия, Автомобил

йўллари, Ўзбекистон Миллий университетининг ҳуқуқшунослик факультетлари билан шартнома асосида ҳамкорлик қилиб келинмоқда. Бу ўзаро ҳамкорлик ришталари истиқлол йилларида мактаб ва институтлар ҳаётини янада қаттиқроқ боғлади. Ўтган давр ичида жуда кўплаб ўқувчилар шу институтларни битириб, турли соҳаларнинг эгалари бўлишди.

— Педагогика университети билан боғланган ҳолда 5 йиллик режа асосида иш олиб борамиз, — дейди Мавлуда Исматова. — Ўқишга қачон, қаерга, қанча ўқувчиларимиз кирганини ўзим назорат қилиб тураман. Проректорлар билан уларнинг ўқиши, дарсни ўзлаштириши, интизоми хусусида тез-тез суҳбатлашаман. Биз кадрлар борасида қийналмаймиз. Мактабдаги ўқитувчиларнинг олтимиш фоизи — ўз ўқувчиларим. Мен сафдошларим ва шогирдларим билан фахрланаман.

Қайси жамоада кучли ва билимдон кишилар жамланса, шу жамоанинг мавқеи баланд, сўзи ўткир бўлади. Мактабда кучли педагоглар кўп. Ўзбекистон Халқ таълими аълочиси Маърифат Ҳайдарова, Мунира Исроилова, Аҳроржон Тўлагановларнинг ҳар бири бир дунё. А. Тўлаганов кимё фанидан "Масала ва машқлар тўплами"га, М. Боситхонов эса "Бошланғич синфларда иқтисод дарслари" қўлланмасига ҳаммуаллифлик қилишган. Техника фанлари доктори Қобилжон Тўлаганов, кимё фанлари доктори Қўчқор Аҳмедовлар шу масканнинг қалдирғочлари. Ана шу бақувват жамоа 1995 йилда "Йилнинг энг яхши мактаби" республика кўрик-танловида иштирок этиб, компьютер билан тақдирланди. 1997 йилда эса "Мактаб формалари" кўرғазмасида голибликни қўлга киритди. Аслида бу муваффақият Мавлуда Исматовага ўзгача таъсир қилди. Бунинг сабаби бор...

Ушанда республикадаги мактабларнинг педагогик жамоалари олдида битта масала кундаланг турарди: бугунги мактаб ўқувчиси қандай кийиниши керак? Ахир, ҳар бир мактабда салкам мингтача бола ўқийди. Уларнинг оилавий шароитлари турлича. Қайси бир хонадон серфарзанд, фақат маош ҳисобига яшайди. Бошқа бир хонадон аксинча, қўшимча даромад қилади, боласига керагидан ошиқроқ кийим-кечак харид қилиш имконига эга. Бугунги ўқувчи эса анча қизиққон, ўта таъсирчан. У шу ёшида ўз тенгқурларининг оилавий шароити ва кийинишига қараб турлича фикрлайди. Оқибатда ҳаётга муносабати ўзгаради. Ҳатто бу нарса унинг кайфиятига, дарсни ўзлаштиришига ҳам салбий таъсир кўрсатиши мумкин!

Мавлуда опа буни яхши сезарди. Шунинг учун ҳам у мактаб формаси танлаш масаласига жиддий ёндошди. Кўпгина мактабларда бўлиб, ўқувчиларнинг кийиниши билан қизиқди. Ўша мактаблардан бирида қизлар оқ кофта, қизил сарафан кийишаркан. Худди тўй кийимига ўхшаб кетади. Булмайди. Бошқа бир мактабда эса ҳаммага бараварига кўк жинси шим, оқ кўйлак жорий этилибди. Сочини демаса, қайси ўғил, қайси қиз бола эканини ажратиш қийин. Бунинг устига кўриниши шарқона эмас. Кейин республика “Либослар уйи”да бўлди. У ерда тавсия этилган мактаб формаларининг ҳам қайсидир жиҳатлари Мавлуда опага маъқул келмади. Ўйлаб-ўйлаб бир қарорга келди. Эртасига мактабда педагогик кенгаш ўтказди.

— Ўқувчилар учун оқ-қора кийимдан кўра қулайроги йўқ, — деди у. — Ўғил болалар кичикроқ ўлчамда қора галстук ҳам тақиб юришсин.

— Галстук? Шу шартмикин? — деди даврадаги кимдир.

— Ҳа, шарт. Катталарга тақлид қилиб кийинган йигитча ўзини каттадек ҳис этади. Ўзи журъатли, қадамлари дадил бўла боради!

Бу гапда жон бор. Ахир, биз фақат қизларни турмушга тайёрлаш ҳақида кўн ганирамиз. Йигитларни-чи? Йигитларни ҳам турмушга тайёрлаш керак. Қандай қилиб? Унга ҳунар ургатиш баробарида феълида чинакам эркакча тарбияни шакллантириш зарур. Бу эса унинг кийиниши, унга қилинадиган муомалага боғлиқ...

Мактаб, маҳалла ва оила ҳамкорлиги болалар тарбиясини яхшилашда энг қулай восита. Айрим мактабларда бу масала анча қийинчилик билан ҳал этилади. Лекин, Мавлуда Исматованинг айтишича, мактабда маҳалла фаолларига мурожаат этиш ёхуд ота-оналарни бир жойга тўплашга асло ҳожат йўқ.

— Уларнинг ўзлари мактабга тез-тез келиб туришади, — дейди Мавлуда опа. — Кўпгина масалалар билан қизиқишади. Болалари кўпроқ қайси соҳага мойил, институтда ўқишгами ё ҳунар урганишгами? Маҳалла фаоллари эса ўз иш режасидаги учрашувларнинг аксариятини мактабимиз билан ҳамкорликда ўтказишади. Бу ҳамжиҳатлик бизда ўқувчиларимиз келажагига масъуллик ҳиссини кучайтиради.

Япон оилаларида бир одат бор экан. Хонадонда ўсаётган боланинг келгусида ким бўлишини ота-она аввалдан белгилаб қўяркан. Сўнг фарзанд тарбияси шу соҳага йўналтирилиб, бола оиладаёқ ўзи эгаллайдиган касбга мойил бўлиб борар экан. Шу йўл билан болада аниқ бир касбга қизиқиш, иқтидор ва билим шакллантирилади. Ажойиб усул! "Бола тарбиясида оила муҳити асосий рол ўйнайди" — деган эди Президент Ислон Каримов. Эндиликда ўзбек оилаларида ҳам ота-оналар фарзанд тақдирига анчайин ҳушёр қарашади. Бола тарбияси илгариги

йиллардагидек фақат мактаб ихтиёрига ташлаб қўйилмаган. Ахир, бугунги ўғил-қизлар эртанги кун эгалари. Юрт келажагини шулар барно этади. Демак, уларнинг қайси соҳага қизиқиши, қайси касбни танлашига оиладагилар ҳам, мактаб ва маҳалла ҳам лоқайд қарашга ҳаққи йўқ. Мавлуда она буни жуда теран ҳис этади. Ахир унинг ўзи ҳам ўқитувчилик касбига болалигидаёқ қизиқмаганмиди?! Ўшанда — Ишчилар шаҳарчасидаги 20-мактабда ўқиб юрган кезларида муаллимаси Мукаррама опага ҳавас қиларди. "У аёл худди фариштага ўхшарди, — дея эслайди Мавлуда она. — Юриш-туриши, дарс ўтиши билан бизни қойил қолдирарди. Мен ўшанда доимо шу аёлдай муаллима буламан, деб ўйлардим..."

У 1961 йилда Қизлар педагогика билим юртини тугатиб, эндигина иш бошлаган чоғлари эди. Мактабга юқоридан текширувчилар гуруҳи келди. Ўн беш кун давомида дарсларга кириб, ўқитувчиларнинг иш тартиби билан қизиқишди. Улардан бири Мавлуда Исматованинг дарсларини юқори баҳолади. Педагогик кенгашда у "Очигини айтсам, бу дарс эмас, худди кинокартинанинг ўзи!" деди.

"Ўшанда ўзим аввалдан ўйлаб юрганим — дарс ўтишда ноанъанавий усуллардан фойдаланганман, — дея эслайди Мавлуда Исматова. — Чунки болалар бир хилликдан тез зерикишади. Менинг ҳар битта дарсим бошқасини такрорламасди. Масалан, биргина саноқни ўргатиш учун ҳам табиатдаги жонли ва жонсиз нарсаларни бола тасаввурига жойлардим. Ўзим журналлардан қирқиб олган турли шакллар, уй ҳайвонлари, дарахтлар ва гулларнинг суратлари дарс давомида бизга хизмат қиларди".

Ёш муаллима изланишларни яна давом эттирди. Бу изланишлар эса уни янги мартабалар сари кўтар-

ди. Низомий номидаги давлат педагогика институ-
тини тамомлади.

— Мен ишлаётган мактаб илгари Тошкент вило-
яти ҳудудида жойлашганди, — дейди Мавлуда Ис-
матова. — Шу сабаблими, кейинчалик Юнусобод-
даги шаҳар мактаблари қаторига қўшилганимизда
ҳам йигинларда "бу қишлоқ мактаби" — деб
гапириларди. Энг аянчлиси, уша йилларда бизнинг
илк изланишларимизга ҳам нописандлик билан
қараганлар бўлган. Мен бундан жуда таъсирланар-
дим. Мактабнинг мавқеини кўтариш учун жон-
жаҳдим билан елиб-югурардим. Айниқса, ҳозирги
мактаб биносини қабул қилиб олганимизда жуда
қийналганман...

1987 йил. У пайтлар Мавлуда Исматованинг раҳ-
бар сифатидаги иш тажрибаси оз эди. Яп-янги мак-
таб биноси эса ҳувиллаб ётибди. Унга кўпгина ўқув
жиҳозлари, парталар, стол-стуллар, дераза нарда-
лари сотиб олиш керак. Мавлуда Исматова мактаб-
ни жиҳозлаш учун турли масъул идоралар эшигига
бош суқарди. Янги мактабни очиш маросимига яқин
қолганда эса...

— Мактабда ҳушимдан кетиб қолибман, касал-
хонада кўз очдим. Духтирлар "анемия" дейишди.

Хуллас, Мавлуда Исматова дўхтирларнинг ҳай-
ҳайлашига қарамай, касалхона кийимида уйига
жунади. Сўнг мактабни очиш тантанасига етиб бор-
ди. Юзлаб ота-оналар, мингдан ошиқ ўғил-қизлар-
нинг кўзларидаги шодликни кўриб, у хасталигини
ҳам унутди. Эртасигаёқ ишга чиқди.

Эндиликда, бу даргоҳда 1,5 мингдан ошиқ бола
таълим-тарбия олади. Мактабда ташкил этилган
каратэ, бокс, кураш, теннис, мақомчилар, дуторчи-
лар тўғаракларига ўқувчилар фаол қатнашади. "Ин-
глиз тили", "Иқтисод", "Кимё", "Физика", "Ёш био-

лог" сингари кўплаб фан тўгараклари мунтазам ишлаб турибди. Бу тўгаракларга билимдон ўқитувчилар раҳбарлик қилади. Бугунги кунда "Билимдон" деган сўзимизга ургу бериб гапирмоқ керак. Негаки, ўқитувчи билимдон бўлсагина унинг ўқувчи олдидаги обрўси баланд бўлади. Ахир, турли ахборотлар оқими қайнаган даврда яшайпмиз. Ўқувчида ахборот кўп, янгилик кўп, билим кўп. Ўқитувчида эса булар учун баъзан вақт кам, имконият етишмайди. Шундай кезларда у ахборотга уч ўқувчисининг меҳрини қозона олармикин? Албатта йўқ. У ҳолда ўқитувчи қандай йўл тутмоги лозим? Мавлуда опа ҳар бир педагогик кенгашда шу саволни даврага ташлайди. Сунг уз фикрини дадил айтади:

— Бугунги ўқитувчи ҳозиржавоб бўлиши зарур. Қандай қилиб бўлса-да, у уз устида ишлашга вақт ва имкон топиши шарт!

"Доимий роҳатда бўлганинг, демак — ҳеч қачон роҳатланмаганингдир!" Бу ҳикматни файласуфлардан бири айтиб кетган. Мавлуда Исматова билан суҳбатлашаётганимда эса у ҳам худди шунга ўхшаш гапни тилга олди:

— Мен ҳаммага керак бўлиб яшашни истайман. Одамларнинг меҳри вужудимга куч-қувват бахш этади. Ахир, фақат ўзинггагина керак бўлиб яшаш — демак бу ҳеч нарсага ярамаганингдир!

Мавлуда опа улгайган хонадондан тўрт педагог етишиб чиқди. Акалари Ортиқхон ва Аброрхонлар фан номзоди, укаси Аббосхон эса кимё фанлари доктори, профессор. Эндиликда Мавлуда Исматованинг икки қизи — Яшнархон ва Яйраҳонлар ҳам ўқитувчи. Ўгли Суръатилла эса Ташқи иқтисодий алоқалар вазирлигида мутахассис.

ҚАНОТ ЖУФТ БЎЛСА, ПАРВОЗ БАЛАНД ВЎЛАДИ!

Мавлуда опанинг муваффақиятларида умр йўлдоши — Ҳамидулла аканинг ҳиссаси кўп. Ахир кўнгилда етилган орзу-ўйлар аввало хонадонда муҳокама этилади. Киши ишдан қийналган кезларда оиласига суянади, жуфтидан таскин-тасалли излайди. Мавлуда опа ҳам қийналган, тушкун дамларида ёстиқдошининг меҳрини ҳис этган, ундан мадад олган, ишдаги чарчоқни унутган...

— Мен уйимнинг остонасидан ичкарига кирсам бас, оддий бир аёлга айланаман, — дейди қаҳрамоним. — Умр йўлдошим учун лаззатли таом тайёрлаш, оиланинг жамики юмушларига бош бўлиш, қўни-қўшни, қариндош-уруғ, маҳалла-кўй йўқловларига вақт тониш, келиним Наргизахон, набираларим — Бурхонилла ва Билолхонлар ёнида бўлиш қаётимнинг энг қувончли лаҳзаларидир.

ОҚҚАН ДАРЁ ОҚАВЕРАДИ!

Бу — Мавлуда Исматованинг севган ибораси.

— Дарё каби уйгоқ яшасанг, инсонийлик бурчларини ҳис этиб турасан, — дейди у.

Ҳа, доимо оилангга, одамларга, жамиятга керак эканингни сезиб туриш аёл шахсини бир қадар улгайтиради. Янги довларни забт этмоққа ундайди. Инсон ҳаёт экан, изланиши, умр йўлларида ёрқин излар қолдирмоғи керак. Янги давр кишидан шуни талаб этади. Бугунги замон аёли эса илгор фикрлаши, миллий гоялар билан нафас олиши лозим. Дунёда илм-у маърифатга тенг келгувчи ҳеч қандай куч йўқ. Биз илм-маърифат манзилларига қай йўлдан борянимиз? Қандай одимляянимиз? Нигоҳларимиз тийрак, сўзимиз ўткир, қадамларимиз шиддатлими?

Мавлуда Исматова шу ҳақда кўп ўйлайди. Ўйлаганларини суҳбатларда тўкиб солади:

— Онг ва маданият даражаси юксалган жамият гуллаб-яшнайти, равнақ топади. Бундай жамиятда яшаётган кишининг эса фикри эркин, қадри баланд бўлади. Биз ўзимизни даврга мослаш, янгилаш, шу аснода улкан, қудратли давлатни барпо этиш йўлидан боряпмиз. Йигит-қизларнинг дунёқарашини кенгайтириш учун юртимизда жамики шарт-шароитлар муҳайё. Президентимизнинг ёшларга алоҳида эътибори ва гамхўрлиги бунинг яққол мисоли. Қолаверса, Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва Таълим тўғрисидаги қонунда ҳам ёш авлоднинг келажаги учун гамхўрлик ёрқин акс этган. Замонавий компьютарлар ва интернет тизими шаклланаётган даврнинг фарзанди бугун дунёни худди кафтдагидек кўра олиши зарур. Таълим тизимининг тараққиёти ёшлар онги ва тафаккурини ўзгартириб юбормоқда. Шундай экан, ер юзининг икки қутбида яшовчи икки ўқувчи бир-бирини жуда осон тушуна олиши мумкинми? Мумкин! Ўзбекистон ёшлари учун дунё эшиклари очиқ. Истиқлол бизга шундай имкониятларни бергани учун ҳам улугдир! "Ўзингни жамласанг, лашкар бўласан" — дейдилар. Ҳар бир ёш бу кун ўзини жамлаб яшаса, энг саодатли манзилларга албатта етгусидир.

Президентимиз иштирокидаги йирик бир даврада дарсликлар хусусида гап кетди. Шунда юртбошимиз Мавлуда Исматовадан "Бугунги дарсликларнинг саҳифалари қандай бўлиши керак?", деб сўради. Изланувчан директор дилидагини яширмай айтди:

— Замонавий мактаблар учун янги давр руҳи акс этиб турган дарсликлар керак. Энг муҳими, дарсликларимиз саҳифаларида миллий руҳ, миллий тал-

қин устувор бўлсин. Халқ ичидан чиққан қаҳрамонларнинг ҳаёт йўли, юрт равнақи йўлидаги фидойилиги шу дарсликлар орқали ўқувчи онгига етиб борсин, уни Ватан учун ўзини фидо этмоқликка ундасин!

Мавлуда онанинг шу борадаги битта фикри айниқса эътиборга молик. "Ўтиш даврида яратилаётган (айниқса ўрта синфларга мўлжалланган) дарсликларнинг муаллифлари — олимлар. Назаримда, етарли ҳаёт тажрибасига эга бўлган кишилар ҳам шу дарсликларга муаллифлик қилишса соз бўларди. Ана шунда назарий ва амалий билимлар уйғунлашиб, бир бутунликни ташкил этар, дарсликлар ҳам мазмунан мукамал бўлур эди", дейди у.

Суҳбатимиз давом этади.

— Ҳаётий шиорингиз нима? — сўрайман қаҳрамонимдан.

— Сиз шундай тўртликни эпитганмисиз? Қулоқ солинг:

Иллат излаганга иллатдир дунё,
Гурбат излаганга гурбатдир дунё.
Ким нени изласа топгай бегумон,
Ҳикмат излаганга ҳикматдир дунё!

Менинг назаримда ҳикмат излаб яшаган киши ҳаётнинг ёруғ томонларини кўра олади. Яшашга иштиёқи сусаймайди, изланишлардан чарчамайди...

— Ўзингиз англаб етган фалсафа?

— Ўтмиш донишмандлари айтиб қолдирган яна битта ҳикмат бор. "Ҳар не истасанг, ўзингдан истасил!" Менинг хулосаларим баёни ҳам шундай. Инсон ҳаётда ўзига катта талаб қўйиб яшаши керак. Ўзига ишониши, ўзига суяниши лозим. Нимаики истаса, у ўзидан топади.

Хотима урнида. Бундан ўн йилларча муқаддам "Саодат" журнали йўлланмаси билан машҳур географ, иқтидорли рассом ва ҳассос шоира, профессор Ольга Пославская билан учрашган эдим. Бизнинг юртимизда туғилиб ўсган ва бутун дунёга доврўғи кетган бу олима менга галати бир ҳодисани сўзлаб берганди. У тоғдаги илмий сафарлари чоғида тик табиий деворлардан иборат баланд қоялардан ўтаётиб, у ерда очилиб турган бир туп атиргулни кўриб қолади!

Табиатнинг бу муъжизасидан ҳайратланган аёл дарҳол атиргул суратини қозғозга туширади. Ўша сурат ҳали-ҳали кўз ўнгимда. Мен ушбу лаҳзаларда қаҳрамонимни беихтиёр ўша атиргулга қиёслаяпман. Ажаб, унинг томирлари она тупроқдан куч олади-ю, гулбарглари осмонга интилади. Балки, у қуёшга янада яқинроқ бўлмоқни истар?! Ёки ўзгача шиддати, шижоати ва муаттарлиги билан бутун борлиқни мунаввар этмоққа чоғлангандир у! Асосий гап бунда эмас.

Бир қарашда қоядаги бу атиргул кун сайин баландлаб, сўнг бор бўйи билан эрк ва озодликнинг нималигини ҳаммага кўз-кўзлаётгандай туюлади. Шу баробарида у кўнгиллар ичра юксакларда яшаш ҳавасини ҳам уйғотади.

Менимча, асосий гап шунда.

МАРТИЯГА АТАЛГАН ГҮЛЛАР

Арабхоналик Аҳмаджонни армияга олиб кетишганида у мўйлови эндигина сабза урган ўспирин эди. Йигитлик остонасига қадам қўйишга ҳали улгурмаган бу кичик жуссали оддий аскарнинг пешонасига роппа-роса ўн йил ҳарбийда бўлиш қисмати ёзилган экан. Аввал финларга қарши очилган фронтда қон кечди, сўнгра бутун Европани олов домига тортган қирғинбарот жангларда қатнашди. Берлинда галаба байроғи ҳилпираганидан кейин ҳам унга жавоб беришмади. Ўзбекистоннинг тиниқ осмонини, Бухорои Шарифдаги ота-онасини, қишлоғининг асалдек ўрикларини соғинган бу аскарни юзлаб тенгдошлари қатори қизил вагонларга чиқариб, Узоқ Шарққа — японларга қарши урушга юбордилар.

Жангу жадал майдонида нобуд бўлган минг-минглаб аскарларнинг мурдасини, қўли ёки оёғидан ажралган йигитларнинг мунгли нигоҳларини, бир парча нонга зор етим-есирларни, қарияларнинг очликдан шишиб, ҳалок бўлганларини кўрган Аҳмаджоннинг сочи эрта оқарди. Шу боис, 1950 йил баҳорида қишлоғига қайтиб келганида уни кўпчилик дарров танимади. Арабхонадаги ҳаёт ҳам жанг майдонидаги гурбатдан кам эмас экан. Қаҳатчилик азобидан ота-онаси вафот этиб, уларнинг қаровсиз қолган лойсувоқ уйларига эвакуация қилинган украиналиклар жойлаштирилган экан. Ҳамқишлоқлар тез орада хонадоннинг янги соҳиби Аҳмаджонни тугилган уйига ичкуёв қилиб киритиб, унга Украи-

надан кучириб келинган оиланинг қизи Нинани никоҳлаб беришди. Бу тўй дастурхонини тузишда бутун қишлоқ аҳли қатнашди. Кимдир 4—5 бош пиширилган қандлавлари келтирди, бошқаси икки коса ун берди, ош ўрнига атала пиширишди.

Украинлар ўз юртларига қайтаётганларида Нина қариндош-уруғларини кузатиб, узоқ йиғлади. Бироқ уларга эргашмади. У бутун умрини Аҳмаджон, унинг ота юрти — Арабхона, ўзбек заминининг меҳроқибатли одамлари билан боғлади, шу элда бахт-саодатли бўлди, уч ўгил ва тўрт қизга она бўлди.

Аҳмаджон ака ва Нина опаларнинг бутун умри Бухоро туманидаги "Янги турмуш" хўжалиги пахта далаларида ўтди. Болалари ҳам улар меҳнат қилган эгат ораларида катта бўлишди. Пахтакор меҳнатининг нақадар машаққатли эканини, олинган ҳосил сувтекинга Россияга жўнатилиб, деҳқонлар косаси оқармаётганини йил сайин кўрган Нина опа гоҳ-гоҳида дил фигонини эрига айтиб, кўнглини бўшатарди:

— Қани энди Ўзбекистонда ҳам тўқимачилик корхоналари қурилиб, пахта ҳосили ўзимизда қайта ишланса?! Шояд ўшанда турмушимизга қут-барака кирармиди!..

Албатта, уларнинг бу каби ўкинч сўзлари Арабхонадан нарига чиқмасди. Қайтанга Москвадан йил сайин пахта ҳосилини янада кўпайтириш бўйича топшириқлар келарди...

— Бухорода катта тўқимачилик комбинати қурилармиш!

Етмишинчи йиллар бошида бу хушxabар Арабхонага етиб келганида Аҳмад ака Раҳматов ва хотинининг орзулари ушалишига яқин қолганидан хурсанд бўлишди. Тўқимачилик касбини ўрганишсин деб аввал катта қизи Раҳимани, сўнгра иккинчи қизи Мартияни Фарғонадаги ҳунар-билим юртига ўқишга юбордилар.

Касб урганиш учун водийга келган бухоролик қизлар эрталаб дарс тинглаб, тушдан кейин ярим кечагача Фаргона тўқимачилик комбинатида ишлардилар. Қийин бўлишига қарамай, қизларнинг бирортаси ҳам ҳеч кимга арзиҳол қилгани йўқ. Чунки мақсадлари тезроқ шу касб сирларини урганиб, Бухорога қайтиш эди. Дастлаб, Раҳима Раҳматова йигирувчилик дипломини олиб, юртига қайтди. Аммо қурилиши тугаб, эрта-индин катта тантаналар билан очилиши кутилаётган Бухоро тўқимачилик комбинатида ишлаш аввалига унга насиб этмади. Чунки ишга туширилиш арафасида турган бу улкан корхонада купна-кундузи ёнгин чиқиб, комбинат бир неча соат ичида ёниб кулга айланди. Ўша йиллардаги ҳайбаракаллачилик, маҳаллий шароитларни ҳисобга олмаслик туфайли бутун корхонанинг тез ёнувчан материаллардан қурилгани бу фожиага сабаб бўлган экан.

Йиллар давомида қурилиб, ёнгин сабабли култепага айланган комбинат халқ қудрати туфайли олти ойда қайта тикланди. Бухоро тўқимачилик комбинатида иш бошлаган дастлабки кезлар — 1974 йилда Мартия Раҳматованинг меҳнат дафтарчасида илк сатрлар — 1-йигирув-тўқув фабрикаси, 1-йигирув цехининг ишчиси деган ёзув пайдо бўлди. Мана чорак асрдан зиёд вақтдан бери бу ёзувда ўзгариш бўлгани йўқ: чунки оҳу кўзлари ҳайрат билан атрофга боқадиган ёшгина қизалоқ — Мартия бу давр мобайнида келинлик либосини кийган, оналик бахтини, бекалик саодатини ҳис қилган, ҳаётнинг паст-баландини, ўзининг қадрини тушуниб етган хушқомат аёлга айланган бўлса ҳам қадрдон иш жойини ўзгартиргани, тўртта йигирув дастгоҳини тарк этгани йўқ. Чунки 46 йиллик умрининг энг тотли, энг ҳаяжонли дамлари шу корхонада ўтмоқда.

...Мартия меҳнат фаолиятининг дастлабки кунларидан корхонада ишлаб чиқариш илгори сифатида танилди. Фарғонадаги ҳунар билим юртида йигирувчилик сирларини пухта эгаллагани боис сира қийналмай ишлади. Кунлик ва ойлик тошпириқларини ошириб бажараётгани туфайли кўпчиликнинг эътиборига тушди. Бунга унинг фақат илгорлиги эмас, балки хулқи, одоби, ширин сўзи, гўзал чеҳраси ҳам сабабчи бўлди.

Кунларнинг бирида унинг ёнига Фарғонада бирга ўқиган дугонаси Санамой Зайниева келиб, Арабхона қишлоғига қандай бориш мумкинлигини, ота-онаси ким эканлигини суриштирди. Сўнгра бир даста атиргулни қўлига тутқазиб, "Буни менинг қайин укам Садриддинжон сизга юборди" деди ва яқинда унинг уйига совчилар юборишини маълум қилди. Қизнинг юзига дув қизиллик югурди. Уялди. Ўзини қаерга қўйишни билмади. Ихтиёрсиз қўлидаги гуллар билан чеҳрасини тўсди. Қудалар бир-бирига маъқул келди.

Мартияни Гиждувондаги 33-автобазада механик бўлиб ишлаётган Садриддин Қўзиёев билан таништиришди. Беш панжасида беш ҳунари бўлган бу йигит унга ҳам маъқул келди. Кеч кузда Қўлижабор қишлоғида уларнинг никоҳ тўйи бўлиб ўтди. Тез орада янги оила Бухорога кўчиб кетди. Чунки Мартия севган касби — йигирувчиликдан воз кеча олмади. Садриддин ҳам тўқимачилик комбинатига таъмирловчи бўлиб ишга кирди.

Бир қарашда Бухородаги тўқимачилик комбинати, унинг Гиждувон, Вобкент, Қорақўл ва Олот туманларидаги филиаллари ишга тушганидан сўнг Мартиянинг ота-онаси, минглаб пахтакорларнинг ҳосилни ўзимизда қайта ишлаш ҳақидаги орзулари ушалгандек бўлди. Аммо бошқа республикалар ҳисобига бойиган марказ ўзининг чангалларини ёғли луқмадан бўшатмас эди. Комбинатда тайёрланган

ип калаваларнинг аксарияти тугал маҳсулот тайёрлаш учун Иваново, Кострома ва бошқа шаҳарларга юборилар эди. Бунинг устига тонна-тонналаб калавалар стандарт талабларига жавоб бермайди, деган баҳоналар билан марказдан қайтгани боис, бухоролик йигирувчилар 4—5 ойлаб маош олишолмасди. Калаваларнинг бу ерда қолган қисмидан эса хом сурп ишлаб чиқариларди. Чунки, ҳали Бухоро тўқимачилик комбинатида газламаларни оҳорлаш, уларга гул босиш цехлари йўқ эди. Мартиянинг дадаси Аҳмаджон акага ҳам бу орзулар армон бўлиб қолди. Чунки собиқ фронтчи истиқлолдан биров олдинроқ — 1991 йилнинг январида вафот этди.

Мамлакатимиз узра мустақиллик қуёши норлаганидан сўнг унинг умидбахш нурлари эл қалбини ҳам ёритиб, одамларда Ватанга, меҳнатга муҳаббат, юртга, ишлаётган корхонасига эгалик ҳиссини жунбушга келтирди. Буни Мартия ўзи ишлаётган комбинатнинг аввал ип-газлама ишлаб чиқариш бирлашмаси, сўнгра эса "Бухоротекс" ҳиссадорлик жамиятига айлантирилганида яққол сизди. Чунки, марказ тазйиқидан қутулган ҳиссадорлик жамияти тўғридан-тўғри хориж мамлакатларидаги тўқимачилик ва машинасозлик корхоналари билан ҳамкорлик қилиб, ишлаб чиқариш қувватларини замонавий дастгоҳлар, янги технологиялар ҳисобига оширди, маҳсулот сифатини юксалтириб, Бухоро газламаларининг чет элга экспорти учун йўл очди.

Шўролар даврида Ўзбекистонни, жумладан, Бухорони ҳам ўзга мамлакатлардан ажратиб турган пўлат деворлар истиқлол шарофати билан олиб ташланди. Корхона ишчилари ва муҳандис-техник ходимларининг вакиллари Руминия, Италия, Югославия, Франция, Бельгия каби мамлакатларда бўлиб, хорижлик тўқимачиларнинг иш тажрибала-

рини ургандилар. "Бухоротекс" ишлаб чиқарган маҳсулотига ўзи эгалик қилганидан кейин унинг энг сарасини хорижга сотиб, олинган валюта ҳисобига замонавий технологияни харид этиш имкониятига эга бўлди. Шу йўсинда корхона ўз маблағи ҳисобига 1994 йилда Швейцариянинг "Ритер" фирмасида ишлаб чиқарилган, ҳар бири 2592 йигирув урчугига эга бўлган биринчи дастгоҳлар туркумини харид қилди. Икки йилдан сўнг "Бухоротекс" бу фирмадан 5184 урчуқли йигирув дастгоҳларини кредитга сотиб олди. Янги техника билан қуролланган корхона 1997 йилдан бошлаб ҳар йили 1000 тоннадан зиёд юқори сифатли калава ишлаб чиқариш имкониятига эга бўлди. Яқин келажакда бу машиналар қаторига Германиянинг "Кемницер Шпинераймашиненбау", "Гроссенхайнер", Япониянинг "Мурата" ва "Тойота" фирмаларининг дастгоҳлари ўрнатилиб, йиллик калава ишлаб чиқариш қуввати 2010 тоннага етди.

Ҳозир ҳиссадорлик жамияти кўпгина мамлакатларда ўзининг савдо уйига эга бўлиб, ранго-ранг патли сочиқларни, кийимбоп сатинларни, мебел саноатида кенг қўлланиладиган матоларни ва бошқа маҳсулотларни хорижликларга воситачисиз сотмоқда. Шу йилнинг баҳорида Америка Қўшма Штатлари пойтахти — Вашингтоннинг қоқ марказида "Бухоротекс" савдо уйининг очилгани корхонанинг экспорт қудрати океан ортигача етганидан далолат беради. Яқинда "Қорақўлтекс" Ўзбек-Америка қўшма корхонасининг иш бошлагани бу қудратли мамлакат билан ҳамкорлик сертармоқ ва доимий эканини барчага намойиш этди.

Тўғри, Мартиянинг ўзи бу ишларда иштирок этгани йўқ. Аммо у ҳар сменада 4 та йигирув дастгоҳидаги 1504 та урчуқнинг ишини моҳирлик билан

назорат қилиб, пахта пиликларининг толага айла-
ниб, галтакдан ролик орқали валга ўтишини ва ин-
гичкалашиб ип ҳолига келишини кузатиб турмаса
ёхуд узилган ипларни дарҳол уламаса, роликдаги
чанг-толаларни тозаламаса тўқувчилар учун зарур
бўлган хом ашё вақтида етказиб берилмайди. Қато-
расига ўрнатилган дастгоҳлар ёнидан бир сменада
қарийб 20 километр масофани босиб ўтаётган, узил-
ган ипларни чаққонлик билан улаётган Мартянинг
қадди-қомати гоҳида кескин ва тез ҳаракатлар қила-
ётган балеринани эслатса, гоҳ улкан симфоник ор-
кестрни бошқараётган дирижёрнинг куй оҳангида-
ги силкинишини эсга солади.

— Ўз касбига садоқати, меҳр-муҳаббати гоят юк-
сак бўлган Мартя Раҳматова ўзи билан бирга иш-
лаётган Сайёра Баратова, Майрам Эшматова, Фаро-
гат Сулаймонова, Мақсад Шириноваларга ҳам тинч-
лик бермай, уларни рекорд кўрсаткичларга эришишга
руҳлантирмоқда, — дейди 1-йигирув цехининг бош-
лиги Эргаш Холназаров. — Лола Шодиева, Мунира
Ниёзова, Маҳфуза Йулдошева, Мастура Идиевалар
эса ўз устозларидан ортда қолмасликка астойдил ҳара-
кат қилмоқдалар. Хуллас, цехдаги 158 нафар йиги-
рувчининг куч-ғайрати билан жорий йилнинг ўтган
беш ойи давомида режадаги 578,3 тонна ўрнига 651,3
тонна ип ишлаб чиқарилиб, бу борадаги топшириқ
112,6 фоизга бажарилди. Сўнгги беш йил кўр-
саткичлари таҳлил этилганда бу рақам ҳамisha 110—
120 фоиз атрофида бўлгани кўзга ташланади.

Ана шундай барқарор кўрсаткичларга эришган
корхона меҳнаткашлари республикамизнинг юксак
орден ва медаллари билан тақдирландилар. Жумла-
дан, Мартя Раҳматова 1996 йилда "Меҳнат Шўх-
рати" ордени билан мукофотланди. Мукофотлар ўз
йўлига. Истиқлол туфайли одамларнинг юриш-ту-

ришида рўй берган ўзгаришларни, иқтисодий мезонлар билан тафаккур қилишини айтмайсизми?! Корхонадаги оддий фаррошдан цех бошлигигача, кичик муҳандисдан бош директоргача ҳар гапининг бирида "иқтисодий самара", "фойда", "даромад", "инвестиция", "дивиденд" каби терминларни ишлатадиган, уларга амал қиладиган бўлишди.

— Иқтисодий ислохотларнинг назариядан, мажлислардан одамлар ҳаётига, тафаккурига кириб бораётгани шу бўлса керак, — дейди Мартия Раҳматова. — Бугун "Бухоротекс" да барча-барча бугиндаги раҳбарлик лавозимларида ишлаётганларнинг меҳнат таржимаи ҳоли оддий ишчилик ёхуд механикликдан бошланган. Бирорга ҳам четдан келган раҳбар ёхуд юқоридан кимнингдир қўллаб-қувватлаши билан бошқарув курсисига ўтирган амалдор йўқ. Ана шунинг ўзи мустақиллик эмасми?! Ахир ота-боболаримиз шу кунларни орзиқиб кутган эдилар-ку!

Суҳбатдошимиздан "Мартия" исмининг маъноси-ни сўраймиз.

— Мен 1955 йилнинг 3 мартида тугилганман. Раҳматли дадам ва онам қизимиз ҳаётининг ҳар куни байрам бўлсин, деган ният билан номимни Мартия деб қўйишган. Аммо менинг ҳаётимда сира унутилмас воқеа 1999 йилнинг 25 августида рўй берди.

Ўша куни кечки сменада ишлаганим боис, эрта-лабдан нонга хамир қордим. Эндигина зувала қиламан деганимда ўғлим Санжар ва қизим Марзия ошхонага югуриб кириб, бўйнимга осилдилар ва "Ойижон, ҳозир телевизорда айтишди, Президентимиз Фармонларига асосан сизга "Ўзбекистон Қаҳрамони" деган унвон берилибди" — дея юзларимдан ўпишди. Мен-ку мен, ҳатто эрим Садриддин ака ҳам бу хушхабардан ўзини йўқотаёзди.

Корхонамиз бош директори Шукрулло Давиров қўнгироқ қилиб, биринчилардан бўлиб табриклади ҳамда уйимга машина юборилганини ва тезда "Бухоротекс"нинг мажлислар залига етиб боришимни тайинлади. Хуллас, нонни ёпиш Садриддин аканинг зиммасида қолди. Корхонага борсам, вилоятимиз раҳбарлари катта гулдасталар билан кутиб турибдилар...

Кейин Тошкентга бориб, Ўзбекистонимиз йўлбошчиси, бутун жаҳон таян олган Президентимиз Ислом Абдуғаниевич Каримовдан ушбу мукофотни қабул қилиб олиш менга насиб этди. "Бу ёруғ кунларни кўрмаган дадам ҳамisha юртимиз мустақиллигини, деҳқонларимиз етиштирган пахтани Ўзбекистонда қайта ишлашни, тугал маҳсулотга айлантиришни орзу қилган эдилар. Ана шу орзуни рўёбга чиқарганингиз учун сизга минг таъзим" — юрагимнинг тубтубидан чиққан бу сўзларни ҳаяжон билан қалтираб айтганимда юртбошимиз оталарча жилмайиб, елкамга қоқиб қўйдилар ва шундай дедилар: "Бу орзу нафақат дадангизники, бутун халқимизнинг армони эди. Энди ана шу орзуларнинг тўла рўёби, мамлакатимизнинг буюк келажоғи учун фидокорона ишлаш, курашиш барчамизга ҳам қарз, ҳам фарз".

Уша қувончли дамларга ҳам икки йил тўлапти. Аммо уша маросим ҳаяжони ҳамон мени тарк этгани йўқ. Қаҳрамонлик "Олтин Юлдуз"и фақат меники эмас, "Бухоротекс"да меҳнат қилаётган саккиз мингдан зиёд барча ҳамкасбларимники. Чунки бутун жамоамиз меҳнати туфайли мен — оддий қишлоқ қизи эл назарига, Президентимиз нигоҳига тушдим. Бу ишончни оқлаш учун мен каби аёллар, барча кишилар бахтини тўқис этган Истиқлолни кўз қорачигидек асрашимиз, юрт равнақи учун бир умр меҳнат қилишимиз керак.

Мартия ҳикоясини давом эттирар экан, тез-тез соатига қараб қўярди. Иккинчи сменанинг бошланишига оз вақт қолган эди. Шу боис у бизлар билан хайрлашди-ю, қадрдон корхонаси, бахтини топган кошонаси томон шаҳдам қадамлар билан йўл олди.

Мартия сменани тугатиб, ярим тунда уйига қайтди. Уйқу олдидан сал-пал тамадди қилмоқчи бўлиб ошхонага кирганида столдаги хатга кўзи тушди.

“Бугун болалар билан манти ниширган эдик. Сизнинг ҳақингиз қозонда турибди,— Мартия эрининг дастхатини дарров таниди.— Эски шаҳардан Моҳирабиби деган кампир келиб, “Неварамни уйлантираётган эдим. Ошпаз хизмат ҳақига фалон сўм берасиз деб осмондан келди. Бу тўйни пенсиям ва бева қизим тийинлаб йиққан пулга ўтказаяпмиз. Қўшнилар сизни савобталаб киши дейишди. Огири-мизни енгил қиласиз, деган ниятда олдингизга келдик”, деб мени кўндирди. Ҳозир тўйхонага кетяпман. Эрталаб у ердан тўппа-тўгри корхонага ўтаман.

Енгил саноат касб-ҳунар коллежидан қўнгироқ қилиб, сизни эртага соат 11 да буладиган битирувчилар билан учрашувга таклиф этишди.

Садриддин”.

Доимо маҳалладошларининг ёки корхонадаги ҳамкасбларининг тўй ва бошқа маъракаларига бепул хизмат кўрсатиб, раҳмат эшитиб келаётган эрининг ажойиб хислатлари болаларига ҳам кучаётганини эслади. Аёл иштаҳасиз овқатланди, кейин ухлаб ётган ўгли Санжар ва қизи Марзиядан хабар олди. Мартия ўринга чўзилар экан, болалари тез улгайиб бораётганидан ҳам қувонди, ҳам бир оз ташвишга тушди. Мўйловлари сабза ура бошлаган Санжар эрта-индин йигит бўлади. Мартия шу хаёллар билан уйқуга кетди...

Коллеж директори Жалол Ҳамидов Мартияни кутиб олиб, уни ёшларнинг ўқиш, яшаш ва дам олиш шароитлари билан таништирди.

Замонавий компьютерлар, лингафон хоналари, спорт заллари талабалар ихтиёрида. Мартия бу шароитларни бир пайтлари ўзи ўқиган билим юрти билан ҳаёлан таққослаб, ер билан осмонча ўзгаришлар юз берганига ишонч ҳосил қилди.

Коллеж битирувчиларининг аксарияти “Бухоротекс”га ишга боришади. Шу боис Мартия Раҳматованинг йигирувчилик касби тўғрисидаги ҳикоясини зўр қизиқиш билан тинглашди. Аммо савол-жавоблар бошлангач, Мартия биров шошиб қолди.

— Сиз касбингиз билан фахрланасизми?— дея савол берди кўзойнакли қиз.

— Албатта. Мен йигирган ипдан тўқилган матолардан чиройли кўйлак тиктирган қизларни кўрганамда беҳад қувонаман. Бугунги кунда “Бухоротекс” маҳсулоти жаҳоннинг 20 дан зиёд мамлакатларига экспорт қилинмоқда. Яқин вақтларгача ҳатто михни ҳам хориждан келтирар эдик. Бухорои Шариф тўқимачилик маҳсулоти билан дунёга танилаётганидан фахрланмаслик мумкинми? Мен шу касбим туфайли вилоятдаги уч нафар Ўзбекистон Қаҳрамонининг бири бўлдим. Менга бахт, обрў-эътибор келтирган бу касбдан фахрланмай, уни севмай бўладими?!

Мартия ёшлар ҳузуридан бир қучоқ гуллар билан қайтди...

УМРИМ БАЁНИ

Мақсад на эди жаҳона келдинг,
Кайфиятинги баён этиб кет.

НОДИРА

Табиатнинг донолигига тан бермай иложинг йуқ. Ҳамма нарсанинг улчови бор. Дақиқа-дақиқасию сония-сонияси ўлчаб қўйилган. Ёзда кун узун, тун қисқа. Қишда кун қисқа, тун узун. Нега? Дунпингни тиззанга қўйиб, чаккангни қашлаб, бир ўйлаб қарасанг — буюк бир ҳикматга дуч келасан. Яъни, ҳамма нарса инсон учун, ҳамма нарса ер юзида қимирлаган жон учун эканига иқрор бўласан. Аллоҳ, боғбоннинг меваси нишсин, деҳқоннинг экини кўпроқ офтобдан баҳраманд бўлсин, деб ёруғ кунни узайтириб қўйган. Қиш тунлари жуда узун, тонг отишини кутиб у ёнбошингдан бу ёнбошингга ағдарилаверасан-ағдарилаверасан. Ҳадеганда уфқ чети оқаравермайди. Бунда не каромат бор? Ўйлайсан-ўйлайсан, яна бир буюк ҳикматга дуч келасан. Миллиард-миллиард фарзандининг оғзига кўксини тутган она замин толиқиб, уйқуга бош қўйган. Табиат унинг устига оппоқ кўрнасини ёпиб, мириқиб ухлаб ором ол, деяпти.

Мен мана шундай қишнинг, мана шундай ёзнинг саксонтасини кўрдим. Бирини йиглаб, бирини кулиб, бирини илҳом тўла ижод билан, яна бирини чилпарчин бўлган умидлар харобаси устида кўзёш тўкиб ўтказдим.

Шоир мендан, бу дунёга нима ниятда келган эдинг, айтадиганингни айтиб кет, деб қистаяпти.

Мен тугилган XX асрнинг йигирманчи йилида авжи ўрик пишиги, ҳар донаси ёнғоқдек келадиган

Аштархон гилослари бозорни тўлдирган, Жомеъ масжиди ёнбошидаги Кучат бозори товсилиб, урнини чархчилар эгаллаган пайтлар экан. Ўша йили Жомеъ гумбазидаги сават-уяда лайлак иккита жўжа очган экан. Бири — оқ, бири — қора...

Тошкентликлар қора лайлак кўрмаган эканлар. Ҳамманинг кўзи — сават уясида: “Кеп қолинг, ҳасти Уккошанинг булоқларидан чиққан Обишифо сувидан ичиб қолинг!” деб жавраб юрган Ҳожи мешкоб бу муъжизани кўриб, бир хунук гап айтган экан.

— Мусулмонлар, беш вақт намозни канда қилманглар! Йил ёмон келяпти, шундоқ юввош қушнинг уясидан ҳам ола чиқди...

Ҳожи мешкоб башорат қилган экан: Русияда қургоқчилик бўлиб, Тошкентни Волга бўйларидан, Семипалатинский тарафлардан поездга осилиб келган очлар босиб кетди. Ўзбек деҳқонларининг шўри қуриди. Кимнинг уйида бир кафт дон булса, бола-чақасининг ризқидан қийиб, тўппонча ўқталиб опчиқиб кетишди. Ўзига тўқ деҳқонларни “қулоқ” (муштумзўр) қилиб, Сибирга ҳайдашди. Бедабозор йўлида гадой кўплигидан ўтиб булмайд қолди. Бу очарчилик ва бу нотинчликнинг сабабчиси бўлмиш қора лайлакни Раббим деган мерган отиб ташлади. Энди юрт тинчийди, деб ўйлашган эди. Йўқ, қама-қамалар бошланди. Ҳар беш кишидан учтаси “халқ душмани” бўлиб қамалди. “Шўрога қарши ташвиқот қилган!” деб сақичмонлик Суннат соқов, ўз номини айтолмаса ҳам, қамалиб кетди.

Онам Зулфияхон тахтапуллик Гулом Расул қозининг тўнгич фарзанди бўлган. У киши Уфа шаҳрида таълим олган муаллимани ёллаб, онамни ўқитган эканлар. Мен ойманинг пинжига суқилиб ўтириб, ҳуснихат машқ қилардим.

Араб алифбоси бекор бўлиб, лотин алифбоси жорий этилаётган пайтлар эди. Араб алифбосида ёзилган қизил бахмал байроқлар, шиорлар олиб ташланди. Менинг жиндек рассомлигимдан, ҳарфларни чиройли ёзишимдан хабар топган идора завхозлари той-той бахмал олиб келишар, мен уларга сира учмайдиган зарҳал билан шиорлар ёзиб берардим. Аввалги бахмал байроқларни қишлоқдан келган бозорчиларга сотишар эди. Сароғоч, Турбат, Куктерак тарафлардан қизил бахмал чопон кийган бозорчилар келишарди. Бирининг елкасига “яшасин”, бирининг киндигига хитоб аломати, яна бирининг кўкрагига “бирлашингиз” сўзлари тўғри келиб қоларди.

Ўн саккиз ёшга кирганимда лотин алифбоси ҳам бекор бўлиб, кирилл алифбосига ўтилган эди.

Сирдарё бўйи чорвадорлари қиз чиқараётганларида куёв тарафдан юбориладиган келин сарпоси ичида ювса кетмас зарҳал билан ёзилган бахмал байроқ ёки тўрт метргина духоба шиор — “лозунка” бўлмаса, сарполарни қайтариб юборардилар. Ўша пайтларда тушган келинларни то бола-чақали бўлиб кетгунча “Қизил байроқли келин” деб аташарди.

Номдор ёзувчилар қамалиб кетиб, китоб дўконлари ҳувиллаб қолганди. Кўпдан бери ҳикоялар машқ қилардим. Фоточиликка ишқим тушиб, кундузлари суврат олардим. Уйимизда электр бўлмаганидан кечаларим бекор ўтмасин деб Ғафур Ғуломга, Абдулла Қаҳҳорга эргашиб ҳикоялар ёзардим. Редакцияларда мени биров ёзувчи деса, биров фоточи, дер, яна биров рассом деб атарди.

Минг тўққиз юз ўттиз тўққизинчи йили лотин алифбосида босилган охириги китоб менинг “Тортиқ” деб аталган китобчам бўлди.

Гафур Гулом қаёққа борса, орқасидан соядек эргашдим. Аппаратимни буйнимга осиб, машхур Пенсон деган фоточининг кетидан қолмадим. Бир газетада ҳикоям чиқса, бошқасида тагига “Сайдаҳмад фотоси” деб ёзилган суврат босиларди.

Ана шундай учиб-қўниб, босар-тусаримни билмай юрган пайтимда дадамни “халқ душмани” деб қамашди.

Дадам Тошкентда отаси Дадахўжабой очган рус-тузем мактабида ўқиган, рус тилини мукамал эгаллаган киши эди. Русча хатни ҳуснихат билан беҳато ёзарди. Ҳатто ўрислар ҳам бирорта нозикроқ жойга хат юборадиган бўлсалар, ёки ариза ёзсалар, албатта, дадамга кўрсатиб олардилар.

Дадам Тошкентдаги “Қизил шарқ” паровоз ремонт заводи директорининг муовини эди, директор ҳамда инженерлар билан ишчилар ўртасида таржимонлик қиларди. Ишчиларга рус тилида аризалар, тушунтириш хатлари ёзиб берарди.

Бувам Дадахўжабой Тошкентнинг машхур бойларидан бўлган. У шаҳар Думасининг аъзоси эди. Шунинг учун ҳам унинг номига қўшимча қилиб “Дадахўжа дўма” деб аташарди.

Дадахўжа дўма Чирчиқ дарёсидан Тошкентга тош ташитиб, Чорсудан Самарқанд дарвоза гузаригача, тахминан, саккиз чақирим масофага ўз ҳисобидан тош ётқиздирган. Шу йўл ёқасига ўттизга яқин газфонар ўрнатдирган эди.

Дадахўжа дўма Тошкентда иккита рус-тузем мактаби очиб, рус ўқитувчиларини жалб қилиб, ўзбек болаларини ўқитган. Мактаб харажатларига, ўқитувчиларнинг маошларига унинг маблағидан сарфланган. Йигирманчи-ўттизинчи йилларда ҳукумат идораларини бошқарган, маданий-маърифий ишларга раҳбарлик қилган, рус тилини мукамал эгаллаган

йигитлар бобомнинг мактабида таълим олган ўзбек болалари эди.

Шунинг учун ҳам ҳукумат бувамга тегмади. Уни уз ҳолига қўйиб берди. Бувам ички-ташқи шаҳар ҳовлисини, таърифи кетган боғини болалар уйига топширди, ўзимиз боғ четидаги қўрғончада қолдик. Тиним билмас бу чол бекор ўтиришни ўзига ҳайф билиб, новвойлик қилиб невараларини боқди.

Бошимизга тушган кўргуликдан хабар топган Гафур Ғулом мени юпатган бўлди:

— Сен кўпам куяверма! Ҳукумат адолат қилиб, дадангни қўйиб юборади. Қози буванг сиёсатга ара-лашмаган, китобдан бош кўтармайдиган одам эди. Дадахўжа буванг топганини юрт ободлигига, маърифат йўлига сарфлаган. Энди сен ҳадеб давраларга бошингни суқаверма. Ишингга бор — уйингга қайт. Тилингни тий! Одамлар куларкан, деб ҳар балони гапираверма,— деб насиҳат қилди. Кейин уёқ-буёққа қараб, секин қўшиб қўйди:— Энди анкета тўлдирганигда бобомнинг қарамогида яшаганман деб ёзгин.

Гафур аканинг гапи тўғри чиқди. Ҳеч ким “халқ душманининг ўғли” деб юзимга солмади.

Ана шундан кейин ўша кезларда бошланган Катта Фаргона канали қурилишига ёшлар газетасининг махсус мухбири бўлиб жўнаб кетдим. Канал қурилиши менга бир ижод мактаби бўлди. Бўлаётган воқеаларни, одамларни худди расм чизаётгандек ўзларига қараб туриб ёзардим. Ёзиб юборган мақолаларим, очеркларим тўхтаб қолмасди. Редакцияга етиб бориши билан сарлавҳа тагига “Махсус мухбиримиздан” деган таъкид билан босиб чиқаришарди. Қурилишда бошқа газеталарнинг мухбирлари ҳам тинмай хабарлар юбориб туришарди. Ёзганларимизни баъзан самолётда олиб кетишарди.

Канал қурилишида бир ойдан ортиқ ишладим. Мен борганда қурилиш бошланганига ўн беш кун булган, қурилишни асосан қирқ беш кунда тугаллаш мўлжалланган эди. Қурилишда фақат кўнрик қурувчилар, йўлсозлар қолганди.

Иккинчи жаҳон уруши бошланганидан кейин ордан бирор ой ўтиб, мен ишлайдиган ёшлар газетаси тугатилди. Бир йилча кўчага ҳам чиқмай ҳикоялар ёздим. Баъзан “Қизил Ўзбекистон” газетасининг бир сонида ҳикоям билан қишлоқдан ёзган очерким босиларди. Тажрибали журналистларнинг кўшлари фронтга чақирилиб, армия газеталарида фаолият кўрсата бошлаган эдилар. Таржимаи ҳолим ёқмадим, билмадим, мени фронтга юборишмади. Газета редакциясининг узида олиб қолишди. Фарҳод ГЭСи қурилиши бошлангани билан мени яна қурилишга махсус мухбир қилиб юборишди. “Онажонлар”, “Иқбол чироқлари” ҳикояларимни, “Фарҳод тоғи этакларида”, “Туппонча полвон” номли очеркларимни қурилишда, тупроқ уюмлари орасида чанга беланиб, тиззамга блокнот қўйиб ёзганман.

Кўп орзиқиб кутилган Галаба байрамини шоир Чустий билан ГЭС биниси учун қазилган жойда, минг-минглаб одамлар орасида ўтказганим ҳалигача кўз олдимда.

Тошкентга чақириб олишди. Редакцияда фельетончи вазифасида ишлай бошладим. Газетада тез-тез фельетонларим босилиб турарди. Ўша пайтларда энг машҳур журналистлардан бири бўлиб қолгандим.

Ёшим ҳам бир жойга бориб қолди. Энди уйлашиш, рўзгор бошини ушлашим керак. Андижонлик ёш шоира Саида Зуннунова билан аҳд-паймон қилиб, икки томоннинг розилиги билан унаштирилдик.

Орқамдан соядек эргашиб юрган бахтсизлик яна бош кўтарди. Унаштирилган кунимизнинг эртасига ўша — дадамни қамоққа олган КГБ ходими Ман-

суров уйимизни тинтув қилиб, акамни ҳам қамоққа олиб кетди. Гангиб қолдим. Нима қилишимни билмайман. Тўй куни тайин бўлган. Одамларга хабар қилинган. Тўйни тўхтатма, деб маслаҳат беришди. 1949 йилнинг 28 ноябрь куни тўй бўлиши керак. Андижондан Саидахоннинг онаси, синглиси етиб келган. Ўша куни редакциядан одам келиб, мени зудлик билан чақириб олиб кетди. Борсам, озроқ кутиб тур, ҳозир Андижондан телефон қилишади, дейишди. Нима гап бўлди экан, деб ташвишлана бошладим. Ниҳоят, телефон жиринглади. Қўрқиб трубкини олдим. Саидахоннинг биттаю битта, ун тўққиз ёшга кирган Насибжон деган укаси оламдан утибди.

Ўша пайтда газета редактори Шароф Рашидов эди. Бу шумхабарни у ҳам эшитган экан. “Саиданинг онасини Андижонга қайтариб юбориш керак. Бу хабарни ҳозирча Саида билмай тургани маъқул”, деб маслаҳат берди. Газетанинг масъул котиби Аҳмад Исмоилов Рашидовнинг депутатлик ҳужжати билан Андижон поездига билет олиб келди.

Абдулла Қаҳҳор бир гап айтган эди.

— Ёш боланинг кучи оёғида, юриб чарчамайди. Йигитнинг кучи билагига, ишлаб чарчамайди. Аммо кексанинг кучи юрагида бўлади. Ҳар қандай огир дардни ҳам кўтара олади.

Бу гапнинг нақадар ҳақлигига 29 ноябрь тонг отар пайтида иқрор бўлдим. Андижонда — Сабохон аянинг уйида ўглига жаноза ўқилди, Тошкентда айни шу дақиқада қизи Саиданинг келин саломи бўлиб ўтди.

Бу кўргуликлар ҳали ҳолва эканини, бошимизга тушадиган энг даҳшатли кунлар тўй ўчоғи совумай туриб йўлимизга чиқиб, кутиб турганини билмасдик.

Дадамни, Оқилхон амакимни, Имомхон акамни олиб кетган КГБ ходими Мансуров 1950 йилнинг машъум 10 май куни уйимизда бойқушдек пайдо бўлди. Энди у мени олиб кетгани келган. Ҳаммаёқни титкилаб, китоблар орасидан Ўзбекистоннинг ўн йиллигига бағишлаб рус тилида нашр қилинган адабий тўпламни ашёвий далил сифатида айбномага киритди. Унда ўзбек ёзувчиларининг рус тилига таржима қилинган шеърлари, ҳикоялари, роман ҳамда қиссаларидан парчалар босилган эди. Абдулла Қодирийнинг “Обид кетмон” романидан “Я не басмач” деган бир боби босилган экан. Менга, тақиқланган асарни сақлаган, деган айб қўйилди.

Мухторхон акам Сталинград жангларида дом-дараксиз йўқолган, дадам билан акам қамоқда. Энди мени олиб кетишпти. Гамдан, айрилиқдан адои тамом бўлган онам болаларидан айрилиб, худди қум қисмлаган қўлдек бўшаб қолганди.

Қўлимга кишан солиб олиб кетишди. Онам билан Саидахон бир-бирининг пинжига суқилиб мунгайиб қолишди.

Машинада икки соқчининг ўртасида карахт бир алнозда кетялман. Нималар бўлаётганини, қаёққа кетаётганимни идрок қилолмасдим. Тушимми, ўнгимми — билмасдим. Гуё тақдир менга ҳазил қилаётгандек эди. Ҳозир мени қамоққа олиб борди, аҳмоқ, ҳукумат билан ўйнашишни сенга ким қўйибди, деб сўкиб-сўкиб уйимга қайтариб юборди, деган телба бир хаёл бошимда айланарди.

Қодирийлар, чўлнолар, фитратлар кирган, кириш бор-у, чиқиш йўқ эшикдан мени ҳам олиб ўтишди.

Қамалишимнинг ўн учинчи куни яна терговчи хонасига олиб чиқишди. Мени сўроқ қиладиган капитан Конюховни тергов бўлимининг бошлиғи полковник Генкин чақиртирган экан. Камерадан мени

олиб чиққан соқчи унинг қайтишини узоқ кутиб қолди. Соқчи терговчидан маҳбусни қабул қилиб олдим, деган қогозга қўл қўйдирмасдан мени қолдиролмасди. Терговчининг ёрдамчиси кичик лейтенант Коршунов билан соқчи ўртасида шундай савол-жавоб бўлиб ўтди.

Соқчи. Шундоқ ёзувчини отиб ташлашадими?

Коршунов. Отади. Душманни отмай, уни суқимга боқадими?

Соқчи. Ёзувчилар шунақа ёмон одам бўладими?

Коршунов. Ёмон бўлганда қандоқ! Улар совет ҳукуматининг душмани. Ҳаммасини тутиб, битта-лаб отяпмиз...

Умуман, соқчининг биров билан гаплашиши, айниқса, маҳбус олдида бирон гап айтиши мумкин эмас. Улар бу гапларни полковник Генкиннинг топширигига биноан айбини буйнига олмаётган қайсар маҳбуснинг иродасини синдириш учун атайин “артист”лик қилиб айтишаётган эди.

Бугун саккизинчи марта терговга чақирилишим. Уларнинг қўлида мени айбловчи бирорта ҳам жиддий далил йўқлиги билиниб қолди. Фақат, ўзинг айт, ўзинг айтсанг гуноҳинг енгиллашади, деб мени лақиллатмоқчи бўлишади. Мен унча-мунчага лақиллайдиган анойилардан эмасман.

Терговчи фақат битта гапни билади. Айт, советларга қарши айтган гапларингни айт! Совет воқелигини масхара қиладиган латифаларингдан айт!.. Мендан садо чиқмайди. Охири шу даражага етдики, кечалари терговчи уйига кетганда ҳам мени камерага туширмай, ухламасин деб ёнимга соқчи қўйиб кетарди. Ўтирган жойимда мудраб қолсам, соқчи туртиб уйгогиб юборарди. Бир жойда ўтира-

верганимдан оёқларим шишиб кетди. Уч кун ухламаслик қанақа бўлишини биласизми? Ўтирган жойимдан икки марта йиқилиб тушдим. Соқчи кўтариб табуреткага ўтқазиб қўйганини ҳам билмабман. Эрталаб терговчи ишга келиб, яна суроқни бошлайди. Каллам ғувиллаган, кўзларим тиниб, терговчи берган суроқ қоғозларини ўқиёлмайман. Қўл қўй, дейди. Қўл қўймайман, ухлаб, кейин ҳушим жойига келганда ўқиб қўл қўяман, деб жавоб қиламан. Бу хил қийноқлардан иш чиқмади. Кейин мен ётган яккахонага (одиночкага) айгоқчи киритишди. У Рафкин деган яҳудий эди. Ўзининг гапига қараганда, терговчилар уни кўп қийнаб, азоб беришган экан. У ҳамма яҳудийлар каби сергап, латифага уста, ҳар қандай одамни огзига қаратиб қўядиган сўзамол киши эди. У билан тез орада дўстлашиб кетдик. У ҳам советларга қарши ташвиқот юритишда айбланган бўлиб, ўзининг айтишича, бундай ишлар билан шуғулланмаган. Терговчилар қийнаб қоғозга қўл қўйдириб олишган экан. Терговчиларнинг қўлига тушдингми, бўлди — энди улардан қутула олмайсан. Бари бир ушаларнинг айтгани булади. Яхши-си, жаҳлини чиқарма. Жаҳли чиқса, жуда огир жиноятларни ҳам сенга ёпиштириб қўяди. Ҳеч ким уларнинг гапини бекор қилолмайди. Биз яҳудийлар ҳар қандай жиддий масалани ҳам келишув йўли билан битирамиз. Сен ҳам шу йўлни тутишинг керак. Терговчи билан келишгин. Шунда уйдан овқат ҳам оласан, онанг билан, хотининг билан кўришасан.

Баъзи-баъзида Рафкин икки-уч кун йўқ бўлиб кетарди. Қаёқда эдинг десам, терговчи билан айтишиб қолдим, карцерга ташлаган эди, деб жавоб қиларди.

Бир куни у терговдан ҳориб-чарчаб қайтди. Уни қийнаган бўлсалар керак. Аҳволи огир эди.

— Менга қаранг,— деди у ана шундай азобли терговдан қайтган пайтларининг бирида.— Бу сассиқ камерадан тезроқ чиқиб кетишнинг чорасини топиш керак. Чораси — терговчининг ганига кўниш. Ни-майки ёзган бўлса, барига қўл қўйиб, ишни тезроқ судга ошириш чорасини кўриш керак. Ахир дунёга ўн марта келмаймиз-ку! Биттагина жонимизга бун-чалик жабр қилиш керак эмас-да! Бугун мен ҳамма қогозларга қўл қўйиб бердим. Бирон ҳафтадан кей-ин ишим судга оширилади. Сизга ҳам маслаҳатим шу. Тезроқ бу азоблардан қутулиб, лагерга жўнаб кетиш керак. Ҳарқалай, лагер очиқ ҳавода...

Чолдан шубҳаланиб қолдим. У икки-уч марта, хотиним киритибди деб, учта булочка билан тўртта бутерброд олиб кирди. Ажаб, булар хонаки таом эмас, КГБ буфетидан сотиб олинганга ўхшарди. Де-мак...

Демак, бу чол мени учта булочка билан тўртта бутербродга сотган.

Рафкин терговга чиқиб кетганича ўша ёқда уч кун қолиб кетди. Қаёқда эдингиз, десам, Чирчиқ-нинг турмасида эдим, менга туҳмат қилган гувоҳ-лар билан юзлаштиришди, деди. Мана шу гандан кейин у бир эҳтиётсизликка йўл қўйди. Қўлини елкамга қўйиб, жуда ҳам меҳрибонлик билан: “Э-э азизим, Имомхон ака...”

У шундай дедию, тилини тишлаб олгандек гала-ти бир аҳволга тушди.

Бу гапни эшитмаганга олдим. Юз-кузларимда бирон ўзгариш бўлмади.

Имомхон Ҳусанхўжаев — менинг акам. Уни мен-дан олти ой аввал қамоққа олишган. Демак, у ҳали ҳам қамоқхонада ётибди. Рафкинни ундан сир олиш

учун ёнига киритишган. Ҳозир у эҳтиётсизлик қилиб акамнинг отини айтиб юборди. Акам билан икковимиз бир-биримизга жуда ўхшаймиз. Овозимиз ҳам деярли бир хил.

Ҳатто болаликдаги айрим ўртоқларим ҳам мени акам билан адаштиришади. Бир куни шундай дўстларимдан биттасини учратганимда мени акам деб ўйлаб: “Уқангиз ёзувчи бўлдим деб одам танимай қўйган. Тушунтириб қўйинг, бунчалик кеккаймасин!” деган эди.

Рафкиннинг ўша хатосидан кейин менинг олдимга киритмай қўйишди. Уни қайта кўрмадим.

Энди мени таниган бир шоир билан юзлаштиришди. Уни соқчи кабинетга олиб кириши билан менга мушт ўқталиб кела бошлади.

— Илон боласи илон, чаён боласи чаён! Унинг дадаси халқ душмани, акаси халқ душмани. Отаси халқ қонини сўрган шафқатсиз бой. Яна бир буваси порахўр қози...

Терговчи уни бурчакка обориб ўтқазиб қўйди ва ундан:

— Манави ўтирган одамни танийсанми? — деб мени кўрсатиб сўради.

— Танийман, — деди у. — Бу ҳам отасига, акасига ўхшаган душман.

— Мисоллар билан айт! — деди терговчи.

— Бир минг тўққиз юзу қирқ еттинчи йилнинг олтинчи ноябрида Рамз Бобожоннинг уйида бундай деган: “Ленинград ёзувчиларига мазза! Биз ўзбек ёзувчилари бу ерда эзилиб ётибмиз”. Ўша куни Тошкентда биринчи қор ёққан эди.

— Тасдиқлайсанми? — деб сўради терговчи.

— Йўқ, — дедим. — Ўша куни газетамизнинг еттинчи ноябрь — байрам сонига ўрта чирчиқлик Қаҳрамон Замира Муталова тўғрисида очерк ёзишга

юборишган эди. Ёзлик кийимда кетганим учун со-
вуқда қайтиб келолмадим. Райком секретари Пула-
товнинг уйидан редакцияга сим қоқиб, телефонда
очеркни диктовка қилдим. Очеркни журналист, сте-
нограф Аҳмад Шораҳмедов ёзиб олганди. Ундан тап-
қари, ленинградликлар қандоқ қилиб ўзбек ёзувчи-
ларидан яхши яшаши мумкин? Ахир улар кечаги-
на блокададан чиққан. Улар ҳали ҳам вайроналар
ичида яшаяпти...

Терговчи унинг гапларини ёзиб олди. Менинг
жавобимни ёзмади.

Энди навбат менга келди.

— Бу одамни танийсанми?

— Танийман, — дедим.

— Унинг советларга қарши айтган гапларини
эшитганмисан?

— Йўқ, — дедим. — У билан унчалик яқин бўлма-
ганман. Фақат Ёзувчилар союзидаги мажлисларда,
ёзувчиларнинг тўйларида учрашганман. У менга
бирон марта ҳам советларни ёмонламаган.

Шоирнинг кўзлари қинидан чиқиб кетаёзди.

— Мен аблаҳман! Ҳаётингга зомин бўлган ифлос-
ман! — деб бақира бошлади. — Мени сен қаматган-
сан, деб уйлаган эдим. Энди билдим, сотганлар бош-
қа экан.

— Энди тўғриси айт, — дедим.

— Айтаман, лекин фойдаси йўқ. Ҳамма гапла-
римни ёзиб, тагига имзо чекиб қўйганман. Бу хато-
ни энди тузатиб бўлмайди.

Худди шундай юзлаштиришлардан бири талант-
сизгина, умуман адабиётда омади келмаган, ён
қўшнимиз Неъмат Тошпулат билан ҳам бўлиб ўтди.
У армия канитани эди. Шунинг учун ҳам уни бош-
қа қамоқхонада сақлашган экан.

— Мени контрразведка қамоқхонасида тергов қилишди. Қандоқки қоғозга имзо чеккан бўлсам, калтаклар азобидан мажбур бўлганман.

Бу юзлашувда менинг жавобим керак бўлмай қолди. Неъмат йиглаб тавба қилаверганидан кейин уни сўкиб-сўкиб опчиқиб кетишди.

Юзлаштиришларнинг ҳаммаси ҳам ана шундай ташкил қилинган ёки дуқ-пўписа, калтаклар остида уюштирилган гувоҳларнинг гаплари эди.

Шундай жиддий ташкилот хоналарида бу даражада қаллоблик бўлаётганига сира ишонгим келмасди. Аммо ишонмай иложим йўқ эди. Бу воқеаларни ўз бошимдан ўтказмаганимда бировдан эшитсам ишонмасдим.

Менинг тергов ишимда аниқ, конкрет бир айб тўғрисида гап йўқ. Ҳаммаси сохта гувоҳларнинг омонат гаплари. Мени суд қилиб бўлмаслигига ишонардим. Кейинчалик билсам, суд уч марта тергов ҳужжатларини, суд қилиб бўлмайди деб қайтарган. Шунинг учун гуноҳини бўйнига олмайдиганларга жазо берадиган “Тройка” деган ташкилотга юборган. Ва менга ўша ёқдан ўн йил қамоқ муддати берилди, деган қоғоз келган эди.

Тавба! Бир бегуноҳ одамни уйдан ҳайдаб олиб келиб зиндонга ташласа, суд бўлмаса, прокурорни кўрмаса, адвокатни кўрмаса. Москвадан келган бир варақ қоғоз билан ўн йил лагерларда сарсон-саргардон бўлса! Сен азоб чекаётган лагер дарвозасига ўрнатилган радиокарнайдан: “Я не знаю страну такую, где так вольно дышит человек”, деб ашула айтиб турса, бунга қандай чидайсан?!

Лагерда кечган тўрт йиллик ҳаётим, у ерда кўрган одамлар тўғрисида қанчалаб ҳикоялар, мақолалар ёзганман. Ҳурматли ўқувчиларимнинг бу гаплардан хабарлари бор.

Аммо бир воқеани айтсам тилим, айтмасам дилим куяди.

Июнь ойининг бошларида Жезқозгоннинг занг босган тошлоқ ерларида каптар қонидек нимранг лола очиларди. Лагеримизни ураб олган тиконли симлар орасида ҳам битта-яримта лола юз очиб қоларди.

Яқинда жазо муддати тугайдиган қашқадарёлик Кучум деган йигитни соқчи отиб қўйди. Кучум тиконли симлар орасида очилган лолани узмоқчи бўлиб, қўл узатганда тепада турган соқчи тақиқланган зонадан ўтяпти деб ўйлаб, унга қарата ўқ узган.

Кучум ёшлигида ота-онаси ўлиб кетиб, чўлда ҳар кимларнинг молини, қўйини боқиб кунини кўриб юрарди. У уч йилдан бери райком котиби Иззатовнинг ҳеч қаерда ҳисобга олинмаган икки юзта қўйини боқарди. Унинг еттита колхоз чорвасида шунчадан қўйи бор эди. Сир очилиб, Иззатов қамалиб кетади. Кўп чўпонлар қўйларни ҳукуматга топширишади. Шундай хунук воқеа рўй берганини Кучум бир йилдан кейин эшитади. Ҳисобда йўқ қўйларни боққанам учун мен ҳам қамалиб кетмайин деб чет элга қўйларни ҳайдаб ўтиб кетишни дилига тугиб қўяди. Чет эл қочиб кетибдими? Шундоққина кўриниб турибди. Дарёнинг нарёгига ўтсанг, чет эл.

Ўзингиз биласиз, чўл болалари, айниқса, чўпон болалари дуркун, бўйдор бўладилар. Сут, қатиқ, айрон, пишлогу қаймоқ, чўл гиёҳларига тўйган қўйқўзиларнинг гўшти болаларни тез балогатга етказди. Кучумни кўрганлар ўн саккиздан ошган деб ўйлашарди.

У қўйларни кўройдин кечада Амударёнинг Толлимаржон яқинидаги саёз жойидан ҳайдаб ўтиб ке-

тади. Нариги қиргоқдан туриб иштонини ечиб қич-қиради: “Мана, сенларга қўчқор! Мана, сенларга...”

Дарёга ташланган тўрини йигиб олаётган балиқчида:

— Шу ер чет элми? — деб сўрайди.

Балиқчи унинг нима деяётганини тушунмай ҳайрон эди.

— Шу ер Туркиями? — деб қайта сўрайди Кучум.

— Йўқ, — дейди балиқчи. — Бу ер Туркия эмас, Туркманистон.

— Барибир эмасми?

— Бари бир эмас. Туркия бошқа, Туркманистон бошқа.

— Бўлмасам, Туркияга қандоқ борилади?

— Унга бир ойдан кўп юрасан, чўлдан ўтиб, кейин денгизда сузиб Туркияга борасан.

Балиқчи унинг қўйларини қўрага қамаб, ўзини милицияга тутиб беради.

Ўн тўрт яшар болани ўн саккиз ёш деб, чет элга қочаётганда қўлга тушган деб, етти йилга кесиб юборишади.

Ана шундан бери Кучум қамоқда эди. Ўн бир кундан кейин муддати тугаб уйига кетиши керак эди. Унинг бир дона лола ушлаб турган қўли қинқизил қонга бўялди.

Кучум йигирма бир ёшга кирди. Хат танимайдиган, мутлақо китоб ушламаган, ўз номини ёзишни ҳам билмайдиган оми бир чўл боласини сиёсий маҳбус, “халқ душмани” деб етти йил азоблайдилар. Бу қандай ҳукумат ахир, шу ёш боладан ҳам қўрқадия.

Сталиннинг ўлиmidан кейин мамлакат раҳбарлигига ўтирганлар орденбозликка берилиб кетдилар. Хрушчёвнинг орденхўрлиги ҳолва экан. Брежнев

шимининг тиззасигача орден тақди. Ўттиз мартача “Олтин юлдуз” олди. ГДР, Чехославакия, Куба, Болгария, Польша, Венгрия, Муғулистон каби мамлакатларнинг ҳам уч-тўрт мартадан Қаҳрамони бўлди. СССРнинг беш марта “Олтин юлдузи”ни тақди. Рассомлар унинг чап кўкрагини унг кўкрагига қараганда икки марта кенг қилиб, ҳамма ордену медаллар сигадиган қилиб чизардилар. Брежнев юрганда бутхона қўнғироқлари жаранглаганга ўхшаш овоз чиқарди.

Мен қамоқдан қайтиб келганимда совуқ уруш музлари бир қадар эриб, мамлакатлар ўртасида илгари ҳеч қачон бўлмаган борди-келдилар бошланган эди.

Сут ичиб огзи куйган одам қатиқни ҳам пуфлаб ичади, деган гап бор. Кўпчиликка аралашмай уйда ўтириб ҳикоя устига ҳикоя ёздим. Ўша пайтларда ҳикоячилик сусайиб, газеталар ҳикояга зор булиб турган эканлар. Ҳар куни бўлмаса ҳам кунора, ҳар уч кунда, ҳали у газетада, ҳали бу газетада ҳикояларим босиларди. Радио ҳаммасини битта қўймай эшиттирарди. Ёзганларимга радио ҳам, газеталар ҳам дурустгина қалам ҳақи тўлашарди. Киностудия учун рус фильмларини ўзбекча дубляж учун таржималар қилардим.

Оиладаги иқтисодий қийинчиликларни енгишимда менга бегараз ёрдам берган радио редактори Жонрид Абдуллахоновдан, киностудия редактори Маннон Ганидан беҳад миннатдорман. Шулар туфайли паторат топган рўзгоримни жуда тез тиклаб олдим.

Бир йил ўтар-ўтмас кейинги ёзганларимни тўплаб нашриётга топширдим. “Ойдин кечалар” деб аталган ушбу китобимни жуда тез босиб чиқаришди.

— Бўлди энди, — деди бир куни Абдулла Қаҳ-
ҳор,— паранжини ташланг! Эркак кишининг уйда
ўтиравериши жуда хунук нарса. “Муштум” билан
гаплашиб қўйдим, ўша ерда ишлайсиз. Туринг
ўрнингиздан, Саида тагингизни супуриб олсин. Эр-
тадан иш бошланг. Улфатчиликларни йигиштиринг.
“Уёқ”дан келганлар бир-икки йил кузатувда бўла-
ди, дейишади. Ҳушёр бўлинг. Одамларни кулдира-
ман деб валақлайверманг.

Секин-секин ишларим юриша бошлади. “Ҳукм”
деган қисса ёздим. Уни москвалик машҳур ёзувчи
Николай Асанов рус тилига таржима қилди. Шу
қисса бир йилдан кейин украин тилида Киевда бо-
силди.

Қишлоқларни кўп кезадиган бўлдим. Ёзёвон
чўлларига “ишқим” тушиб қолди. Йилига икки-уч
марта борадиган бўлдим.

Шу чўл одамлари тўғрисида бир роман ёзсам деб
ният қилдим. Бу ишни аввал ҳикоялар ёзишдан
бошлашим керак. Ҳикояни муайян мавзуга развед-
ка деса ҳам бўлади. Шундай қилиб, чўл мавзуси
мени бутунлай ўзига тортиб кетди.

Минг тўққиз юз эллик еттинчи йилнинг эрта
кўкламида Фарғонага боргандим. Қадрдоним, ёзув-
чи Адҳам Ҳамдам менга Марказий Фарғона чўлла-
рини кўрсатмоқчи бўлди.

Ўша кезларда водий ўртасида пўстакдек бўлиб,
минг-минглаб гектар ерни эгаллаб ётган чўлни
ўзлаштириш авж олиб кетган эди.

Бир вақтлар қамишлар орасида пайдо бўлган
Эшон тўпи қишлоғи томон борардик. Сарижуга ари-
гидан отини сугориб чиқаётган бир кишига рўпара
келдик. Унинг оти ҳам, кийган тўни ҳам, ўзи ҳам
қоп-қора эди. Худди чўяндан қуйилганга ўхшарди.

Фақат бошидаги дупписининг каштасигина оқ эди, холос.

У қамчисини кўксига қўйиб, сал эгилганча салом бериб ўтиб кетди. Мен Адҳамдан бу киши ким, деб сўрадим.

— Уни чўл бўриси дейишади. Бу туқайларда кечалари ҳам милтиқсиз бир ўзи юраверади. Жуда довиорак одам. Уч марта бўри билан олишиб, бўғиб ўлдирган. “Қора қишлоқ”нинг этагидаги туқайдан ер очган. Икки йилдан бери шолли экарди. Бу йил пахта экмоқчи...

Адҳам билан тўрт кун чўл кездик. Қаерга бормай, нима қилмай чўл бўриси кўзимдан кетмайди. Шу одамни бирорта ҳикояга қаҳрамон қилиб олсаммикан, деган ният туғилиб қолди. Номи жуда хунук-ку, дейман ўзимга ўзим. Одамни бўри деб ёзиш қанақа бўларкин? Бирдан миямга лоп этиб, уни бўри эмас, бургут деб қўя қолсам бўлмасмикин, деган фикр келиб қолди.

Ана шундан кейин уни бургут қиёфасида тасаввур қила бошладим. Ўзидан ўзи воқеалар, деталлар тугилаверди.

Тошкентга келиб ҳикояни ёздим. “Ўзбекистон маданияти”га бердим. Газетада чиққанда кўрсам, ҳикояга менинг номимни ёзишни унутишти.

Редакциядагилар, келинг, тузатиш бериб ўтирмайлик, давомини ёзиб бера қолсангиз, боши ўтган сонда босилган, деб чиқазамиз, дейишди. Тулиб турган эканман, ўша куни кечасиёқ давомини ёздим. Эртасига яна битта, индинига яна битта ҳикоя ёздим.

Ҳикоялар кетма-кет босилаверди. Ким билади, газета хато қилмаганда ўша битта ҳикоядан кейин бошқалари ёзилмай қолиб кетармиди.

Чул мавзуи мени жуда қизиқтириб қолди. “Саодат” журналининг илтимоси билан “Лочин” деган ҳикоя ёздим.

Адҳам Ҳамдам Фарғонада мени бир кекса олим билан таништирган эди. У киши Фарғона пединститутида биологиядан дарс бераркан, ўрик ҳақида кандидатлик диссертациясини ёқлаган экан. Энди калламда ўрик, деган гап айланаверди. Ўша одам тўғрисида нимадир ёзгим келаверди. Ҳикоянинг номи албатта “Ўрик домла” бўлиши керак.

Ўрикнинг турли навлари, қандай пайванд қилиш, найча пайванд, куртак пайвандлар тўғрисида сўраб-суриштириб, анча нарсаларни билиб олдим. Ниятим — бир фидойи богбон образини яратиш эди. Шу богбоннинг фаолияти бевосита Ёзёвон чулларига алоқадор бўлиши керак.

Ҳикоя, менимча, ёмон чиқмади. Ҳам кулгили, ҳам одамни уйлатади. Уни кўтариб “Совет Ўзбекистони” (ҳозирги “Ўзбекистон овози”) газетаси редакциясига олиб бордим. Ўқиб, тезда чиқаришга ваъда бериб, олиб қолишди. Лекин орадан қанча вақт ўтса ҳам чиқаравермади. Нега бундай бўлаётганини билиш учун редакцияга бордим. Ҳикояни қайтиб беришди. Босиша олмасмиш. Партия матбуотига бунақа кулгили нарсалар тўғри келмасмиш. Улар билан сан-манга бориб ўтирмай, ҳикояни қайтариб олиб кетдим. Ўша куниеқ уни “Ўзбекистон маданияти” газетаси редакциясига обориб бердим. Ўқиб, роса кулишди. Редактор ҳикоянинг биринчи саҳифаси тепасига навбатдаги сонда босилсин, деб ёзиб имзо чекди. Мен шунда “Совет Ўзбекистони” дагилар ҳикояни тушунмай қайтиб берганини айтиб қолдим. Редакторнинг ранги ўзгарди. Нега, деб сўради. Билмадим, деб жавоб қилдим.

— Булмасам, мундай қилайлик. Мен улардан нимага босишмаганликларини сўрай.

— Сўраб нима қиласан? — дедим ажабланиб.

Редактор билан бирга катта бўлган ўртоқ эдик. Бир-биримиз билан сенлашиб гаплашардик.

— Сўраган яхши-да, ҳарқалай, отахон газета. Тажрибаси ҳам катта. Балки бирон сиёсий томони-ни кўзда тутиб босишмаётгандир?..

Қўрқиб кетдим. Сиёсий, сиёсий хато деган сўзлардан юрак олдириб қўйган одамман.

— Ундай бўлса қайтариб берақол, — дедиму кулишимни ҳам, йиглашимни ҳам билмай, ҳикояни қайтариб олиб кетдим.

Орадан икки-уч ой ўтиб, бахтсиз муҳаббат тўғрисида бир ҳикоя ёздим. Биттагина ҳикояни обораманми, деб ёнига “Ўрик домла”ни қўшиб “Шарқ юлдузи”га олиб бордим. Асқад Мужтор редактор эди. У иккала ҳикояни ҳам ўқиб, маъқул топди. Албатта босамиз, деди.

Мен унга “Ўрик домла” иккита газетадан қайтганини қўрқа-писа айтдим. Агар Асқад ҳам ланжлик қилса, ҳикояни йиртиб ташламоқчи эдим. Йўқ, Асқадга ёқди.

— Уларга ёқмагани бизга фойда бўлди, — деди у жиддий.

Орадан бир ярим ой ўтиб, журналда “Икки ҳикоя” умумий сарлавҳаси остида “Пойқадам” ва “Ўрик домла” босилиб чиқди. Ҳикоя купчиликка маъқул бўлди.

“Совет Ўзбекистони”нинг адабиёт бўлими мудир Рамз Бобожон телефон қилиб қолди:

— Ҳу, мен ўқиган ҳикоянг бор эди-ку, опкел босамиз.

— Нега бирдан ўзгариб қолдинглар? — дедим ажабланиб.

— Кечирасан, огайни, ашипка бўпти. Редакция катталаридан бирининг лақаби “ўрик” деб эшитгандим. Кейин билсам, лақаби ўрик эмас, “Луччак” экан. Обкел ҳикояни.

Мен ҳикоя журналда босилганини айтдим.

— Э, аттанг, яхши ҳикоя эди-я...

Ҳикоя тез орада турли тилларга таржима қилинди. Аммо тожик тилидагиси босилмай қолиб кетди. Душанбедаги энг катта тожик ёзувчиларидан бирининг лақаби “Зардолу” (Ўрик) экан.

Шундай қилиб, “Чўл бургути”нинг сўнгги ҳикояси шу тариқа дунё юзини кўрган эди.

Ёзёвон чўллари тўғрисида ҳикояларни кўп ёздим. Олтмиш биринчи йилнинг эрта баҳорида Миртемир домла билан Фаргонага бордик. Дўстим Адҳам Ҳамдам, баҳорда чўл жуда чиройли бўлади, деб бизни яна Марказий Фаргонага олиб борди. Айтганича бор экан. Ҳаммаёқ кўм-кўк. Толларнинг чўгдек қизил новдаларида хандон пистанинг мағзидек оч яшил куртаклар ана ёриламан-мана ёриламан деб турипти. Тўрғайлар бошингиз тепасида муаллақ туриб чулдирашади. Яланғочланиб қолган сап-сариқ тўқайларда ўрдаклар гагиллайди. Бақа қурилламай туриб келган лайлаклар ҳувиллаб қолган шопипоялар тепасида айланиб, емак излашади.

Ёзувчи ва журналист Йўлдош Шамшаров билан “Янги ҳаёт” колхозида учрашиб қолдик. У тугилган қишлоғи Олмосга олиб бораман деб туриб олди. Олмосни парилар юрти деб эшитардик. Бу ерликлар бошқа томонга қиз беришмасди. Ёзувчилик экан, париларни кўргимиз келиб қолди. Олмос бутунлай тескари томонда, Чустнинг тоғли қишлоғи.

Адҳам билан шу ерда хайрлашиб, йўлга тушдик. Боришимиз билан Миртемир домланинг инжиқлиги тутиб қолди. Қарасам, иситмаси баланд. Доктор

чақирайлик, десам кунмайди. Кетаман, Тошкентга кетаман, деб икки оёгини битта этикка тиқиб туриб олди. Бир пиёла чой ичиб-ичмай, орқага қайтдик. Пождан утиб, Сирдарё кунригига яқинлашганимизда бўрон бошланди. Қўқоннинг машҳур тунка кучирар шамоли авжга чиқди. Машинанинг орқа эшиги қулфланмас экан. Ҳадеганда очилиб кетаверди. Бир қўлим билан тортиб ушлаб келяпман. Кўприкдан утишимиз билан қум бўрони бошланди. Чала ёпилган эшикдан шитир-шитир қилиб ичкарига қум киради. Ташқарида бўрон қумларни шопириб гувиллайди. Қоронги тушган, учаётган қумлар қуюнидан йул кўринмайди. Мақсадимиз — тезроқ Қўқонга етиб олишу домлани “Андижон — Тошкент” поездига ўтқазиб юбориш. Машина эмакляётгандек имиллайди. Бу имиллашда поездга илинмай қолиб кетишимиз мумкин. Моторнинг шовқинига бўроннинг гувиллаши қўшилиб, бўридек увиллайди.

Домла иситма аралаш инқиллайди. Дангара гузаридан тахминан беш километрча ўтганимиздан кейин қум ҳамласидан қутулдик.

Қўқон станциясига минг азоб билан етиб келдик. Хайрият, Андижон поезди ҳали кетмаган экан. Йулдош ака билан Миртемир домлани поездга ўтқазиб, ўзим Қўқонда қолдим.

Қўқон театрида менинг “Ҳасан билан Ҳусан” деган комедиям қўйилаётган эди. Премьерага чақирилганда келолмаган эдим. Шуни кўриб кетмоқчи бўлдим. Меҳмонхонадан театрга телефон қилган эдим, эртага уни Ганжиравон қишлоғининг маданият саройида кўрсатишларини айтишди.

Ганжиравон. Шу сўзни эшитганимда болалигим эсимга тушади. Ён қўшнимиз қўқонлик эди. Хотини — ёшгина келинчак, бостирма йўлакка шолча тўшаб, тиззасида кашта тикиб ўтирарди. У жуда

шикаста овозда, галати бир қўшиқ хиргойи қиларди.

Қўшни хотинларнинг гапига қараганда, у қишлоғида бир йигитни яхши кўриб қолган экан. Отаси бошқа бир кишига эрга берган, эри уни Тошкентга кўчириб олиб келган экан.

Мен унинг қўшиқларига қулоқ солиб, ҳайрон бўлиб утирардим.

Мен сени кўрдим бугун
Ганжиравон кучасида...

Театр эртага Ганжиравонда томоша кўрсатишини билганимдан кейин келинчак опшиқ бўлган йигитнинг юртини кўргим келди. Бироқ, меҳмонхонада ётиб ётолмадим, туриб туролмадим. Ёзёвон тўғрисида ҳамма нарсани ёзиб бўлдим, деб ўйлаганим бекор экан. Эрталабгача у ёнбошимдан-бу ёнбошимга ағдарилиб, бугун чўлларда кўрган кишиларни, манзараларни ўйлаб кетдим.

Бояги қум бўрони қаттиқ таъсир қилган экан, сира кўз олдимдан кетмади. Шу бўрон тўғрисида бир нима ёзсам бўлмасмикин, деб ўйладим.

Шошма, дедим ўзимга ўзим, инсон ва стихия деган мавзуни олсам қандай бўларкин. Ахир, Ёзёвон чўлларида дўл-селлар кўп бўлади. Бўрон турганда кўчма қумлар ҳар куни неча марталаб жойдан-жойга кўчиб юради. Чўлнинг ҳали у ерида, ҳали бу ерида қум тепалар пайдо бўлади. Ҳозирги дўмпайиб турган қумтепа бирпасда қайгадир гойиб бўлади.

Бўлгуси ҳикоянинг мавзуи топилгандек бўлди. “Одам ва бўрон”. Қаҳрамоннинг номини Қўзивой қўяман, деб мўлжалладим.

Чўл ўртасида қурилган янги уйлардан бири яқинда армиядан қайтиб келган Омонтой деган йигитга

берилади. У ҳомиладор хотини, яқинда йўлга кирган ўгли билан шу уйга келади. Омонтой хотини билан боласини шу ерда қолдириб, юкларини олиб келгани Чустнинг Симсор қишлоғига кетади.

Колхоз райси Қузивой қоқ ярим кечада буроннинг гувиллашидан уйғониб кетади. Симсорга кетган Омонтой келдимикин? Хотини кимсасиз чўлда ёш боласи билан не аҳволга тушаётганикин, деб хавотир олади.

У шошиб кийинади. Отни эгарлайди. Хотини Кокила уни ёлғиз юборгиси келмай, отга мингашиб олади...

Ҳикоянинг бу ёғида эр-хотин икковининг қум буронида бўриларга йўлиқиб, минг хил азоблар билан чўлдаги янги уйга келиши тасвирланади.

Эрталабгача уйлаб, ҳикояни калламда пиширдим. Нонуштадан кейин ёзишга утирдим. Уйлашдан ёзиш қийин. Ёзаман, учираман. Кечгача овора бўлиб, охири ҳикояга нуқта қўйдим. Қолган қингир-қийшиқ жойларини Тошкентда таҳрир қиламан, деб ҳикояни чамадонга ташладим.

Театр Ганжиравонга кетиб бўпти. Э, аттанг. Неча йиллардан бери орзу қилиб, хаёлимда эртакка айланган бу гўшани кўролмайдиган бўлдим. Бир томондан бундан севиндим ҳам. Чунки хаёлимда ўзим яратган Ганжиравоним бор эди. Унда адирларга чинакам яшил бахмал ёпилган, сойлардаги тошлари садафдан, қизлари нариларга ухшайди, йигитлари тулнор миниб, учиб юради.

Агар борсам-у, ҳозиргина тасвирлаб берган манзараларни тополмасам, тасавурум яратган оламдан айрилиб қоламан, деб қўрқдим.

Кечки поездга утириб, Тошкентга қайтдим. “Одам ва бурон”дан кейин ҳикоя сандигим очилиб кетди.

Қузивой, Омонтой, Кокилалар тўгрисида анча ҳикоялар ёздим. Бирининг номи “Бустон”, бирининг номи “Ер уйғонди” бўлди. “Туйбоши” ҳам шулар жумласидан.

“Уфқ”ни ёзишдан олдин “Чул ҳикоялари”ни яна бир марта ҳафсала билан, синчиклаб ўқиб чиқдим. Адабий асар талабларига жавоб бера оладиган дуруст асар бўпти.

Бирданига хаёлимга, ахир бу ҳикояларда инсон дарди, изтироблари йўқ-ку, деган ўй келди.

Биз ҳаммамиз, жами ижодкорлар офтобда куйиб, кечалари чивинга таланиб, қум бўронларида юзкўзини дока билан ўраб ишлаётган юпун одамларни юрак амри билан, ватанпарварлик бурчини адо этгани келган, чинакам фидойи, онгли, илгор совет граждандари, азамат чўлқуварлар, деб таърифладик.

Аслида, шундаймикин? Дўппини олиб қўйиб, бир ўйлаб кўрсам, уларни бу худо қаргаган чўлларга эҳтиёж, муҳтожлик бошлаб келганлиги маълум бўлмайдами? Ким бекордан-бекорга иссиқ ўрнини совутади? Ҳа, улар ўзим емасам ҳам болаларим нон есин, усти бут бўлсин, велосипед минган болаларга қараб ўксимасин, бу ҳам “морожений” есин, магнитофони бўлсин, телевизор кўрсин... деган илинжда бунда ишламоқда-ку!

Бу тўғрида бирон дақиқа бўлсин ўйлаб кўрмадик. Қайтага уларни бахтиёр, тўкин совет оиласи, деб таърифладик. Ҳатто чўл шамолларидан қорайиб, сополга ўхшаб кетган юзларини гўзаллик тимсоли деб тасвирладик. Кетмондан қадоқ бўлиб кетган қўлларини “олтин қўллар” дедик.

Ичингда шунча гап бор экан, нега миқ этмай юрибсан, деб ҳеч ким сўрамади.

Бизга Гоголлар керак, Шчедринлар керак дейишди. Уша Гогол буладиган, Шчедрин буладиганларни бешигидаёқ гумдон қилишарди.

Ижоднинг онаси — изтироб. Ижод — изтироб фарзанди. Биз буни жуда яхши билардик. Билиб туриб куймай, ёнмай ёзардик. Чунки пролетар адабиётига шеър эмас, шиор керак эди. Социалистик реализм методи қўл-оёғимизни, ҳатто тилимизни ҳам боғлаб қўйганди. Бизда очлар йўқ, очлар чет элда, деса ишпонганмиз. Бизда камбағал йўқ, камбағал инқилобнинг нариёғида қолиб кетган, деса чиппа-чин ишпонганмиз. Уғриликка, талончиликка муҳтожлик сабаб эканини очиқ айтишга тилимиз боғлиқ эди.

Етмиш йил мобайнида қайси валлакат ёзувчи халқ дардини, изтиробини ёзишти. Уққа учганлар, ертўлалардаги яккахоналарда офтоб кўрмай оламдан ўтганлар, Сибир қаҳратонларида умрини поёнига етказганлар, тўғриси эзган ҳақгўй ижодкор эканларини жуда яхши билардик.

Ҳурматли ўқувчиларимиз бизни кечирингиз. Биз ана шунақа забун ижодкорлар эдик.

Энди мен бўлгуси “Уфқ” ни бошқача ёзишим керак. Одамларнинг ичидаги дардини, юрагини ўртаётган армонларини рўй-рост кўрсатишим керак.

Ёзаётганимда темир кишанлар суяк-суякларига-ча эзиб ташлаган қўлларим қалтирамасмикин? Ёзаётганимда беш йил кийимларимнинг беш жойига эзиб қўйилган “СЯ-928” рақами кўзларимга кўри-ниб турмасмикин? Сут ичиб, огзи куйган қатиқни ҳам пуфлаб ичади, қабилидан бўлмасмикин? — деб кўп ўйладим.

Биринчи саҳифанинг бошига, Бисмиллаҳир раҳманир роҳийм, деб ёздиму, негадир атрофга бир аланглаб олдим...

Романда нималар ёзилганини, азиз ўқувчи, ўзингиз яхши биласиз. Дунёга фақат азоб чекиш учун келган Икромжоннинг ҳаёти сизни жиндак ўйлан-тириб қўйдими-йўқми, шуни билмоқчиман. Оғир меҳнатдан ўзининг бутун аёллик хислатларини йўқотиб қўйган, эркакка айланиб кетган, Иноят оқсоқол “от қиз” деб атаган Асрора, ёлғиз фарзандининг доғида куйиб, ёниб, уртаниб, фарёд уриб жон берган Жаннат хола, халқ ризқидан юлиб йиққан бойликлари алангасида ўзи ёниб, жизгинак бўлиб ўлган Иноят оқсоқол, севгилисини тортиб олган сурбет акасидан безган, туғилган ўйдан мосуво бўлган, ота қарғиши бир умр қулоғида қолган Низомжон, балогат ёшига етиб, бутун вужудидан муҳаббат ҳиди анқиб турган ва лекин севгиси саробга йулиққан Дилдор, йигитлик умрининг сўнги тўқайларда бир ваҳшийдек якунланган, бу ҳам етмагандек, поншарафсиз кўмилган гўри ловуллаб ёнган Турсунбой...

Кимсасиз сокин кечада ана шуларни ёзаётганимда гўё елкамдан орган вакили қараб турганга ўхшарди. Гўё у:

— Икромжон коммунист, ўглининг хоин бўлиши мумкин эмас. Коммунистни ҳақорат қилма. Она деганда Ватан тушунилади. Жаннат холада ватанпарварлик туйғуси йўқ. Хоин боласидан юз ўгирсин. Шу жойларини қайтадан ёзасан. Асрорани Ленин комсомоли тарбия қилган. У Ленин партияси ғояларига содиқ комсомол. Сен уни ҳам ҳақорат қиляпсан. Нега китобингда улуг рус оғамизнинг вакиллари кўринмайди? Фронгда жанг қилиб келган Аъзамжонни нега бетайин одам қилиб тасвирляяпсан, уни ҳаммага намуна қилиб кўрсат. Низомжон “Пўлат қандай тобланди” китобидаги қаҳра-

монлардек бўлиши керак. Ҳушёр бўл, келган жойингга яна обориб қўймайлик... — деяётгандек бўларди.

Шундай пайтларда бир вақтларда кишан сиққан билакларимнинг суяклари зирқираб оғриб кетади.

Кўпинча роман ва қиссаларнинг воқеалари боғларда, шарқираб оқаётган сой бўйларида, гулзорларда ўтади. Роман қаҳрамонлари гуллар ҳидидан маст бўладилар, булбуллар хонишидан хаёлларга толадилар.

Мен тасвирлаётган жой тақир чул. Бунда эчкиэмарлар вишиллайди, чиябурилар увиллайди. Инсон кўзини яшнатадиган бирон нарса йўқ.

Бунда фақат осмону сап-сариқ ер.

Гулсиз, булбулсиз романимда гўзалликни одамлар юрагидан топишим керак эди. Кучим борича шундай қилмоқчи бўлдим. Қандоқки детал топсам Икромжоннинг руҳий изтиробларини кучайтиришга сарфладим. Романда бир детал бор. Бир одам Икромжоннинг деворига оҳак билан “Хоиннинг уйи” деб ёзиб кетади. Икромжон аввал кўрса ҳам сезмайди. Ҳўл оҳак аста-секин қуригандан кейин ёзув оппоқ бўлиб кўриниб қолади. Икромжон ўзини тутади. Аммо ичида унсиз йиглайди. Военком тумонат олдида орден тошпираётганда кимдир уни, хоиннинг отаси, деб овоз беради. Икромжон бир қалқиб кетади. Кейин машаққат билан ўзини унглаб олади. У қамишлар орасида ваҳшийга айланган ўгли билан учрашган пайтидаги ҳолатини ёзаётганимда ўзим ҳам титраб кетгандим. Ҳар бир жумлани ёзганимда ўрнимдан туриб кетардим.

Турсунбойнинг гўри ёнаётган тўқай тасвирини роман битганда бошқатдан ёзганман. Ростини айтсам, аввал қамишзорларнинг ёнишини сира кўрма-

гандим. Шу бўлимни тахминан ёзгандим. Журнал романни боса бошлаганда Мирзачўлга бориб туқайга ўт қўйганман. Қайтиб келиб, ўша бобни қайтадан ёзиб чиққандим.

Ўқувчилар нега ромanning биринчи китобини кейин ёздингиз, деб сўрашади.

Катта Фаргона капали қурилиши худди плакатга ўхшаш тантанали бир ҳодиса эди. Унда инсон изтиробларини, алам-андуҳларини топиб бўлмасди. Гуё қирқ беш кун давомида Фаргона водийсида Ленин айтган коммунизм қурилган эди. Ҳамма нарса бор. Ҳеч ким ҳеч кимга ишла, деб айтмайди. Ҳар ким ўз хоҳиши билан ишлайди. Ишлаганда ҳам қотириб, қойил қилиб ишлайди. Ҳатто кечалари ҳам машғал ёқиб ишлашади. Бу ерда пул ҳеч кимга керак бўлмайди. Ҳамма нарса текин. Одамларга зўрлаб овқат едиришаётганга ўхшаб кетарди. Водийликлар араваларда қўй, қонда гуруч, сабзи-пиёз, сават-сават нон олиб келиб, трасса бўйларига учоқ қуриб, дастурхон ёзардилар. Чоллар ўғиллари, невараларини эргаштириб келиб, одамларга аралашиб кетмон чопаверадилар. Чанг-тўзонлар орасида раққосалар ўйинга тушардилар. Кечалари минг-минглаб машғалалар ёругида Ҳалимаҳонлар, Жўраҳону Маъмуржонлар натнис ашула қилардилар. Бир томонда аския, бир томонда қўшиқ.

Шу воқеалардан роман чиқазиб бўладими? Ҳадеб ер қазиди, ҳадеб план бажарди, деб ёзган билан роман бўлмайди-ку. Бунда инсон тақдири, изтироблари бўлиши керак. Ҳатто фожиалар содир бўлиши керак.

Ана шунинг учун ҳам трилогиянинг икки китобини ёзиб, озроқ тажриба орттиргандан кейин бунисини ёзмоқчи бўлдим.

Роман воқеасидан қандайдир кўринмас чизиқ утиши керак эди. Шуни кўп уйладим. Норин дарёси жуда асов дарё. Далаларга сув бермай пастликларда оқади. Бир жини қўзиганда тошиб, далаларни пайҳон қилади.

Ана шу дарё инсон ҳукмига бўйсунishi керак. Роман учун бу етарли эмас. Ҳйлаб-Ҳйлаб, худди шу дарёдай ўжар бир қаҳрамон яратишим керак, деган фикрга келдим. Бу — Азизхон.

Унда енгиб бўлмас бир ёввойи куч бор. У ўтганнинг ўроғини, кетганнинг кетмонини оладиган бежилов дулдул.

Мен уни Норин билан параллел тасвирламоқчи бўлдим. Норин инсон иродасига бўйсунishi керак. Азизхон фойдали меҳнат оқимига тушиши керак.

Ҳожиасиз роман бўладими? Албатта, уни сунъий равишда яратиб бўлмайди. Каналда бирорта ҳам одам ўлмаган, бирорта ҳам одам қамалмаган, бирорта ҳам маст тўполон қилмаган.

Ҳужжатлар билан танишганимда, канал қурилиши иштирокчилари билан гаплашганимда Тошкент театрларининг биридан келган артисткани эри рашк қилиб, сўйиб қўйгани маълум бўлди.

Мен уни артистка деб тасвирламадим. Азизхоннинг севгилиси, қишлоқдаги тўйдан олиб қочиб келган Лутфинисо деган келинчак, деб тасвирладим. Азизхон билан икковлари ўртасидаги ишқ можароларини бутун роман оқимига ёйиб чиқдим. Лутфинисодан ажралиб қолган куёвнинг каналга келиши, уни ҳалок қилиши манзараларини жиндак детективнамо сюжет билан қориштирдим.

Кўн чиройли воқеалар топгандим. Ёзгани қўрқдим. У пайтларда тазйиқнинг қони совумаган, нафас олиб турган пайтлари эди. Яна қамаб қўяди, деб қўрқдим.

Ниҳоят, ун беш йиллик меҳнатим поёнига етди. Китоб ҳам ўқувчи қўлига тегди. Яхши-ёмон гаплар эшитдим.

Бироқ роман қаҳрамонлари ҳалигача тушларимга киради. Телбага ўхшаб кечалари улар била гаплашиб чиқаман. Ўн беш йил тўлғоқда туққан фарзандларимни унутишим осонми?

Биласизми, романга сўнгги нуқтани қўйганимда кўнглим бирдан бўм-бўш бўлиб қолган. Ҳозир ўйлаб қарасам, ўша пайтдаги ҳолатим ёлғиз қизини узатган бева отанинг уй остонасида мунгайиб, қараб қолишига ўхшаркан...

Мустақил Ўзбекистонимизнинг Конституциясига имзо чекилган кун шундоққина кўз олдимда турибди. Ўша куни Олий Мажлис депутатларига, узоқ-яқиндан келган меҳмонларга ёзилган дастурхондан мен ҳам бир чимдим насиба олганман.

Одамлар кўзидаги ҳар қандай сохталикдан, ҳар қандай лоқайдликдан холи бўлган чинакам қувончани, ажиб бир ҳайратни кузатганман. Ўша кундан эътиборан чинакам ҳуқуқий давлатда яшай бошлаганимга иқрор бўлганман.

Баъзилар мустақиллик ўқ отилмасдан, бомба нортламасдан қўлга кирди, деб ўйлашади. Мустақиллик дошқозонда дамланган тўй оши, ким қанча хоҳласа, шунча сузиб олаверади, деб билишади. Йўқ, биродарлар, бу қозонга Сибир ўрмонларида, Тайга ботқоқларида офтоб кўрмай оламдан ўтган, Уран конларида заҳарланиб, она юртини озод кўриш ниятига етолмай оламдан ўтган, қамоқхона камераларида отиб ташланган жигаргўшаларимизнинг кўзёшлари томган. Бу дамланган палов юрт ҳасратида армон билан ўлиб кетганларнинг ўзларига буюрмаган насибаларидир.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг олдида ҳилпираб турган байроқлар орасида мустақил Ўзбекистонимизнинг ҳам байроги офтобда товланиб, шамолда ҳилпираб турибди.

1999 йили афсонавор Америкага бориш тақдиримга битилган экан. Нью-Йоркка борган кунимоқ шу муқаддас, шу арзанда байрогимизни тавоф қилмоқчи булдим. Афсуслар бўлсинки, якшанба куни байроқлар тушириб қўйилар экан. Душанба куни азонлаб яна Бруклинга бордим. Байроқ кўтариш маросимида Нью-Йоркда истиқомат қиладиган ўзбеклар тўпланиб туришган экан. Ўша куни жаҳоннинг энг машҳур шаҳарларидан бирида Ўзбеклар байроғини кўтариш маросимида қатнашиш бахти менга насиб қилди.

Президентимиз Ислом Каримов кечани кеча, кундузни кундуз демай, юрт ташвиши билан яшаяпти. Мустақиллигимизга баҳоли қудрат ҳисса қўшаётганларни ардоқлаб, хизматига яраша тақдирляпти. Мен ҳам мана шундай ҳимматдан баҳраманд бўлган бахтли ижодкорлардан бириман.

Президентимиз камтарин хизматларимни қадрлаб, қанча самимий, дилдан чиққан сўзлар билан “Буюк хизматлари учун” орденини топширди. Бу унутилмас дақиқалар ҳаяжони мени ҳеч қачон тарк этмайди.

Куксимга энг баланд даражали нипон — “Ўзбекистон Қаҳрамони” Олтин Юлдузини тақаётганда ўзимни босолмадим. Бир кинрик қоққунча ўтган онда бутун умрим кўз олдимдан саф тортиб ўтди. Бошимдан ўтган энг огир, энг даҳшатли, энг ҳақоратли онлар кўзим олдида туриб олди. Ўзимни тутолмадим. Ислом Абдуғаниевич бу ҳолатимни сезиб, билагимдан тутдию ўзи ўтирадиган креслога ўтқазиб қўйди. Ҳаяжонимни тарқатиш учун ҳазил

аралаш: “Қани, президентлик креслосида бир на-
фас утиринг, қанақа бўларкин”, деб кулиб қўйди.

Бу умримнинг энг бахтли дақиқалари эди.

Бу ҳурмат, бу эҳтиромлар мени янада гайрат би-
лан, янада илҳом билан ижод қилишга, тугилган
юртим фуқароларига манзур бўладиган асарлар ёзи-
шимга даъват қиларди.

Азиз Ўзбекистоним, жондан азиз юртимнинг
меҳнаткаш фуқаролари, энди қолган умрим сизни-
ки! Бутун умримни, вужуд-вужудим билан сизга
бағишладим.

Буюк шоира онамиз Нодирабегимнинг:

Мақсад на эди жаҳона келдинг,
Кайфиятинги баён этиб кет,

деган талабига энди жавоб бермоқчиман.

Шундоқ азиз, шундоқ ўз эрки ўз қўлида бўлган
Ватанда яшамоқ, ижод қилмоқ бахти буюк неъмат-
дир, онажон!

ҚАМЧИҚ БАҲОДИРИ

Улуғбек тўғрисида "бирор нима" ёзиб беришни сўрашганида илқис "хўп" деб қўйиб, кейин ўйланиб қолдим: топа олармикинман?..

Ишим ўнгидан келганини кўрингки, Улуғбек ҳам улқан машинасини таъмирлаш учун бир ҳафтага Фарғонага келган экан. Аёли оқ юзли, қора кўзлари кулиб турувчи, атлас кўйлаги ярашган Мавлудахон меҳмон теварагида гирдиқапалак. Фарзандлари Манзурахон, Ферузахон, Дилфузахон, Азизбек катталарга хос сиполик билан салом беради. Бу йил биринчи синфга борадиган Азизбек:

— Дадам ҳақида ёзасизми? — деб сўрайди. Тасдиқ жавобини олгач:

— Катта бўлсам ман ҳам тоғларда йўл қураман. Америкаларга борадиган йўл қураман. Ўшанда мафиям келиб ёзасизми? — деб сўроқлайди.

— Бўлмасамчи. Сан ҳам қаҳрамон бўласанда ўшанда, а?

— Албатта-да! — болақайларга хос гурур билан қўлларини мушт қилиб силқиб қўяди Азизбек.

Ҳовли томондан дадасининг шарпасини сезиш билан болалар сўзсиз ичкарига йўналишади. Ҳа, демак оилада отанинг ўз ҳурмати, салобати бор.

— Болалар дадамизнинг ёнларида гап сўрамагунча огиз очишмайди, юзимизга тик қарашмайди, — изоҳ беради Мавлудахон. — Эркак кишининг бир сирда, бир қирда туришининг ўзи ҳам тарбия экан...

Эр-хотиннинг юраги олиниб қолган. Уч фарзанд-ни тупроққа беришди. Бири ойига етмай, бири икки-уч ойлигида "учиб" қолаверди. Аллоҳ яна ўғил берди. Оқ тулпордек чақалоққа термулиб бир-бировининг кўзига қарагани қўрқишади: "Ичимдаги ҳадикни сезиб қолмасин-да!".

Учинчи фарзанд ҳам ўғил эди, бир ойлигида "учди". Баҳринисо хола чақалоқни ювиб тараб, оқ сурпга ўради-да, сурп учларини оқ ипда чандиб қўйди. Ҳали чақалоқ иси ўрнамаган бешикка армон-ла тикилиб йиғлаётган келинига қаради. Хадичахоннинг кўкрагидан оқаётган сут кўйлагини ҳўл қилиб юборган эди. Қайнонанинг келинига жони ачишса-да, қаттиқ гапирди:

— Гудакларингиз чин дунёга дастурхонлик, йиғламаанг. Этагингиз тўла бола ҳали, маҳалла-куй йиғингизни эшитмасин, айб қилишади. Йўқдан бор қилиб берди, суюндик, энди олса ўзиники, розилик билан, сабр билан берайлик, болам. Ман Юнусалига айтай, мулла Мамажон акани чақириб чиқсин.

Ота-бола Умар халфа билан Юнусали чақалоқни тупроққа қўйиб қайтишганда, Хадичахон бошини ёстиққа буркаб, тўлғониб-тўлғониб йиғларди.

Бир ярим йиллар олдинги воқеалар Юнусалининг кўз ўнгидан ўтиб, чақалоққа "туф-туф" деб қўяркан, дарвоза томондан бировининг чақириги эшитилди.

— Ўғилчага ўзим азон чақириб қўяй, деб келдим-да, — остонада Хадичахоннинг тоғаси Жумахалфа турарди. У Юнусали билан кўришиб, соқолини тутамлаб силаб қўйди.

Тақводор тоғанинг ташрифи икки уй қийноғида турган Хадичахонни подлантириб юборди. Синиқ

чеҳрасига нур югурди. Жума-халфа чақалоқни икки қўллаб кўтариб, қиблага юзланди-да, аввал ўнг, сўнг сўл қулогига такбир айтди.

Юнусали тоға шаҳардан 10 чақирим узоқда жойлашган Қўчқорчи қишлоғидаги мактабда ўқитувчи. Велосипедини миниб, саҳар олтида йўлга тушганча, кечқурун уйга қайтади. Хадичахон ая эса пиллакашлик фабрикасида ишлайди. Уч сменада, план бўлмай қолса ҳордиқсиз меҳнат қилади. Болалар она дийдорига тўймайди. Якшанба, ҳафтанинг болаларга аталган энг муъжизавий куни. Тунги сменадан қайтиб, қотиб ухлаётган она атрофига полапонлар сингари йигилиб олишади. Дадалари аста танбеҳ беради:

— Уйготворманглар, болалар, аянг уйқусираб, қайноқ сувга қўлини тиқиб олибди, энди кўзи илинди.

Улуғбек укаларига "чиқиш" дегандай кўзи билан имо қилади. Ҳовлига чиқиб иш тақсимлайди:

— Йўлдошали, сан помидор чопасан, роса ўт босиб кетибди. Тандирга шох-шабба солиб қўйдим, Юсуфжон сан ўт қўйиб, қизитиб берасан. Оқаргунча қизит, ўтган сафар яхши чўт тушмабди, бувим бечорага бошқалатдан ўт қўйиб бердим, нонлари ташлаб юборди.

— Ўзиз-чи? Биззи алдаб футболга кетиб қолманг, ҳиққилайди Юсуфжон.

— Ман чўпқат /мижоз/ларга сут ташлаб келаман, соғиб бидонга сузиб қўйганман. Айтмоқчи, Йўлдошали кечаси йўталиб чиқдинг, кўп чўмиляпсанда, бор, кастрюлкани олиб кел, сутдан қўйиб қўяй, ҳали келиб қайнатиб бераман.

Сутни тарқатиб келганида, она айвонда нон ясаб утирарди. Чап қули билаги оқ докада боғланган. Чакич ураётганда чап қулини авайлаб кўксига босиб олади.

— Хорманг буви, яхши ишлаб келдингизми? — сурашади Улугбек.

— Раҳмат, болам. Йўлдошали йўталиб чиқдимизми?

— Куп чумилади-да, ҳозир сут қайнатиб бераман. Нонушта қилдизми?

— Йўқ, иссиқ нон билан, сизларга тўйиб, ичман, дедим-да. Айланай сандан суянган тоғим, ишонган боғим — ўғлим, кирларни биттаям қолдирмай ювибсан-а, дунё тургунча тур, муродингга ет.

Улугбекнинг мақтовга ҳуши йўқ, негадир ҳазм қилолмайди. Ҳозир ҳам онанинг гаплари унга тегишли эмасдай, ошхонага ёндош тандир томон кетди. Тандир ичидаги чўгга кул тортиб қўйгач, дадасининг устахонасига кирди-да, рандани қўлга олди.

Юнусали ака "Йигит кишига қирқ ҳунар оз", мақолига қатъий риоя қилар, ўғилларига гишт қўйиш, девор уриш, лойсувоғ, қум сувоғ, қўйингки, битта уйни йўқдан бор қилиш жараёнини икир-чикиригача ўргатарди. /Мухбирингизга ҳам тога "бизнинг уйимизга уста деган оралаган эмас, ҳамма иш ўзимизнинг қўлдан келади", дея гурур билан таъкидлаб қўйди./

Соат тўртларда маҳалладаги ишчи аёллар сумкаларини кўтариб, оғир босганча ишдан қайтишади. Сумкада болаларга аталган ширинликларми-ей буларди. Ахир, она кўнгли ҳамиша болада туради, ўзи ҳориб турган бўлса-да, жигарбандига қувонч бағишлагиси келади. Юсуфжон кўзлари олазарак аёллар ичидан онани қидирди. Бувижониси йўқ.

— Юсуфжон, бувингни касалхонага олиб кетишди, иситмаси кўтарилиб ўзини билмай қолди, — аёллардан бири боланинг бошини силади.

У эса кўз ёшлари юзидан думалаган кўйи уйга югурди. Юнусали ака ҳали ишдан қайтмаган. Улугбек қўшнининг велосипедини сўраб касалхонага физиллади. У анчадан буён бувисининг мазаси йўқлигини билар, ўзини мажбур этиб ишлаётганини ҳис этиб турарди.

Уша воқеадан сўнг она тўшакка михланиб қолди.

Умр оқар дарё экан, қандай оқиб кетганини билмай қоларкансан, инсон. Кечагина темир йўл орқасидаги кенг-мўл қўриқда тўп тепиб, зилол ариқ сувларида қаттиқ нонни оқизоқ қилиб еб, мол-ҳол боқиб юришарди. Ёзнинг беҳаловат кунларида эса оёқлари иссиқ асфальтда куя-куя Қўчқорчининг сойига чўмилгани отланишарди. Мана, энди армия ёшига ҳам етиб қолибди.

— Куёв бўлганингни кўрармиканман, ўглим? — йиглаб узатди ўглини она.

Улугбекнинг бўғзига недир тиқилди. Табиатан битта гап кам, иккитаси ортиқча бўлган йигит она учун жонини беришга ҳам тайёр, аммо нимадир қалб туйгуларини тилга чиқаришга монелик қилади. Нигоҳини ерга тикканча индамай тураверади.

— Худо хоҳласа кўрасиз, Хадичахон, невараларингизни ҳам ўзингиз бешикка соласиз, — далда беради қайнона.

Яхши гапга ҳам, ёмонига ҳам фаришталар омин дейишлари рост. Она ўглини куёв бўлганини кўрди, аммо бунгача орада икки йил бор...

— Болаликдан Улугбекнинг юрагида икки ҳавас бор эди, биринчиси рассом бўлгиси келади. Ўқувчилар саройидаги тасвирий студияга қатнарди.

Ўқитувчи "Сани ўзим Ленинграддаги Бадиий академияга ўқишга киритаман", деб юрарди. Аммо онанинг касаллиги, рўзгорнинг асосий юмушлари зиммасида бўлгани учун студияга ҳам боролмай қолди. Ўқитувчиси излаб келиб, бир сўзли шогирдидан "йўқ" деган жавобни олгач, "эссиз талант, талант" деганча ортига қайтди.

Улугбекнинг яна бир ҳаваси улкан машиналар эди. Баҳайбат девларни ўзига буйсундирган баҳодирлар монанд улкан машиналарни бошқаришни орзу қиларди. Бир қарашда ғалати ҳолат-а. Кўнгил сирлари, дил эркинлари изҳорини буёқлар воситасида қоғозга тушириш — нафис савъат қаёқда-ю, улкан машиналар қаёқда?!

Армиядан қайтгач, Қиргулидаги 25-ҳунар-техника билим юртига ўқишга кирди.

.Билим юртини тугатгач, уни 1-сув хўжалиги бошқармасига ишга юборишди. Ишлаб чиқариш амалиётини шу бошқармада ўтаган эди. Камган, чўрткесар, ҳақиқатпарвар йигит бошқармадагиларнинг дидига мос келган экан. Бажонидил уни ўз сафларига қабул қилишди.

Йиллар сувдек оқиб кетди. Ў, унинг экскаватори қанча ботмонлаб қум барханларини текислади экан, неча-неча километр зовурлар қазиди экан... Сарсонқумда чўлларнинг захини қочириш учун зовур кавлашарди. Бир кеча-кундуз ишлашади, бир кеча-кундуз дам. Ишни тугатгач, уйқусираб, қайдасан Фаргона дея йўлга тушасан, 50-60 чақиримли масофани босиб, уйга кириб боргунингча, кеч киради, эрталаб яна "Сарсонқум, ҳувв", дея йўлга отланасан. Онажоннинг жони ҳалак, бошини икки қилиш уйида. Бир куни бўлажак келинни кўришга бориб, ишдан икки соатлар кеч қолди. Сменадоши билан аввалдан келишиб олгани учун бежавотир бор-

ди. Механик сатта осмонга сакраяпти Чарс феъли бор эмасми:

— Осмон қулингизда бўлса, ташлаб юборинг, — деди у. — Сменшигим индамай ишни қиялпти, маош олганда суришиб кетаверамиз, энг муҳими иш тўхтаб қолгани йўқ-ку.

Хуллас, уни кам маошли ишга ўтказиб қўйишди. Одатда, бундай жазо чораси узоги билан уч ой давом этарди. Тўртинчи ойга ўтса ҳам биров нима бўлди, демайди. Суриштириб кўрса, унинг экскаваторини вақтинча бошқараётган ўрис йигит шартнома асосида Африка давлатларидан бирига ишлашга кетаётган экан. Шартнома неча йилга тузилса, охириги иш жойидаги маош ҳам сақланиб қолади. Ҳам хорижда ишлайсан, ҳам бу ерда энг катта маош ёзилаверади. Механикнинг бу найранги Улугбекнинг қонини қайнатиб юборди. Ган келганда отангни аяма қабалида иш тутишга ўрганган йигит тўғри бошқарма бошлигининг ҳузурига кирди.

— Нима, уларни шохи бор эканми?

Ноҳақликка чидай олмай 7-йўл қурилиш бошқармасига кетиб қолди. Мана, ушандан буён узунлиги нақ 11 метрли, огирлиги 20 тонна келадиган автоскреперни — баҳайбат девни илкида ўйнатган баҳодир монанд бошқармоқда.

Улар довов чўққисида туришарди. Пастда кумуш камар монанд товланиб Резаксой оқмоқда. Онпоқ, парқу булутлар худди нафис, назокатли оққушлар каби пурвиқор чўққиларни сийпалаб, сўнг қуёш огушига сингиб кетади. Тоғ ёнбағридаги яккам-дуккам арчалар фарзандлари согинчида гуссага ботиб, йўл қараган кексаларга ўхшайди. Ложувард само бағрида турли-туман қушлар чарх уриб, булутлардан-да юксакни кўзлаб учади.

Улугбекнинг юрагида армон бўлиб қолган мусавирлик туйгулари галаён бошлаган, нималарнидир чизиб ташлагиси келарди. Қуёшнинг заррин нурлари беқиёс чирой бахш этган оққуш-булутлар. Инсонни-да қўлларини қанот қилиб қоқишга, учишга чорловчи қушлар нарвози. Ажиб уфори қалб уммонининг энг тубида ётган туйгуларни-да сайратиб юборадиган турфа хил тоғ чечаклари...

— Хуш йигитлар, довонда ишласа бўладими?

Исмоил Ёқубовичнинг овози йўлсозларни воқеликка қайтарди гўё. Табиат чиройига мафтун бўлиб турган Улугбек, Хидирали, Бахтиёржон, Рўзимбой бараварига ялт этиб бошлиққа қарашди. Дарвоқе, улар бу ерга сайрга эмас, довоннинг паст-баландини билиш учун келишган.

Арабжон довон йўлини қадамлаб ўлчади. 8—9 метрли, энсиз, тор йўл.

— Торлигини қаранг, Исмоил ака, — деди у, — бекорга бу ерда авария устига авария бўлмас экан. Ўтган ҳафта эр-хотин "Жигули"да Топкентдан келаётиб, машина-пашинаси билан... Сабаби тирикчилик, бодринг олиб боришган, қайтишда қанд-қурс, печенье дегандай отчопардан роса босишган экан. Машинаси эски, "шиналар" ейилиб кетган, албатта тоғ йўлида, бунақа сирпанчиқда тортолмайди-да.

Фаргона автомобил йўлларидан мунтазам фойдаланиш бошқармаси бошлиги Исмоил Ёқубович Маматовнинг қулоғига илонизи бўлиб, уфққа туташган йўллардан карвон қўнгироқлари садоси келаётгандай туюларди. Ҳа, у қирқ йилдан зиёд йўл бунёдкори бўлиб ишлади, Фаргонадаги қайси бир йўлдан — хоҳ Фаргона—Қўқон, хоҳ Фаргона—Наманган, хоҳ Фаргона—Андижон магистрал йўлларидан юрмасин, юрагида фараҳ уйғонади. Бу йўлларнинг ҳар бир қаричини бунёд этиш билан боглиқ хотира-

лар кўз ўнгида сеп ёяди. Бу хотиралар эса ёнидаги қўш-қанот йигитлари Арабжон Қобулов, Улугбек Умаров, Хидирали Ҳайдаров, Бахтиёржон Мирзаев, Зарифжон Тошпўлатов... сингари 300 нафардан зиёд жамоа аъзоларининг ёз жазирамалари, қиш қаҳратонларини писанд этмай, қилган меҳнатлари ила уйқашиб кетган. Мана, энди йигитлар зиммасига Буюк Ипак йўлининг ипак занжиридаги бир ҳалқа — Қамчиқ довонидан ўтган қатнов йўлини янгитдан барпо этишдай машаққат юкланмоқда. Баайни ҳазрати Навоийнинг Фарҳоди монанд мана-ви асрий тоғларнинг асрий оромини бузиб, Ўзбекистон "юрагига" унинг марвариди водийни найванд этмоқ керак. Бу тор-танқис йўллардан уларнинг ҳарсангу тошларни янчиб, текислайдиган улкан машиналари юра олармикан?

Бошлиқ ўйидаги сўнгги сўроқ тилига кўчиб, оғзидан учганини сезмай қолди.

— Юради, Исмоил ака, — чўрт кесди Улугбек — эпини қилса элакда қор тураркан. Худо хоҳласа, шунақа зўр йўл қурайликки, юрганлар "отанга балли", дейишсин.

1996 йил авжи ёз чилласида "Фарғона ЭЛУ" нинг грейдерлари, автоскрейперлари, экскаваторлари, бульдозерлари, каток-асфалт текисловчи механизмлар карвони Қамчиқ довони томон йўлга тушишди.

Азиз ўқувчи, гапга нўноқ, меҳнат эли учун ишни сўзга, сўзни ишга айлантиришдан минг бора қийин туюлади. Шундай эсада улар билан бақамти ўтириб, дил дафтарларини варақлайверсангиз, ишонаманки, ҳар бир йўлсоз ҳақида дostonлар ёзсангиз арзийди. Табиатан камгап, чўрткесар, бир сўзли

йигит бўлмиш Улугбек билан ҳамсуҳбат бўларканман, бу ҳақиқатни янада теранроқ ҳис этдим.

Резаксой устидаги тоғ денгиз сатҳидан 2200 метр баландликда. Қувасойлик портлатувчилар техник-ижрочи Муйдин Тошпўлатов лойиҳага асосан белгилаб берган тоғ бағрини ўйдим-чуқур қилиб ташлаган. Улугбекнинг "деви" га қадрдон дўсти Хидирали ўз экскаваторида "забой" (портлатадиган тоғ уюмлари) юкламоқда. Дўсти яқинда уйга бориб келди.

— Улугбек, келганингга яқинда икки ой бўлади-я, бола-чақани ҳам ўйлаш керакда, дўстим, — нафас ростлаш пайти қадрдонига дашном беради Хидирали. — Нима, шу йўлни қураётиб, ётволиб ишлаган, деб санга ҳайкал қўйиб қўйишармиди?

— Эҳтимол ҳайкалимни ясашаётгандир. Ўзингчи, ўзинг, бир ярим ой деганда бординг-ку. Одам ҳайкалини қўйиш, бирор нарса олиш учун ишламайди-ку, ишми ишни дўндир, дам олишми, кирои дам ол. Дадам доимо, ишласанг қадамингдан ўт чақнаб, жону жаҳонингни унутиб ишла, ўзинг ҳам баҳра оласан, ўзгалар ҳам, дейди доим. Бўл, тезроқ юкла, юрагим тошиқиб кетяпти. Эртага Азизбекнинг туғилган куни, соғиндим. Араб ака бугун сме-начинг келади, уйдан хабар обке", деяётганди...

Тоғ уюмлари Резаксой тепасидаги икки қир оралигидаги жарликка тўкилади. Иш жадаллашган сайин жарлик билан ўртадаги масофа ҳам узайиб бормоқда. Улугбек доvon йўлини анча "қўрқитиб, гапга киргизиб" олди. Тунда ҳам ҳайиқмай машина бошқараверади. Ҳаёт экан-да, доvon йўлида кечасию кундузи машиналар узилмайди.

Улугбек тунда ишларди. Тонг гира-ширасида тоғнинг тик томонидан енгил машина илонизи қолдириб елиб кела бошлади. Улугбек англади, ҳайдовчининг кўзи илинган, шу кетишда пастга қулайди-

ёв. У автоскрейпер сигналини тинимсиз, қаттиқ босди-да, жон ҳолатда машинасини йўлга кўндаланг қўйди. Сигнал "Тико" ҳайдовчисини уйғотиб юборди шекилли, тезлик пасайган эсада, машина улкан "дев" га келиб урилди. Улугбек, кабина эшигини шитоб очиб иргиб тушди-да, "Тико" ёнига борди. Ҳайдовчи ҳозиргина рўй бериши мумкин бўлган фалокатдан қутилганларига ишпонолмай, рулни маҳкам тутганча қотиб ўтирар, орқада уч аёл "ниқ-пиқ" йиглашарди...

"Тавба бежиз шопилмаган эканман-да", кўнглидан ўтди Улугбекнинг. "Тико"нинг синган фаралари, пачоқ олд қисмини тузатса бўлади, аммо яратганнинг ўзи мен туфайли бу одамларни асраб қолди.

Йўлни йўл қилиш осон эмас эди. Йўлсозлар дастлабки йили 400-500 кубометр тупроқ ишлари бажарган бўлса, 1997-98-99 йилларда бу рақам миллионларга кўтарилди. Катта 20-50 метр баландликдаги тоғлар қўнорилиб, йўл тозаланар, эндиликда биз осонгина ёзиб қўяётган рақамларнинг пайдо бўлиши учун Улугбек, Собиржон, Ақромжон, Аъзамжон, Абдуқодир, Абдумутал, Анваржонлар... тунларни кунга, кунларни тунга улаб, меҳнат қилишмоқда эди.

Бир куни вилоятдан мухбирлар келишди. Ёқилги етишмай, бўғилиб туришганда, мухбирнинг эмалиги қулоққа ёқадими? Улугбекнинг эса бунақа газетада чиқишу, телевизорга олишларига ҳуши йўқ. Довоннинг тик кўтарилишидаги уюмни тезроқ ташиб, асфалтчиларга иш майдонини тозалаб бермоқчи. Мастернинг ҳай-ҳайлашига қарамай, автоскрейпер чанг тўзон из қолдириб "гойиб" бўлди. Мухбирнинг иззат-нафсига қаттиқ тегди шекилли, у ҳақида лом-мим демабди. Бунга парво ҳам қилмади-ю, бир ҳафта ўтмай, энди асфалтдан чиққан ўша йўлдан

булоқ чиқиб қолди-ку? Булоққа қувур ўрнатиб, кўмишди. Дарҳақиқат, довонда булоқлар сероб, суви ширин, ичиб тўймайсиз.

Иш дегани шунақаки, ҳатто темирни ҳам тутаттиради. Бир сафар машинаси бузилиб қолди. Қиш изгирини юз-кўзингни ялайди, бундай об-ҳавода оёғингни иссиққина сандалга тиқиб, китоб ўқиб ётишни ким орзу қилмайди. Лекин ҳаёт деганларининг ташвиши на иссиқни, на совуқни писанд қилади. Эндиликда узунлиги 130 километрдан ошиб, эни 20 метрга кенгайиб қолган, текис, ровон йўлларни кўриб кўз қувонади. Бу йўлни бунёдга келтиришда Андижон, Наманган, Тошкент йўлсозлари фаргоналиклар билан бирга қўлни-қўлга бериб меҳнат қилишмоқда.

Ана энди Улугбекнинг ўзи сўзласин:

— Фикру ёдимиз довонда бўлиб қолган. Оила, бола-чақани ой-ойлаб кўрмаймиз. Уч-тўрт ойда ров келсам, дадам озиб-тўзиб, қорайиб кетган ўғлига раҳми келадимией:

— Улугбек, довонни битта сан қурыпсанми, ўғлим. Болларингни ҳам соғинтириб юбординг-ку,— деб қўяди.

Индамайман.

— Тунов куни телевизорда сениям кўрсатишган экан, Қаландаржон кўчада гапириб қолди, уч-тўрт кишининг ичида гурурланиб кетдим, яша ўғлим.

1999 йил. Бир куни бошлиқ уйимдан оҳорли кийим-кечакларимни кўтариб келибди.

— Тошкентга борамиз, бировга индаманг, мукофотга тавсия қилганмиз. Чунки тавсия этилганлар юзлаб, омад эса битта-иккитага кулиб боқади. Фейлим бировга бир нарса сўрамагунча гапирмайман, ўз-ўзимча гапиришни-ку, қўяверинг. Тошкентга тушиб,

вазирликда ҳам аллақанча ҳужжатларни тўлдириб қайтдик. Шу билан воқеалар эсдан чиқди.

Мустақиллик арафасида кечқурун ҳамкасблар билан телевизор кўриб утирардик. Олдинда утириб олганман. Биров чақирди. Ўгирилиб қарасам, олдинги линияда ишлайдиган оғайнилардан бири, "Сиз Қаҳрамон бўлибсиз!", деди, аммо гала-говурда англамадим. Жойимдан тургизиб, ўрнимга утириб олиш учун миямни гангитянти, деб яна телевизорга қадалдим. Эртаси эрталаб машинага тош юклаётсам, бошлигимиз билан телевидениеда ишлайдиган Бахтиёр деган йигит ашқол-дашқолларини кўтариб олишганча, мен томонга келишяпти. Исмоил Ёқубович ёнимга келиб, афт-ангорини хотини кўрса ҳам танимайдиган ишчисини — мени бағрига босди.

— Унвон муборак, Улугбек! — тўлқинланиб қутлади у.

— Қанақа унвон? — ҳайрон бўлдим.

— Ўзбекистон Қаҳрамони бўлдингиз...

Тоғу тошларда акс-садо берди бу хушxabар.

Шунда Улугбекнинг онаси вафотидан сўнг асло намланмаган кўзларида ёш думалаб, қорайиб кетган чехрасида худди қуёш балққандай бўлди. Улугвор меҳнат тантанасидан ўзига сиғмаган қалбининг бахт қичқириви тоғу тошларга акс садо берди:

— Унвонинг муборак бўлсин!

— Муборак бўлсин!

— Муборак!..

ЧИНОР

Юртимизнинг шаън тонги отар,
Деҳқон туриб кетар далага.
Йуқ, йуқ. Деҳқон тонгни уйготар,
Вақт ганимат шундай паллада.

Далаларда тугамасдан иш,
Уфқларга ёнбошлайди кун.
Деҳқон шунда уйга қайтади,
Қуёш бирпас тин олсин учун.

Аввал юлдузлар хиралашиб, атроф гира-шира ёришади. Хуроз қичқиради. Дала, ариқ ва йул ёқаларида қорайган дов-дарахтларга ойдинлик инади. Қушларнинг хониши бошланади. Секин-аста атроф, она-табиат асл жамолини намоён этади. Олис уфқдан олов тафтида қизарган тандирга ўхшаб қуёш бош кўтаради. Ҳазрат бобо бу бетакрор, жозибали манзарани бир эмас, ўн эмас, юз, минг марталаб кузатган, бутун вужудига жон қадар азиз кенгликларга суқланиб тикилган, руҳияти мусаффо, ҳузурбахш тонг насимидан тетиклик, роҳат туйган. Ҳаётини сарҳисоб қилган, ўзича режалар тузган.

Бугун ҳам отахон одатдагидай эрта туриб, тонг оқарар-оқармас далага йул олди. Пахта найкаллари ораляб, ўзи бош бўлган ширкат хўжалигидаги 27 пудратчининг ерини бирма-бир кўздан кечирди. Қайси ерни культивация қилиш кераклиги, қайси даладаги гўзаларга сув бериш, қайсисини озиклантириш кераклигини ўзича чамалаб чиқди. Шу тахлит нахтажор ва бугдойзорни айлангач, дала шийнони томонга бурилди. Ҳазрат бобони шундай ажиб манзара, сокин дамлар кўпинча хаёл гирдобига тортади. Ҳаётида юз берган, хотирасида умрбод муҳрланиб қолган воқеаларни эслайди.

... Ушанда, йигитлик бўсагасидалик пайтида кутилмаган воқеа рўй берди. Ҳарбий хизматга чақирилган ва юк халтасини елкалаб ота-онаси, эл-хешлари билан хайр-хўшлашиб вилоят марказига борган Ҳазратни жўнаш олдидан ортига қайтаришди.

— Сенга колхоз, туманинг талабнома ёзиб юборган, — дея бунинг сабабини қисқача изоҳлади вилоят ҳарбий комиссариати ходими. — Биласан, ҳозир шароит оғир. Фронт орқасидагиларга ҳам осон эмас. Ишлайдиган эркаклар қолмаганлиги учун сенга умид боглаб, фронтдан қолдиришимизни сўрашган. Шу ишончни оқла! Сени қолдирамиз. Сен фронт ортида хизмат қиласан.

Чиндан ҳам қишлоқнинг қўлидан иш келадиган, дастпанжаси бутун эркаклари урушга кетган, даладеҳқончилик юмушлари, асосан, аёллару Ҳазрат сингари эндигина ақл-ҳушини таниб, урушнинг қора кўланкаси чеҳраларини маъюс торттирган, унинг етар-етмаслик таъмини татиб улғаяётган болалар елкасига тушган эди. Ҳазрат ақлини меҳнатда таниди, ота-онасининг қаторига кириб ишлади. Этагида маҳаллий ўғит ташиди, ҳўкиз билан ер ҳайдади. Кечки мактабга қатнаб ўқиди, бригадирнинг ёнига кириб ҳисобчилик қилди. Қиргинбарот уруш давом этаётган, "Ҳамма нарса фронт учун, ҳамма нарса галаба учун" деган шиор ҳаёт-мамот тарзига айланган ўша машъум кунларда мутасадди идораларга юқоридаги мазмундаги талабнома билан мурожаат этиш ҳам, уни ижобий ҳал қилиш ҳам ниҳоятда қалтис эди. Лекин, Ҳазратнинг меҳнатга муносабати, ўзини аямай ишлашини билган хўжалик ва туман раҳбарлари бутун масъулиятни зиммаларига олиб шундай йўл тутишган эди.

Ҳазрат Облоқуловнинг тақдирида кескин бурилиш ясаган, деҳқончиликка юракдан киришишига, пахтакорлик касби умр мазмунига айланиб кетишига дебоча бўлган шу воқеага ҳам мана, салкам олтмиш йил булибди. Олтмиш йилдан бери йўқлаб борган киши уни нуқул даладан топади. Отахон салкам ярим асрдан бери бригадир. Шунча йилдан бери битта жойда ишлаш, айниқса, деҳқончиликдай инжиқ, серзаҳмат иш билан шуғулланиш, қарийб юз гектар экин майдони, ўнлаб оилалар тақдири учун масъулият юкини елкалаб юриш, пахтакор деган номни улуглаш осонми?! Эҳ-ҳе, бригада далаларидан Ҳазрат бобо неча бор ўтганини ҳисоблагудай бўлсангиз, бу масофа ер шарини бемалол айланиб чиқадиган миқдордан ошса ошадики, кам эмас.

Дўшпини олиб, бундоқ ўйлаб қараса, пахтакор юмушининг на боши, на охири бор экан. Худди чархпалакдек айлангани айланган. Рамзий маънода ерга уруг тушганини деҳқончиликнинг боши десак, интиҳоси — етиштирилган пахтани нест-нобуд қилмай териб олиш ва давлатга топширишдир. Лекин, ҳосилдан бўшаган ерларни гўзапоядан тозалаш, шудгорлаш, қишда икки-уч марта яхоб сувига қондириб сугориш, маҳаллий ва маданий ўғит жамғариш, майдонларни текислаб, экишга ҳозирлаш, сув йўллари тартибга келтириш... Бу юмушлар ҳам пировардида ҳосил тақдирини ҳал қилади. Бу жараёнларнинг лоақал биттасида шунчаки, хўжакўрсин қабилида иш тутилса, эртанги гўза ривожига салбий таъсир этади, ҳосил салмоғи пасаяди. Энг муҳими, бу жараёнларнинг муайян муддати, миқдори, мезони бор. Юқоридаги бир-бирига узвий боғлиқ агротехник тадбирларга чигит экиш, уруғнинг униб чиқиши, культивация, қатор ораларига жўяк тортиш, сугориш, яганалаш, гўза ривож, чопиқ, ҳосил тақдирига таҳдид соладиган табиат инжиқ-

ликлари, турли хил касалликларга қарши тадбирларни ҳам қўшиб ҳисоблайдиган бўлсак, пахта очилгунга қадар деҳқон қанчалик азият чекиши, машаққат тортиши, зиммасида катта юк борлиги янада ойдинлашади. Бир чаноқ пахта осонликча, ўз-ўзидан етиштирилмаслигига имон келтирасиз.

Ҳазрат Облоқуловнинг бошқалардан устунлигининг ҳам, лафзи ҳалоллигининг ҳам, вилоятда энг юқори ҳосил олишга эришаётганлигининг ҳам боиси мана шу мураккабликни теран англашида, барча агротехник тадбирларни маромида амалга оширишида бўлса керак.

— Ер танти, уни заррача алдаб бўлмайди, — дейди Ҳазрат бобо пахтадан юқори ҳосил олаётганлигининг асл сабабини изоҳлаб. — Бугун қаердадир эътиборсизлик қилсанг, камчиликка йўл қўйсанг, эртага албатта шунга яраша жавобини оласан. Айттайлик, экишдан олдин майдон яхши текисланмаса, сугориш пайтида панд ейсиз. Бир хил кўчатлар сувда кўллаб қолса, шу эгатдаги бошқа кўчатлар сувга қонмайди. Ёки ўғитни олинг. Меъёридан кўпроқ ўғитланган даладаги ҳосил қурийди, кам озиқлантирилгани эса ривождан қолади. Оқибати аниқ. Ҳосил кутилгандай бўлмайди.

Ҳазрат бобо ширкат хўжалиги ҳудудида бешта хандақ қаздириб қўйган. Ҳар бирига минг тоннадан маҳаллий ўғит сиғадиган бу хандақларни тўлатиб, чиригандан сўнг далага чиқартиради. Шудгорлашдан аввал ерга ташлатади. Шудгорлангандан сўнг ўғит пастки қатламга тушиб, ерни юмшатади. Қишки сувни ичган дала бамисоли хамирдай кўпчиб дам олади, етилади. Баҳорда барча экин майдонлари яхшилиб текисланади.

Ғўза парваришининг нозиклигини айтмайсизми?! Сув исрофгарчилигига йўл қўймаслик, ғўзалар бир-

дай об-ҳаётга қониши учун ҳар бир эгатга алоҳида сув тарайди. Мавсумда камида 7-8 марта сугоради. Ҳар сугорилганда гўза бир бўғим ўсади. Ёйилиб ҳосил тугади. Буларнинг барчаси Ҳазрат бобонинг қатъий назорати, кўз ўнгида кечади. У бири бош-қасига ўхшамайдиган йилларни кўравериб, мўл ҳосил етиштириш ташвишида юқори марраларни кўзлаб меҳнат қилавериб, пахтачилик илмининг амалиётчи академиги, зукко билимдони бўлиб кетган. Ахир манаман деган номдор олимлар ҳам муайян хулосалар чиқариш учун ойлар, йиллар давомида кузатишлар олиб боради, тажриба ўтказди. Кейин тавсиялар беради. Ҳазрат бобонинг чинакам камолот, деҳқончилик илмини ўрганиш, тажриба олиб бориш майдони — пахта етиштираётган далаларидир. Унинг тажрибалари аллақачон амалиётда такрор-такрор синовдан ўтиб, пухта, аниқ натижалар берган, мукаммаллашиб, мазмун-моҳиятан бойиб, инкор этиб бўлмас ҳақиқатга айланган. Бунга ҳар йили отахон деҳқончилик қилаётган далаларнинг гектаридан йигиштириб олинаётган қарийб 70 центнерлик пахта ҳосили гувоҳ. Бунга об-ҳаво қийинчиликлари, табиат инжиқликларига кўксини қалқон қилиб тўкилган пешона терлари, кўзланган юксак марра, эришилган ва эришилаётган самара, эл-юрт олдидаги юзи ёруғлик гувоҳ. Буни Ҳазрат Облоқуловнинг Президентимиз Фармони билан мамлакатимиз мустақиллигини мустаҳкамлаш, давлат ва халқ олдидаги гоят катта хизматлари, ислохотларни амалга оширишдаги фаол иштироки ва қаҳрамонона меҳнатлари учун Мустақиллик байрамининг тўққиз йиллиги шодиёналари арафасида Ўзбекистон Қаҳрамони олий унвони билан тақдирланганлиги ҳеч инкор этиб бўлмас даражада исботламоқда.

Мамлакатимиз пойтахтида, Оқсарой қароргоҳида Президентимиз Ислон Каримов олий нишонни топшираётганида Ҳазрат бобонинг қувончи еру кўкка сигмаган. Гуё ёруг оламга қайтадан келгандек енгил, руҳан тетик тортган. Вужудини ҳаётдан мамнунлик, меҳнатидан фахр-ифтихор, танини жўшқинлик чулғаган. Мукофотларни топшириш тантанали маросими ўзига ҳавас билан тикилган, дил-дилдан олқишлаётган нигоҳлар, юртбошимизнинг қўл сиқиб изҳор этган эзгу истаклари, самимий чеҳраси, салобатидан тўлқинланиб, ҳаяжонга тушиб, йиғлаб юборишдан ўзини зўрга тийди. Кўнглида беихтиёр: "Қани энди, оддий деҳқончиликдан, меҳнат туфайли шундай улуг мартабаларга эришганимни, шундай юксак иззат-икромга муносиб топилганимни умри далада кечган раҳматли отаонам кўрсайди", деган ёруг бир армон, ногаҳоний илинж тугёнланган.

Аслида, Ўзбекистон Қаҳрамони унвони билан тақдирланишини Ҳазрат бобо орзу қилиш, уйлаш тугул, ҳатто тушида ҳам кўрмаганди. Ахир унга ўхшаган умри далада кечаётган пахтакор, тер тўкиб ишлаётган меҳнаткашлар камми?! Ўзи сингари уста пахтакорларни, фаолиятини эл-юртга ибрат қилиб кўрсатса арзигулик деҳқонларни ҳар бир туман, ҳар бир вилоятда топиш мумкин. Қолаверса, у мукофот олиш, бировларни қойил қолдириш, ўзини кўз-кўз этиш ёки таҳсин эшитиш учун эмас, виждон амри билан ишлайди. Йил-ўн икки ой даладан бери келмайди. Чапанироқ ташбеҳ билан айтганда, чигит билан бирга униб, бирга ўсади, бирга нафас олиб, бирга сув ичади. Унинг ягона нияти: пахтадан имкон қадар кўпроқ ҳосил йигиштириб олиш, ҳалол ризқ билан оила тебратиш, бригадасидаги деҳқонларнинг кўпроқ даромад олишига эришиш.

Қирқ олти йиллик бригада бошлиғи бўлиб ишлаши давомида бирор йил режа бажарилмай қолганини, ҳосилдорлик мўлжалдагидан кам бўлганини эслолмайди. Ҳар йили Бухоро вилоятининг пешқадам пахтакорлари сафида галаба рапортини топширади, номи катта-кичик йиғинларда ҳурмат билан тилга олинади.

Бир пайтлар, собиқ Шўро даврида номзоди Меҳнат Қаҳрамони унвонига икки-уч бор тавсия этилгани ҳам моҳир нахтакорнинг ёдида. Лекин, таржимаи ҳоли юқоридан талаб қилинган қандайдир меъёр ва мезонларга тўғри келмаганлиги учун тўнланган ҳужжатлар назардан четда қолиб кетди. Мустақиллик туфайли унга бахт кулиб боқди. Пахтадан юқори ҳосилдорликка эришганлиги учун 1998 йили "Ўзбекистонда хизмат кўрсатган қишлоқ хўжалик ходими" фахрий унвони билан тақдирланди. Мавсум якунига бағишланган катта шодиёнада вилоят ҳокими Ҳазрат бобога "Тико" автомашинаси калитини топширди. Орадан бир йил ўтгач, отахон вилоят пахтакорларининг ҳосил байрамидан "Дамас" автомашинасини миниб уйига қайтди. Кейинги йил эса кўксини Олтин Юлдуз беади.

... Ўша куни ҳам Ҳазрат бобо одатдагидай тонг азонда дала айланишга чиқди. Кеча оқшом жиндай бенарволик қилди. Пайкалларни оралаб, рошини ўпириб кетган ариққа кўзи тушиб қолди-ю, дарров сувни боғлади. Усти-боши намиққанига қарамай, шу алпозда алламаҳалгача юрди. Уйига бориб, кийимларини алмаштириб қайтса ҳам буларди. Лекин вақтини қизганди. Ҳаво яхши, таъсир қилмаса керак, деб янглиш ўйлаган экан. Танасида ҳоргинлик сездди. Ҳарорати кўтарилганлигига қарамай пахтазорга йўл олди.

"Ҳаракатлансам, қон юришса, ўтиб кетади", деган хаёлда эди. Йўқ! Дармонсизлик кекса деҳқоннинг шаҳдини синдирди. Секин ортига қайтиб ҳарорат улчигични қўйди. Симоб устунни 40 рақамига яқинлашиб турарди. "Бир терласам, ёзилиб кетаман", деган илинжда ўрнига чўзилиб, кўрнага бурканди.

Энди кўзи илинган экан, рафиқаси Ҳакима биби уйғотиб, шийпонда вилоят ҳокими йўқлаётганини айтди. Ҳазрат бобо шамоллаганини ҳам унутиб, шошилганча дарвозага йўналди. У вилоят ҳокими С. Ҳусеновнинг бу тахлит тапширфларига кўникиб кетган. Ҳоким баъзан ўзи, баъзан уч-тўрт ҳамроҳлари билан нари борса ҳафтада бир марта деҳқончиликда суяги қотган бу инсонни йўқлаб келади. Отахон ҳовуз бўйидаги ёғоч катга кўрпача тўшайди. Дастурхон ёзади. Улар бир пиёла чой устида суҳбатлашадилар. Вилоят ҳокими отахоннинг пахтачиликдаги тажрибалари, кузатишлари, хулосалари билан қизиқади, маслаҳат олади. Баъзан бирга дала айланиб, пахта пайкалларини обдан кўздан кечиришади. Навбатдаги агротехник тадбирларнинг меъёр ва кўламини таҳлил этишади. Ҳазрат бобо шийпон томон борар экан, "вилоят ҳокими бугун ҳам одатича келган бўлса керак", деган фикрда эди.

Лекин бу гал шийнон олдидаги йўл ёқасида машиналар ҳам, одамлар ҳам кўп эди. Отахон ҳам таажжуб, ҳам хижолатлик билан уларга яқинлашаркан, ҳамма ўзига айрича меҳр, ҳавас билан боқаётганини, ҳамманинг юзларида ҳушнудлик балқиб турганини илғаб, ҳайрати ортди.

— Ҳазрат бобо, табриклайман! — дея биринчи бўлиб унинг истиқболига қараб юрди вилоят ҳокими қулочини кенг очиб, отахон билан бағримлашди. — Ўзбекистон Қаҳрамони бўлдингиз!

— Табриклаймиз!..

Ҳазрат бобо гўё ҳозир эшитганлари, кўриб турганлари тушида юз бераётгандай қулоқларига ишонамай, узини қўярга жой тополмай қолганди. Бугунга нимадир тиқилгандай, тили калимага келмас, қаттиқ ҳаяжонланганидан дардини ҳам унутган, кўзларидан силқиётган ёшни кафтлари билан сидирганча "раҳмат, раҳмат", дея оларди, холос.

— Мендай оддий меҳнаткашга шундай Олий мукофотни беришни лозим топган Президентимизга минг раҳмат!

Ҳазрат бобонинг бу изҳорида умрининг энг бахтли онларини бошидан кечираётган, юрагида заррача армони йўқ, борди-ю, муъжиза юз бериб, ҳаёти қайтадан бошланган тақдирда ҳам бошқача яшашни хаёлига келтирмайдиган инсоннинг азму ихтиёри, миннатдорчилиги мужассам эди.

Эътироф этиш керакки, қишлоқ хўжалиги моддий-техника базаси Ҳазрат бобонинг кўз унгида ўзгарди. Деҳқончилик маданияти юксалди. Одамлар фикри, савияси ўсди. Турмуш даражаси яхшиланиб борди. Ҳазрат бобо она-заминга меҳр қўйиш, юқори ҳосил етиштириш сир-асрорларининг тагига етиш баробарида одамлар билан муомала қилиш, улар қалбига йўл топишни ҳам урганди. Болалигида деҳқонни болохонадор қилиб ҳақоратлаган, қамчи билан савалаган раҳбарларни кўрган. Қўрқувдан "дағ-дағ" титраган пайтлари бўлган. Кейин, улгайгач, бригадир вазифасида ишлайвергач, чуқур англаб етдики, одамлар қалбига дўқ-пўписа, таҳдид билан эмас, шахсий ибрат, яхши сўз, босиқлик, хушмуомала билан йўл топиш мумкин. Шунда одамлар астойдил ҳурмат қилади, ишонади, ортингдан эргашади, айтганингни ерда қолдиришмайди. Ҳазрат бобо йиллар оша елкама-елка ишлайвериб, ҳаётининг яхши-ёмон кунларида ҳамдам, ҳамнафас юра-

вериб қўл остида бирга меҳнат қиладиган катта-кичикнинг кўнглидан нима кечаётганини, қандай кайфиятдалигини, руҳиятини бир қарашдаёқ англайдиган бўлиб кетган. Одамлар ҳам энг яқин кишидек қувончларини аввал отахон билан баҳам кўрадилар, бошларига огир кун тушганда унга суянадилар, зарур бўлиб қолганда мадад сўрайдилар, маслаҳатини оладилар. Ҳатто бошқарув раиси ҳал қилиши лозим бўлган масалаларда ҳам аввал Ҳазрат бобога мурожаат этишади. Улар яхши биладиларки, Ҳазрат бобо бошқалардан қўлидан келган ҳамияти, яхшилигини аямайди, сўзини ерда қолдирмайди. Имкон қадар ҳожатларини чиқаришга, муддаоларини ижобий ҳал этишга ҳаракат қилади. Керак бўлса, вақтини аямай, ўзи елиб-югуради. Ахир, аксинча бўлиши мумкинми?! Йўқ! Холисона айтинг-чи, битта бармоқ билан қўлнинг юмушини бажариб бўладими? Лекин, бармоқлар бирлашса, қўл қодир кучга айланади. Ҳазрат бобо буни яхши англайди ва шунинг учун ҳам қишлоғидагиларнинг ҳар қандай хоҳиш-истагини ўринлатиш, қўлидан келган ёрдамни аямасликни бурчи, деб билади.

Ана шундай кечинмалар гирдобига тушган Ҳазрат бобо шийпонга етиб келганини ҳам сезмай қолди. Шийпон ёнидан бугдойзорга энган ариқ бўйидаги балхи тутлардан бирининг шохини эгиб, марвариддай оппоқ пишган меваларини териб, огзига солди. Танаси қучоққа сиғмас даражада йириклашган, чоратрофни соябондай тутиб турган сервиқор чинорларга қараб, ҳали-замон кўнглидан кечган қўл ҳақидаги мулоҳазаларига бошқа бир қиёс хаёлига келди. Аниқ ёдида. Бу чинор ниҳолларини 1968 йили келтириб ўтқазганди. Тасодифан қўшни қишлоқдаги та-

нишиникига бориб, унинг "кераги йўқ", деб кавлаб ташлаган шу кўчатларни қўлтиқлаб қайтди. Май ойи эди. Ниҳол ўтқазадиган пайт эмасди. Ҳаво исиб кетган. Табиат аллақачон уйғонган. Шунга қарамай, Ҳазрат бобо шийпон атрофидаги ялангликка ариқча тортди, ерни яхшилаб юмшатди. Кўчатларни умид билан бирма-бир, об-тобида қилиб ўтказди. Ишлов, парваришни канда қилмади. Ҳар куни, кунора шарбатлаб сугориб турди. Секин-аста ниҳолчалар жонланиб, япроқ ёзди. Ушанда, чинор кўчатлари тимсолида у астойдил қаров, эътибор, меҳр нималарга қодир эканлигини яна бир қарра туйган эди. Йиллар ўтган сари чинорлар ҳам кўкка бўй чўзиб, ёйилиб ўсаверди. Бугунга келиб ҳовуз бўйида, чинорлар соясида ўтирган кишининг тани яйрайди. Вужудидан чарчоқ арийди. Аслини олганда, бу чинорлар илдизлари она-заминга чуқур панжа ёйганлиги, соғломлиги, мустаҳкамлиги боис юксалиб, улугворлик касб этиб, қуёш тафтига, шамолларга мардона кўксини тутиб, теварак-атрофга соя солиб турибди. Илдизлар мўрт ва омонат бўлса, арзимас ташқи таъсирга бардош беролмаслиги, юзтубан йиқилиши, қуриб, ўтиндан бошқа нарсага ярамаслиги турган гап.

Ҳазрат бобонинг ҳам илдизлари ана шу — Тодон қишлоғи аҳли, қўл остида ишлайдиган пудратчилар, яхши-ёмон кунларида елкадош Садриддин Айний номидаги ширкат хўжалиги меҳнат аҳли. Ҳазрат бобо улар билан тирик. Уларнинг оилалари тинч бўлса, Ҳазрат бобо ҳам хотиржам яшайди. То тирик экан, улардан ёрдами, хизматини аямайди. Негаки, Ҳазрат бобо олаётган мукофотларда, қўлга киритаётган ютуқларда улардан ҳар бирининг муайян улуши, хизмати бор. Ҳазрат бобонинг айтганларини уддалаб, бугунги камолотини таъминлаб, юзини ёруғ қилиб турган кишилардан ҳамияти,

хизматини дариг тутса бандасига ҳам, яратганга ҳам хуш келмайди.

Ўзбекистон Қаҳрамонининг бу одатини ҳамқишлоқлари жуда яхши билишади. Истаган пайтда безовта қилишади. Шу оқшом ҳам энди кўзи илинган экан, ярим тунда дарвоза қаттиқ тақиллаб, кимдир овоз берди. Ҳазрат бобо ташқарига чиқди. Қараса, бутун умри далада кечган, нафақадаги ҳамқишлоги Пулат Тиллаев.

— Ҳа, Пулатжон, тинчликми, келинг! — деди Ҳазрат бобо юз-кўзларида безовталиқ акс этган кинининг саломига алик олгач.

— Неварачанинг тоби қочиб қолди. Дўхтирга элт-сакми, девдим.

Ҳазрат бобо бу бемаҳал ташрифнинг сабабини дарҳол тушунди. Демак, у неварасини Гиждувон шаҳрига, марказий касалхонага элтмоқчи. Боришга улови йуқ. Ҳазрат бобонинг машинасига умид боғлаб келган.

— Ҳозир Шавкатни уйғотаман. Олиб боради, — деди Ҳазрат бобо ортиқча гап-сўзга ҳожат қолдирмай...

Ҳазрат бобо шу воқеани хаёлидан кечираркан, ҳали-замон пудратчиларга юмушларни тақсимлаб бергач, Пулатбойникига бирров кириб, бемор неварасининг аҳволини сўраб чиқишни дилига тугиб қўйди...

Ҳазрат Облоқулов пахта тайёрлаш режаси бажарилган байрам кунларидагина тин олади. Дастлаб ўзи учун иккинчи уйга айланиб кетган дала ший-понида катта дастурхон ёзиб қишлоқ аҳли, бригада аъзоларини сийлайди. Хўжалиқ фаоллари, туман раҳбарларини бир пиёла чойга таклиф қилади. Ота-

хоннинг ўзи атайлаб чақиртирган санъаткорлар дав-
рага ўзгача файз киритишади.

Шодиёна оқшом Ҳазрат бобонинг хонадонида, энди
ота-оналарини қутлагани келган фарзандлар билан
давом этади. Бири пифокор, бири ҳамшира, бошқа-
си дурадгор, яна бири савдо ходими, ҳайдовчию пах-
такорлик касбини эъзозлаётган, аллақачон уйли-
жойли бўлиб кетган ўн икки нуридийдалари меҳри-
бон ота-оналарини қутлагани жам бўлишади.
Келин-куёвлар, қарийб 60 неvara, аваралар билан
хонадон янада гавжумлашади. Улар оталари — Ўзбе-
кистон Қаҳрамони Ҳазрат Облоқуловга, мунис она-
жонлари Ҳакима аяга иззат-икром кўрсатишади.
Чеҳраларидан нур ёғилиб турган, ярим асрдан буён
турмушнинг аччиқ-чучуги, яхши-ёмон кунларини
бирга баҳам кўрган, ўн икки фарзандни кўпдан кам
қилмай едириб-кийдирган, эл қаторига қўшган
қариялар давра тўридан жой олишади. Қалбларида
фарзандлари камоли, ҳалол меҳнат туфайли файз-
барака, қадр топганларидан ифтихор туйғулари туг-
ёнланади. Ҳур замон, тинч-осойишта ҳаётни насиб
этган мустақилликка қайта-қайта шукрона айтиша-
ди. Эл-юртга омонлик, дастурхонга тўкинлик тила-
шади...

ЁШУЛЛИ

Бектурди Жуманиёзов тонгнинг беқиёс ҳикматлари, шафоатлари ҳақида кўп уйлайди. Унда ҳаётнинг, Ватаннинг тинчлигию эркинликнинг қадру шукрини билишга, яхши амаллар билан инсонлар қалбини ёритишга ундаб турувчи қудратли даъватлар борлигини қалбдан ҳис этади. Шу боис саҳар мардондан янги куннинг истиқболига пешвоз чиқади. Ўзини ташналик билан кутиб турган ишлар, ҳамқишлоқларининг эҳтиёжлари билан боғлиқ юмушлар огушига отланади.

Мана қутлуг тонгни етаклаб янги бир кун келди. Қишлоқнинг тўрт жойида тўй бор. Уларни юзага келтиришда бош пудратчи сезиларли ҳисса қўшган.

Жамоанинг "қўл-оёғи" ҳисобланган тракторчи йигит учун ўзи бош бўлиб, совчиликка борди. Қизнинг отаси шундоқ ҳурматли одам ўртага тушиб огиз солгандан кейин, йўқ деёлмади. Ёшлар муродига етаётган бу тўйга барвақт бориб бош-қош бўлмаса бўлмайди.

Иккинчи тўй — "Дилшод" чойхонасида. Бу — тўй эгаларига бирмунча ёрдам демак. Чунки чиқимнинг бир қисми чойхона ҳисобидан қопланади.

Моддий мададга муҳтож хонадонга бешик тўйини кейинга қолдирмасдан шу ерда ўтказишни тавсия қилган ҳам, камини тўлдиришни зиммасига олган ҳам унинг ўзи.

Аслида қишлоқдаги "Дилшод" чойхонаси унинг ташаббуси билан қурилган. Ўғли Жуманазар "Тад-

биркор бўлмоқчиман, янги қурилиш қилиб, элу юртга хизмат кўрсатаман” деганида бажонидил рози бўлди. “Чунки замон — тадбиркорлар замони. Бир ўзини кўрсатсин”, деди. Аммо биргина шарт қўйди: “Тадбиркорлигингни олис шаҳарга кетиб эмас, ўз қишлогингда қиласан. Замонавий бир чойхона қурсанг-ку, савобига нима етсин. Бутун Чанашиқ раҳмат айтади. Тўйлар ҳам шу чойхонада бўлади”.

Ота гапани икки қилмайдиган ўғил астойдил ишга киришди. У қараб турармиди? Қўлидан келган мададу маслаҳатни аямади. Икки йилдан бери боқилаётган ҳукизларнинг пули эзгу ният билан тикланаётган иморатга яради.

Ҳеч қанча вақт ўтмасдан янги чойхона қад кўтарди. Энг муҳими, у бошқа чойхоналардан фарқли ўлароқ тўй ўтказиш учун барча қулайликларга эга.

Қолган икки тўйга ҳам бормаса бўлмайди. Бирида қиёматли сувчи дўсти пайгамбар ёшини нишонлаяпти. Қишлоқнинг барча пиру бадавлат отахонлари албатта тантанага ташриф буюришади.

Аслида бу тўй икки ой бурун ўтказилиши керак эди. Лекин тиниб-тинчимас сувчи отанинг ўзи рўйхушлик бермади. “Пахта сув сўраб турган пайтида, ман тўрга чиқиб ўтирсам бўлмас”, деди. Охири бош пудратчи “энди бўлди, хайрли ишни кечиктириш ҳам гуноҳ” деганидан сўнг кўнди.

Янги қўшнисининг ҳовли тўйини ҳам эсидан чиқармаслиги керак. Ахир янги уй деворлари кўпнинг кўмаги билан ҳаш-паш дегунча қад ростлади. Тўрт пахсага лой отишда забардаст пудратчилар фаоллик кўрсатишди. У эса тапкилотчилигини намоён қилиб, иш тўхтаб қолмаслиги учун бош-қош бўлди.

Лекин ҳаёт фақат тўйлардан иборат эмас. Кези келганда кимнингдир дардига малҳам, кимнингдир

қайгусига шерик бўлиш керак. Ўзинг қийналиб қолганигда ҳам меҳрибонлар, гамхўрлар дарров топилади. Куни кеча "Қаландар бува оламдан ўтибди" деган хабарни эшитиши билан у ёнига тўрт-беш пудратчи йигитни олиб, қишлоқ қабристонига отланди. Марҳумнинг жойини тез битказиш учун, лойни ўзи қорди. Жаноза жойига етиб келишганида одамлар энди тупланишаётган экан.

У техникани кўз қорачигидай асраб-авайлашга ўрганган. Агар трактор чиннидай топ-тоза бўлиб ярқираб турса, баҳри дили очилади. Тракторчи билан қуюқ сўрашиб, "отанга раҳмат" деб қўяди. Ахир иш қуролинг соз бўлса, машаққатинг оз бўлар деб бежиз айтишмаган. Мана яқиндагина рул тизгинини қўлга олиб, анча-мунча тажриба орттирган Шоназарни олайлик. У тракторини ҳеч вақт қаровсиз қўймайди. Қачон қарасанг, техникаси эгарланган отдай. Утган йили пахта ташишда ибрат кўрсатган ҳам, йил охирида бош пудратчи қўлидан қимматбаҳо совға олган ҳам шу. Бу йил ҳам гўза парваришида ҳаммадан ўзаяпти. Қоронғу тушгунча отиздан чиқмайди.

Лекин бир кичиккина "айби" бор, ўзига қарашни билмайди. Индамасанг икки-уч кунлаб ҳам соқол олмаслиги мумкин. Бу ҳам тўғри келмайди. "Инсонда ҳамма нарса гўзал бўлиши керак" деган-ку донишмандлардан бири. Шу сабабли бош пудратчи ўрни билан Шоназарни андак тергаб қўйди:

— Болам, энди сен аввалги, кўрак (кўсак) дай кукариб юрса ҳам бўлаверадиган колхозчи эмассан. Ширкат аъзосисан. Ўзингни пай улушинг, мулкинг бор.

Соқолингни ўстириб юрсанг, кўрган нима демайди. Ҳали онгги усмабди, бундан мулкдор чиқмайди, демайдимми?! Шундай экан, ўзингга қара, ўглим. Ахир сени эрта-индин қишлоқ хўжалиги ходимлари анжуманига юбормоқчиман. Яна мени, ишонган тракторчиси шу бўлса, деган гапга қолдирма.

Шоназарга ган кор қилди. Унинг хаёлида, устам кўрса, нима дер экан, деган фикр бир умрга ўрнашиб қолди.

Уч йил тракторчилик қилиб ҳам, ишнинг бошини маҳкам ушламаган бошқа бир тракторчига эса, ўгит ҳам, насиҳат ҳам кор қилмади. У "хўп, уста" дер эди-ю, ўз билганидан қолмасди. Қилган ишини қарап, беш-ўн сўм ортиқча топаман деб, трактор моторини ишдан чиқарибди.

Бош пудратчининг ўзи тракторчиларга қўлдан келганча ёрдам беринг, савоб олинг, деб тайинлайди. Яъни йиғим-терим, ўрим даврида мадаккор бўлишнинг малоли йўқ. Аммо, у кечаси билан тракторни тиндирмай ишлатиб, у ёқдан бу ёққа юк билан елиб чиққан. Ёнилги сифатсиз эканини билса ҳам, бир ган бўлар, нақд пулдан қолмай дея, фойдаланаверган. Натижада трактор тақа-тақ тўхтаб қолди. Тракторчи ишлаб топган пул, уни таъмирлаш учун кетадиган маблағнинг ўндан бирига ҳам етмади.

Ўша йигит охири ўз айбига иқрор бўлди, шекилли, тракторнинг калитини бош пудратчига топшириб, узр сўради.

Уста менинг ота-бувам тижоратчи ўтган. Савдогарлик қилиб кун кўришган. Мен ҳам уларнинг изидан борганим тузукка ўхшайди, — деди.

— Майли, нима иш қилсанг ҳам, аввал уни юракдан сев. Инсон ҳалол меҳнат қилиб ҳалол бойликни қўлга киритиши мумкин. Сен ҳам ҳалол меҳнат

қилиб, ўз бахтингни топсанг биз хурсанд бўламиз. Лекин билиб қўй, Махтумқулининг бир гапи бор "Урса, сукса, хурласа ҳам эл яхши!". Элдан чиқма.

Чанашиқ билан Ичон Қалъа оралиги бир қадам ҳисоби. У ўглининг машинасига ўтирди-ю ўзи меҳру ихлос, эътиқод қўйган зиёратгоҳ жойларга бир зумда етиб борди.

Ҳар сафар Паҳлавон Маҳмуд мақбарасини зиёрат қилар экан, Бектурди Жуманиёзовнинг ўй-хаёлида битта фикр чарх уради. Олло-таолога минг-минг шукроналар бўлсин! Азиз авлиё-ю, анбиёларимиз, улуг бобокалонларимизнинг қабрлари нурларга тўлсин. Шундай озод ва эркин замонларга эришдик. Ватанимиз қаддини ростлаган, халқимиз қалбига ишонч ва орзу умидлар бахш этган раҳнамомиз доим омон бўлсин.

Паҳлавон Маҳмуд зиёратгоҳи унинг учун сўз билан таърифлаш қийин бўлган даражадаги табаррук маскан. Бу ерга яқинлашиб тақиқланган машъум даврларда ҳам, у зиёратни қанда қилган эмас. Бир-икки марта яширинча келди. Кейин бор-э, қўлларида келганларини қилишсин, деб ҳеч нарсадан тан тортмай зиёратга борди.

Шунда унга таъқиблардан қаттиқ чўчиб қолган бир таниши шундай деганди: "Нима қиласиз, гап-сўзга қолиб. Ахир сиз катта мукофот олишингиз, "Герой" бўлишингиз мумкин бўлган одамсиз. Уйингизда тиловат қилаверсангиз бўлмайдими?!"

Бўлмайди, деганди у ўзини босолмай. Полвон отамизнинг руҳлари қўлламас, қандай одам бўламиз. Мана бундай замон турса, герой эмас, оддий бригадир бўлиб ҳам отим чиқмайди. Бошқа бир давр-

лар келса, балки юртимизнинг қаҳрамони бўлсак булармиз.

Аслида у қаҳрамонлик ҳақида ўйлаган ҳам, сўйлаган ҳам эмас. Ўша замона зайлига қараб яшашга, ҳаётдан шундай қилиб кўп нарса ундиришга даъват этган таниши "герой"лик ҳақида гап очди-ю, шу сўзларни айтди-қўйди. Фаришталар "омин" дейишган экан. У айтган бошқа бир даврлар келди. Ўз юртининг қаҳрамони ҳам бўлди.

Шу боис у ҳар куни бу давру-давронларга шукроналар этиб, юртимизга туганмас бахту-иқбол тилаб дуога қўл очади. Паҳлавон Маҳмуд руҳи қўллашига астойдил ишонади.

Бугун эса зиёратгоҳ олдида нафақат хиваликлар, балки бутун вилоят меҳнаткашлари тўпланишади.

Дастурхон атрофида, бир пиёла чой устидаги гап узоққа чўзилмади. Лекин ёш деҳқонлар, галлақору пахтакорлар ундан оқ фотиҳа беришини сўрашди. У фотиҳага қўл очиб: Илоҳо омин, юртимизга тинчлик-омонлик, халқимизга танисихатлик берсин. Юртбошимиз дунё тургунча турсин. Биримиз минг, хирмонимиз юксак бўлсин. Улуғларимиз руҳи поклари доим мададкор бўлсин, деди.

Қаерда бўлмасин Бектурди Жуманиёзовнинг эсуши, ўю-хаёллари қадрдон далаларида, элу юрт кўз тиккан экинларда бўлади. Ахир деҳқончилик унинг қон-қонига сингган. Салкам эллик йилдан буён пахтачилик илмининг ҳадисини олиб келади.

У гўзанинг ҳолату эҳтиёжини бир қарашдаёқ беҳато англайди. Қайси отизга сув, қайсисига ўғит керак, кўнгли аниқ сезиб туради. У экинга ҳеч вақт панд берган эмас. Сувдан ҳам, ўғитдан ҳам, парва-

ришдан ҳам қисмаган. Шу сабабли экин ҳам унинг ризқини кам қилмайди. Қирқ йил бригадага етакчилик қилган бўлса, унинг режасини уддалай олмаган, ҳосили кам бўлган вақтни ҳеч ким эслолмайди.

У шу куни тўйлар оралигида, 0,5 гектарлик майдонларни эринмасдан бирма-бир кўздан кечирди. Бу йил ҳам худо хоҳласа юзи ёруғ бўлади.

У қургоқчилигу, сув танқислиги "оёқдан олмоқчи" бўлган йилда ҳам насосларга қараб ўтирмади, оби-ҳаётни отизларга челақлаб қуйди. 35 пудратчининг ҳар бири камида беш-олти одамнинг юмушини бажаради.

Рост-да. Кўп иш қилса бўлади. Лекин бунинг учун деҳқонда ҳозиргидай эркинлик, иштиёқ бўлиши керак. Экинга челақлаб сув солган пудратчи ўзи учун, эртанги кунда нони яримта бўлиб қолмаслиги учун қайғураётганлигини яхши билади. Қолаверса, эл-юрт орасида юзим шувут бўлмасин дейди. Ахир бугун ширкатда ҳар бир хўжалик аъзосининг еру-мулк бўйича пай улушлари бор. Ҳар бири режадан ортиқча ҳосил учун кам деганда, бир тоннадан бугдой олиб, омборга босишди. Пахта эса мул даромад, арзон ёг, кунжара демак. Ахир ўтган йили ярим миллион сўм даромад олинган бўлса, бу йили бригада бу кўрсаткични яхлитлаб миллионга етказмоқчи. Табиий офатларни ҳисобга олганда, "бугуннинг" қадри янада баланд бўлиши, шубҳасиз.

Шундай эзгу ниятлар, юксак марралар ҳақида орзу қилган пайтларида унинг эсига ногаҳон хизматга тўхмат қилинган вақтлар ҳам тушади.

70-йиллар. Уни райком бюросида роса "эзишди". "Олдинги йил яшириб қўйган пахтани энди топшириб, мажбуриятни бажармоқчисан", дея ёмонотлиқ

қилмоқчи бўлишди. Авваламбор, мажбурият сўзининг ўзи нақадар зугумкор. Қолаверса, "фалон" тонна ҳосилни ҳамманинг кўзидан яшириб қаерда сақлаб бўлади. У "пахтанинг рангги кўп турганлигидан эмас, совуқ урганлигидан саргайган" дея тушунтирмоқчи бўлди. Лекин ишонишмади.

Яхшиям бахтига қўшни жамоа хўжалигининг ҳақгўй раиси Рузимат Мадаминов бор экан. У "Бектурди ёлгон гапирмайди, кечаги совуқ пахтанинг сифатини пасайтиргани рост", дея ҳаммага сўзини ўтказди. Шу билан уни ноҳақ "урилиб" кетишдан сақлаб қолди.

Хушхабарли тонгда Бектурди оғани биринчи бўлиб Олий Мажлис депутати, туман ҳокими Матёқуб Мадаминов табриклади.

— Ёшулли, унвон муборақ бўлсин, Олтин Юлдуз ўзингизнинг ҳам, шогирдларингизнинг ҳам йўллари яқини ёритиб турсин. Ўз юртини, ўз тупроғини дилдан севган одамгина қаҳрамон бўлади. Сиз эса Чанашиққа чин ошиқсиз. Ватанига ошуфта қалблар кўпаяверсин. Сизнинг ҳаётингиз ва иш фаолиятингиз ҳақида махсус альбом тайёрлаётирмиз. Яқинда қишлоқ хўжалиги илгорлари билан Данияга ҳам бориб келасиз. Токи улар ҳам Чанашиққа чин ошиқ деҳқоннинг нималарга қодир эканлигини билиб қўйишсин.

Қаҳрамоннинг барча фазилатларию хислатларининг, деҳқончиликдаги тажрибаларининг таърифу тавсифига мухтасар бир ҳикоя камлик қилади. Бунга бағишлаб китоблар битса арзийди. Чанашиқнинг 102 яшарлик муътабар отахони Бекчан бува Полвон сўзларининг ўзи бир ҳикमत:

— Аввал, мен ҳозирги замондан айтай,— дейди у ёшига муносиб улуғвор оҳангда. — Ҳозир бир кийимни икки киймайсиз, бир еганни икки емайсиз. Юлдузни оламан десангиз ҳам, ниятингиз холис бўлса олмай қайтмайсиз. Бектурди касбу корини азиз тутади. Ўзи ҳам шу сабабли азиз бўлди. Эл-юртни, одамларни сийлайди, ўзи ҳам сийлов топди. Ишнинг кўзини, айтар сўзини билади. Бугун қаҳрамон бўлди.

Бир умрда бир асрдан голиб чиққан нуроний отахоннинг дона-дона сўзларини бир эшитган одам ёдидан чиқаргудек эмас. Айниқса, унинг "юлдузни оламан десангиз ҳам, ният холис бўлса, оласиз" деган гапи айни ҳақиқатдир. Зеро, Бектурди Жуманиёзов буни исбот этди. У юксак қаҳрамонлик юлдузига мушарраф бўлди.

Арабистонда дарахтни синдирганлик ёки ниҳолни қуритганлик учун жарима тўланар экан. Агар автомобил билан дарахтга шикаст етказилса, жаримаси машина пулидан ҳам кўпроқ булар экан. У бу гапларни қишлоқдаги бир маъракада ҳожи отадан эшитди. Қишлоқнинг муътабар отахони бу ҳақда куюниб ганиргани бежиз эмас. Чунки экологик офатларни яшиллик олами бир қадар батараф қилиши мумкин. Дарахт бор жойдан касаллик ҳам, касофат ҳам узоқроқ юради.

Ахир қадимда ота-боболаримиз, тилла тангалар кўплиги билан эмас, дов-дарахтлар, ҳовузлар бўйидаги гужумлар сонини айтиб мақтанишган. Отаси ҳар куни саҳарлаб туриб, қайчи билан қирқилгандек бир текис гужумларга завқ билан тикилиб турганлиги ҳали ҳануз эсида.

Бугунги кунда ҳам экологик офатни, мўйловдор қуртлар хуружини баргараф қилиш учун тадбирлар кўриляпти. Ҳар йили миллионлаб кўчатлар экилади. Лекин самара кутгандек бўлмаяпти. Гоҳо кимдир масъулиятсизлик билан ниҳолни қўпориб ташлайди. Баъзи бировлар эса уйи, иш хонаси олдидаги кўчатни парвариш қилишга эринади. Бу икки ҳол ҳам аслида бир-бирига яқин. Лекин бунинг учун ҳеч ким жавоб бермайди. Ҳожи отанинг гапи ҳам аслида шу хулосадан тугилган.

Мана куни кеча иккинчи синфда ўқийдиган болакай бир хонадон олдидаги эндигина куртаклай бошлаган ўрик ниҳолини қоқ белидан синдириб кетибди. Буни кўрган бош пудратчи жуда хуноб бўлди. Аввал шу болакай ўқийдиган мактабга бориб, синф раҳбари билан учрашди. Кимларни тарбияляпсиз, қизим, деб уни кўп изза қилди. "Дарахт экиш ўрнига, нега синдирдинг" деб сўраганида, ўша ўқувчи бу иш учун жавоб бериш мумкинлигини хаёлига ҳам келтирмаганлиги аён бўлди. Агар унга ўргатилса, ҳеч вақт бундай ишни қилмаган бўлар эди, ўйлади у. Демак, ота-онасида ҳам гап бор. Бош пудратчининг қаҳру газаби, қаттиқ-қойим гаплари уларга ҳам қаттиқ таъсир қилди. Болакайнинг ўзи жажжи қўлларига лой олиб, синган ниҳолнинг устига ёпиб қўйди.

Ниҳол қуриб қолгани йўқ. У жароҳат олган бўлса ҳам, яна ўсишда давом этди. Хатосини англаган болакай энди ҳеч вақт ножўя иш қилмасликка сўз берди. Ўқитувчилар ҳам, ота-оналар ҳам бу воқеадан ҳушёр тортишди.

Бош пудратчининг ташаббуси билан бу йил қишлоқда киши бошига бештадан кўчат экилди. Уларнинг аксарияти тутди. Парвариш канда бўлмаяпти.

Бу йил халқимиз "Авесто" яратилганлигининг 2700 йиллигини кенг нишонлайди. Хоразмда бу санага қизгин ҳозирлик кўрилмоқда. Қадимий воҳада кейинги ўн йил ичида қанчадан-қанча юбилейлар ўтказилди. Уларнинг ҳар бири элдошларимиз қалбидан чуқур жой эгаллади.

Оғаҳий, Феруз каби оташнафас шоирлар таваллудларининг қутлуг саналари маънавиятимиз ва маърифатимиз юксалиб, миллий қадриятларимиз мустаҳкам қарор топаётганлигини кўрсатди. Хиванинг 2500 йиллик тўйини айтмайсизми? Ҳамма илҳом, завқу шавқ, сурур олди. Жалололдин Мангуберди таваллудининг 800 йиллиги муносабати билан бўлган тантаналар ҳали вери ҳеч кимнинг хотирасидан кўтарилмайди.

Бектурди Жуманиёзов бу байрамларнинг барчасида фаол қатнашди. Ахир уларнинг аксарияти Хива билан боғлиқ. Хивадаги тантаналарда албатта қатнашади. Масала миллийликка, тарихга бориб тақалганда унинг маслаҳатлари айниқса асқотади.

Бир гал у таъмирлаш ишларида банд бўлган бир дурадгор йигитга шундай маслаҳат берганди:

"Эринмаган уста бўлар" дейишади. Ёғоч бир-икки кун сувга солинса, қайишқоқ бўлади. Кейин ундан истаган шаклдаги пештоқ нақшини яшаш мумкин. Унинг гапига амал қилган дурадгор янглишмади.

Бугун эса Урганчда "Авесто" боғи қад ростламоқда. Унинг саҳни кенг бўлиб, ранг-баранг мевали ва манзарали дарахтлар экилади.

Хивалик Бектурди Жуманиёзов бу қурилиш ишларида бош-қош бўлди. Аввал нотекис ва қаттиқ ер ҳар хил тошу темир терсақлардан обдон тозаланди. Кейин уни кафтдек текис майдонга айлантиришди. Бош пудратчи янги боғ саҳнига ўз қўли

билан илк кучатларни утқазди. Ҳадемай бу кучатларнинг ҳаммаси тутди.

Чанашиқликларнинг бир қувончи ўн қувонч бўлди. Президентимизнинг Фармони билан ўзларининг муҳтарам ҳамқишлоқлари — "Ўзбекистон" ширкат хўжалигининг бош пудратчиси Бектурди ога Жуманиёзов "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвонига мушарраф бўлган қутлуғ кунда бутун қишлоқ катта тўйхонага айланди.

Бу кун отахонни тўйхона тўридан силжитишмади. Унинг турли касбу ҳунарларни эгаллаб, эл-юрт хизматига камарбаста бўлишаётган етти фарзанди, ўнлаб чаққон шоғирдлари бел боглаб хизматда туришди. Зеро, хиваликлар ўз ёшпулликларини ана шундай улуғлашади.

Чанашиқда Бектурди ога яхши кўрадиган яна бир тонг отди. Ёшпулли ҳар доимгидек фотиҳага қўл очди: "Илойим бу тонг ҳам ризқ-насибали бўлсин, хонадонларга бахтли ва сурурли дамлар ҳадя этсин, деҳқоннинг даласидаги ҳосилига барака берсин".

Демишларки, тонгги дуо ижобатли бўлади!

"ЎЗБЕК ДАЛА" ФАРЗАНДЛАРИ

Жўрабой ота Юрсинбойни илк мартаба далага етаклаб келганда эндигина атак-чечак бўлаётган болакай эди. Онадан эрта етим қолганлиги учун ҳам отаси уни еру кўкка ишонмасди. Секин ақлини таний бошлаганида эса уйдагилар ҳай-ҳайласа ҳам қулоқ солмай, отасининг изидан ўзига қандайдир беноён, сирли туюлган далалар сари ошиқаверарди.

Ўғиз тиши тушган найтлар бўлса керак. Дала шийпонида катта байрам бўлиб қолди. Юрсинбой бироз ҳайқадиган, доимо қовогини солиб юрадиган бригада етакчиси Тутихон Қулбекова онани ҳамма қутларди. Отаси "бригадир опамиз Меҳнат Қаҳрамони бўлибди" деганида ҳам бу ганларга аҳамият бермади. Фақатгина Тутихон она Юрсинбойнинг бошини силаб: "Мана шу далабоп йигитдан ҳам бир кун келиб Қаҳрамон чиқади", деган гапини элас-элас хотирлайди, холос.

Фаргонада Олтиариқнинг Файзиободи ҳақида ган кетса, "Қаҳрамонлар қишлоғи" деган сўзни қўшиб қўйишади. Бу бежиз эмас. 50-йилларда мана шу муъжаз қишлоқдан бир йўла 6 та Меҳнат Қаҳрамони чиққан. Албатта, шўролар тузумининг Қаҳрамонлари билан ҳозирги мустақил юртимизнинг Қаҳрамонлари ўртасида катта фарқ бор. Биз ўз даврининг чинакам фидойилари бўлган отахон-онахонларнинг кўрсатган шижоатлари, фидойиликларига сира соя солмоқчи эмасмиз. Лекин ўша даврнинг қаҳра-

монлари учун асосий мезон — ишлаб чиқаришдаги кўрсаткичлар бўлганлиги сир эмас. Пахтадан 80 центнердан ошириб ҳосил олса, Меҳнат Қаҳрамони, ундан сал пастроғига орден, қуйироғига эса турли медаллар қўша-қўша берилаверган. Шунинг учун ҳам бўлса керак, 50-йилларнинг бошидан ўрталаригача Файзиободдан бир йўла олти Қаҳрамон чиққан. Ўша йиллари "Файзиободда Қаҳрамонлар етиштиришнинг маромини олишган" деган ҳазиломуз ганлар ҳам юрарди.

Лекин шу кичкина қишлоқдан олти Қаҳрамон чиққанлигининг ўзи бу юрт чинакам меҳнатсеварлар, ерга ҳақиқий кўнгил қўйган миришкорлар Ватани эканлигидан дарак беради.

Юрсинбой ўрта мактабни битириб, ҳеч иккиланмай "Қаҳрамон опа" бригадасига ишга келди. Отасининг ёнига кириб, эш-қўш бўлиб, далаларга сув таради. Ғўза ардоқлашни, севишни, эъзозлашни ўрганди. Бу мўъжиза ўсимлик билан тиллашгани сайин унга меҳри орта борди. Отаси йил бўйи даладан келмаслигини, бепоён кенгликларга талнинганлигининг маъносига тушуна бошлади.

Икки-уч йил сувчилик қилганидан сўнг Тутихон опа Юрсинбойга табелчилик вазифасини топширадиган бўлди. Хўжаликдаги баъзи раҳбарларнинг энсаси қотди: "Оғзида гапи ивиб қоладиган бу йигит табелчиликни қандай эплаши мумкин". Лекин уни мургаклигидан билладиган опанинг қарори қатъий эди. "Оғзидан гапи тўкилиб кетса ҳам ишга маҳкам, ҳисобга пухта. Бинойидай эплаб кетади".

Ҳақиқатан ҳам Юрсинбой Тутихон опанинг ишончини оқлади. Қаҳрамон опа нафақага кузатилаётганда бу машҳур бригадага етакчи ахтариб юрилмади. Ҳамма бир овоздан 25 ёшли Юрсинбойни ўзларига сардор қилиб сайлашди.

Шу воқеага ҳам 30 йилдан ошибди. Юрсинбой ўттиз йилдан бери мана шу отасидан мерос қолган, Қаҳрамон опасининг далаларини қадам-бақадам кезиб, меҳнат қилади, пахта ўстиради. Эл корига яраша даромад топади.

Файзиободда Ўзбекистон Қаҳрамони етакчилик қиладиган далаларни негадир "ўзбек дала" деб аташади. Бу ном қачон, ким томонидан аталганлигини биров дурустроқ тушунтириб беролмайди. Лекин "ўзбек дала" дейилса, нафақат Олтиариқда, қўшни Водил томонларда, Тошлоқ тарафларда, Марказий Фаргона кенгликларида ҳам яхши билишади, балки мустақил юртимизнинг бу заррин парчасига бир аср аввал Қаҳрамонлар етишиб чиқиш тақдири битилган бўлса, не ажаб. Балки, шунинг учун бу эъзозли далалар эҳтиромли номга сазовор топилгандир...

Юрсинбойнинг раҳматли отаси Алпомиш келбатли киши бўлган экан. Ҳамқишлоқларининг хотирлашича, у ҳар йили Марғилоннинг Топкесар гузаридаги темирчиларга алоҳида кетмон буюртириб келар, бир пуд тупроқни ердан ўйиб оладиган бу кетмонни кўтаришга унча-мунча кишининг юраги дов бермас, отанинг кафтлари эса кетмон бетидай бўлиб, бир ҳовуч тупроқ билан ўртача ариқнинг сувини бемалол тўсиб қўяркан. Албатта, бу муболага заминидан айрича ҳақиқат ётганлигини Юрсинбой аканинг алп қоматига, гўё кетмон юзини эслатадиган кафтларига қараб бемалол англаш мумкин.

Ўтган йили Қаҳрамон ҳузурига борганимизда уни қўшни жамоадан табриклагани келиб қолишди. Юрсинбой ака улар келтирган гулдастани қандай ушлашни ҳам билмайди. Ийманиб, фақат қуллуқ қилади. Қодоқ қўллар гулдастани ушлаб туролмайди. Секин-аста гуллар тўкила бошлади. Фақат шундагина биз бу қўллар гул тутиш учун эмас, кетмон-

ни даст ушлаб, меҳнат қилиш учун яратилганлигини қалбан ҳис қилдик. Ва бироз утиб, бунга амин ҳам бўлдик. Шундоқ дала шийнони ёнидаги пахтазорга сув оралаб қолибди. Ҳозиргина гулни тутолмаган қўллар кетмон дастасини шундай қаттиқ ушладик, гўёки дастанинг сопини синдириб юборгудай. Икки кетмон зарбидан сўнг сув бошқа ариққа буриб юборилди.

Юрсинбой ака етакчилик қилаётган бригадада ишлашни ҳар бир файзиободлик фахр-ифтихор деб билади. Бу ерда қатъий интизом ўрнатилганлиги билан бирга ҳар бир аъзо алоҳида эҳтиром билан эъзозланади. Унинг яшаши, турмушининг муаммолари уйда, дўст-ёрлари қуршовида эмас, мана шу ерда ҳал қилинади. Жамоадаги саксон кишининг аксарияти 15-20 йилдан бери Юрсинбой ака билан қадам-бақадам ишлаб келади. Дарду ўйини, ҳасрату қувончини бригадир билан баҳам кўради. Синфдош дўсти Алижон Ашурматовнинг у билан бирга меҳнат қилаётганига роса қирқ йил тўлибди. Ўрта мактабни битириб, бирга иш бошлашганди. Шу ерда обрў-эътибор топишди, уйли-жойли, неварачеварали бўлишди. Бир кун кўришишмаса, нимасинидир йўқотгандай туюлади. Сувчи Раҳимжон Акбаров ҳам шунча вақтдан бери улар билан елкама-елка, Эминжон Алломов аллақачон нафақага чиқиб кетган. Лекин ҳар куни қадрдонлари билан салом-алик қилмаса уйқуси қочади.

Юрсинбой аканинг қизиқ бир одати бор. Агар қишлоқ кўчаларида дайдиб, санқиб юрган ўспиринларни кўриб қолса, дарҳол қўлидан ушлаб, даласига олиб келади. Ўз таъбири билан айтганда, "меҳнатга ётқизади". "Агар шундай қилмасам, бу бола бекорчиликдан безорилик йўлига кириб кетади. Бу ерда бироз меҳнатга кўникса, кейин ўз йўлини то-

паверади", дейди Юрсинбой ака. Ҳақиқатан ҳам шундай. Файзиободда улгайиб, Олтиариқ, Марги-лон ва Фарғонадаги корхоналарда меҳнат қилаётган кўплаб ёшлар дастлабки ҳаёт сабогини Юрсинбой акадан олишган.

Шарқда содда одамлардан буюкликнинг тафти келиб туради, деган ҳикмат юради. Ўта камгап, юзингизга тик қараб гапирмайдиган, соддадил бу инсоннинг қиёфасига тикилиб, унинг вужудида қандайдир сир-сивоат яшириниб ётганига имон келтирасиз. Одамларга гамхўрлик, инсон тақдирига бефарқ қарамаслик бу мўъжазгина жамоанинг бош шиори-га айланган. Шунинг учун бўлса керак, жамоадан ҳали бирон-бир киши ноумид, хафа бўлиб кетмаган. Оминахон она Тўланова ўттиз йилдан буён шу жамоа аъзоси. Ўгли Мухторалининг меҳнат қилаётганига йигирма йилдан ошди. Энди Оминахон онанинг невараси Насибахон ҳам жамоанинг фаол аъзоларидан бирига айланди. Патилахон Маҳмудованинг қизи Рисолатхон, невараси Одинахон ҳам жамоанинг илгорларидан. Юрсинбой аканинг ижара бригадасида сулолалар шажараси вужудга келяпти.

Жамоа аъзоларининг тўлиқ ижара асосида ишлаётганига уч йил бўлди. Бригаданинг 50 гектарлик майдони бешта ижарачига бўлиб берилди. Ижарачилар бош пудратчи Юрсинбой ака билан шартнома тузишган. Бош пудратчи эса ўз навбатида ширкат хўжалиги билан шартнома имзолади. Бошқаришнинг бу усули ҳаммага маъқул келди. Чунки илгаригидай қозон битта эмас, сарф-харажатларни ижарачиларнинг ўзи назорат қилиб боради. Зеро, пировард натижада ҳамма нарса таннархга бориб тақалишини улар яхши билишади.

Бу ерда мусобақанинг янги усули қўлланилаётир. Ижарачилар бир-бири билан шартнома режа-

ларини қандай бажараётганлиги хусусида эмас, балки шартномадан ташқари қанча маҳсулот топширилганлиги юзасидан беллашди. Сабаби режадаги маҳсулот давлат буюртмаси, қолгани эса ижарачиларнинг измида. Рақамлар эришилган ютуқларни яхшироқ акс эттиради. 1997 йилда режадан ташқари 45 фоиз пахта тайёрланган бўлса, 2000 йилда бу кўрсаткич 62 фоизга етди. Ҳосилдорлик 33 центнердан 54,9 центнерга кўтарилди.

Пудрат усулининг афзаллиги ғаллачиликда янада ёрқин намоён бўляпти. Уч йилда ҳосилдорлик 45 центнердан 60 центнерга етди. Ғаллакор ижарачиларнинг ҳар бири 2-3 тоннадан бугдойни ғамлаб қўйишди.

— Олтиариқда томорқага алоҳида эътибор берилди, — дейди Юрсинбой ака. — Илгари аъзоларимиз аввал томорқасидаги бодринг, турпга ишлов бериб, сўнг далага чиқарди. Ҳозир эса бунинг акси. Аввал даладаги юмушини ўринлатиб, сўнг томорқасига қарайди. Чунки даладан ҳам яхши даромад олишяпти. Ўтган йили жамоа аъзоларининг олди 100 минг сўмдан, қолганлари эса 60 минг сўмдан қўшимча даромад қилди. Жамоамизда ҳосилни фақат биринчи навда сотиш урф бўлган. Иккинчидан, учинчи нав пахта чиқадиган кезларда эса ҳосилни режани уддалай олмаётган қўшниларимизга бериб юборамиз.

Юрсинбой аканинг фарзандлари ҳам унинг изидан боришяпти. Ун йилдирки, ўғли Меҳрожиддин Марказий Фаргонанинг Қизилтепа массивидаги пудратчи звенога етакчилик қилади. Уни Файзиободда ҳазил аралаш "Чўлибой йигит" деб аташади. Қизлари Умидахон, келинлари Сурайё, Наргизалар ҳам чўлда ишлашни афзал билишди. Юрсинбой ака катта невараси Дилшодбекни оёғи чиқиши билан худди

марҳум отасидай мана шу "ўзбек дала"га етаклаб келган эди. Бугун у анча норгул йигит бўлиб қолди. Ҳар куни бир бора Қаҳрамон опоқисининг далаларини айланиб чиқади. Юрсинбой ака унинг ҳаракатларига зимдан боқиб, қадрдон далалари эгасиз қолмаслигидан, у ишончли қўлларда эканлигидан қувонади.

Юрсинбой ака Жураевга "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвони берилган куни дала шийпонида қўшалоқ байрам бўлиб кетди. Жамоа аъзолари 50 гектар майдоннинг ҳар гектаридан 33 центнердан ҳосил йиғиштириб олиб, август ойидаёқ режани уддалади. Йил якунида эса ҳосилдорлик 50 центнердан ошиб кетди.

Юрсинбой ака етакчилик қилаётган жамоа нафақат Олтиариқда, балки Фарғонада ҳам тажриба мактабларидан бирига айланиб қолди. Қишлоқ хўжалигига ихтисослаштирилган билим юртлирининг талабалари ўқув тажриба-амалиёт машқларини "Қаҳрамоннинг дала"сида ўтказишни орзу қилишади.

— Қаҳрамон бўлишдан ҳам бу унвонни кўтариб юришининг топи оғир, масъулияти бўлакча экан, — дейди Юрсинбой ака. — Яқинда Ёзёвон туманидаги қишлоқ хўжалик коллежидан ташриф буюрган талабалардан бири савол бериб қолди: "Ҳар куни шундай меҳмон кутиб, меҳмон кузатаверсангиз, бунинг устига турли йигинлар, учрашувлар... Қачон далада ишлайсиз. Пахта нима бўлади?"

Ҳақиқатдан ҳам "Қаҳрамон бўлганимдан сўнг юмушлар, ташвишлар икки-уч ҳисса кўпайди. Илгарилари 10-12 соат далада бўлган бўлсам, энди 18-20 соат ишляпман, "мендан ганни эмас, ишни сўранг" дея олдим, холос.

Жамоада ёшлар кўпчиликини ташкил этади. Фақат шу йилнинг ўзида жамоага ўтган йили мактаб-

ни битирган Жўравой Ашурматов, Шарофат Пулатова, Қурбоной Пулатова, Одилжон Ашурматовлар келиб қўшилди. Яна шу жамоада ишлаш ниятида навбат кутиб турганлар 10 дан зиёд.

Юрсинбой ака кундалик тутишни одат қилмаган. Яқинда кўнглидаги гапларни невараси Дилшодбекка айтиб ёздирди. Мана унинг дил сўзларидан айримлари...

...Мустақиллик куни яқинлашгани сайин юрагимни ажиб ҳаяжон, ҳис-туйғу босиб келаверади. Ўз-ўзимга савол бераман: Ким эдим у ким бўлдим? Шўро тузуми даврида ўттиз йил даладан бери келмай ишлаб, топганим қўлларимдаги қадоғу пешонамдаги тириш бўлди. "Ҳа, сен зўр деҳқонсан", дея қўлтигимизга сув пуркашса, ичимизга сирмай, кўкка сапчибмиз; ҳолбуки, Қўқондан нарини кўрмаганимиз, машина оламиз деб райкомга ариза берсак, велосипедни ҳам раво кўришмаганини бу партиянинг иродаси, шунга муносиб эмас эканмиз, деб юраверибмиз.

Худога шукр, истиқлол тақдиримизда бор экан, яхши кунларга етдик. Ҳатто тушимизга ҳам кирмаган қадр-қиммат, меҳр-оқибат, иззат-икромга сазовор бўлдик. Пешонам ярақлаганини эса "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвонига эга бўлганимда кўзларимда ёш, юракда Юртбошимизга нисбатан миннатдорчилик туйғуси билан яна бир қарра ҳис қилдим. Шунинг ўзи мустақилликнинг шарофати, неъматини эмасми?!

Ҳисоблаб кўрсам, салкам 60 йиллик ҳаётимда 40 минг кечаю кундуз яшабман. Шу қирқ минг куннинг фақат бир кунини ҳаётимнинг гултожи деб ҳисоблайман. Бу — Президентнинг қўлидан "Ўзбекистон Қаҳрамони" унвонини олган куним!

Юртбошимиз билан юзма-юз бўлганда кўнглим тубида асраб юрган тилакларимни билдирмоқчи

эдим. Лекин бу Инсон билан юзма-юз бўлганимда тилим гўё танглайимга ёпишиб қолди, у кишининг самимий чеҳрасидаги мулойим нурни сезаман, холос. Юртбошимиз икки қўлимни кафтлари орасига олиб "Кечаси-ю кундузи, қишин-ёзин демай меҳнат қиладиган деҳқонлардан қарздорман, фақат таъзим қиламан", деган сўзларини эшитиб, кўзларимдан ёш қуйилиб кетди. Фақатгина "раҳмат" дея олдим, холос. Жойимга ўтирганимдан сўнг кафтларим орқали вужудимга қандайдир илиқлик, илоҳий тафт кирганини сездим. Беихтиёр бу илиқ туйғуни йўқотиб қўйишдан чўчиб, қўлларимни пинжимга яшириб олдим.

Ўша учрашувдан онадан қайта тугилгандай бўлиб қайтдим. Бутун жамоани тўплаб, Юртбошимизга айтмоқчи бўлган гапларни тўкиб солдим. Қўлларимдан нур сочиб турган тафтни бирма-бир мени Қаҳрамон қилган жондан азиз, акадай, укадай, опадай, сингилдай бўлиб қолган қадрдонларимга улашдим.

Кафтларимни бир-бирига ишқаласам, беихтиёр Юртбошимиз ато этган илоҳий тафтни сеза бошлайман. Вужудимнинг ажралмас қисмига айланган бу тафт секин-аста деҳқончилигимиз, турмушимиз, кундалик ҳаётимизга ҳам кўча бошлади. Ўтган йили сентябрнинг ўрталарида режани бажарган эдик. Бу йил 12 март куни далага сеялка олиб кирдик. 26 март куни сўнгги пайкалга уруг ташладик. Пахта 15-20 кун эрта етиладиган бўлди. Бемалол мустақилликнинг 10 йиллиги байрамига шартнома режасини бажараман...

МУНДАРИЖА

Ўзбекистон Республикасининг Қонуни	4
Ватан фидойилари	5
И.А. КАРИМОВ — Ўзбекистон Республикаси Президенти ..	7
<i>Гулчеҳра Жамилова.</i> Меҳр йўли	12
<i>Алишер Ибодинов.</i> Дала йўлидаги одам	23
<i>Валерий Бирюков.</i> Тиллакор қаҳрамон	33
<i>Ориф Омонов.</i> Бўронларда бордек ҳаловат	48
<i>Илҳом Сафаров.</i> Умр мазмуни	59
<i>Қамчибек Кенжа.</i> Бахт қуши ёки ушалган орзулар	71
<i>Лутфулла Мамасолиев.</i> Қалб гурури	96
<i>Рислиқхон Мажнунова.</i> Ўн минг боланинг онаси	104
<i>Станислав Алтунянц.</i> Қизилқум “Генерали”	115
<i>Мусулмон Номоз.</i> Қаҳрамонлик масъулияти	140
<i>Матлуба Деҳқон қизи.</i> Математиканинг шоираси ёки ҳуқанди латифнинг опойиси	159
<i>Юсуф Бердиев.</i> Қорақалпоқ қизи	178
<i>Мусулмон Номоз.</i> Ватанга фидойилик	195
<i>Жаббор Раззоқов.</i> Бир инсон ибрати	207
<i>Баҳриддин Сатторов.</i> Ерга меҳр— элга меҳр	231
Сузи билан иши бир	241
<i>Йулдош Сулаймон.</i> Малик уш-шуаро	249

<i>Жура Саъдуллаев.</i>	Юртини кифтида кутарар йигит 275
<i>Карим Норматов.</i>	Қаҳрамонни излаб... 298
<i>Фармон Тошев, Сулаймон Ҳусайнов.</i>	Жонсарак 306
<i>Қудратилла Нажмиддинов.</i>	Деҳқон фалсафаси 316
<i>Одилжон Шодмоналиев.</i>	Сенсиз яшай олмайман 328
<i>Мурод Абдуллаев.</i>	Деҳқои сийрати 341
<i>Иброҳим Гафуров.</i>	Фазлу фасоҳат ва заковат соҳиби 349
<i>Гулжамила.</i>	Қоядаги атиргул 368
<i>Абдужалил Халилов.</i>	Мартияга аталган гуллар 383
<i>Саид Аҳмад.</i>	Умрим баёни 394
<i>Маҳфуза Усмонова.</i>	Қамчиқ баҳодирини 428
<i>Жаҳонгир Исмоилов.</i>	Чинор 441
<i>Сотим Аваз, Эсирган Болиев.</i>	Ёшпулли 454
<i>Набижон Собир.</i>	“Ўзбек дала” фарзандлари ... 466

ЎЗБЕКИСТОН ҚАҲРАМОНЛАРИ

ўзбек тилида

“Ўзбекистон” нашриёти, 2001, Тошкент, 700129, Навоий, 30

Бадий муҳаррир *Т. ҚАНОАТОВ*

Техн. муҳаррир *Т. ХАРИТОНОВА*

Мусахҳиҳлар *Ш. ОРИПОВА, М. РАҲИМБЕКОВА*

Компьютерда саҳифаловчи *Л. АБКЕРИМОВА*

Теришга берилди 05.06.2001. Босишга ружсат этилди
14.08.2001. Қоғоз бичими 80x108^{1/32}. Школьная гарнитурада
юқори босма усулида босилди. Шартли бос. т. 25,20.
Нашр т. 20,19+0,84 вкл. 10000 нусхада чоп этилди.
Буюртма № 66. Баҳоси шартнома асосида.

“Ўзбекистон” нашриёти, 2001, Тошкент, 700129, Навоий
кучаси, 30. Нашр № 111-2001.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси ижара-
даги Янгийул китоб фабрикасида босилди. 702801,
Тошкент, Янгийул шаҳри, Самарқанд кучаси, 44.

**Ўзбекистон қаҳрамонлари/Тўплам.— Т.:
Ў 42 Ўзбекистон, 2001.—480 б.**

ISBN 5-640-02958-7

66.3(59)6

Мустақиллигимизнинг ун йиллиги санасига атаб нашр этилган ушбу тўпламда Ўзбекистоннинг дастлабки ўттиз икки нафар Қаҳрамони ҳақидаги очерк ва лавҳалар жамланган. Китоб Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитаси тизимидаги Ибн Сино, Ғ. Гулом номидаги, "Ўқитувчи", "Ёзувчи", "Чулпон" нашриётлари билан ҳамкорликда нашрга тайёрланди.

№ 449—2001

**Алишер Навоий номидаги
Ўзбекистон Республикасининг
Давлат кутубхонаси**

у $\frac{0804000000 - 82}{M351(04)2001}$ 2001